TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

SON DÖNEM BUDİST UYGUR EDEBİYATINDAN İKİ ÖRNEK (METİN-ÇEVİRİ-AÇIKLAMALAR-DİZİN)

UĞUR UZUNKAYA
13725004

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ÖLMEZ

İSTANBUL
2017

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

SON DÖNEM BUDİST UYGUR EDEBİYATINDAN İKİ ÖRNEK (METİN-ÇEVİRİ-AÇIKLAMALAR-DİZİN)

UĞUR UZUNKAYA
13725004

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 06.02.2017
Tezin Savunulduğu Tarih: 03.04.2017

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mehmet Ölmez	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Zühal Ölmez	
	: Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalin	
	: Doç. Dr. Murat Elmalı	
	: Yard. Doç. Dr. Fikret Yıldırım	

İSTANBUL
ŞUBAT 2017

ÖZ

SON DÖNEM BUDİST UYGUR EDEBİYATINDAN İKİ ÖRNEK (METİN-ÇEVİRİ-AÇIKLAMALAR-DİZİN)

Uğur Uzunkaya

Şubat, 2017

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma Budist Uygur Edebiyatına ait iki dinî içerikli metni ihtiva etmektedir. Bu iki eserden ilki Tibet Budizmine ve diğeri ise Mahāyāna Budizmine aittir. Çalışmamız esasen 1931 yılında W. Bang ve A. von Gabain tarafından neşredilmiş olan *Türkische Turfan-Texte* V [= Türkçe Turfan Metinleri V]'in başka fragmanlarla genişletilerek yapılmış yeniden neşridir. Bu çalışma 7 bölümden oluşmaktadır. "1. Giriş" bölümünde çalışmada yer alan yazmalara ve üzerine yapılan çalışmalara, çalışmada izlenilen yönteme, yazmaların biçim ve içerik özelliklerine ve çalışmada kullanılan yazmaların Çince eş değer metinlerine değinilmiştir. "2. Tibet Budizmi ve Öncesi" bölümünde Budizm ve Tibet Budizmine kadar Budist ekollere, Tibet Budizminin tarihî arka planına, öğretilerine, uygulamalarına, kimi terimlerine ve Eski Uygurca Tibet Budizmine ilişkin metinlere değinilmiştir. "3. Metin" bölümünde çalışmada yer alan metinlerin yazı çevirisi ve harf çevirisine yer verilmiştir. "4. Çeviri" bölümünde metinlerin günümüz Türkçesine çevirisine yer verilmiştir. "5. Açıklamalar" bölümünde metinler dil bilgisi, anlam bilgisi, Budist terimler bakımından incelenmiştir. Burada ayrıca metnimizin Çince eş değerleri Eski Uygurca ile karşılaştırılarak Türkçeye çevrilmiştir. "6. Dizinler" bölümünde üç dizin hazırlanmıştır: "6.1. Uygurca Dizin", "6.2. Çince-Uygurca Dizin" ve "6.3. İkilemeler Dizini". "6.1. Uygurca Dizin"de madde başları Eski Uygurca, anlamları Türkiye Türkçesidir. "6.2. Çince-Uygurca Dizin" metinlerimizin Çince eş değerlerinden faydalanarak hazırlanmıştır ve madde başları Çince, karşılıkları Eski Uygurcadır. "7. Sonuç" bölümüdür. Bu bölümlere ilave olarak çalışmanın sonunda kullanılan bütün metinlerin tıpkıbasımına ve Çince eş değer metinlerine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Eski Türk dili, Eski Uygurca, Tibet Budizmi, Mahāyāna Budizmi.

ABSTRACT

TWO EXAMPLES FROM THE LAST PERIOD OF BUDDHIST UIGHUR LITERATURE (TEXT-TRANSLATION-NOTES-INDEX)

Prepared by Uğur Uzunkaya

February, 2017

This study, which has been prepared as a PhD dissertation, contains two religious texts belonging to the Buddhist Uighur literature. One of those is about Tibetan Buddhism and another one is about Mahāyāna Buddhism. Our study is essentially a re-edition of *Türkische Turfan-Texte* V [= Turkish Turfan Texts V], which was published by W. Bang and A. von Gabain in 1931 and in addition to the manuscripts in this work, several other fragments have been added in our dissertation. This study consists of 7 chapters. In the chapter entitled "1. Introduction", the manuscripts in this work, the studies on these manuscripts, the method followed in the study, the format and the contents of the manuscripts, and the Chinese equivalent texts of the manuscripts used in this study are mentioned. In the chapter entitled "2. Tibetan Buddhism", Buddhism, Buddhist schools until Tibetan Buddhism, the historical background of Tibetan Buddhism, its teachings, its practices, its certain terms, and the texts belonging to Tibetan Buddhism in Old Uighur are mentioned. The chapter entitled "3. Texts" contains the transcriptions and the transliterations of the manuscripts in the dissertation. In the chapter entitled "4. Translation", the manuscripts used in this study have been translated into Turkish. In the chapter entitled "5. Notes", the texts are examined in terms of linguistics, semantic and the Buddhist terms. In addition, the Chinese equivalents of our texts have been translated into Turkish by comparing with Old Uighur texts. In the chapter entitled "6. Indexes", there are three indexes: "6.1. Uighur Index", "6.2. Chinese-Uighur Index", and "6.3. Reduplication Index". In the "6.1. Uighur Index", the entries are in Old Uighur and their meanings are in Turkish. "6.2. Chinese-Uighur Index" has been prepared by means of the Chinese equivalents of our texts. In this index, the entries are in Chinese and their meanings are in Old Uighur. The last chapter is "7. Conclusion". In additions to these chapters, Chinese equivalent texts and the facsimiles of all manuscripts have been added at the end of the study.

Keywords: Old Turkish language, Old Uighur, Tibetan Buddhism, Mahāyāna Buddhism.

ÖN SÖZ

Son Dönem Budist Uygur Edebiyatından İki Örnek (Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin) başlığını taşıyan bu çalışma, temelde *Türkische Turfan-Texte* V'in [= Türkçe Turfan Metinleri V] başka fragmanlarla desteklenerek yapılan yeniden neşridir. Bu doktora tezi muhteva bakımından Budist Uygur edebiyatına ait iki dinî metni esas almaktadır. İlk metin (A metni) Tibet Budizmine; ikinci metin ise (B metni) Mahāyāna Budizmine aittir. Çalışma 7 bölümden oluşmaktadır. "1. Giriş" bölümü "1.1. Çalışmada Yer Alan Yazmalar ve Üzerine Yapılan Çalışmalar", "1.2. Çalışmada İzlenilen Yöntem", "1.3. Yazmaların Biçim ve İçerik Özellikleri" ve "1.4. Çalışmada Kullanılan Yazmaların Çince Eş Değer Metinleri" başlıklarından oluşmaktadır. "2. Tibet Budizmi ve Öncesi" bölümü "2.1. Budizm ve Tibet Budizmine Kadar Budist Ekoller", "2.2. Tibet Budizmi: Tarihî Arka Plan, Öğreti, Uygulamalar ve Kimi Terimler" ve "2.3. Eski Uygurca Tibet Budizmine İlişkin Metinler" başlıklarından oluşur. "3. Metin" bölümünde "3.1. A Metninin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi"ne ve "3.2. B Metninin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi"ne yer verilmiştir. "4. Çeviri" bölümünde "4.1. A Metninin Çevirisi" ve "4.2. B Metninin Çevirisi" olmak üzere temelde iki başlık vardır. "5. Açıklamalar" bölümü "5.1. A Metninin Açıklamaları" ve "5.2. B Metninin Açıklamaları" başlıklarından oluşmaktadır. "6. Dizinler" bölümünde "6.1. Uygurca Dizin", "6.2. Çince-Uygurca Dizin" ve "6.3. İkilemeler Dizini" bulunmaktadır. "7. Sonuç" bölümüdür. Bu bölümlere ilave olarak çalışmanın ekler kısmında Çince eş değer metinlere ve kullanılan bütün metinlerin tıpkıbasımlarına yer verilmiştir.

Bu tezin danışmanlığını memnuniyetle karşılayarak tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadarki süreçte desteğini hiçbir zaman esirgemeyen hocam Prof. Dr. Mehmet Ölmez'e ve Göttingen'de iki yarıyıl Eski Uygurca derslerini takip etmeme imkân tanıyan, tezimle ilgili elindeki materyalleri benimle paylaşma nezaketi gösteren ve kullanmama izin veren hocam Prof. Dr. Klaus Röhrborn'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Hiçbir Batı dilinde çevirisi bulunmayan tezimin Klasik Çince kısımlarını Japonca tercümesinden belirleyerek çeviren Ryūtarō Yano'ya (矢野龍太郎) çok büyük bir teşekkür borçluyum. Benim için oldukça önemli bu yardımı olmasaydı Çince metni anlamam ve Eski Uygurca metin ile mukayese edebilmem kesinlikle kolay olmayacaktı. Budizme ilişkin sorularımı cevapsız bırakmayan hocam Prof. Dr. Jens Peter Laut'a teşekkür ederim. Bu çalışmada kullanılan Stockholm Etnografya Müzesi'ndeki (*Etnografiska Museet Stockholm*) bir fragmanın temini için Håkan Wahlquist'e ve Paris Musée Guimet'deki fragmanların temini için de Laurent Héricher, Sara Yontan ve Cristina Cramerotti'ye teşekkür ederim.

TÜBİTAK-BİDEB 2211/A Yurtiçi Lisansüstü Doktora Burs Programı çerçevesinde Ekim 2013'ten beri desteklenmekte olan bu çalışmaya finansal destekleri dolayısıyla TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

İstanbul; Şubat, 2017 Uğur Uzunkaya

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI
ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖN SÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR ..... **xi**

1. GİRİŞ **1**
1.1. Çalışmada Yer Alan Yazmalar ve Üzerine Yapılan Çalışmalar 5
1.1.1. A Metni ve Üzerine Yapılan Çalışmalar 5
1.1.2. B Metni ve Üzerine Yapılan Çalışmalar 6
1.1.2.1. B^1 Yazması ve Üzerine Yapılan Çalışmalar 6
1.1.2.2. B^2 Yazması ve Üzerine Yapılan Çalışmalar 7
1.1.2.3. B^3 Yazması ve Üzerine Yapılan Çalışmalar 8
1.1.2.4. B^4 Yazması ve Üzerine Yapılan Çalışmalar 8
1.2. Çalışmada İzlenilen Yöntem 9
1.3. Yazmaların Biçim ve İçerik Özellikleri 10
1.3.1. Yazmaların Biçim Özellikleri 10
1.3.1.1. Yazmaların İmlâ Üslupları 11
1.3.1.2. Yazmaların İmlâsına İlişkin Bazı Hususlar 11
1.3.2. Yazmaların İçerik Özellikleri 12
1.3.2.1. A Metninin Özeti 12
1.3.2.2. B^1 Yazmasının Özeti 13
1.4. Çalışmada Kullanılan Yazmaların Çince Eş Değer Metinleri 14

2. TİBET BUDİZMİ VE ÖNCESİ **15**
2.1. Budizm ve Tibet Budizmine Kadar Budist Ekoller 15
2.1.1. Buddha ve Budizm 15
2.1.2. Theravāda Budizmi 19
2.1.3. Mahāyāna Budizmi 21

2.1.4. Tantra Budizmi veya Vajrayāna 27
2.2. Tibet Budizmi: Tarihî Arka Plan, Öğreti, Uygulamalar ve Kimi Terimler 33
2.2.1. Tibet Budizmi: Tarihî Arka Plan 33
2.2.2. Tibet Budizmi: Öğreti 35
2.2.2.1. Kozmoloji Anlayışı 35
2.2.2.2. Din Anlayışı 37
2.2.2.3. Mitoloji ve Tanrılar 38
2.2.2.4. Tibet Budizminin Mezhepleri 40
2.2.2.4.1. Nying-ma 40
2.2.2.4.2. Ka-rgyud 41
2.2.2.4.3. Sa-skya 42
2.2.2.4.4. Gelug 42
2.2.3. Tibet Budizmi: Uygulamalar ve Bazı Terimler 43
2.2.3.1. Mantra (Uyg. *mantıra*) 43
2.2.3.2. Mudrā (Uyg. *mudur*) 45
2.2.3.3. Maṇḍala (Uyg. *mandal*) 47
2.2.3.4. Samādhi (Uyg. *samadi*) 49
2.2.3.5. Abhiṣeka (Uyg. *abişek*) 50
2.3. Eski Uygurca Tibet Budizmine İlişkin Metinler 50
2.3.1. Amṛtadundubhisvaradhāraṇī 50
2.3.2. Ārya-aparimitāyur-jñāna-nāma-mahāyāna-sūtra 51
2.3.3. Ārya-rājāvavādaka-sūtra 52
2.3.4. Ārya-sarva-durgati-pariśodhana-uṣṇīṣavijayā-nāma-dhāraṇī 52
2.3.5. Ārya-sarva-tathāgata-uṣṇīṣa-sitātapatrā-nāma-aparājitā-dhāraṇī 52
2.3.6. Avalokiteśvara-sādhana 53
2.3.7. Bahşı Ögdisi 54
2.3.8. Beş Dhyāni Buddha'nın Tasvirinden 54
2.3.9. Cakrasaṃvara'ya İlişkin Üç Metin 55
2.3.10. Eski Uygurca *Bar do thos grol* ve Buna İlişkin Diğer Eserler 55
2.3.11. Kāyacakra-sādhana 57
2.3.12. Mañjuśrī-nāma-saṃgīti 57
2.3.13. Mañjuśrīsadhana 58
2.3.14. Pañcaraḳsā 58
2.3.15. Sa-skya Paṇḍita'nın *Guruyoga*sı 58
2.3.16. Saharākṣa-sahasrabāhv-avalokiteśvarabodhisattva-dhāraṇyṛddhhi-mantra-sūtra 58

2.3.17. Śrīcakrasaṃvaramaṇḍalābhisamaya 59
2.3.18. Tārā-ekaviṃśati-stotra 59
2.3.19. Tejo-Mahākāla'nın Tasviri 59
2.3.20. Vajrapāṇi Metni 60
2.3.21. Vajrapāṇi-sādhana 60
2.3.22. Vajrasattva-mantra'nın İki Fragmanı 60
2.3.23. Vajravidāraṇā-nāma-dhāraṇīsadhana 61
2.3.24. Tibet Budizmine Ait Diğer Fragmanlar 61

3. METİN 63
3.1. A Metninin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi 63
3.2. B Metninin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi 77
3.2.1. B^1 Yazması 77
3.2.2. B^2 Yazması 95
3.2.3. B^3 Yazması 97
3.2.4. B^4 Yazması 109

4. ÇEVİRİ 116
4.1. A Metninin Çevirisi 116
4.2. B Metninin Çevirisi 119
4.2.1. B^1 Yazması 119
4.2.2. B^2 Yazması 122
4.2.3. B^3 Yazması 122
4.2.4. B^4 Yazması 125

5. AÇIKLAMALAR 127
5.1. A Metninin Açıklamaları 127
5.2. B Metninin Açıklamaları 141
5.2.1. B^1 Yazması 141
5.2.2. B^2 Yazması 169
5.2.3. B^3 Yazması 170
5.2.4. B^4 Yazması 183

6. DİZİNLER 190
6.1. Uygurca Dizin 190
6.2. Çince-Uygurca Dizin 304
6.3. İkilemeler Dizini 318

7. SONUÇ 320

KAYNAKÇA 323

EKLER 335

Ek 1. Çince Eş Değer Metinler 335

Ek 2. A Metninin Tıpkıbasımı 341

Ek 3. B^1 Yazmasının Tıpkıbasımı 351

Ek 4. B^2 Yazmasının Tıpkıbasımı 359

Ek 5. B^3 Yazmasının Tıpkıbasımı 360

Ek 6. B^4 Yazmasının Tıpkıbasımı 367

ÖZ GEÇMİŞ 371

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Yazmaların Çince Eş Değer Metinleri 14

KISALTMALAR

Genel Kısaltmalar

AdW : Akademie der Wissenschaften
AF : Asiatische Forschungen
AKDTYK : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AKPAW : Abhandlungen der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften
AoF : Altorientalische Forschungen
AOH : Acta Orientalia Academia Scientiarium Hungaricae
BBAW : Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften
bk. : Bakınız
BOH : Bibliotheca Orientalis Hungarica
bs. : Baskı
BT : Berliner Turfantexte
c. : Cilt
cm : Santimetre
Çin. : Çince
diğ. : Diğerleri
ed. : Editör(ler)
Etü. : Eski Türkçe
haz. : Hazırlayan
hrsg. : herausgebeben
İng. : İngilizce
Jap. : Japonca
krş. : Karşılaştırınız
Lat. : Latince
MÖ : Milattan Önce
MS : Milattan Sonra
n. : Not
N.F. : Neue Folge

Nr. : Numara

Part. : Partça

s. : Sayı

SEDTF 1 : Sprachwissenschaftliche Ergebnisse der deutschen Turfan-Forschung. Text-Editionen und Interpretationen von Albert August von Le Coq, Friedrich Wilhelm Karl Müller, Willi Bang, Annemaie von Gabain, Gabdul Rašid Rachmati, Wilhelm Thomsen. Gesammelte Berliner Akademieschriften 1908-1938. Mit Vorwort von Georg Hazai. Band 1. Mit 24 Tafeln. Leipzig 1972. (Opuscula. Sammelausgaben seltener und bisher nicht selbstständig erschienener wissenschaftlicher Abhandlungen. 3, 1.)

SEDTF 2 : Sprachwissenschaftliche Ergebnisse der deutschen Turfan-Forschung. Text-Editionen und Interpretationen von Albert August von Le Coq, Friedrich Wilhelm Karl Müller, Willi Bang, Annemaie von Gabain, Gabdul Rašid Rachmati, Wilhelm Thomsen. Gesammelte Berliner Akademieschriften 1908-1938. Mit Vorwort von Georg Hazai. Band 2. Mit 15 Tafeln. Leipzig 1972. (Opuscula. Sammelausgaben seltener und bisher nicht selbstständig erschienener wissenschaftlicher Abhandlungen. 3, 2.)

SEDTF 3 : Sprachwissenschaftliche Ergebnisse der deutschen Turfan-Forschung. Text-Editionen und Interpretationen von Friedrich Wilhelm Karl Müller, Albert August von Le Coq, Karl Foy, Gabdul Rašid Rachmati. Gesammelte Berliner Akademieschriften 1904-1932. Mit 27 Tafeln. Teil 3. Leipzig 1985. (Opuscula. Sammelausgaben seltener und bisher nicht selbstständig erschienener wissenschaftlicher Abhandlungen. 3, 3.)

SGKAO : Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients

SKPAW : Sitzungsberichte der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften

Skr. : Sanskritçe

Soğd. : Soğdca

SPAW : Sitzungsberichte der Preußischen Akademie der Wissenschaften

T : Taishō Tripiṭaka

TDAYB : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten

TDK : Türk Dil Kurumu

Toh. **A** : Toharcanın A diyalekti

Toh. B : Toharcanın B diyalekti

TS : Türkçe Sözlük

TT : Türkische Turfan-Texte

TTK : Türk Tarih Kurumu

Ttü. : Türkiye Türkçesi

UAJb : Ural-Altaische Jahrbücher

Uyg. : Uygurca

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

VdSUA : Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica

VOHD : Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland

Vol. : Volume

yay. : Yayın(ları)

ZAGA : Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie

ZDMG : Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft

İşaretler

, : Tek kanca, yazmadaki noktalama işaretinin çeviri yazıya aktarılmasıdır.

„ : Çift kanca, yazmadaki noktalama işaretinin harf çevirisine aktarılmasıdır.

… : Üç nokta, yazmadaki satırın boş kısımlarını ifade eder.

(…) : Parantez, yazmada yer alan sözcüğün yazılmayan ünlüsünü gösterir.

(oku: …) : Yazmada müstensih tarafından hatalı yazıldığı düşünülen sözcüğün aslında okunması gerektiği biçimini gösterir.

[…] : Köşeli ayraç, yazmada yer alan sözcüğün yazılmayan harfini gösterir.

{ … } : Kavisli ayraç, yazmada yer alan sözcüğün fazladan yazılan harfini gösterir.

⟨ … ⟩ : Sivri uçlu ayraç, yazmada yer alan sözcüğün müstensih tarafından unutulan harfini ifade eder.

/ : Taksim işareti, yazmadaki harf boyutunda tahrip olan kısmın harf çevirisinde gösterilmesidir.

/// : Birden fazla taksim işareti, yazmadaki sözcük boyutunda tahrip olan kısmın harf çevirisinde gösterilmesidir.

Ⓟ : Yazmada yer alan poṭhī deliğinin harf çevirisindeki ifadesidir.

< : Başka bir dilden alıntılanan sözcüğün orijinal biçimini ifade eder.

<< : Başka bir dilden alıntılanan sözcüğün doğrudan alıntılanmadığını ifade eder.

→ : Çalışmanın dizin bölümünde yer alan sözcükler arası çapraz göndermeleri ifade eder.

…$_2$: Çeviride yer alan ikilemelere işaret eder.

…$_3$: Çeviride yer alan üçlemelere işaret eder.

Atıf Yapılan Eser Kısaltmaları

BT III : Das uigurische Insadi-Sūtra, bk. Tezcan, 1974.

BT VII : Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung, bk. Kara, Zieme, 1976.

BT VIII : Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg" von Saskya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti, bk. Kara, Zieme, 1977.

BT IX : Maitrisimit nom bitig. Die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāṣika-Schule, bk. Tekin, 1980.

BT XIII : Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren, bk. Zieme, 1985.

BT XVIII : Altun Yaruq Sudur, Vorworte und das erste Buch, Edition und Übersetzung der alttürkischen Version des Goldglanzsūtra (Suvarṇaprabhāsottamasūtra), bk. Zieme, 1996.

BT XXIII : Magische Texte des uigurischen Buddhismus, bk. Zieme, 2005a.

BT XXV : Das Buch von der Sündentilgung. Edition des alttürkisch-buddhistischen Kšanti Kılguluk Nom Bitig, bk. Wilkens, 2007.

BT XXVIII : Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur, bk. Yakup, 2010.

BT XXXVI : Altuigurische Aparimitāyus-Literatur und kleinere tantrische Texte, bk. Yakup, 2016.

BT XXXVII: Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien. Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā, bk. Wilkens, 2016.

DLT : Maḥmūd al-Kāšγarī, Compendium of Turkic Dialects (Dīwān Luγāt at-Turk), bk. Dankoff, Kelly, 1982-1985.

DTS : Drevnetyurkskiy Slovar', bk. Nadelyaev ve diğ., 1969.

ED : An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, bk. Clauson, 1972.

ERE : Encyclopædia of Religion and Ethics

ETŞ : Eski Türk Şiiri, bk. Arat, 1965.

G. : A Chinese-English Dictionary, bk. Giles, 1912.

GOT : A Grammar of Old Turkic, bk. Erdal, 2004.

HT V : Die alttürkische Xuanzang-Biographie V. Nach der Handschrift von Paris und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie von Gabain ediert, übersetzt und kommentiert, bk. Dietz, Ölmez, Röhrborn, 2015.

HT VII : Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII. Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von Annemarie von Gabain hrsg., übersetzt und kommentiert, bk. Röhrborn, 1991.

HT VIII : Die alttürkische Xuanzang-Biographie VIII. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von

Annemarie von Gabain hrsg., übersetzt und kommentiert, bk. Röhrborn, 1996.

HT IX : Die alttürkische Xuanzang-Biographie IX. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert, bk. Aydemir, 2013.

HT X : Die alttürkische Xuanzang-Biographie X. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert, bk. Mirsultan, 2010.

JEBD : Japanese-English Buddhist Dictionary.

LB : Lexicon des Buddhismus, bk. Keown, 2005.

MaueKat : Alttürkische Handschriften. Teil 1: Dokumente in Brāhmī und tibetischer Schrift, bk. Maue, 1996.

OTWF : Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon I-II, bk. Erdal, 1991.

PBD : The Princeton Dictionary of Buddhism, bk. Buswell, Lopez, 2014.

SuvKaya : Uygurca Altun Yaruk. Giriş, Metin ve Dizin, bk. Kaya, 1994.

TMEN : Türkische und mongolische Elemente im neupersischen. Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit I-IV, bk. Doerfer, 1963-1975.

TS : Türkçe Sözlük, bk. Türkçe Sözlük 2011.

TT IV : Türkische Turfan-Texte IV. Ein neues uigurisches Sündenbekenntnis, bk. Bang, Gabain, 1930.

TT V : Türkische Turfan-Texte V. Aus buddhistischen Schriften, bk. Bang, Gabain, 1931.

UW : Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, bk. Röhrborn, 1977-1998; 2010; 2015.

UigTot. : Ein uigurisches Totenbuch. Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang, British Museum Or. 8212 (109), bk. Zieme, Kara 1979.

WR : Wörterbuch der Religion, bk. Auffarth ve diğ., 2006.

1. GİRİŞ

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında Doğu Türkistan ve çevresinde gerçekleştirilen keşif gezileri neticesinde tarihî Türk dilinin bir kolu olan Eski Uygurcaya ait dinî ve din dışı yazılı kaynaklardan oluşan zengin bir malzemeye erişilmiştir. Tarihleri boyunca çeşitli milletlerle siyasi, sosyal ve ticari ilişkilerde bulunmuş olan Uygurlar oldukça geniş bir kültürel çevrede varlığını sürdürmüş, bu kültürel çevreden etkilendiği gibi kendisi de buna katkı sağlamıştır. Uygurlar bu coğrafyadaki diğer milletlerin tesiriyle oldukça çeşitli dinî muhitlerde yer almış, Budizm başta olmak üzere Manihaizm ve Hristiyanlık gibi dinlere karşı ilgi duymuşlardır. Bu ilgi sayılan dinlerin benimsenmesinden dinî metinlerin tercümesine kadar etkili olmuştur. Dinî literatürün tercümesi Eski Uygurcanın yazılı kaynaklarının oluşturulmasındaki en önemli adımdır. Eski Uygurcaya ilişkin bu materyaller bugün dil ve kültür tarihi araştırmacılarına malzeme sunabildiği gibi din bilimi araştırmacıları için de çok önemli katkıda bulunur.

Uygurların kabul ettiği dinlerin en başında gelen Budizm, MÖ yaklaşık olarak 6. yüzyılın ortalarında Hindistan'ın kuzeydoğusunda yaşayan Siddhārta Gautama tarafından ortaya konmuş büyük bir dinî ve felsefi sistemin adıdır. 'Aydınlanan' manasına gelen Buddha, bu sistemin kurucusu olan Prens Siddhārtha'nın unvanıdır. Siddhārta Gautama'nın hayatı hakkında çeşitli efsaneler mevcuttur; ancak onun hayatının tarihî gerçeklerinin efsanelerden soyutlanamayacağı tüm Budistler tarafından kabul edilir (Conze, 1959, 34). Bir yaşam şekli olarak Budizm, gittiği her ülkede tarihî, coğrafi ve yerel şartlar altında inananları tarafından farklı şekillerde anlaşılmış, yorumlanmış ve izlenmiştir. Budizm, tarihî gelişiminde ve –yirmi beş yüzyılda, otuzdan fazla Asya ülkesinde ve yaklaşık yirmi iki Asya dilindeki– coğrafi genişlemesinde çeşitli usullerde tasarlanmıştır (Gard, 1962, 13). Budizm, tarihî gelişim aşaması bakımından dört döneme ayrılır. İlk dönem Theravāda, ikinci dönem Mahāyāna, üçüncü dönem Zen'dir. Bu üç dönem sonunda MS 1000 yıllarına ulaşılır, dördüncü ve son dönem de bu tarihten günümüze kadar gelen dönemi kapsar. Budizmin Theravāda veya yaygın bilinen adıyla Hīnayāna 'küçük araç' kavrayışı

bireyin kurtuluşunu esas alırken, Mahāyāna 'büyük araç' kavrayışı bütün canlıların kurtuluşunu esas alır.

Bu çalışmanın konusunu Uygurlar tarafından en çok taraftara sahip inanış olan Budizmin kendi içerisinde Buddhalığa erişme yolundaki felsefi kavrayışlarından Tibet Budizmi ile Mahāyāna Budizmi teşkil etmektedir. Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, Budist Uygur edebiyatına ait temelde iki dinî içerikli metni esas almaktadır. İlk metin (bundan sonra A metni) Tibet Budizmine; ikinci metin ise (bundan sonra B metni) Mahāyāna Budizmine aittir. Her iki metin de Orta Asya Türk Budizmine çeşitli yönlerden katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada, A metninin konusunu teşkil eden Tibet Budizmi kimi ritüel ve sembollerle birlikte çeşitli meditasyon uygulamalarını barındırması bakımından diğer Budist kavrayışlarından ayrılmaktadır. Tibet Budizmi temelde Mahāyāna'nın bir kolu olarak gelişen Tantra Budizmi veya Vajrayāna'nın Tibet yorumudur. Tantra Budizmi, Tibet ve Moğolistan'da Budizmin özel bir kolunu oluşturan Tibet Budizminin inkişafına sebep olmuştur; bu yüzden öncelikle Tantra Budizmi terimi açıklık kazanmalıdır. Bir terim olarak *tantra* imgeleme, sembol ve ritüel yoluyla bilişsel dönüşüme ağırlık veren ezoterik metinlerden elde edilen meditasyon ve uygulama sistemi olarak anılır (Powers, 2007, 249). Tantra Budizmi veya diğer adıyla Vajrayāna, Buddhalık durumuna hızlı dönüşümü gerçekleştirmek için ritüeller, imgeleme ve semboller üzerine odaklanır (Powers, 2007, 257). Tantra Budizmi kullanılan tekniklerin çok olması ve bu tekniklerin uygulanmasında bir öğreticiye ihtiyaç duyulması bakımından Budizmin Theravāda ve Mahāyāna kavrayışlarından ayrılır. Bu okul, bir ruhanî yol göstericinin sıkı denetimi altında, inananların batınî bir yol izlemesini öngörmektedir (Sümer, 2003, 47).

Bu çalışmada ele alınan Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi'ndeki (*Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften*) Turfan Koleksiyonu'nda Mainz 732 (T II Y 21) arşiv numarasıyla saklanan A metni de dahil olmak üzere Uygur edebiyatına ait Tibet Budizmine ilişkin metinler arasında F.W.K. Müller tarafından neşredilen *Uigurica* II'deki 5. ve 6. metinler (1911)[1], P. Zieme ve G. Kara tarafından neşredilen *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung* [BT VII]

[1] Müller, Friedrich Wilhelm Karl. 1911. **Uigurica II.** Berlin. (AKPAW. Phil.-hist. Cl. 1910:3.) [Tıpkıbasım: *SEDTF 1*, 61-168].

(1976)[2], *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg" von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti* [BT VIII] (1977)[3], *Ein uigurisches Totenbuch* [UigTot.] (1979)[4], M. Ölmez tarafından neşredilen *Bahşı Ögdisi* (1998)[5], K. Röhrborn ve A. Róna-Tas tarafından neşredilen *Die altuigurische Sitātapatrā-dhāraṇī* (2005)[6] ve A. Yakup tarafından neşredilen *Altuigurische Aparimitāyus-Literatur und kleinere tantrische Texte* [BT XXXVI] (2016)[7] sayılabilir (ayrıca detaylı olarak bk. 2.3. Eski Uygurca Tibet Budizmine İlişkin Metinler).

Budizmin Mahāyāna kavrayışı dünyadaki mevcut ızdırabın kabulünü, sebeplerinin anlaşılmasını ve bu ızdıraplardan kurtulmanın yollarını konu edinir. Bu çalışmanın ikinci yarısını oluşturan B metni de tam da bu noktada Mahāyāna Budizmine ait önemli sūtralardan olan *Lotus Sūtra*'nın yahut Sanskritçe ismiyle *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*'nın tefsiri hakkındadır. J. Elverskog'un da belirttiği gibi, Kuiji (窺基 MS 632-682) tarafından yazılan *Wei shi fa xiang* 唯識法相 düşünce ekolünün [*Dharmalakṣaṇa-vijñaptimātra ekolü] öğretisel perspektifinde *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*'nın bir analizi olan *Miao fa lian hua jing xuan zan* 妙法蓮華經玄贊 (T 1723) metninin 35 Uygurca fragmanı vardır. Bu metin 7. yüzyıl boyunca oluşturulmuş ve 8 ile 11. yüzyıllar arasında Dunhuang ve Turfan bölgesinde *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*'nın tefsiri olarak yaygınlaşmıştır. Bu metin Çinceden Tibetçeye ve bu Uygurca fragmanlarla Uygurcaya da tercüme edilmiştir (Elverskog, 1997, 82). Bu çalışmanın ikinci bölümünü teşkil eden B metnine ilişkin J. Elverskog'daki mevcut bilgiler esasen K. Kudara tarafından 1983 yılında Japonca

---

2 Kara, Georg, Peter Zieme. 1976. **Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung.** Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. BT. 7.)

3 Kara, Georg, Peter Zieme. 1977. **Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg" von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti.** Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. BT. 8.)

4 Zieme, Peter, György Kara. 1979. **Ein uigurisches Totenbuch. Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang, British Museum Or. 8212 (109).** Budapest. (BOH. 22) [aynı zamanda Wiesbaden'da yayımlandı (AF. 63.)]

5 Ölmez, Mehmet. 1998. Tibet Buddhizmine Ait Eski Uygurca Bahşı Ögdisi. **Bahşı Ögdisi, Klaus Röhrborn Armağanı.** ed. Jens Peter Laut, Mehmet Ölmez. Freiburg/İstanbul: 261-293. (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 21.)

6 Röhrborn, Klaus, András Róna-Tas. 2005. **Spätformen des zentralasiatischen Buddhismus, Die altuigurische Sitātapatrā-dhāraṇī.** Göttingen. (Nachrichten der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, I. Philologisch-historische Klasse Jahrgang 2005, Nr. 3.)

7 Yakup, Abdurishid, 2016. **Altuigurische Aparimitāyus-Literatur und kleinere tantrische Texte.** Turnhout: Brepols. (BBAW. Akademienvorhaben Turfanforschung. BT. 36.)

olarak[8] 1988 yılında da Almanca olarak neşredilen makale[9] ile yine K. Kudara tarafından 1990 yılında neşredilen başka bir makaleye[10] dayanmaktadır. Bu makalelerde *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra* tefsirinin Uygurca versiyonu hakkında bilgi verilir ve fragmanlar bir tasnife tabi tutulur. Buna göre 35 Uygurca fragmanı bulunduğu belirtilen *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra* tefsirinin mevcut dört yazması (Kudara 1988'e göre Yazma I, Yazma II A, Yazma II B, Yazma III) vardır ve nicelik bakımından en hacimli olanı imanın on kat tefsirini konu edinen ve çalışmamıza da B^1 yazması adıyla dahil edilen Almanya, Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi (*Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften*) Turfan Koleksiyonu'nda korunan Mainz 732 arşiv numaralı [= Yazma I] yazmadır. Geriye kalan 34 fragmandan biri bu çalışmaya B^2 yazması adıyla dahil edilen bugün İsveç, Stockholm Etnografya Müzesi'ndeki (*Etnografiska Museet Stockholm*) Hedin Koleksiyonu'nda korunan Ms. Nr. 41 arşiv numaralı [= Yazma II A] yazma iken, bir diğeri bugün Fransa, Paris'te Musée Guimet'de Manuscrit Ouigour Nr. 63322, Mss. A~G arşiv numarasıyla kayıtlı olan ve bu çalışmaya da B^3 yazması adıyla dahil edilen yazmadır[11]. Diğer 32 Uygurca fragmanı K. Kudara'nın 1988 tarihli mezkûr makalesinde verdiği bilgiye göre, Japonya'da Haneda Fotoğraf Koleksiyonu'ndaki Nr. 44-75 [= Yazma II B] ve Nr. 29 ile Nr. 34 [= Yazma III] oluşturmaktadır (Kudara, 1988, 36-40). Japonya'daki fragmanlar erişilebildikleri kadarıyla bu çalışmamızda B^4 yazması adıyla incelenmiştir[12]. Bu çalışmada kullanılan B metni tabiri B^1, B^2, B^3 ve B^4 yazmalarını ifade etmektedir.

---

8 Kudara, Kōgi. 1983. Myōhō renge kyō gensan no uiguruyaku danpen [Fragments of the *Miao-fa-lien-hua-ching Hsüan-tsan* in Uighur]. **Nairiku ajia nishi ajia no shakai to bunka.** ed. Mori Masao. Tōkyō: Yamakawa shuppansha: 185-207.

9 Kudara, Kōgi. 1988. Uigurische Fragmente eines Kommentars zum *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*. **Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung.** Hrsg. Jens Peter Laut, Klaus Röhrborn. Wiesbaden: Harrassowitz: 34-55, 102-106. (VdSUA 23.)

10 Kudara, Kōgi. 1990. Gime bijutsukan shozō 'Myōhō renge kyō gensan' uiguruyaku danpen [Uigur Fragments of the *Miao-fa-lian-hua-jing Xuan-zan* preserved in the Musée Guimet]. **Ryūkoku kiyō.** c. 12: 1-30.

11 K. Kudara'nın 1990 tarihli makalesine göre, bu yazma *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra* tefsirinin IV. yazması olarak kabul edilebilir, krş. Kudara, 1990.

12 K. Kudara'nın 1988 tarihli makalesinde zikrettiği ve bugün Japonya Kyōto'da korunan Haneda Fotoğraf Koleksiyonu'ndaki yazmalara ne yazık ki erişilememiştir. Bu konuda iletişim kurulan Japon tarafından, Haneda Fotoğraf Koleksiyonu'nun tamamının basıldığı; ancak içerisinde tek bir Uygurca fragman bulunmadığı ve ayrıca K. Kudara tarafından belirtilen numaraların Çince metne ait olduğu bilgisine ulaşıldı. Fragmanlar hakkında Japon tarafıyla yazışmaları yürütme nezaketi gösteren hocam Prof. Dr. Mehmet Ölmez'e teşekkürlerimi sunarım.

1.1. Çalışmada Yer Alan Yazmalar ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

1.1.1. A Metni ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu çalışmaya A metni adıyla dahil edilen Tibet Budizmine ilişkin yazma, bugün Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi (*Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften*) Turfan Koleksiyonu içinde Mainz 732 (T II Y 21) arşiv numarasıyla saklanmaktadır. Yarhoto'dan bulunan bu yazmanın boyutları 29 x 212 cm'dir ve 150 satırdan oluşmaktadır. Mevcut yazmanın baştan ilk iki satırı ve sondan on satırı belirgin bir şekilde tahrip olmuştur. Liften ve pürüzlü kahverengi kağıttan oluşan bu yazma, kitap rulosu şeklindedir[13].

Bu metin üzerine yapılan tek çalışma W. Bang ve A. von Gabain'e aittir. *Türkische Turfan-Texte V* [= Türkçe Turfan Metinleri V] adlı çalışmada A metni olarak neşredilen yazma[14] "Bir Tantra Metninden" başlığını taşımaktadır. W. Bang ve A. von Gabain'in bu çalışması yazmanın fiziksel özellikleri hakkında bilgi vermekle başlamaktadır. W. Bang ve A. von Gabain'e göre, bu kitap rulosunun her biri 29 x 41,5 cm ölçülerinde olan kağıtlara yapıştırılmıştır. Rulonun başlangıcından yapıştırılan ilk yere kadar 6,5 cm'lik bir uzunluk vardır. Buradan yola çıkılarak en azından 35 cm'lik bir kısmın eksik olduğu sonucuna varılır. Bu da rulonun başında bir parçanın tanımlanmamış olmaması koşuluyla, A metninin yaklaşık 27 satırının eksik olması anlamına gelmektedir. En son sayfadan ise sadece 12 cm kalmıştır. Burada da en az 28,5 cm'lik bir eksiğin olduğu anlaşılmaktadır. Rulonun bugünkü uzunluğu 212 cm'dir (Bang, Gabain, 1931b, 323-324). Bu çalışmada fiziksel özellikler paylaşıldıktan sonra yazmanın çeviri yazısına yer verilmiştir. Yazmanın çeviri yazısı, aynı zamanda harf çevirisine de ışık tutacak şekilde hazırlanmıştır; ancak 150 satır olan bu metnin yalnızca ilk 133 satırı neşredilmiş, geriye kalan kısmın tamamen tahrip olduğu bilgisi paylaşılmıştır. Çalışmanın metin kısmında yazarların tamamlamaları da mevcuttur. Bundan sonra metin satır satır Almancaya tercüme edilmiştir. Almanca tercümeyi metne ilişkin notlar takip etmiştir. Metnin söz varlığına ve çözümlemeli dizinine yine W. Bang ve A. von Gabain tarafından birlikte

[13] Bu yazmaya ilişkin daha detaylı katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, 165-166.

[14] Bang, Willi, Annemarie von Gabain. 1931b. **Türkische Turfan-Texte V. Aus buddhistischen Schriften.** Berlin. (SPAW. Phil.-hist. Kl. 1931: 14. 323-356.) [Tıpkıbasımı: *SEDTF 2,* 99-132.]

hazırlanmış olan *Türkische Turfan-Texte* kitap dizisinin ilk beş kitabının sözlüğünü oluşturan *Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte* [= Türkçe Turfan Metinlerinin İlk Beş Parçasının Çözümlemeli Dizini][15] adlı çalışmada yer verilmiştir. Bu yazmanın Çince yahut Tibetçe eş değer bir metni bugüne kadar tespit edilememiştir.

1.1.2. B Metni ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu çalışmada B metni, Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra* tefsirinin genel bir adlandırması için kullanılmış olup aşağıda sırasıyla yer verilen ve bugün bütün fragmanlarına erişilemediği için korunduğu yere göre tasnife tabi tutulan dört yazmaya dayanmaktadır.

1.1.2.1. B^1 Yazması ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu çalışmaya B^1 adıyla dahil edilen Mahāyāna Budizmine ilişkin yazma, bugün Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi (*Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften*) Turfan Koleksiyonu içinde Mainz 732 (T II Y 21) arşiv numarasıyla saklanmaktadır. Yarhoto'dan bulunan yazmanın boyutları 29 x 212 cm'dir ve 129 satırdan oluşmaktadır. Liften ve pürüzlü kahverengi kağıttan oluşan yazma, kitap rulosu şeklindedir[16].

Bu çalışmadaki A metniyle aynı kağıda istinsah edilmiş olan yazmaya ilişkin ilk çalışma W. Bang ve A. von Gabain'e aittir. *Türkische Turfan-Texte V* [Türkçe Turfan Metinleri V] adlı çalışmada B metni olarak neşredilen bu yazma "İmanın On Kat Tefsiri" başlığını taşımaktadır. W. Bang ve A. von Gabain'in bu çalışmasının kısa girişinde, tıpkı A metninde olduğu gibi, B^1 yazmasına ilişkin giriş mahiyetinde bilgi bulunmaktadır. Ardından yazmanın çeviri yazısı başlar; bu aynı zamanda harf çevirisine de ışık tutacak şekilde hazırlanmıştır. Bundan sonra yazmanın satır satır Almancaya tercümesi gelmektedir. Almanca tercümeyi yazmaya ilişkin notlar takip eder. Yazmanın söz varlığına ve çözümlemeli dizinine yine W. Bang ve A. von Gabain tarafından birlikte hazırlanmış olan *Türkische Turfan-Texte* kitap dizisinin ilk beş kitabının sözlüğünü oluşturan *Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der*

---

15 Bang, Willi, Annemarie von Gabain. 1931a. **Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte.** Berlin. (SPAW: Phil. hist. Kl. 1931, 17. 461-517.) [Tıpkıbasımı: *SEDTF 2,* 133-189.]

16 Bu yazmaya ilişkin daha detaylı katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, 165-166.

Türkischen Turfan-Texte [= Türkçe Turfan Metinlerinin İlk Beş Parçasının Çözümlemeli Dizini] adlı çalışmada yer verilmiştir.

Bu yazmaya ilişkin bir diğer çalışma ise K. Kudara tarafından 1980 yılında yayımlanmış bir makaledir[17]. Japonca olarak kaleme alınmış olan makalenin başında yazmanın tıpkıbasımlarına yer verilmiştir. Daha sonra kısa bir girişle ilk olarak W. Bang ve A. von Gabain tarafından 1931 yılında neşredilen bu yazmanın şimdiye kadar tanımlanamadığı belirtilmiştir. K. Kudara, B^1 yazmasının Ji (基; MS 632-682) tarafından *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*'nın Çince versiyonu üzerine yazılan *Miao-fa-lian-hua-jing Xuan-zan*'ın 妙法蓮華經玄贊 (Taishō 1723) kısmi tercümesi olduğunu belirtir (Kudara, 1980, 49). K. Kudara bu yazısında B^1 yazmasının Çince eş değer metnine yer vermiş, yazmayı Japoncaya tercüme etmiş ve yazmanın filolojik notlarını hazırlamıştır. Bu şekliyle zikredilen makale bu Uygurca yazmanın yeniden neşridir. Ayrıca K. Kudara birinci kısım olarak adlandırdığı bu makalenin devamı niteliğinde olacak ikinci kısımda, Budist çalışmalardaki birkaç problemi konu edeceğini ve Çince eş değerleriyle birlikte bu yazmanın bir sözlüğünü hazırlayacağını belirtmiştir; ancak belirtilen çalışma yayımlanmamıştır[18].

1.1.2.2. B^2 Yazması ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu çalışmaya B^2 adıyla dahil edilen fragman, bugün İsveç, Stockholm Etnografya Müzesi'ndeki (*Etnografiska Museet Stockholm*) Hedin Koleksiyonu'nda Ms. Nr. 41 [erişim numarası: 1935.52.0041] arşiv numarasıyla korunmaktadır. Bu fragman K. Kudara'nın 1988 tarihli makalesinde neşredilmiştir[19]. K. Kudara'nın mezkûr makalesinde verdiği bilgiye göre, muhtemelen Yüan Dönemi'nden bir Dunhuang mağarasında bulunan bu fragman, İsveç kazılarının bir kazanımıdır. Fragmanın boyutları 30,2 x 14 cm'dir. Bu, bütünlüklü olarak korunmuş açık kahverengi, kalın ve pürüzsüz bir kağıttan, yukarıda ve aşağıda kırmızı kenar çizgileri ile (kenar çizgilerinin birbirlerinden mesafesi 25,8 cm) delikçiklerin etrafında kırmızı dairelerle ve (arkalı önlü) sekizer satırdan oluşan köşeli bir Uygurca yazma olan bir poṭhī

---

17 Kudara, Kōgi. 1980. Uiguruyaku 'Myōhō renge kyō gensan' (1) [Uigur translation of the *Miao-fa-lian-hua-jing Xuan-zan* (1)]. **Bukkyōgaku kenkyū.** c. 36. (Shōwa 55 nen/1980): 49-65.

18 K. Kudara'nın yayımlamaya ömrünün yetmediği bu çalışmasının kopyaları, Prof. Dr. Klaus Röhrborn tarafından bizimle paylaşılmıştır. Kendisine bütün yardımları için minnettarım.

19 Kudara, Kōgi. 1988. Uigurische Fragmente eines Kommentars zum *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*. **Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung.** Hrsg. Jens Peter Laut, Klaus Röhrborn. Wiesbaden: Harrassowitz: 34-55, 102-106. (VdSUA 23.)

yaprağıdır. Sūtra metni kırmızı yazılıdır. Ayrıca sayfa numaralandırması mevcuttur: *beşinç yüz iki tokuz on* 'beşinci [cilt, varak] 182' (Kudara, 1988, 38). K. Kudara mezkûr makalesinde bu fragmanın çeviri yazısına, Almancaya tercümesine ve tıpkıbasımına yer vermiştir.

1.1.2.3. B^3 Yazması ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu çalışmaya B^3 adıyla dahil edilen yazma, bugün Fransa, Paris'te Musée Guimet'de Manuscrit Ouigour Nr. 63322, Mss. A~G arşiv numarasıyla kayıtlıdır. A'dan G'ye arkalı önlü yedi fragmandan oluşan yazma hakkındaki ilk bilgilere K. Kudara'nın 1990 tarihli Japonca makalesinden ulaşılmaktadır[20]. K. Kudara'nın verdiği bilgilere göre, A fragmanı 30,0 x 14,9 cm ölçülerindedir ve Uygur mütercim tarafından ilave not (?) olmalıdır. B fragmanı 29,5 x 13,7 cm ölçülerindedir. C fragmanı 21,0 x 13,4 cm (yırtık!) ölçülerindedir ve yalnız sūtra metni kırmızı mürekkeple yazılmıştır. D fragmanı 30,0 x 13,0 cm ölçülerinde ve Haneda Fotoğraf Koleksiyonu Nr. 75'in doğrudan devamıdır. E fragmanı 30,0 x 13,9 cm ölçülerinde ve Haneda Fotoğraf Koleksiyonu Nr. 61'in doğrudan devamıdır. F fragmanı 28,0 x 14,0 cm ölçülerindedir ve son olarak G fragmanı 29,5 x 13,8 cm ölçülerindedir ve üç satır Uygurca ketebe kaydından oluşur (Kudara, 1990, 2). K. Kudara, zikredilen makalesinde bu fragmanların tamamının çeviri yazısına, Japoncaya tercümesine ve notlarına yer vermiştir. Çalışmada ayrıca fragmanların tıpkıbasımları da mevcuttur.

1.1.2.4. B^4 Yazması ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu çalışmaya B^4 adıyla dahil edilen yazmayı K. Kudara tarafından Haneda Fotoğraf Koleksiyonu'nda bulunduğu belirtilen fragmanlar oluşturmaktadır. K. Kudara 1988 tarihli makalesinde[21] Japonya'daki Haneda Fotoğraf Koleksiyonu'nda yer alan *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra* tefsirinin Eski Uygurca versiyonunun fragmanlarından bahseder ve bu koleksiyondaki Nr. 29 ile Nr. 34 ve Nr. 44-75 arasındaki fragmanların konuya ilişkin olduğu bilgisini paylaşır; ancak bugün bu fragmanlara erişilememiştir. Bu koleksiyonda mevcut olan ve yukarıda zikredilen makalede K.

---

20 Kudara, Kōgi. 1990. Gime bijutsukan shozō 'Myōhō renge kyō gensan' uiguruyaku danpen [Uigur Fragments of the *Miao-fa-lian-hua-jing Xuan-zan* preserved in the Musée Guimet]. **Ryūkoku kiyō.** c. 12: 1-30.

21 Kudara, Kōgi. 1988. Uigurische Fragmente eines Kommentars zum *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*. **Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung.** Hrsg. Jens Peter Laut, Klaus Röhrborn. Wiesbaden: Harrassowitz: 34-55, 102-106. (VdSUA 23.)

Kudara tarafından neşredilmesiyle erişilen fragmanlardan yalnızca Nr. 34, Nr. 61 ve Nr. 73 bu çalışmaya B^4 yazması adıyla dahil edilmiştir.

Bu üç fragman üzerine yapılan tek çalışma K. Kudara tarafından 1980 yılında Japonca, 1988 yılında da Almanca olarak neşredilen makaledir. K. Kudara 1988 tarihli yazısında, bu üç fragmanın çeviri yazısına, Almancaya tercümesine, notlarına ve tıpkıbasımlarına yer vermiştir. Buna göre, Nr. 34 fragmanının sağdan yarısı eksiktir ve önlü arkalı 13'er satırdan oluşmaktadır. Nr. 61 fragmanının ise alttan yarısı bozulmadan kalmıştır ve önlü arkalı 8'er satırdan oluşmaktadır. Nr. 73 fragmanının üstten üçte biri eksik olup önlü arkalı 8'er satırı vardır (Kudara, 1988, 43-45).

1.2. Çalışmada İzlenilen Yöntem

Bu çalışmada yazmaların çeviri yazılarına, harf çevirilerine, tercümelerine, açıklamalarına ve dizinlerine yer verilmiştir. Yazmaların çeviri yazısında ve harf çevirisinde *Uigurisches Wörterbuch*'daki çeviri yazı ve harf çevirisi tablosu esas alınmıştır (krş. Röhrborn, 1977-1998, 9-10 ve 13-14; Röhrborn, 2010, XXXIII-XXXV). Bununla birlikte fragmanların neşrinde dokümansal yayım yöntemi izlenmiştir (krş. Röhrborn, 2012, 8).

Metinlerin çeviri yazısında, daha önceki neşirlerde takip edilen büyük tamamlama yoluna gidilmemiş; ancak metinde küçük tahribat görmüş kimi sözcükler, bu sözcüklere ait ekler ve metnin bağlamı içinde hasar görmüş kısımda bulunması gerektiği düşünülen kimi sözcükler köşeli ayraç içerisinde tamamlanmıştır (örneğin; [užä]k 001 ve yarum[ışın] [ya]şumışın 003). Metnin tıpkıbasımındaki boş olan kısımlar çeviri yazıda boşluğa denk düşecek sözcük sayısı kadar üç nokta ile gösterilmiştir (örneğin; arvışın yeti kata sözläp ... ... 138). Metinde yarısı görünürken yarısı tahrip olan harfler çeviri yazıda eğik olarak yazılmıştır (örneğin; *y*aruk yol 142). Orijinal metindeki imlânın düzeltilmesi istendiği durumlarda "oku" ibaresiyle sözcüğün doğru kabul edilen şekline parantez ( ) içinde yer verilmiştir (örneğin; nmao (oku: namo) 061). Uygurcada gerek bir imlâ geleneği olarak gerekse kimi başka sebeplerle ünlüsü yazılmayan sözcüklerin ünlüsü parantez içerisinde gösterilmiştir (örneğin; v(a)ç(i)r, ç(a)k(i)r, t(ä)mir b(ä)rgä 093 ve b(ä)lgürtüp 103). Metnin orijinalinde fazladan yazılmış harfler kavisli ayraç ({ }) içinde verilmiştir (örneğin; sıŋar{k}kı 073). Ayrıca orijinal metinde yer alan tek kancadan oluşan

noktalama işareti, metnin çeviri yazısında yine tek kanca olarak yer almıştır (örneğin; sakınmış k(ä)rgäk , ol köl ortosınt[a] 125). Çalışmamızda B metninin Çince eş değer metinleri bulunmaktadır. B metninde, çeviri yazı ve harf çevirisine ilave olarak ayrıca Eski Uygurca satıra denk gelen Çince eş değer metin harf çevirisinin hemen ardından gelmektedir.

Metinlerin harf çevirisinde, çeviri yazısına paralel olarak küçük tahribat görmüş kimi sözcükler, bu sözcüklere ait ekler ve metnin bağlamı içinde hasar görmüş kısımda bulunması gerektiği düşünülen kimi sözcükler bir harfe bir işaret denk gelecek şekilde taksim işareti ile (/) tamamlanmıştır (örneğin; <//// k 'wrmyş> 001). Yine metnin orijinal satırındaki boş olan kısımlar, çeviri yazıya paralel olarak üç nokta ile gösterilmiştir (örneğin; <'rvyşyn yyty q't' sw'z l'p ... ...> 138). Metinde yarısı görünürken yarısı tahrip olan harfler, çeviri yazıya paralel olarak eğik yazılmıştır (örneğin; <*y*'rwq ywl> 142). Ayrıca orijinal metinde yer alan tek kancadan oluşan noktalama işareti, metnin harf çevirisinde çift kanca olarak yer almıştır (örneğin; <s'qynmyş krk'k „ 'wl kwyl 'wrtwsynt/> 125).

Metinlerin günümüz Türkçesine tercümesinde metnin orijinaline sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada yer alan her iki metin için de ayrı ayrı hazırlanan açıklamalar bölümü metnin imlâ, dil bilgisi, anlam bilgisi ve Budizme ilişkin terimlerin incelenmesini amaçlamaktadır. Özellikle de B metnine ilişkin açıklamalarda metnin Çince eş değeri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Çalışmanın dizin bölümü, temelde incelenilen metinlerin sözlüğünü ve çözümlemeli dizinini hazırlamayı amaçlamaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Çince eş değer metinleri bulunan B metni fragmanları için Uygurca dizinde sözcüklerin Çince karşılıklarına da yer verilmiştir.

1.3. Yazmaların Biçim ve İçerik Özellikleri

1.3.1. Yazmaların Biçim Özellikleri

Yazmaların arşiv kayıtları, kağıt ölçüleri vb. biçimi ilgilendiren teknik hususlara yukarıda değinildiğinden, bu bölümde yazmaların imlâ üslupları ve imlâya ilişkin kimi hususlara değinilecektir.

1.3.1.1. Yazmaların İmlâ Üslupları

Bu çalışmada kullanılan yazmaların imlâ üslupları üç türde karşımıza çıkar. Bunlardan ilki aynı kağıda fırça ile yazılmış olan Mainz 732 arşiv numaralı A metninin ve B^1 yazmasının imlâsıdır. Bu yazma şimdiye kadar yarı-kursiv olarak bilinen ancak T. Moriyasu tarafından yarı matbaa harfleri yazısı[22] (İng. *half-square*, Jap. *han-kaisho*) ile tanımlanan bir üslup ile yazılmıştır (krş. Moriyasu, 2004, 232). Bu yazmada tarih bilgisi bulunmamasına karşın, yarı matbaa harfleri ile yazılmış olması onun Moğol öncesi döneme ait olduğunu ispat etmektedir[23]. İkinci olarak çalışmada yer alan yazmalardan B^2, B^3 [A'dan F'ye kadarki fragmanlar] ve B^4'te hakim olan imlâ üslubu matbaa harfleri yazısıdır (İng. *square*, Jap. *kaisho*) (krş. Moriyasu, 2004, 232). Üçüncü ve son olarak yazmalar arasında yalnızca B^3'teki G fragmanında rastladığımız imlâ üslubu kursivdir (İng. *cursive*, Jap. *sōsho*) (krş. Moriyasu, 2004, 233).

1.3.1.2. Yazmaların İmlâsına İlişkin Bazı Hususlar

Bir önceki bölümde bahsedilen üç imlâ üslubundan sonra bu bölümde özellikle yazmalarda öne çıkan imlâya ilişkin kimi hususlara değinilecektir.

A metninin bulunduğu yazmanın özellikle ilk iki ve son on satırı ciddi anlamda hasarlıdır; ancak satır düzeni nizamidir. B^1 yazması A metnine nispeten eksiksizdir; ancak imlâ hataları mevcuttur. B^3 yazmasının C fragmanı ise satır başlarından oldukça hasarlıdır.

Çalışmada ele alınan yazmalarda eksik harf yazımları mevcuttur. Bunlara örnek olarak şunlar verilebilir: yaltr(ı)mışın <y'ltrmyşyn> 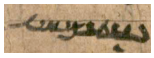 009, y(a)ltr(ık)l(ı)g <yrtrlq> 023, büt⟨t⟩i <pwyty> 052, öçü⟨r⟩gü <'wyçwkw>

---

22 T. Moriyasu tarafından 2004'te kaleme alınmış bir makalede, Uygur yazısının şimdiye kadar adlandırılan imlâ üslupları ile Moriyasu'nun kendi adlandırmaları yer almaktadır, krş. Moriyasu, 2004, 232-233. Ayrıca burada bahsedilen üç tür imlâ üslubu için krş. Ekler.

23 Çalışmamızda yer alan Mainz 732 arşiv numaralı yazmanın tarihlendirilmesine ilişkin şimdiye kadar iki görüş belirtilmiştir. K. Kudara bu yazmanın imlâ ve kağıt türü sebebiyle 11.-12. yüzyıllara ait olduğunu düşünür (Kudara, 1988, 50). Y. Kasai ise "Der Einfluß der Vijñānavāda-Schule im alttürkischen Kommentar zum Vimalakīrtinirdeśa-Sūtra" isimli makalesinde bu yazmada tarih bilgisi yer almamasına karşın, imlâ üslubu (*Duktus*) sebebiyle Moğol öncesi dönemden kaynaklandığı bilgisini paylaşır (Kasai, 2009, 300, 3. dipnot).

075, äŋ⟨g⟩il <’nkyl> 120, bä⟨l⟩gülüg <p’kwlwk> 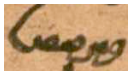 209. Ele alınan yazmalar arasında bir tane fazladan yazılmış harfe ve bir tane de fazladan yazılmış eke örnek tespit edilmiştir: sıŋar{k}kı <synk’rq qy> 073, tözünlär{lär}niŋ <twyz wn l’r l’r> 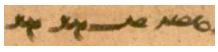 206. Ayrıca Eski Uygurcadaki genel yazım eğiliminden farklılık gösteren birkaç sözcük ve metnin bağlamı düşünüldüğünde düzeltilmesi gereken yazımlar mevcuttur: ärdäni (oku: ärdini) <’rd’ny> 180, ärdänikä (oku: ärdinikä) <’rd’ny k’> 188, ärdänikä (oku: ärdinikä) <’rd’ny k’> 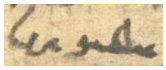 189, tayakıg (oku: tatıgıg) <t’y’qyq> 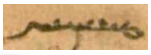 204, alar (oku: alır) <’’l’r> 228, suvunlıg (oku: suvlarıg) <swvwnlyq> 251, umuşı (oku: umışı) <’wmwşy> 252, kimnäŋ (oku: kimniŋ) <kym n’nk> 272. Aynı sözcüğün arka arkaya iki kez yazıldığı, mükerrer yazımlar da mevcuttur: t(ä)ŋri t(ä)ŋri <tnkry tnkry> 113-114, ädgü ädgü <’dkw ’dkw> 170, atl(ı)g atl(ı)g <’’tlq ’’tlq> 240-241. Aynı sözcüğün iki kez üst üste yazılması metnin orijinal değil, kopya olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte bir örnekte aykırı yazıma rastlanmıştır: nmao (oku: namo) 061.

1.3.2. Yazmaların İçerik Özellikleri

1.3.2.1. A Metninin Özeti

Baş kısmı eksik olan A metninde konu Tibet Budizmine ilişkin *mudrā* ve *mantra*ların yardımıyla derinleşen meditasyonların tarifi, faydası ve etkisidir. Bununla ilgili olarak beş tür meditasyon tarifine ve bu esnada yapılması gereken *mudrā*lara da yer verilmektedir.

Metin, beş kozmik unsur ile beden ilişkisine değinerek meditasyonda bedenin hangi kısmına hangi *dhāraṇī* hecelerinin yerleştirilmesi gerektiğini anlatmakla başlar. Bu cümleleri meditasyona ilişkin kimi bilgiler takip eder. Bundan sonra ise beş tür meditasyon anlatılır. Beş tür meditasyondan ilki mutluluğu artırma meditasyonudur. Bu meditasyonda güneş doğduğu sırada güneşe yüz çevrilip güzel kokulu tütsüler

yakılıp meditasyon ile on taraftaki Buddha'ya hürmet edilmelidir. Meditasyon esnasında güç yettiğince de *dhāraṇī* söylenmelidir. Böylelikle sayısız sevap ve mutluluk artar. İkinci meditasyon tehlikeyi ortadan kaldırma maksadıyladır. Buna göre, şafak vaktinde dağ tarafına doğru yüz çevrilip yine böyle meditasyon yapılıp *dhāraṇī* söylenmelidir. Üçüncü meditasyon şeytanların üstesinden gelme hakkındadır. Öğlen vakti güneye doğru yüz çevrilip beden değişip Buddha bedenini göstererek coşkulu bir meditasyona dahil olarak *kalpa* ateşi gibi beden ile ateş yansıtılmalıdır. O ateş içinde şeytanların üstesinden gelecek sembollerden mızrak, kılıç, kemer, *vajra*, tekerlek, hançer, demir kamçı, ateş ile yansıtılıp büyük şeytanların üstesinden gelen *mudrā* uygulanmalıdır. Dördüncü meditasyon itibarlı olma hakkındadır. Beşinci meditasyon *gao zhao* denen meditasyondur. Tanrı ve şeytanları (yardıma) çağırma öğretisi hakkındadır. Metin, bundan sonra birkaç satır daha devam eder; ancak son satırların ciddi hasarı sebebiyle nasıl nihayete erdiği kesin olarak bilinmemektedir.

1.3.2.2. B^1 Yazmasının Özeti

B metninde konu *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*'nın tefsiridir. Burada bütünlüklü olması sebebiyle B^1 yazmasının özetine yer verilecektir. Bu yazmada konu Mahāyāna Budizmine göre imanın on kat tefsirinin açıklanmasıdır. Eserde çeşitli sūtra ve śāstra kitaplarına atıflar yapılır.

Fahua jing (Skr. *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*) adlı öğreti çiçeği sūtrasında imanın on tür tefsiri olduğu belirtilerek bu on tür tefsir nelerdir dendiğinde karşımıza ilk olarak iman çıkar. İman en yüce mükafata ulaşmanın ilk sebebi olan tefsirdir. İkinci, hakikatlere, hakikatlerin hakiki cevherine girmenin esasıdır. Üçüncü, mucizevi olma adlı böylesi mevcut olan gerçek esasın saf ispatının, üç kötü yoldan uzak tutmaya muktedir olmanın, yoksul olmaktan başka uzaklaştırmaya muktedir olmanın sebebidir. Dördüncü, iyiliğe ulaşmanın yükünü taşımanın desteğidir. Beşinci, kutsallığa erişmiş asillerin yedi tür öğretiyle ilgili mal ve mülkün en ilkidir. Altıncı, bütün faydalı öğretilerin başlangıcıdır. Yedinci, yaradılış esaslı kapıyı açmak için mükemmel eldir. Sekizinci, gönül suyunu arındırmak için mücevherdir. Dokuzuncu, şan şöhret, doğru yola sevk etmenin donanımıdır. Onuncu ise, sevilip sayılma iyiliğe ulaştırma içindir. İmanın on tür tefsiri bu sayılanlarla son bulur.

1.4. Çalışmada Kullanılan Yazmaların Çince Eş Değer Metinleri

Bu bölümde, çalışmada yer alan Eski Uygurca yazmaların Çince eş değer metinlerine aşağıdaki tablo ile yer verilecektir.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Yazmaların Çince Eş Değer Metinleri

Yazma	**Uygurca Metnin Arşiv Numarası**	**Taishō Numarası**	**Açıklamalar**
A Metni			
A Metni	**BBAW** Mainz 732 (T II Y 21)	-	Bu yazmanın Çince metni bulunamadı.
B Metni			
B^1 Yazması	**BBAW** Mainz 732 (T II Y 21)	**Taishō 1723** 662a20-662c05	
B^2 Yazması	**Etnografiska Museet Stockholm** Ms. Nr. 41	**Taishō 1723** 706a21-706a25	1 fragmandan oluşur.
B^3 Yazması	**Musée Guimet** Nr. 63322, Mss. A~G	**Taishō 1723** **A** 695a18 **B** 700b03-700b08 **C** 706c07, 707a03, 707a07, 707a10 **D** 707b26, 707c03 **E** 708b02-708b08 **F** 711b23-711b28	7 fragmandan oluşur.
B^4 Yazması	**Haneda Fotoğraf Koleksiyonu** Nr. 34, Nr. 61, Nr. 73	**Taishō 1723** **Nr. 34** 760c01-760c14 **Nr. 61** 708b06-708b27 **Nr. 73** 744c21-744c24	3 fragmandan oluşur.

2. TİBET BUDİZMİ VE ÖNCESİ

2.1. Budizm ve Tibet Budizmine Kadar Budist Ekoller

Bu bölümde Tibet Budizmine geçmeden konunun arka planına ışık tutması amacıyla özellikle tarihî bir şahsiyet olarak Siddhārtha Gautama veya yaygın ismiyle Buddha, bir felsefe olarak Budizmin ortaya çıkışı, Budizmin temel prensipleri ve Tibet Budizminin oluşumuna kadarki ekoller hakkında genel bilgi verilecektir.

2.1.1. Buddha ve Budizm

Doğum ve ölüm tarihleri hakkında pek çok görüş olmasına karşın genel tarihlendirmeye göre, MÖ 563-483 tarihleri arasında yaşadığı bilinen Siddhārtha Gautama, diğer adıyla Buddha, *kṣatriya* kastına mensup ve *śākya* soyundan gelen Gautama ailesinden Śuddhodana'nın oğludur. Siddhārtha doğduğunda babası Śuddhodana, başkenti Kapilavastu olan Himalayalar'ın ön tarafında varlığını sürdüren bir devletin kralıydı ve Siddhārtha da prens olarak görülüyordu. Doğumu ve gençliği hakkında Pāli derlemesinde çok bilgi olmasa da sonraki yaşamı efsanelerle iç içedir. Bu sebeple Siddhārtha'nın doğumu hakkında tarihsel bilgilerden çok efsaneler mevcuttur. Buna göre, Siddhārtha'nın annesi Māyā oğlunu dünyaya getirmek için ailesinin yanına Devadaha'ya gitmek ister; ancak doğum yolda gerçekleşir ve Siddhārtha, Lumbīnī'de doğar. Doğumdan bir hafta sonra Siddhārtha'nın annesi Māyā ölür ve babası Siddhārtha'yı teyzesi Mahāprajāpatī'ye emanet eder (Laut, 2015, "Das Buddhismus-Seminar" ders notları; krş. Oldenberg, 1921, 113-118; Thomas, 1975, 27-29; Grimm, 1958, 17; Nakamura, 2012, 53-57).

Siddhārtha, Yaśodharā ile evlendiğinde her ikisi de 16 yaşındadır ve 29 yaşında iken oğlu Rahula dünyaya gelir. Oğlunun doğumundan sonra 29 yaşındaki Siddhārtha etrafında karşılaştığı hastalık, yaşlılık, ölüm gibi hayatın neden olduğu acılardan kurtulmak ve dinî arayışta bulunmak için ailesini ve vatanını terk eder. Siddhārtha hakikati arama kararı ve insan varlığının meselelerini çözme amacıyla döneminde *samaṇa* olarak da anılan dilenci keşişlik faaliyetine adım atar. *Samaṇa* hareketinin

teşkilatsız oluşu ve sisteminin Siddhārtha tarafından kolaylıkla anlaşılması onu bu yoldan ayırarak kendi başına tamamlayacağı yaklaşık altı yıllık sıkı bir çile dönemine iter. Bu dönemde nefessizlik, açlık, saç ve sakal yolma gibi bedenini zorlayıcı faaliyetlerde bulunur; ancak bu süre zarfında hedefi olan aydınlanmaya ulaşamadığını gören Siddhārtha, bedene acı veren bu sıkı çileciliği bırakarak bunun bir kurtuluş yolu olmadığını fark eder. Bu sırada yanında olan beş keşiş de Siddhārtha'nın çilecilik yoluyla aydınlanmasını beklemektedir. Çileciliği bırakmasının akabinde Siddhārtha'nın yanındaki beş keşiş de onu terk eder (Laut, 2015, "Das Buddhismus-Seminar" ders notları; krş. Oldenberg, 1921, 121-123; Nakamura, 2012, 88-94).

Gençlik deneyimlerini hatırlayan Siddhārtha sakin ve konsantrasyona uygun bir yerde inzivaya dayanan meditasyon uygulamasını gerçekleştirmenin kurtuluşa giden yol olduğunu kavrar. Böylece o, meditasyon yoluyla kendisinin önceki varoluş şekillerini anımsayarak önceki davranışlarının bir nedeni olan yeniden doğum yasalarının gerekçelerini idrak etme fırsatı bulur; ancak Budizmde sabit bir öğreti mevcut olmadığından Buddha'nın aydınlanma anlatıları da farklı kaynaklarda farklı şekillerde nakledilir. Nihayetinde Siddhārtha Gautama 35 yaşında iken ruhsal ve zihinsel açıdan bir *bodhi* ağacının altında aydınlanmaya erişerek Buddha 'uyanan' olur. Buddha, daha sonra Theravāda Budizminin temelini oluşturan İlkel Budizm olarak da adlandırılan ilk dönem Budizminin aydınlamaya ulaştıran kurtuluş yolunu yani hakikati öğretmeye başlar. Böylece Budizm özellikle ticaret yollarındaki yayılımı ve tüccar sınıfının desteği ile bir örgütlenme biçiminde yayılmıştır. Ayrıca Budizm, Buddha tarafından yeni sunulan bir din olmadığından döneminde bir muhalefetle karşılaşmaz. Bütün varlıkların geçiciliğinin kavranması ve dinî eğitime adanmışlık Budizmin başlıca iki amacını oluşturmaktadır (Laut, 2015, "Das Buddhismus-Seminar" ders notları; krş. Thomas, 1975, 61-80; Nakamura, 2012, 165-168).

Budizmde varoluşun üç alametini (Çin. 三明智 *san ming zhi*, Skr. *trividyā*) sırasıyla geçicilik (Çin. 無常 *wu chang,* Skr. *anitya*, Uyg. *ürlüksüz*), ızdırap (Çin. 苦 *ku*, Skr. *duḥkha*, Uyg. *ämgäk*) ve benliğin yokluğu (Çin. 無我 *wu wo*, Skr. *anātman,* Uyg. *mänsiz*) oluşturur (Soothill, Hodous, 1937, 66b; Tokyürek, 2015, 387, 2210-2211. satırlar). Bu üç alamet, inanç veya mantıki muhakemenin bir sonucu olarak kabul

edilen bir prensip olarak değil, her gün algısal ve duygusal deneyimler tarafından tanımlanan hayatın ayırt edici özellikleri olarak düşünülür (McGovern, 1968, 5).

Buddha ilk ünlü öğreti vaazını Vārāṇasī'de verir. Bu konuşmada özellikle "Orta Yol"a değinen Buddha, Budizmde kurtuluşa ulaşmak isteyen kişinin dört soylu hakikati (Çin. 四諦 *si di*, Skr. *ārya-satya*, Uyg. *tört kertü nomlar*) bilmesi gerektiğini söyler. Bu dört soylu hakikat şunlardır:

1. Izdırabın hakikati (Çin. 苦諦 *ku di*, Skr. *duḥkha-satya*, Uyg. *ämgäk kertü*, *ämgäk*)

2. Izdırabın sebebi olarak tutkunun hakikati (Çin. 集諦 *ji di*, Skr. *samudaya-satya*, Uyg. *tıltag kertü*, *terkin kertü*)

3. Izdırabı sona erdirmenin bir yolu olarak tutkuyu imha etmenin hakikati (Çin. 滅諦 *mie di*, Skr. *nirodha-satya*, Uyg. *öçmäk kertü*, *öçmäk*)

4. Izdırabın sona erdirilmesini sağlayan riyazetin sekiz katlı yolu (Çin. 道諦 *dao di*, Skr. *mārga-satya*, Uyg. *yol kertüsi*, *yol*) (Monier-Williams, 1899, 152c; Soothill, Hodous, 1937, 182a; JEBD, 1979, 290b; Hirakawa, 1997, 282b; Arat, 1940-42, 58, Geng, Laut, Pinault, 2004, 353, 4. satır; Wilkens, 2007, 92, 649-650. satırlar; Barutçu Özönder, 1998, 101).

Bu sekiz katlı yol (Çin. 八正道 *ba zheng dao*, Skt. *āryamārga*, Uyg. *säkiz tözün köni yol*) aynı zamanda "Orta Yol"u da ifade eder ve şöyledir:

1. Doğru idrak (Çin. 正見 *zheng jian*, Skr. *samyag-dṛṣṭi*, Uyg. *köni körüm*)

2. Doğru karar (Çin. 正思惟 *zheng si wei*, Skr. *samyak-saṃkalpa*, Uyg. *köni sakınç*)

3. Doğru söz (Çin. 正語 *zheng yu*, Skr. *samyag-vāc*, Uyg. *köni sav söz*)

4. Doğru davranış (Çin. 正業 *zheng ye*, Skr. *samyak-karmānta*, Uyg. *köni iş küdüg*)

5. Doğru rızk (Çin. 正命 *zheng ming*, Skr. *samyag-ājīva*, Uyg. *köni öz eltinmäk*)

6. Doğru çabalama (Çin. 正精進 *zheng jing jin*, Skr. *samyag-vyāyāma*, Uyg. *köni katıglanmak*)

7. Doğru benimseme (Çin. 正念 *zheng nian*, Skr. *samyak-smṛti*, Uyg. *köni ög*)

8. Doğru derinleşme (Çin. 正定 *zheng ding*, Skr. *samyak-samādhi*, Uyg. *köni dyan*) (Monier-Williams, 1899, 152b; Soothill, Hodous, 1937, 37b; JEBD, 1979, 101b; Hirakawa, 1997, 164a; Yakup, 2010, 238, G028-G031. satırlar).

Budizmde Tanrı veya Tanrılar fikri bulunmaz; ancak insanoğlu kozmik döngü olan *saṃsāra*ya dahildir. Bir yol gösterici olarak ise Buddha, insanları bu doğum ölüm döngüsünden kurtuluşa eriştirmek için çaba gösterir; ancak Budist düşünceye göre, insanın tekrar doğumdan kurtulamamasına bağımlılıktan doğan on iki parçalı ifade (Çin. 十二因緣 *shi er yin yuan*, Skr. *dvādaśaṅga-pratītya-samutpāda*, Uyg. *iki y(e)g(i)rmi ulag sapıg nom*) sebep olur:

1. Bütün yanılsamaların sebebi olan bilgisizlik (Çin. 無明 *wu ming*, Skr. *avidyā*, Uyg. *biligsiz bilig*)

2. Karmaya ilişkin eğilim (Çin. 行 *xing*, Skr. *saṃskāra*, Uyg. *tavranmak*)

3. Bilinç (Çin. 識 *shi*, Skr. *vijñāna*, Uyg. *köŋül*)

4. İsim ve beden (Çin. 名色 *ming se*, Skr. *nāmarūpa*, Uyg. *ad öŋ*)

5. Altı duyu (Çin. 六處 *liu chu*, Skr. *ṣaḍāyatana*, Uyg. *altı kaçıg oronlar*)

6. Temas (Çin. 觸 *chu*, Skr. *sparśa*, Uyg. *bürtmäk*)

7. Duygu (Çin. 受 *shou*, Skr. *vedanā*, Uyg. *täginmäk*)

8. Tutku (Çin. 愛 *ai*, Skr. *tṛṣṇā*, Uyg. *az kılınç*)

9. Benimseme (Çin. 取 *qu*, Skr. *upadāna*, Uyg. *tut(un)yak, tutyaklanmak*)

10. Olma (Çin. 有 *you*, Skr. *bhāva*, Uyg. *bolmak*)

11. Doğum (Çin. 生 *sheng*, Skr. *jāti*, Uyg. *tugmak*)

12. Yaşlılık ve ölüm (Çin. 老死 *lao si*, Skr. *jarāmaraṇa*; Uyg. *karımak ölmäk*) (Soothill, Hodous, 1937, 42b; JEBD, 1979, 151b; Hirakawa, 1997, 215b; Geng, Klimkeit, Laut, 1993, 370-371; Uçar, 2013, 149, 924-925. satırlar).

Bağımlılıktan doğan bu on iki parçalı ifadenin farklı yorumları da mevcut olmasına karşın, genel anlamda bu ifadeler geçmiş, şimdi ve gelecek ile ilişkilendirilir. Bilgisizlik (Çin. 無明 *wu ming*, Skr. *avidyā*, Uyg. *biligsiz bilig*) ve karmaya ilişkin eğilim (Çin. 行 *xing*, Skr. *saṃskāra*, Uyg. *tavranmak*) geçmiş yaşama aittir ve

şimdiki yaşamın sebepleridir. Bilinç (Çin. 識 *shi*, Skr. *vijñāna*, Uyg. *köŋül*), isim ve beden (Çin. 名色 *ming se*, Skr. *nāmarūpa*, Uyg. *ad öŋ*), altı duyu (Çin. 六處 *liu chu*, Skr. *ṣaḍāyatana*, Uyg. *altı kaçıg oronlar*), temas (Çin. 觸 *chu*, Skr. *sparśa*, Uyg. *bürtmäk*) ve duygu (Çin. 受 *shou*, Skr. *vedanā*, Uyg. *täginmäk*), bilgisizlik (Çin. 無明 *wu ming*, Skr. *avidyā*, Uyg. *biligsiz bilig*) ve karmaya ilişkin eğilimin (Çin. 行 *xing*, Skr. *saṃskāra*, Uyg. *tavranmak*) sonucudur. Tutku (Çin. 愛 *ai*, Skr. *tṛṣṇā*, Uyg. *az kılınç*), benimseme (Çin. 取 *qu*, Skr. *upadāna*, Uyg. *tut(un)yak, tutyaklanmak*) ve olma (Çin. 有 *you*, Skr. *bhāva*, Uyg. *bolmak*) gelecekteki doğum (Çin. 生 *sheng*, Skr. *jāti*, Uyg. *tugmak*) ile yaşlılık ve ölümün (Çin. 老死 *lao si*, Skr. *jarāmaraṇa*, Uyg. *karımak ölmäk*) şimdiki sebepleridir (Soothill, Hodous, 1937, 42b; JEBD, 1979, 151b).

Budist öğretide sebep ve tesir arasında yakın ilişkinin olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu durum karma öğretisine işaret eder ve bu öğreti Budizmde inancın temel prensipleri arasında sayılır. Karma öğretisi (Çin. 業 *ye*, Skr. *karman*, *karma*, Uyg. *iş küdüg*) nedenseldir, her hareketin bir sebebi mevcuttur. Ameller ve onların etkileri karakter üzerinde etkilidir ve yeniden doğum çemberinde iyi ameller iyi varoluş şekillerini, kötü ameller ise kötü varoluş şekillerini doğurur (Soothill, Hodous, 1937, 403a; JEBD, 1979, 77a).

2.1.2. Theravāda Budizmi

Buddha'nın vefatından bir asır sonra MÖ 383 yılında Budizmin öğreti ilkelerinin hafifletilmesinin tartışılması hususunda ikinci ruhanî meclis toplanmıştır. Bu ruhanî meclis yeniliklerin caiz olup olmadığını görüşmek için dördü eski ilkelere bağlı olan dördü de on noktada Buddha'nın Vinaya'daki ilkelerinin hafifletilmesini savunan iki ayrı keşiş komitesinden oluşmuştur. Meclis eski ilkelere bağlı kalmak isteyenlerin lehine sonuçlanmış ve bunun sonucunda da eski ilkelerin devamını savunanlara Theravāda, yani 'eskilerin yolu' adı verilmiştir. Bu komitenin sonunda yenilikçiler daha sonra Mahāyāna Budizmine kaynaklık edecek olan Mahāsaṅghika ekolünü kurmuştur. Budizm zamanla bu iki temel görüşe ayrılmıştır. İlerleyen yüzyıllarda ise tıpkı Mahāsaṅghika'dan Mahāyāna Budizminin ortaya çıkması gibi farklı ekoller doğmuştur.

Theravāda Budizmi özellikle MÖ 1. yüzyılda Seylan'da kaleme alınmış olan Pāli derlemesi temelinde oluşmuş, kişinin kendi kurtuluşunu esas aldığı ve örgüt anlayışının bulunmadığı, Budizmin muhafazakar kolunu oluşturan bir ekoldür. Budizmin ilkel felsefesi bu ekolle birlikte belirginleşmiştir. Theravāda geleneksel olarak 18 ekole ayrılır. Bu ekolün takipçileri Bangladeş, Kamboçya, Hindistan, Endonezya, Laos, Sri Lanka ve Tayland'da yaşamaktadır.

Theravāda yahut yaygın ismiyle Hīnayāna taraftarları İlkel Budizmin öğreti geleneğinin yegâne koruyucuları olarak bilinmektedirler. Varoluşun ızdırap olduğu inancı Hindistan menşeli dinlerin temel düşüncesini oluşturmaktadır. Bu felsefi ekolde de temel düşünce budur. Buddha'nın MÖ 528 yılında yaptığı "öğreti tekerleği" konuşmasında değindiği kurtuluşa erişmenin dört soylu hakikati (Çin. 四諦 *si di*, Skr. *ārya-satya*, Uyg. *tört kertü nomlar*) ve daha sonraki konuşmalarında değindiği varoluşun üç alameti (Çin. 三明智 *san ming zhi*, Skr. *trividyā*) mevzuları diğer ekollerde olduğu gibi burda da esas ilkeler arasındadır. Bununla beraber karma düşüncesi de esas konular arasında yer almaktadır. Budizmde ızdırap aydınlanmanın önündeki en büyük engeldir. Dolayısıyla en iyi yeniden doğum şekli dahi kurtuluşa erişememiştir. Bununla beraber, kurtuluşa ermemiş kişi Budizmde ikameti sonsuz olmayan beş dünya arasında yeniden doğar. Bu doğum çemberindeki dünyaları; Tanrılar dünyası, insanlar dünyası, ruhlar dünyası, hayvanlar dünyası ve cehennem oluşturur. Izdıraptan kurtulmanın metodu olarak ise, yukarıda da değinildiği üzere, sekiz katlı yol (Çin. 八正道 *ba zheng dao*, Skt. *āryamārga*, Uyg. *säkiz tözün köni yol*) sunulmuştur. Bu pragmatik sistemin temelinde Theravāda taraftarları Buddha'nın ifadelerini açıklayarak felsefi bir dünya izahını meydana getirdiler. Onlara göre amprik insan ve nesneler cismani olmayan varoluş faktörleriyle, Skr. *dharma*'lardan oluşur (Schumann, 1995, 20). Theravāda Budizminden, MÖ 3. yüzyılda Sarvāstivāda ekolü, MS 2. yüzyılda ise Sautrāntika ekolü ortaya çıkmıştır.

Theravāda ekolünde ideal kişi hırs, nefret ve bilgisizliği imha ederek ortadan kaldıran ve bunun sonucunda da kurtuluşa erişen Arhat'tır. Tarihî bir Buddhalık yorumuna sahip olan Theravāda ekolünde benliğin yokluğu daha skolastik bir düşünce olarak yer alırken, kurtuluş bireysel ölçektedir.

2.1.3. Mahāyāna Budizmi

MÖ 383 yılında toplanan ikinci ruhanî mecliste yenilikçileri temsil eden Mahāsaṅghika ekolü, Theravāda gibi geleneğe sıkı sıkıya bağlı değildir. Yeni fikirlerle geleneksel kabulü değiştirmede endişe duymayan Mahāsaṅghika, bugünkü Mahāyāna Budizminin çekirdeğini oluşturmaktadır. Theravāda Budizmi *saṃsāra*daki karışık bilgisizlik dolayısıyla (Skr. *avidyā*) bilginin iyileştirici etkisini (Skr. *vidyā*) vurgularken, Mahāsaṅghikalar bilgiyi bilgelik (Skr. *prajñā*) ile değiştirdiler ve bunda Prajñāpāramitā felsefesinin çekirdek kavramlarını kanıt olarak gösterdiler (Schumann, 1995, 23).

Kelime anlamı 'büyük araç' olan Mahāyāna, Budizmin iki önemli kolundan birisini oluşturur. Yaklaşık olarak MÖ 1. yüzyılda doğmuştur. Theravāda'nın karşısında serbest fikri savunan ve ilk kez Nāgārjuna tarafından yayılan bu felsefenin kutsal kitapları Sanskritçedir. Budizmdeki felsefi görüşleriyle önemli bir yer bulan bu ekol bugün Nepal, Çin, Tibet, Moğolistan, Vietnam, Kore, Japonya gibi ülkelerde inanır bulmaktadır.

Mahāyāna Budizmi de tıpkı İlkel Budizm ve Theravāda Budizmi gibi varoluşun üç alametini (Çin. 三明智 *san ming zhi*, Skr. *trividyā*); dört soylu hakikatı (Çin. 四諦 *si di*, Skr. *ārya-satya*, Uyg. *tört kertü nomlar*); sekiz katlı yolu (Çin. 八正道 *ba zheng dao*, Skt. *āryamārga*, Uyg. *säkiz tözün köni yol*); bağımlılıktan doğan on iki parçalı ifadeyi (Çin. 十二因緣 *shi er yin yuan*, Skr. *dvādaśaṅga-pratītya-samutpāda*, Uyg. *iki y(e)g(i)rmi ulag sapıg nom*) veya diğer bir ifadeyle bilgisizlik öğretisinin nedensel zincirini kabul eder.

Theravāda ekolündeki Tarihî Buddha, MS 2. yüzyıldan itibaren Mahāyāna metinlerinde yer almaz; bu tarihten sonra doğaüstü Buddha (Skr. *dhyānibuddha*) anlayışı odak noktasındadır. Mahāyāna Budizminde ideal kişi Bodhisattva'dır ve o, bütün varlıkların hamisidir. Bütün varlıklar kurtuluşa erişene kadar kendi kurtuluşunu geri plana atan, bütün varlıklar için acıma duygusu taşıyan Bodhisattva bu yolla Theravāda ekolündeki sadece kendi kurtuluşunu sağlamaya çalışan Arhat idealinin yerini alır. Kurtuluşun ve bilgeliğin birlikteliği altı tekâmül veya *pāramitā* tarafından dışa vurulur. Mahāyāna öğretisi için çok önemli bir kavram olan altı kurallı faziletler ile Bodhisattva ruhsal süreçte zihnini yüceltir:

1. Cömertlik (Çin. 布施 *bu shi*, Skr. *dāna-pāramitā*, Uyg. *tınlıglar küsüşinçä äd tavar bermäk*)

2. Ahlaklılık (Çin. 持戒 *chi jie*, Skr. *śīla-pāramitā*, Uyg. *yaẓınçsız arıg ç(a)hşap(u)t tutmak*)

3. Müsamaha (Çin. 忍辱 *ren ru*, Skr. *kṣānti-pāramitā*, Uyg. *kop ugurın särinmäk*)

4. Azim (Çin. 精進 *jing jin*, Skr. *vīrya-pāramitā*, Uyg. *y(i)ti kınıg katıglanmak*)

5. Meditasyon (Çin. 禪定 *chan ding*, Skr. *dhyāna-pāramitā*, Uyg. *amrılmış turulmış dyan*)

6. Bilgelik (Çin. 智慧 *zhi hui*, Skr. *prajñā-pāramitā*, Uyg. *tüü törlüg bilgä bilig*) (Conze, 1967, 64; JEBD, 1979, 241b; Hirakawa, 1997, 166b; Schumann, 1995, 198; Schmidt-Glintzer, 2007, 69-70; Arat, 1940-42, 63; Wilkens, 2007, 263; Tokyürek, 2015, 265, 108-114. satırlar).

Bu altı fazilet hakkında E. Conze'nin fikirleri şöyle özetlenebilir: Bodhisattva'nın cömertlik fazileti (Çin. 布施 *bu shi*, Skr. *dāna-pāramitā*, Uyg. *tınlıglar küsüşinçä äd tavar bermäk*) ailesini, sahip olduğu şeyleri ve yeri geldiğinde bedenini dahi kapsar. Ahlaklılık (Çin. 持戒 *chi jie*, Skr. *śīla-pāramitā*, Uyg. *yaẓınçsız arıg ç(a)hşap(a)t tutmak*) ile ahlaki kaidelerin tetkiki anlatılmak istenir. Müsamaha (Çin. 忍辱 *ren ru*, Skr. *kṣānti-pāramitā*, Uyg. *kop ugurın särinmäk*) ise hem ahlaki hem de entellektüel bir fazilettir. Ahlaki bir fazilet olarak müsamaha, bütün ızdırapların tahammülüdür; entellektüel bir fazilet olarak ise müsamaha, duygusal kabuldür. Azim (Çin. 精進 *jing jin*, Skr. *vīrya-pāramitā*, Uyg. *y(i)ti kınıg katıglanmak*) Bodhisattva'nın bütün engellere karşı azimle devam etmesi anlamına gelir. Meditasyonun (Çin. 禪定 *chan ding*, Skr. *dhyāna-pāramitā*, Uyg. *amrılmış turulmış dyan*) kusursuz tatbiki, Bodhisattva'ya translarında mükemmellik kazandırır. Bilgelik (Çin. 智慧 *zhi hui*, Skr. *prajñā-pāramitā*, Uyg. *tüü törlüg bilgä bilig*) bütün süreç ve olguların temel özelliklerini, onların müşterek ilişkilerini, onları yükselişe ve düşüşe iten sebepleri, onların münferit varoluşlarının hakikatsizliklerini anlamayı sağlayan yetenektir (Conze, 1967, 64-65).

MS 3. yüzyıl veya biraz daha öncesinde bu liste aşağıda sıralandığı gibi dört erdemle daha tamamlanmıştır:

7. Öğreti aktarmada istidat (Skr. *upāya-kauśalya-pāramitā*, Uyg. *öŋi öŋi al altag*)

8. Karar kabiliyeti (Skr. *pranidhāna-pāramitā*, Uyg. *köni oŋaru kut kolunmak*)

9. Güç (Skr. *bala-pāramitā*, Uyg. *aḍrok aḍrok küç küṣün*)

10. Bilgi (Skr. *jñāna-pāramitā*, Uyg. *bütmiş bışmış bilgä bilig*) (Schmidt-Glintzer, 2007, 70; Schumann, 1995, 198; Tokyürek, 2015, 265, 114-118. satırlar).

Burada sıralanan on fazilet Bodhisattva'yı tam ve eksiksiz bilgeliğe ulaştırır. Tam ve eksiksiz bilgelik ise görünen varlıkların ve olayların gerçek niteliğini, birbirleriyle ilişkilerini, varoluşlarının ve sonra yok oluşlarının gerçek nedenlerini ve koşullarını kavramak ve gerçekte bunların ayrı ayrı gerçeklikler olarak var olamayacaklarını bilmek demektir. Bu en üst noktada tek ve son gerçek olarak boşluğa, hiçliğe ulaşılmaktadır (Conze, 2005, 66).

Mahāyāna Budizminde Bodhisattva'nın Buddhalığa giden yolda aşması gereken on merhale vardır. Bu on merhale Hintçe metinlerde düzey veya alan sözcüğüyle tanımlanır:

1. Memnuniyet merhalesi (Çin. 歡喜地 *huan xi di*, Skr. *pramuditā*, Uyg. *ärtiŋü ögrünçü atl(ı)g oron*)

2. Saflık merhalesi (Çin. 離垢地 *li gou di*, Skr. *vimalā*, Uyg. *kirsiz arıg atl(ı)g oron*)

3. Işık merhalesi (Çin. 發光地 *faguang di*, Skr. *prabhākārī*, Uyg. *y(a)ruṭḍaçı yaşutdaçı atl(ı)g oron*)

4. Coşkulu bilgelik merhalesi (Çin. 焰慧地 *yan hui di*, Skr. *arciṣmatī*, Uyg. *yalınayur bilgä bilig atl(ı)g oron*)

5. Aşılamazlık merhalesi (Çin. 極難勝地 *ji nan sheng di*, Skr. *sudurjayā*, Uyg. *alpḍa yegäḍdäçi atl(ı)g oron*)

6. Mevcut olma merhalesi (Çin. 現前地 *xian qian di*, Skr. *abhimukhī*, Uyg. *yüüz yügärü boldaçı atl(ı)g oron*)

7. Devanın mahir bir şekilde tatbikinde engin olma merhalesi (Çin. 遠行地 *yuan xing di*, Skr. *dūraṅgamā*, Uyg. *sıŋarkı yorıklıg atl(ı)g oron*)

8. Hareketsizlik merhalesi (Çin. 不動地 *budong di*, Skr. *acalā*, Uyg. *täprängçsiz atl(ı)g oron*)

9. İyi kavrayış merhalesi (Çin. 善慧地 *shan hui di*, Skr. *sādhumatī*, Uyg. *bilgä biligtä uẓanmak atl(ı)g oron*)

10. Öğreti bulutu merhalesi (Çin. 法雲地 *fa yun di*, Skr. *dharmamegha*, Uyg. *nom bulıt atl(ı)g oron*) (Schumann, 1995, 199; Schmidt-Glintzer, 2007, 70; Soothill, Hodous, 1937, 47b; Tokyürek, 2015, 424-428, 2817-2891. satırlar arası).

Mahāyāna Budizmi başarısını Bodhisattva idealinin yaratımına borçludur. Bodhisattva ideali zengin, fakir ve cahil, bilgili ayrımı yapmadan tüm ızdırap çeken varlıklara yardım etmek için doğum ölüm döngüsünden kurtulmayı ve *nirvāṇa*ya erişmeyi öteler. Diğer bir açıdan Bodhisattva'nın merhamet ve bilgelik gibi iki güç tarafından tahakküm edildiği söylenmektedir. Merhamet onun hemcinsi olan varlıklara karşı kullandığı durumken, bilgelik onun hakikata karşı tavrıdır (Conze, 1967, 54).

Bütün canlıların potansiyel bir Buddha adayı oluşu onlar arasında bir fark gözetmeyi engellemiş ve böylece Bodhisattva ideali Asya'da büyük bir nüfuz sağlamıştır. Bodhisattva'nın merhameti, sonsuz oluşundadır. O, Buddhalığa erişmedeki engelleri ortadan kaldırmak için iki tür önlem alır. Bunlardan ilki fedakârlık ve benlik duygusundan uzak, etkin bir şekilde fayda sağlamaktır; ikincisi ise bilişsel olarak özbenliğin yokluğuna dair içgörüdür (Conze, 1967, 62).

Mahāyāna öğretileri temelde Hīnayāna'nın Mahāsānghika ve Sarvāstivā ekolleri üzerine oluşmuştur (WR, 2006, 319, "Mahāyāna" maddesi) ve zamanla Mahāyāna Budizminden de iki temel ekol doğmuştur: Madhyamaka ve Yogācāra. MS yaklaşık 150'de Nāgārjuna ve Āryadeva ile Madhyamaka; MS yaklaşık 400'lerde ise Asaṅga ve Vasubandhu ile Yogācāra felsefi ekolü kurulmuştur. Her iki ekol de sabit tartışmalarla ilgilenmekte ve birinin görüşleri diğeri için otorite kabul edilmemektedir.

Budist öğreti bilgisinin Yogācāra'ya göre üç şekli vardır: Aldatıcı (Çin. 遍計所執性 *bianji suozhi xing*, Skr. *parikalpitasvabhāva*), göreceli (Çin. 依他起性 *yita qi xing*, Skr. *paratantrasvabhāva*) ve kusursuz veya mutlak (Çin. 圓成實性 *yuancheng shixing*, Skr. *parinispannasvabhāva*). Madhyamaka ekolüne göre ise Budist öğreti bilgisinin iki şekli vardır: Koşullu veya göreceli hakikat (Skr. *saṃvṛti-satya*) ve insan bilincinin sınırını aşan veya mutlak hakikat (Skr. *paramārtha-satya*). Tüm

yaratılanları mutlak bilgiye (Skr. *prajñā*) ulaştırmak tüm bu ekollerin temel gayesidir (Suzuki, 1938, 24).

Mahāyānacılar ataları Mahāsānghikaların izinden giderek tarihte yaşamış olan Śākyamuni Buddha'yı önemsiz kılmaya çalışmışlar ve onun yerine *dharma*nın bedenlenişi olan Dharmakāya'yı koymuşlardır (Conze, 2005, 61). Buna göre Buddha her çağda sayısız biçimde ezelden beri görünmektedir. Burada sonsuz hakikat ise Dharmakāya'dır. Bu sebeple üzerinde durulacak olan *trikāya* kavramı, yani Buddha'nın üç beden öğretisi Mahāyāna ekolünün öğretiye kattığı yeniliklerden biri olarak kabul edilse de aslında Mahāsānghikalar tarafından çoktan geliştirilmişti; ancak bu öğreti son şeklini Mahāyāna Budizminde almıştır. Buna göre üç beden sırasıyla şöyledir: 1. *Nirmānakāya* (Uyg. *b(ä)lgürtmä ätöz* 'tecelli bedeni'), fâni Buddhalar; 2. *Sambhogakāya* (Uyg. *tüş ätöz* 'mükafat bedeni'), meditasyonda incelenebilen Buddha yaradılışının tanrısal bir ortaya çıkışı; 3. *Dharmakāya* (Uyg. *nomlug ätöz* 'öğreti bedeni'), şekilsiz en yüksek hakikat, hakiki Buddha varlığı (WR, 2006, 539, "Trikāya" maddesi; Röhrborn, 2012/2013, 145). Ayrıca üç beden öğretisinin oluşumu Buddha ve Bodhisattva'nın tanrısal saygısına kılavuzluk eder.

Mahāyāna Budizminde *saṃsāra* ve *nirvāṇa* ayırt edilemez kavramlar olarak karşımıza çıkar, bununla birlikte bunlar arasındaki fark yalnızca kusursuz bilgelik (Skr. *prajñā*) yardımıyla bilinebilir. Bütün canlıları bu bilgiye ve bununla birlikte de kendi ayrılmaz Buddha doğasına yöneltmek için mahir araç uygulanır: Buddhalar ve Bodhisattvalar kurtuluşun yardımcıları olarak görülür (WR, 2006, 319, "Mahāyāna" maddesi).

Mahāyānacılar yeni çağın, yeni insanların, yeni koşulların ve yeni bir ortamın gereksinimlerini ve beklentilerini karşılamak için yeni bir edebiyat ortaya koydular (Conze, 2005, 60). E. Conze'ye göre, Mahāyāna Budizmi temelde üç kaynağa dayanır. Bunlar sūtralar, śāstralar ve tantralardır. Sūtralar daha yetkili ve buyurucu metinlerdir. Bu metinler anonim olup müştereken yüzyıllardır genişletilerek oluşmuştur. Śāstraların otoritesi daha sınırlıdır ve sadece felsefi ekolün üyelerini bağlar. Bunlar kimin tarafından yazıldığı belli olan ilmî eserlerdir. Bu eserler ya sūtralara tefsir şeklinde ya da sistematik konu kitabı olarak kaleme alınmıştır. Tantralar ise daha kısıtlı, sınırlıdır ve küçük bir ezoterik mezhebe sahip inanırları vardır. Sūtralar ve śāstralar umumi belgeler olmasına karşın, tantralar sadece seçilmiş birkaç kişi tarafından açıklanan gizli belgelerdir, hatta onun içeriğini mensup

olmayan kişilerden gizlemek amacıyla gizli bir dil kullanılır. Bir Guru'nun sözlü açıklamaları olmaksızın bu sözler uygulamada anlamsızdır ve herhangi bir şey ortaya çıkarmaz (Conze, 1967, 51-52). Esasen Tantra metinleri, Tantra Budizminde önem kazanmış ve bu ekolün metinlerini oluşturmuştur.

Theravāda ve Mahāyāna arasındaki temel farklar B. L. Suzuki tarafından şöyle özetlenmiştir:

1. Buddhalığın yorumu Theravāda'da tarihî ve ahlaki iken, Mahāyāna'da doğaüstü ve dinîdir.

2. Benliğin yokluğu Theravāda'da analitik ve skolastik iken, Mahāyāna'da deneysel ve içgüdüseldir.

3. Mahāyāna ekolüne mensup kişilerin kurtuluşa bakışının fedakâr vurgusu, Theravāda ekolüne mensup kişilerin bireysel vurgusuyla kıyaslanır.

4. Mahāyāna'da keşiş ve ruhban sınıfından olmayan kimseler arasında ayrımın az olması.

5. *Nirvāṇa*'nın karşılaştırmalı mefhumu.

6. Mahāyāna'da herkes Buddha doğası ve *bodhi* için arzuya sahip olmasına göre Buddhalığa ulaşabilir.

7. Bodhisattva ve Arhat idealleri (Suzuki, 1938, 18-19).

B. L. Suzuki tarafından sıralanan Theravāda ile Mahāyāna arasındaki kimi bakış açıları şu şekillerde benzerdir:

1. Budizmin amacı, yanılgıdan kurtulmak, aydınlanmaya erişmek, sonsuz ve mutlak dünyaya girmektir.

2. Dünyanın başlangıcı ve sonu yoktur. Her şey sebeplerle açıklanır; ancak ilk sebep yoktur.

3. Her şey değişir, her şey süreksizdir, her şey gelip geçicidir. Bu sadece insanlar için değil, aynı zamanda çok dayanıklı olarak görülen tüm yaşam için doğrudur.

4. "Benlik" olarak bilinen önemli bir mevcudiyet yoktur. Her şey süreksiz ve gelip geçici olduğundan, birçok insan tarafından bilincin ardındaki devamlılık olarak kabul edilen öz veya benlik yoktur.

5. Sebep yasası evrensel olarak hem maneviyat dünyasında hem de fiziksel dünyada geçerlidir. Her sebebin bir etkisi vardır.

6. Ruhun göçü, sebepleri izah eder ve o, karma sebebiyledir ve karma, doğum ve ölüm hayatındaki ameller tarafından meydana getirilir. Dört soylu hakikat düzenlendiği için ruh göçü ızdıraba neden olur.

7. Aldanma evrensel ızdırabın nedenidir.

8. Sekiz katlı yol ve *pāramitā*lar gibi manevi uygulamalar aldanmayı ortadan kaldırmak için bildirilir (Suzuki, 1938, 19-20).

2.1.4. Tantra Budizmi veya Vajrayāna

Theravāda ve Mahāyāna'dan sonra Budizmin üçüncü büyük ekolünü oluşturan Tantra Budizminin, yahut taraftarlarının adlandırmasıyla Vajrayāna'nın en eski eserleri MS 7. yüzyıl tarihlidir. Bu ekol bundan başka Tantrayāna 'Tantra aracı' ve Mantrayāna 'Mantra aracı' olarak da adlandırılmaktadır.

Vajrayāna adlandırmasındaki *vajra*[24], 'elmas' anlamına gelmekte ve genellikle de 'yıldırım, şimşek' olarak tercüme edilmektedir. Tantra metinlerinde önemli bir sembol olarak karşımıza çıkan *vajra* kırılmaz, yok edilemez, en sert cisimdir. Yok edilemez mistik bir hakikate benzeyen *vajra* aynı zamanda, bütün hırs ve tutkuları yıkan, Buddha'nın her şeyi bilen bilgeliğine de benzemektedir. *Vajra* aynı zamanda aydınlık ve bozulmaz Buddha doğası ile mutlak boşluk ve aydınlamayı temsil eder. İkonografik olarak *vajra*, Buddha'nın kavrayışının görünüş metodunu temsil eden beş noktalı kraliyet asasıdır. Tantra görsellerinde *vajra*, Buddha veya Bodhisattva tarafından genellikle sağ elde, çan ise sol elde tutulur. Çan, bilgelik hâlini simgeler ve Buddha'nın zihnindeki bilgelik ve metodun ayrılmaz birliğini sembolize eden iki kol sıklıkla kavuşturulur (Powers, 2007, 249-250; Getty, 1914, 180; Glasenapp, 1936, 547; WR, 2006, 548, "Vajrayāna" maddesi).

Tantra Budizmi adlandırmasında yer alan 'zihinde canlandırma, semboller ve ritüeller yoluyla bilişsel dönüşümü vurgulayan ezoterik metinlerden türeyen uygulama sistemlerine ve meditasyona işaret eden' (Powers, 2007, 249) Tantra, 'palamar, örgü' anlamlarına gelir (Monier-Williams, 1899, 436b; WR, 2006, 512,

[24] Skr. *vajra* sözcüğü, esasen 'çeşitli Tanrılar veya insanüstü varlıklar tarafından kullanılan silahlar veya büyü veya sihrin yok edicisi olan herhangi bir efsanevî silah' anlamlarına gelmektedir (Monier-Williams, 1899, 913b).

"Tantra/Tantrismus" maddesi). Tantralar, Tantra Budizminin öğreti kitaplarıdır ve yorumlarıyla beraber bu son aracın teorik bağlamını temsil eder.

Tantrizm, en başta Hint Tantrizmi ve Budist Tantrizmi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Budist Tantrizm, Hindistanda MS 7. ve 11. yüzyıllar arasında ortaya çıkmıştır. Bu süre Tantrizmin en güçlü ve popüler yazarlarını içerir. MS 8. yüzyıl boyunca Tantra Budizmi Hindistan'dan Tibet'e yayılmıştır. Burada sıkı bir tutunma noktası yakalayan bu inanış, ülkenin dinî yaşamında oldukça etkili olmuştur, sonrasında Tibet Budizmi olarak adlandırılan inanışın temellerini oluşturmuştur. Bu dinî inanış 8. yüzyıl boyunca Çin'e, oradan da 9. yüzyıl başlarında Japonya'ya geçmiştir. Tibet Budizminin kökeninin iyi anlaşılması için ona kaynaklık eden Tantra Budizminin kökeni hakkındaki fikirlere etraflıca bakılmalıdır.

Tantra Budizminin kökenini belirlemek bu konuda çoğu zaman birbiriyle çelişen söylemlerin mevcudiyeti sebebiyle ziyadesiyle güçtür. Budizm tarihinin efsanelerden soyutlanamayacağı düşünüldüğünde çeşitli akademik ve popüler yayınlarda kökene ilişkin görüşlerin temelde efsanevi görüşler ve bilimsel görüşler olmak üzere ikiye ayrılması isabetli olacaktır. Efsanevi görüşler esasen tutarsız bir görüntü sergiler. Buna göre Tantra Budizminin kökeni Tarihî Buddha'nın hayatta olduğu zamana yaklaştırılabildiği gibi, Budizmle hiçbir ilgisi olmayan ve birdenbire ortaya çıkan bir kaynak olarak da gösterilebilmektedir.

J. Powers'a göre, çoğu Tantraların Śākyamuni Buddha tarafından veya diğer Buddhalar tarafından söylenildiğine dair bir iddia vardır. Bu iddia, bugün Tantra Budizminin devamı niteliğinde olan çoğu Tibet Budistleri tarafından kabul edilmektedir; fakat yine bu iddia çağdaş tarihçiler tarafından genellikle reddedilmektedir; çünkü Śākyamuni'nin ölümünden sonra en azından bir bin yıllık dönem için Tantraların görünüşünü destekleyen güvenilir bir kanıt yoktur (Powers, 2007, 251).

Tantra Budizminin kökenine ilişkin efsanevi görüşlerden biri, J. Powers'ın *Introduction to Tibetan Buddhism* isimli kitabında yer almaktadır. Bu görüş, Tantra öğretilerinin ilk olarak Zahor'un Hintli kralı Indrabhūti'ye sunulmuş olması hakkındadır. Buna göre, belli mesafede uçan kırmızı kuş sürüsünün ne olduğunu danışmanına soran Indrabhūti'ye bunların Buddha ve Arhat müritleri olduğu bilgisi verilir. Bunun akabinde Indrabhūti, Buddha'yı sarayına davet eder. Buddha ve onun maiyeti kraliyet avlusuna vardığında, krala Theravāda öğretileri sunulur; fakat

Indrabhūti ondan duyduklarıyla tatmin olmaz ve daha derin bir şeyler rica eder. Buddha, beraberindeki Theravāda inanırlarını gözden kaybederek bu ricayı cevaplar ve ardından büyük bir *maṇḍala* yaratır ve Tantra öğretimini yayar. Bu noktada, Vajrayāna insanlık dünyasına girer ve onu kavrayabilen ve etkili bir biçimde uygulayabilen birkaç mahir uygulamacıya gizlice iletilir; ancak Indrabhūti başlangıçta bu yeni icazeti anlayamamıştır; bununla birlikte Bilge Kukura'ya krala onu açıklayabilen takipçi Buddha Vajrasattva tarafından özel bir yetkilendirme verilir (Powers, 2007, 251). Bununla birlikte ne Hint kralı Indrabhūti'nin öğretilere sahip olmasının ne de bu öğretileri yaymasının tarihî herhangi bir kaynağı bulunmaktadır.

Tantra Budizminin kökenine ilişkin bilimsel görüşler ise oldukça çeşitlidir. Tantra Budizminde cinsel imgelem, şeytani figürler vd. unsurların varlığı, Batılı ve Hintli âlimlerin genelde Tantraları önemsiz göstermelerine, Tantra Budizminin uzun bir süre yanlış anlaşılmasına, yanlış yorumlanmasına ve hatta anlaşılamamasına sebep olmuştur. Bu geleneğin araştırılması daha yeni yeni gelişmektedir.

Mahāyāna Budizmine ilişkin *śūnyatā*, *karunā*, *prajña*, *upāya*, *bodhicitta* ve *nirvāṇa* gibi temel kavramların Tantra Budizminde de bulunması ve ezoterik Budizm çerçevesinde yeni anlamlar kazanmış olması, esasen onun kökeninin Mahāyāna Budizminde aranmasını gerekli kılmıştır; ancak yine de Tantra Budizminin kökeni konusu ihtilaflıdır. Erken dönemde Tantra Budizminin kökenine ilişkin katkı sağlayanlar arasında Hint âlimlerinden H. Sastri, B. Bhattacharyya, S. B. Dasgupta sayılabilirken, Batı dünyasında bunların çağdaşı olarak H. von Glasenapp ve sonraki diğer araştırmacılar anılabilir.

Bu âlimlerden H. Sastri, bu ekolün ortaya çıkışının Hazar Denizi etrafında yaşayan Magi rahiplerinden etkilenme olduğunu belirtir. Buna göre 7. yüzyılda Magi rahiplerine ait yerlerinin Müslümanlar tarafından yıkılmasıyla bu rahipler Hindistan'a gider ve onların Tanrılarına tapınmaya başlarlar (Law, 1933, 356).

Bir diğer görüş sahibi B. Bhattacharyya, daha sonraları da Hinduizme özgü birçok Tantra yazılmasına karşın Tantraların MS 7. ve 12. yüzyıl arasının ürünü olduğunu, itiraz olmaksızın, Tantraları dinlerine ilk sokanın Budistler olduğunu ve Hinduların sonraki zamanlarda onları Budistlerden ödünç aldığını söylemenin mümkün olduğunu belirtir. Ayrıca Budizmin, Śaivizmin bir neticesi olduğunu söylemenin yersiz olduğunu belirten B. Bhattacharyya, *mantra*, *mudrā*, *dhāraṇī* ve *maṇḍala*ların

bazı türlerinin Buddha'nın kendisi tarafından topluluğun üyelerine öğretildiğini ve daha sonra Budizmin içindeki bazı faktörlerin Tantra'ya ilişkin inanç ve uygulamalara sebep olduğuna inanır (Bhattacharyya, 1964, 19, 48, 147).

S. B. Dasgupta ise bu konu hakkında, Buddha'nın Budizmin, Tantrizm olarak bilinen muhtelif uygulamalar arenasında gelişmediğini, Mahāyāna'nın sonraki dönemlerinde bu uygulamaları benimsediğini, bunun da hem Hinduların hem Budistlerin yaygın mirası olarak göründüğünü ve kısacası Budizmin kendi materyallerinden gelişmediğini belirtir (Dasgupta, 1950, 2-3).

Tantra Budizminin kökeni araştırmasında Hintli araştırmacıların fikirleri böylesine çeşitliyken, Batı'da H. von Glasenapp hemen hemen aynı yıllarda Tantra Budizmine, yahut onun deyimiyle Vajrayāna'ya ilişkin görüşlerini beyan etmiştir. H. von Glasenapp, Vajrayāna'da Buddhalığa büyü sözcüklerin ezberden okunması ve büyülü davranışların belirli şekillerde uygulanmasıyla ulaşılabileceğini, bütün olguların arkasında duran hakikatin ismi olan *vajra*nın bir şifre olarak, Tibet'ten Japonya'ya, Moğolistan'dan Bali'ye onun ilmi sırlarını iyi bilenler tarafından aynı şekilde, kült davranışların kaçınılmaz ifadesi olarak kullanıldığını, Vajrayāna'nın tekrar ve tekrar teorisinin ve uygulamasının ezoterik karakterini vurguladığını ve gizliğin önemini tembihlediğini belirtir. Budizmin tarihî gelişimi hakkında bilgilerimizin oldukça kısıtlı olduğunu belirten H. von Glasenapp, gerçek Budizmin bozulmuş şekli olarak düşünülen Vajrayāna'nın kökenini Şaktizmde arar (Glasenapp, 1936, 546-548).

Doğrudan Vajrayāna'nın kökenini ele alan yazısında A. Sanderson, bütün Budist Tantra metinlerinde bir Śaiva etkisi olduğunu ve bunun zamanla daha fazla yere yayıldığını belirtir. Yoginī Tantralar için (9. yüzyıldan 10. yüzyıla), işlevi itibariyle tamamen Budist olmasına karşın, bu sistemdeki (yani, sembol vs.) hemen hemen somut her şey köken itibariyle bile Budist değildir, der (Sanderson, 1994, 92). A. Sanderson, özetle Tantra Budizminin ortaya çıkışının Budist olmayan uygulamaların, özellikle Śaiva uygulamalarının kabul edilmesi ve uyarlanması ile oluştuğunu belirtmektedir.

S. C. Berkwitz, Tantra Budizminin Tantrik Śaivizm ile rekabette geliştiğini ve onun karmaşık sembolizmini ve ritüel tekniklerini ödünç alarak onları Budist kisvesine bürüdüğünü ve Budist amaçlara uydurduğunu belirtir (Berkwitz, 2010, 125).

Batı dünyasındaki Mahāyāna üzerine çalışmaları ile bilinen E. Conze ise, Tantracı düşüncelerin ve uygulamaların kaynağının Mahāyāna'nın Yogācāra kolu olduğunu belirtir (Conze, 2005, 107).

2013 yılına gelindiğinde C. K. Wedemeyer, Tantra Budizminin kökenine ilişkin görüşlerin toplu ve eleştirel bir değerlendirmesini yapar; bunları bir tasnife tabi tutar. Buna göre, Tantra Budizminin kökenine ilişkin temelde üç yaklaşım vardır[25]. (1) Kimilerine göre Tantra Budizmi rahipler tarafından suç teşkil eden ve yozlaşmış istekler için bir çıkış yolu olarak ortaya çıktı. (2) Diğerleri onun kökeninin derinliğini Hindistan'ın dinî başlangıç evresinde olduğunu düşündü. (3) Bir başka grup ise Tantra Budizminin yükselişini onun Śaiva vatandaşlarının geleneklerinden yapılan toplu bir ödünçleme olduğuna işaret etti (Wedemeyer, 2013, 18).

Tantra Budizminin ortaya çıkışının sebepleri arasında yer alan nedenlerden ilki, ilk bin yılın Budist manastırlarındaki ahlaki titizliğin yokluğudur. Tantrizmin ilkel büyücülükten geldiğini savunan araştırmacılara göre, Tantra Budizmi hareketinin kaynağı, yozlaşmış rahiplerin etkisi ile bu eğilimleri karşılayan ihtiyaçtır. Vinaya tarafından ortaya konan mutlak ahlaklılığa uymayan çoğu rahip ya kendi isteğiyle bu topluluktan ayrılmış ya da bu ahlaki titizliğe riayet edememesi sebebiyle Budist manastır topluluğu tarafından kovulmuştur. Mutlak ahlaklılığa uymayan birçok kişi bu kurallara karşı çıkmak yerine, Budizmin gerektirdiği kurallara uymamayı tercih ettiler (Wedemeyer, 2013, 19).

Bu spekülatif varsayımları kökene ilişkin ikinci görüş izler. Tantra Budizminin kökenine ilişkin ikinci açıklamada, Tantraların Hindistandaki en eski çağlara kadar izinin sürülebileceği iddia edilmektedir. Yani Tantrizm, Hint alt kıtasının en eski yerel dinî geleneğini temsil etmekten ziyade tek başına fark edilemez kökenlere sahiptir. Bu gelenekler burada Āryan öncesi olarak düşünülür, öyle ki bu gelenekler güneydoğudan yeni bölgelere Vedik vahiyleri getiren Orta Asya göçmenlerinin iddia edilen ilerleyişlerinden üstün olan Hint kültürüne aittir (Wedemeyer, 2013, 20).

---

[25] *Making Sense of Tantric Buddhism* isimli kitabında C. K. Wedemeyer, Tantra Budizminin kökenini üç temel görüşte sınırlamasına karşın, ezoterik Budist geleneklerinin kökenlerinin öne çıkan diğer üç teorisinden daha bahseder. Buna göre diğer üç teori şunlardır: 1. Onların Vedalardan türediğini ileri süren teori (özellikle Atharvaveda); 2. Daha büyük, daha az eğitimli nüfusa hitap etmek için Budist topluluklar tarafından bir gayrete bağlanabilen teori (popülerleştirme teorisi) ve 3. Ezoterik Budizmin özü itibariyle orta-birinci-bin yılının Hint Orta Çağ samānta feodalizminin siyasi bağlamına bir tepki olduğu teorisi (Wedemeyer, 2013, 213, 4. dipnot). Bütün bu görüşler kendi içinde eleştirel yönleri ihtiva etmektedir.

Üçüncü görüşe sahip araştırmacılar ise, Tantra Budizminin tümüyle çağdaş Śaiva edebiyatından ve uygulamalarından ödünçleme yoluyla geldiğini tartışır. Śiva sıklıkla şehvet düşkünü, ünlü 420 Harappan mühründeki boynuzlu Tanrı ile ilişkilendirildiğinden, bu zaman zaman Āryan öncesi tema hakkında bir varyant olarak değerlendirilir; ancak Tantranın kökenleri belirli bir biçimde Śaiva'dır ve bazı Budistler tarafından nihayetinde benimsenen bu geleneklerden gelen bu teori, kökenler teorisi olarak kendi retorik yoğunluğuna sahiptir ve ayrı bir muameleyi hak etmektedir (Wedemeyer, 2013, 22).

Tantra Budizminin kökenine ilişkin düşünceler sınırlı bir alanda araştırmacıların özellikle uzmanlık alanlarına göre şekillenmiş, çoğu zaman birbiriyle çelişen kimi zaman kesişen bakış açılarının veya tam tersine spekülatif görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu teorilerin çoğu birbirinin kopyası olsa da Budizmin kendi içerisinde bir silsile oluşturması sebebiyle, ortak uygulamaların kanıtlanabilir kaynaklarına istinaden kökene ilişkin en güçlü kanıt Mahāyāna Budizminde aranmalıdır.

Tantra Budizminin kökeni, yukarıda da değinildiği üzere, çeşitli araştırmacılar tarafından bir konu olarak incelenmiş, bunun sonucunda da farklı fikirler öne sürülmüştür. Tantra Budizminin kökenine ilişkin görüşler böylesine ihtilaflı iken, meditasyona yönelik uygulama ve ritüellerin odağındaki Tantra metinlerinin kökeni de ziyadesiyle belirsizdir. Bu metinlerin ne zaman, nerede ve kim tarafından derlendiğine ilişkin sayısız teori vardır; ancak Tarihî Buddha'nın Vajrayāna'ya benzeyen öğreti sunduğuna ilişkin bir kaynak mevcut değildir.

Tantra Budizmi Buddhalığa giden yolu geniş ölçüde kısaltabilen çok etkili uygulama yöntemlerine sahip olduğunu savunmasına karşın, tamamen yeni bir oluşum olarak değerlendirilemez; çünkü kendisinden önceki iki ekolde de mevcut olan çoğu Budist unsurlar bu ekolde de görülmektedir. Bu durum onun tarihî geçmişini geriye taşıyabilmesi bakımından önemlidir. Daha evvel de değinildiği üzere, dönemi için ahlaka mugayir sayılabilecek şeytani figürler, cinsel imgelem vd. unsurların sayıca fazla oluşu, bu ekolün Budizmin yozlaşmış bir şekli ve Buddha'nın öğretilerinin köhnemesi olarak nitelendirilmiştir. Bugün bu ekol, Tantra Budizminin modern ve en güçlü halefi olan Tibet Budizminin inanırları tarafından böyle değerlendirilmez. Tibetliler onları Mahāyāna'nın devamı ve bir parçası olarak görürler; çünkü bu ekol

tıpkı önceki ekoller gibi Buddhalığa giden yolu öğretmeyi amaç edinmiştir (ayrıca krş. Harvey, 2013, 189-190).

Ezoterik dil kullanımı, Tantralarda Guru, Tibet Budizminde Lama olarak adlandırılan ruhanî bir öğreticiye duyulan ihtiyacın varlığı, *maṇḍala*ların, *mantra*ların ve *mudrā*ların ritüel kullanımı, kadın Tanrılar, görselleştirme, anolojik düşünme, bedenin değer yükseltimi ve olumsuz mental durumların yeniden değerlendirilmesi gibi hususlar Tantra Budizminin öne çıkan özelliklerindendir (Williams, Tribe, 2000, 197-202; Harvey, 2013, 190-191).

Bilgeliğin ve ezoterik meditasyon tekniklerinin Tantra Budizminde bir araya gelmesi daha sonra bu ekolde kadınlara olan tavrı da olumlu şekilde etkilemiştir ve bu ekolle beraber öğretiye ilişkin tavırda kadınlara da yer verilmiştir. Siddhārtha Gautama'nın öğretisinde sıradan bir hayat tarzından vazgeçen, bekârlığı kendine düstur edinmiş ve manastır yaşamına girmiş bir Budist kimliği mevcutken, Vajrayāna Budizminde, Budizm çerçevesi aynı kalmakla birlikte, artık Tantra geleneği manastır dışına taşmış, evlenmek bir tabu olmaktan çıkmış, bir kuruma sıkı sıkıya bağlı olmayan bir gelenek oluşmuştur. Uygulamalar bu ekolün en büyük teşviki olmuştur. Kendi özünde her makul yaşam biçimini barındıran Tantra öğretisi, bununla beraber cinsiyet eşitliğini uygulamış ve kadınların bu ekolde öne çıkmasını sağlamıştır (ayrıca krş. Sümer, 2003, 222-224).

Vajrayāna Budizminde, özellikle de Vajrayāna ikonografisinde çarpıcı dişil imajların ortaya çıktığı görülmektedir. Esasen her Budist, bütün duyarlı varlıkların faydası için Buddhalığa erişmeyi kendine bir amaç edinir, bununla ilgili olarak artık Tantra Budizminden itibaren cinsiyet ayrımı olmaksızın bireylerin eşit bir şekilde kusursuz aydınlanma durumuna geçmesi daha da belirginleşmiştir. Tantra Budizminin bu ve benzeri birçok özellikleri bugün Tibet Budizminde yaşamaktadır (ayrıca krş. Waddell, 1895, 328-330; Sümer, 2003, 181-182).

2.2. Tibet Budizmi: Tarihî Arka Plan, Öğreti, Uygulamalar ve Kimi Terimler

2.2.1. Tibet Budizmi: Tarihî Arka Plan

Coğrafi açıdan yüksekliği ile dünyanın çatısı olarak da bilinen Tibet, göçebe yahut yarı-göçebe olarak nitelendirilecek halkıyla ve dünyaya kapalı yapısıyla Uzak Doğu'nun özel bir bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tibet, bu fiziki özellikleri

dışında gerek Budizm öncesi yerel dini ile gerekse Budizme özel bir yorum katmasıyla ilgi çekici bir bölgedir.

Budizm, Tibet'e girmeden önce bu topraklarda hakim olan din Tibet'in yerel inanışı olan Bön dinidir. Bön dini, Şamanizm veya doğaya tapıcılığın bir şekli olarak kabul edilmekte, içerisinde animist ögeler barındırmaktadır. Animistik ve Şamanistik tabiat dini olarak da tarif edilebilecek olan bu dinde, hayvanlar kurban olarak takdim edilmektedir. Bön dini, Eski ve Yeni Bön dini olmak üzere ikiye ayrılır. Geleneksel inanışın çeşitli Tanrı kültleriyle karışımı Eski Bön dini olarak adlandırılırken, Budizm etkisindeki din, Yeni Bön dini olarak adlandırılır. Bön dininde din adamı aynı zamanda birer büyücü, astrolog ve hekimdir (Waddell, 1922, 333; Bell, 1992, 8; Sümer, 2003, 70-73).

Tibet Budizminin kökleri esasen Budizmin üçüncü büyük felsefi ekolü olan Vajrayāna veya Tantra Budizmine dayanmaktadır. Tibet Budizmi, Vajrayāna'nın yanı sıra Tibet'in yerli inanışları ile Mahāyāna Budizminden de izler taşımaktadır. Budizm, Tibet'e gelene kadar gerek Hindistan coğrafyasında gerekse Orta Asya'da farklı kültürler arasında farklı fikirlerle yoğrulmuş, kendi içerisinde kimi değer değişikliklerine uğramış ve MS 8. yüzyılla beraber Tibet'te Budizmin önemli özellikleri belirginleşmeye başlamıştır.

Tibet'te Budizm, Kral Trisong Detsen (yaklaşık olarak 740-798) tarafından devlet dini olarak kabul edilmiş, bundan sonra Tibet'teki ilk Budist manastırı olan Samye'nin kurulmasıyla bu din resmi bir kimlik kazanmıştır. Daha sonra Kral Trisong Detsen'in Tantra hocası Padmasaṃbhava'yı ve Sanskrit bilgin Ācārya Śāntarakṣita'yı Tibet'e davet etmesiyle, Budizmin bu coğrafyada yayılması daha da hızlanmıştır. Tibet'te yayılan Budizm, burada bölgenin yerel inanışlarıyla da birleşerek senkretik bir yapı ortaya koymuştur. Esasen Budizm, Tibet'e geldiği yıllarda Bön dini taraflarının direnişiyle karşılaşmış olmasına rağmen sağlam adımlarla ilerlemiştir. Bunda en büyük pay, Kral Trisong Detsen'in etkin bir şekilde Budist külliyatın Sanskritçeden Tibetçeye çevrilmesindeki desteğine, Hindistan'dan, Kaşmir ve Çin'den mütercimleri Tibet'e davet etmesine ve nihayetinde Tibetli öğrencileri dinî eğitim için Hindistan'a yollamasına bağlanmaktadır. Bununla beraber daha sonra âlimler Lama sıfatıyla siyasi arenada yer almıştır (ayrıca krş. Sümer, 2003, 80-81).

11. yüzyıl Tibet'te Budizmin en etkin olduğu yıllardır. 13. ve 14. yüzyıllar ise, Tibet'te güçlü bir Budizm ve Bön dini sentezinin oluştuğu bir dönemdir. Bu tarihte, Budistler ile seküler alandakiler arasında siyasi ittifaklar meydana gelmiş; Avalokiteśvara kültünden kaynaklanan ruhani idareciler ortaya çıkmış; yönetici olarak Lamalar ile Lama destekli seküler yöneticiler birlikte idarede bulunmuştur (Sümer, 2000, 327).

Budizm, Tibet'te gelişerek devam etmiş ve 14. yüzyılda hemen bütün Budist metinlerin Tibetçeye tercümesi tamamlanmış, böylece Tibetçe Budist bir dini külliyat meydana getirilmiştir. Bununla beraber 16. yüzyıldan sonra Tibet'te Dalay Lamalar hakimiyeti yerleşmiştir. Din adamlarının Lamalar olması sebebiyle Lamaizm olarak da adlandırılan Tibet Budizmi, Budizmin mistik bir tipi, mitoloji ve inançlarıyla azametli bir felsefi ve ahlaki sistemdir. 1358-1642 yılları arasında, Tibet'te Keşiş-Yeni Tantra akademik sentezi içinde Gelug sentezi, yani geniş ruhban teşkilatlanması görülmüş, 1950 yılına kadar, Çin'in Tibet'i sınırlarına katmasına kadar ise bu sistem devam edebilmiştir (Sümer, 2000, 328).

Tibet Budizminin kökeninin ve Budist düşüncedeki yerinin anlaşılması için Buddha'nın ortaya koyduğu İlkel Budizmden ayrılan kimi yönlere ışık tutulmalıdır. Siddhārtha Gautama'nın MÖ 563-483 tarihleri arasında yaşadığı, Budizmin ise Tibet'e MS 8. yüzyılda ulaştığı düşünüldüğünde, Budizm Tibet'e gelene kadar yaklaşık 1400 yıllık felsefi bir inanış idi.

Tibet Budizmini İlkel Budizmden ayıran temel özellikler arasında şunlar sayılabilir; çeşitli Tanrıların benimsenmesi, Lamaların yeniden doğuşu öğretisi, ruhani ve dünyevi otoritenin Dalay Lamaların kişiliğinde birleştirilerek ülkede teokratik bir düzen kurulmuş olması (Sümer, 2003, 11).

2.2.2. Tibet Budizmi: Öğreti

2.2.2.1. Kozmoloji Anlayışı

Tibet Budizminin kozmoloji anlayışının temelinde güneş ile ay, toprak, su, ateş, hava ile boşluktan oluşan beş unsur, Meru Dağı ve *maṇḍala* takdimi bulunmaktadır (Beer, 2003, 80).

Tibet Budizminde güneş ile ay kâinat sisteminin iki önemli unsuru olarak karşımıza çıkar. Kırmızı veya altın sarısı güneş, bilginin dişil görünüşünü ve beyaz ay ise

yöntemin veya merhametin eril görünüşünü temsil eder; ancak kimi zaman bu sembolizm bazı Tanrıların tasvirini içeren metinlerde tam tersi de olabilmektedir. Tibet tıp Tantralarına göre, ergenlik bir kız için yaklaşık olarak 12, bir erkek için yaklaşık olarak 16 yaşında ortaya çıkar. Sembolik olarak bu yaşlar, bir kız için bilgeliğin güneşe ait açısını, burçlar kuşağını ve güneşin 12 ayını temsil ederken, bir erkek için yöntemin ay ile ilgili açısını, ayın 16 basamağını veya yeni ay ve dolunay arasındaki günlük safhayı temsil eder (Beer, 2003, 80). Budizmde zaman yıllarla değil, *kalpa*larla ifade edilmektedir. 'Ebediyet, çok uzun veya sonsuz zaman' anlamlarındaki *kalpa*, yaklaşık 100 yıllık azami bir insan ömrünün ifadesi olarak kullanılmaktadır (Sümer, 2003, 173; Harvey, 2013, 28).

Beş unsur veya element olarak açıklanabilecek olan toprak, su, ateş, hava ve uzay (veya boşluk) Budist ikonografide sıklıkla karşımıza çıkan bir unsurdur. Kusursuz semboller olarak toprak elementi sarı bir kare ile, su beyaz bir daire ile, ateş kırmızı bir üçgen ile, hava yeşil yarım daire veya yarım ay ile ve uzay (veya boşluk) eritici mavi nokta veya damla ile temsil edilir. Üç boyutluluk açısından, beş element sıralı bir küp (toprak), beyaz bir küre (su), kırmızı bir koni şeklindeki piramit (ateş), yeşil bir yarım küre (hava) ve semavi bir eritici damla (uzay veya boşluk) tarafından temsil edilir (Beer, 2003, 82).

Tibet Budizmine ilişkin bir diğer kozmolojik unsur Meru Dağı'dır. Budist kozmoloji anlayışında kâinatın ortasında kutsal Meru Dağı yer almaktadır. Budist ikonografide, sıralı ve gittikçe incelen yapısıyla Meru Dağı ve onun kuşatan kâinat zaman zaman elle taşınabilir bir simge olarak tasvir edilmektedir. Bu büyüleyici Dünya Dağı kâinatımızın merkezinde doğuda beyaz (kristal veya gümüş), güneyde mavi (safir veya lapis) batıda kırmızı (yakut) ve kuzeyde altın sarısı (altın) renkli dört istikamete ait yüzüyle yükselir (JEBD, 1979, 302b; Beer, 2003, 82-83).

Budist kozmoloji anlayışının son unsuru olan kâinatın tam servetini kapsayan *maṇḍala* takdimi ise Budist gelenekte sadakatin en yüksek ritüel ifadesidir. Tibet Budizminin ilk uygulamalarında *maṇḍala* takdimi Vajrayāna yolunun dört önemli uygulamalarından biri olarak şekil almıştır (Beer, 2003, 84-85).

Tibet Budizminde kâinat çok sayıda olağanüstü varlıktan oluşur. Bunlar arasında tanrılaştırılmış Buddha ve Buddha adayı olan Bodhisattvalar, Tibet'in yerel Tanrıları ve şeytansı güçleri, hayvanlar, aç ruhlar ve cehenneme ait varlıklar, kutsal yerler yer almaktadır (Bell, 1992, 29; Sümer, 2000, 336; Sümer, 2003, 175-176). Tibet'in

kozmoloji anlayışı içerisinde bu sayılan varlıkların yeniden doğumu ve doğuş şekilleri de bulunmaktadır.

2.2.2.2. Din Anlayışı

Tibet Budizmi de tıpkı İlkel Budizm, Theravāda Budizmi ve Mahāyāna Budizmindeki gibi varoluşun üç alametini (Çin. 三明智 *san ming zhi*, Skr. *trividyā*); dört soylu hakikatı (Çin. 四諦 *si di*, Skr. *ārya-satya*, Uyg. *tört kertü nomlar*); sekiz katlı yolu (Çin. 八正道 *ba zheng dao*, Skt. *āryamārga*, Uyg. *säkiz tözün köni yol*); bağımlılıktan doğan on iki parçalı ifadeyi (Çin. 十二因緣 *shi er yin yuan*, Skr. *dvādaśaṅga-pratītya-samutpāda*, Uyg. *iki y(e)g(i)rmi ulag sapıg nom*) veya diğer bir ifadeyle bilgisizlik öğretisinin nedensel zinciri gibi Budizmin temel kaidelerini kabul eder. Ayrıca Tibet Budizminde yeniden doğuş kavramı da bütün canlılar için geçerlidir.

Budizmin Tibet'e ilk geldiğinde dinî bir yapıdan çok kültürel bir gelişmişlik düzeyinin temsilcisi olduğu düşünülmektedir. Yukarıda da sayıldığı gibi Budizmin birçok özelliğini bünyesinde taşıyan Tibet Budizminin gelişimi, doğrudan Theravāda Budizmi ve Mahāyāna Budizminin değil, Tantra Budizminin çizgisinde olmuştur. Budizm Hint kaynaklı bir din olsa da daha sonraları Tibet'e özgü birtakım niteliklere bürünmüş, kendi ekolünü oluşturmuştur.

Tantra Budizmi Hindistan'da küçük grupların bir oluşumu olarak değerlendirilebilecekken, Tibet'te bu felsefi inanış manastır temelli bir nitelik kazanmıştır. Böylece Tibet'te din adamları öne çıkmıştır. Bunların içinde bir öğretmen görevi üstlenen Lamaların oluşturduğu Lamalık, kurum olarak uzun süre varlığını sürdürmüştür. Tantra Budizminin din adamı olan Guru, Tibet Budizminde yerini Lamalara bırakır. Tibet Budizminde Lama, Mahāyāna Budizminin önemli bir kavramı olan Bodhisattva'nın bir görünüşü olarak da değerlendirilebilir. Lamalar esasen dini eğitimin ve uygulamaların yöneticileridir. Onlar manastırlarda ritüel eşliğinde çeşitli meditasyon ve diğer dinî uygulamalarla birlikte ruhban sınıfından kişileri eğitirler. Lamalar Tibet Budizminde öğretici kimliği dışında, bir manastırın yöneticisi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber Tantra Budizmine ilişkin uygulamalarda uzmanlaşmış kişiler de Lama olarak adlandırılmaktadır. Lamaların seçilmesinin kuralları açıkça bellidir. Bir yönetici olarak görev yapmakta olan Lama ölmeden önce kendi yeniden doğumunun hangi ailede gerçekleşeceğini

bilebilmektedir. Lama'nın ölümünden sonraki iki veya üç yıl içinde manastıra mensup ruhban sınıfı Lama'nın yeniden doğuşunun gerçekleştiği yeni doğan çocuğu aramaya koyulurlar. Birtakım işaretlerle bulunan Lama'nın yeniden doğumu birkaç sınava tâbi tutulur ve göstereceği işaretler önceki yaşamıyla ilişkili olursa, Lama olacak bu çocuğun yetiştirilmesi manastır kurumu tarafından üstlenilir. Lamalar çoğunlukla erkektir. Tibet Budizmindeki inanca göre, Lamalar olmadan manevi ilerleme sağlanamamaktadır. Bu bakımdan Lama, İlkel Budizmdeki Buddha'ya da karşılık gelebilmektedir. Bu devirdeki Tibet toplumunun siyasi gücünün zayıf olması sebebiyle Lamalık önemli bir oluşum olarak ortaya konmuş ve Lamalar toplumda siyasi ve sosyal bir nüfuz kazanmıştır. Lamalık kurumu Budizmi resmi din olarak kabul eden ilk Moğol hanı, Altan Han'ın (1543-1583) dönemin III. Dalay Lama'sına Moğolca bir unvan olarak 'okyanus' anlamındaki Dalay sözcüğünü bahşetmesiyle artık Lamalara Dalay Lama denmiş ve bu oluşumun ismi değişmiştir. Lamalık kurumunun ismindeki değişime karşın, nüfuzunda bir değişme olmamış ve yardımcılarıyla beraber siyasi-idari kimliğini etkin olarak devam ettirmiştir (ayrıca krş. Harvey, 2013, 208; Powers, 2007, 164).

Tibet Budizminin dinî derlemini Kangyur ve Tengyur metinleri oluşturur. 'Sözlerin tercümesi' anlamındaki Kangyur, hem Buddha'nın hem de diğer aydınlanmış kişiler veya Buddha'nın onayıyla açıklama ve öğreti sunan kişilerin sözlerinin Tibetçeye tercümesidir. Esasen bu metinler Vinaya metinlerindeki manastır disiplin kurallarıdır ve 1169 metinden oluşur. 'Öğreti tercümesi' anlamındaki Tengyur ise, Buddha'nın sözleri üzerine tafsilatlı açıklamalar yapmış Hindu Budist uzmanları tarafından kaleme alınmış çalışmalarının Tibetçeye tercümesidir ve 224 ciltteki 3626 metinden oluşur (krş. Harvey, 2013, 461-462).

Tibet Budizminde din anlayışı semavi dinlerden farklı olarak meditasyon ve diğer ritüeller aracılığıyla kişinin doğum ölüm döngüsünden bireysel kurtuluşunu esas almaktadır. Ölüm, Budizmin diğer ekollerinde de olduğu gibi burda da yeniden doğum sürecidir ve ruh bu yeniden doğumlardan ve yaşamdan uzaklaşmak için kurtuluşu amaçlar.

2.2.2.3. Mitoloji ve Tanrılar

Budizm Tanrı anlayışı hususunda agnostik bir tavır benimser. Budizmdeki Tanrı fikrinin Hinduizm ve Tantra Budizminin etkisiyle oluştuğu söylenebilir; bununla

birlikte yine Buddha'nın bizzat kendisinin İlkel Budizmde en yüksek mevkiye sahip olduğu da bir gerçektir. Mahāyāna Budizminden itibaren Budizmde esasen metafizik Buddha anlayışı oluşmuş, bununla ilişkili olarak da Bodhisattva denen ideal kişi meydana getirilmiştir. Tibet Budizminde ise mitoloji renkli bir görüntü sunar.

Lamaist mitoloji, hayatın ilkel düşüncesinin keşfi için büyüleyici bir alandır ve bu alan tabiatın büyük güçlerini daha da ululaştırarak, aynı zamanda aşina olunmayan ve fetiş diyagramlarıyla, efsane ve putperestliğinin gelişimini ve Budizmin öğrenilen soyut kavramlarının nasıl somutlaştırıldığını gösterir. Aynı zamanda o, ülkenin yerel Tanrılarını panteona katarken popüler mit ve efsanelere daha ılımlı bir anlam verir. Bu panteon belki de dünyadaki en zengin panteonlardan biridir; çünkü ilkel Tanrıların kalabalığıyla ve çok başlı şeytanlarla doludur (Waddell, 1895, 324).

Yerli Tanrılar, çok başlı şeytanlar ve tabiat güçlerinin tanrılaştırılmasıyla oluşmuş varlıklar âlemi ile Tibet Budizmi oldukça geniş bir panteonu meydana getirir. Tibet Budizminde panteonu genel olarak koruyucu Tanrı Yidam'lar, yerel Tanrılar ve demonlar veya şeytanlar oluşturur. Tibet yerel Tanrılarının bazıları yardımseverdir; bazıları da insana kötülük yapmaktadır. Demonlar ise Tanrı ve şeytan karışımı varlıklar olup çoğunlukla kötü etkiler yaptıklarına inanılmaktadır (Sümer, 2003, 176).

Tibet Budizminin panteonundaki koruyucu Tanrılar Yidam olarak adlandırılır. Tibetçe bu terim bazı meditasyona ilişkin amaçlar için gerekli olan, kadın veya erkek fark etmez, sembolik bir Tanrı anlamındadır. Esasen Yidam kişinin kendi özel Tanrısıdır. Yidam kişinin kendisinden ayrı düşünülemez ve onu aydınlanmaya ulaştıracak bir rehber görevi üstlenir. Bu Tanrıların yaratma işlevi yoktur. Tibet Budizmine mensup her kişinin kendi zihninin bir yaratımı olan Yidam'ı bulunmakta ve bu kişiler tarafından onlara tapınılmaktadır. Budist ikonografide, korkunç görünümleriyle ve kimi zaman eşlerine sarılarak cinsel bir imge yaratımı olarak karşımıza çıkan Yidamların insanları hayatta karşılaşabilecekleri olumsuzluklardan koruduğuna inanılmaktadır (Sümer, 2000, 337-338; Sümer, 2003, 186-188).

Tibet Budizminde yer alan yerel Tanrılar oldukça çeşitlidir. Bu çeşitli Tanrılardan birkaçı şöyledir: Su Tanrıları Lu olarak adlandırılır ve Budizm öncesinde de yer alır. Nyen yeryüzünde yaşayan kötü niyetli ruhlardandır. Toprağın efendisi Sadag'dır. Tsen kayalıklarda yaşar ve kırmızı ruhlardandır. Gyelpo veya Kral Ruhlar yüksek Lamaların ruhlarıdır. Düd kötü niyetli ruhlardandır. Mamo kadın Tanrıdır. Sa veya

Graha kötü niyetli gezegen Tanrılarındandır. Nödjin toprağa ilişkin Tanrılardandır. Lha insanlara karşı iyi niyetli Tanrılardandır; ancak Tibet Budistleri yine de yerel Tanrılara değil, Buddha ve Tantra Budizminde var olan Tanrılara inanılıp güvenilmesi gerektiğine inanırlar (Sümer, 2000, 336-337; Sümer, 2003, 188-190).

Budizmde şeytan figürü esasen Tibet Budizminden daha eskiye dayanmaktadır. Buddha aydınlanmadan önce, aydınlandıktan sonra, öğretiyi yayarken ve hasta düştüğü anda onu her fırsatta ayartmaya ve yoldan çevirmeye çalışan Māra ve kızları, Budist ikonografide daima şeytan olarak tasvir edilmiştir. Tibet Budizminde Tanrılar ile insanlar arasında aracılık yapan şeytani varlıklar dağlarda ve ırmaklarda yaşamaktadırlar. İnsanları aldatmak için insan ve hayvan görüntüsüne bürünürler. Şeytani varlıkların zararlı etkilerinden koruyucu Tanrılar sayesinde korunulur (Sümer, 2003, 190-191).

2.2.2.4. Tibet Budizminin Mezhepleri

Tibet'te Budizm 11. yüzyıldan sonra yerel bir kimlik kazanmış ve böylece Tibet Budizminin içinde çeşitli mezhepler oluşmuştur. Tibet'te Budizmin başlıca dört mezhebi bulunmaktadır. Bunlar; Nying-ma, Ka-rgyud, Sa-skya ve Gelug'dur. Esasen bu mezhepler arasında çok belirgin bir felsefi anlayış farkı olmasa da uygulamalar, takip edilen liderler, metinler ve manastırlar bakımından farklılıklar göze çarpmaktadır.

2.2.2.4.1. Nying-ma

Tibet Budizminin mezheplerinden biri olan Nying-ma, Padmasaṃbhava tarafından kurulmuştur. Tibet'te 774 yılında kurulan Samye adındaki ilk manastır Nying-ma mezhebinin ana manastırıdır. Bugün ise ana manastır olarak kuruluşu 1670 olan Mindrolling kullanılmaktadır. Bu mezhep Tibet Budizmi mezhepleri içinde en eskisi olmakla beraber Tibet Budizminin büyücülükle ilgili eski geleneklerini muhafaza edebilmiştir. Mezhebin meditasyona yönelik sistemi Dzogchen Atiyoga, yani 'büyük kusursuzluk' olarak adlandırılır. Ruhanî liderler Padmasaṃbhava ile Śāntarakṣita'dır. En önemli Tanrıları arasında Hayagrīva, Vajrakīlaya, Vajrapāni, Mahākāla ve Bardo bulunmaktadır (Tethong, 2001, 17).

Nying-ma mezhebi uzman ellerde hazırlanan ve Hintçe metinlere daha yakın olduğu düşünülen Tantra metinlerinin eski çevirilerine dayanmaktadır. Bu tamamıyla

değişmemiş olan mezhep "Eski Ekol" olarak da adlandırılmaktadır. Bu mezhep yerli Bön dini veya Budist öncesi uygulamalardan daha serbesttir. Bekarlık ve cinsel riyazet hemen hemen hiç uygulanmamakla birlikte Nying-ma mezhebi de kendi içinde farklılıkları oldukça küçük olan alt mezhepler barındırmaktadır. Bu mezhep Lamalarının giydiği kırmızı başlıklar sebebiyle, "Kırmızı Başlık" mezhebi olarak da adlandırılmaktadır. Mezhebe mensup Lamaların çoğu Padmasaṃbhava ve sonrasında gelen kişilerin öğretilerini takip etmişlerdir. Nying-ma mezhebinde kurtuluşa erişmenin en önemli araçları olarak sunulan kutsal kitaplar müstehcen ve aşırı unsurlarla doludur. Hiyerarşik bir yapılanmaya sahip olmayan Nying-ma, Budizmin et ve alkol tüketimi konusundaki görüşlerine aldırış etmemektedir. Bu mezhebin mensupları Yidam olarak adlandırdıkları iki başlı ve korkunç görünümlü olarak tasvir edilen koruyucu Tanrılara ve çeşitli şeytanlara saygıda bulunurlar. Yidamlar sürekli tekrarlanan büyülü sözler olan *mantra*lar ve meditasyon esnasında kullanılan ritüel diyagramlar olan *yantra*lar ile oluşturulur (krş. Waddell, 1895, 72-74; Powers, 2007, 361; Sümer, 2003, 90-92; Conze, 2005, 180-184).

2.2.2.4.2. Ka-rgyud

Tibet Budizminin yarı reforme olmuş mezheplerinden biri olan Ka-rgyud benzer öğretileri benimsemesi bakımından Nying-ma mezhebine oldukça yakındır. 11. yüzyılda Marpa (1040-1123), onun öğrencisi Milarepa (1040-1123) ve onların öğrencileri Gampopa (1079-1153) tarafından kurulan bu mezhep Tibetlilerin özelliklerini en çok yansıtan mezhep olmuş ve halkın günlük yaşamıyla daha yakın bağlar kurmuştur. Bu mezhebin ana manastırı Tsurphu (kuruluşu 1185/1189) iken, önemli manastırları arasında Taglung, Drikung, Densatil ve Rumtek bulunmaktadır. Bu mezhepte ruhanî liderler Tilopa, Nāropa, Marpa, Milarepa, Gampopa ve Karma Pakshi'dir. Mahākāla, Cakrasaṃvara, Hevajra, Vajravārāhī ve Vajradhāra bu mezhebin önemli Tanrıları arasında yer alır (Tethong, 2001, 17).

Bu mezhepte de bekârlık emredilmez. Mezhebin temel öğretisi Buddhaların tabiatları üzerine etkili meditasyonu, Siddhārtha Gautama'ya ibadeti, münzevi hayatı öne çıkarmakta, Nying-ma mezhebinden farklı olarak da Vinaya ilkelerine uymayı, Tantra metafiziğini, Yoga uygulamasını talep etmektedir. Bu mezhebin meditasyona ilişkin sistemi Chagchen Mahamudra, yani 'büyük mühür'dür. Siyah başlık taktıkları için "Siyah Başlık" mezhebi olarak adlandırılan bu mezhebin, kendi içerisinde alt mezhepleri de mevcuttur. Teorik değil, uygulamalı bilgiye önem veren Ka-rgyud,

Tibet'te hâlâ yaşamaktadır. Yoga uygulamaları Ka-rgyud'da önemli bir yere sahiptir (Sümer, 2003, 94; Conze, 2005, 177-178).

2.2.2.4.3. Sa-skya

Tibet Budizminin değişime uğramış üçüncü büyük mezhebi Sa-skya adını taşımaktadır. 13.-14. yüzyıllarda siyasi bir güç edinmiş olan bu mezhep adını Güney Tibet'te 1073 yılında kurulan bir manastırdan almıştır. Sa-skya mezhebi daha önce zikredilen Nying-ma ve Ka-rgyud mezhepleriyle ilişkilidir. Kurucusu Khön Könchong Gyalpo (1034-1102) olan bu mezhebin ana manastır Samye dışındaki diğer önemli manastırları arasında Gyantse ve Ngor (kuruluşu 1429) bulunmaktadır. Bu mezhebin ruhanî liderlerini Virūpa, Atiśa, Drogmi, Sa-skya Paṇḍita, Phagpa ve Tsong-kha-pa oluşturur. Mahākāla, Cakrasaṃvara, Hevajra ve Nairatma bu mezhebin önemli Tanrıları arasında yer alır (Tethong, 2001, 17).

Din adamlarının bekâr olmadığı bu mezhep dünyevi ve toplumsal meselelere karşı da duyarsız değildir. Sa-skya mezhebinde Tantralar önemli bir yere sahiptir (Sümer, 2003, 93; Conze, 2005, 179-180).

Sa-skya mezhebinin meditasyona yönelik sistemi "yol ve semere" olarak adlandırılmıştır. Bu sistemde yol sebebi ihtiva etmektedir; çünkü insan yolda aydınlanmanın gerçekleşmesine engel olan kirlilikleri temizler. Yol aynı zamanda neticeyi de ihtiva etmektedir; çünkü netice sadece yolun başarılı bir şekilde uygulanmasıyla gerçekleştirilebilir. Netice sebebi ihtiva etmektedir; çünkü netice sebebin dönüştürülmüş bir görünüşüdür. Neticeye erişen bir kişi, sebebin önceki idrak edilmemiş yönünü kolaylıkla dışarı vurur ve birbirinden farklı olan yanlış anlamaları yok eder (Powers, 2007, 448).

2.2.2.4.4. Gelug

Tibet Budizminin mezhepleri içerisinde en genci ve en yaygını olan Gelug, 1357-1419 yılları arasında yaşamış olan Tsong-kha-pa tarafından 14. yüzyılda kurulmuştur. Bu mezhebin ana manastırı 1409 yılında kurulan Ganden'dir. Diğer önemli manastırlar arasında Sera, Drepung, Reting, Trashilhüpo gelir. Bu mezhebin meditasyona ilişkin sistemi Lamrin, yani 'basamaklı yol' olarak adlandırılır. Bu mezhebin ruhanî liderlerini Atiśa, Dromtön, Tsong-kha-pa ve Dalay Lamalar

oluşturur. En önemli Tanrılar arasında Avalokiteśvara, Mañjuśrī, Guhyasamāja, Vajravārāhī ve Vajradhāra bulunmaktadır (Tethong, 2001, 17).

Öncekilere göre manastır disiplini daha güçlü olan bu mezhepte, bekârlık teşvik edilmiştir. Tsong-kha-pa kendi mezhebinde diğer mezheplerden ayırt edilebilmesi için sarı giyilmesini istemiştir. Tsong-kha-pa ahlaklı, erdemli olmaya ve manastır kurallarına uyulmasına büyük önem vermiş, bu mezhebe bağlı kimselerin günlük yaşam düzenini yeniden şekillendirmiştir. Budizm öğretisine ağırlık vererek büyünün ağırlığını azaltan ve büyük bir din bilgini, âlim ve filozof olan Tsong-kha-pa, Tibet'i 1950'ye kadar yönetecek olan "Sarı Örgüt"ü kurmuştur. Onun çalışmaları, sūtra ve Tantra metinlerini, bunların tahlilî muhakemesini ve yoga meditasyonları ile bütünleştirilmiş, kapsamlı Budist felsefesini ve uygulamalarını içerir (Conze, 2005, 184; Powers, 2007, 467).

Bu gelenek yalnızca Tibet'te yer alan Budist şekillerinden değil, bununla beraber Budizm dünyasındaki şekillerden de farklılık gösterir.

2.2.3. Tibet Budizmi: Uygulamalar ve Bazı Terimler

Bu bölümde özellikle Tibet Budizminde yer alan Tantra uygulamalarından *mantra* (Uyg. *mantıra*), *mudrā* (Uyg. *mudur*) ve *maṇḍala*ya (Uyg. *mandal*) yer verilecektir.

2.2.3.1. Mantra (Uyg. *mantıra*)

Skr. *mantra* sözcüğü 'fikir aracı' anlamına gelmektedir (Monier-Williams, 1899, 786a). *Mantra* uygulamalarının Tibet Budizmindeki merkezi yeri dolayısıyla bu ekole Mantrayāna '*mantra*ların yolu' adı da verilmektedir.

Köken itibariyle Brahmanizm ve Hinduizmde de yer alan hece, sözcük veya mısralardan oluşan *mantra*lar Budizmdeki çoğunlukla anlamsız, kısa büyü formüllerini oluşturmaktadır. Bu mistik ve büyülü ifadeler din adamları tarafından meditasyon esnasında icra edilir. Özel güçlere sahip olduğuna inanılan bu sözler bir heceyi, heceler dizisini ve sözcükler dizisini de oluşturabilir. Gücün seste cisimleştirilmesi ruhsal ve bazen de geçici sonuçlar meydana getirebilir. Zaman zaman da Tanrıların seste cisimleştirilmesi olarak düşünülür (JEBD, 1979, 282a).

Budizmde kısa mistik ifadeler *mantra* olarak adlandırılırken, daha uzun mısralar *dhāraṇī*[26] olarak adlandırılır. *Mantra*lar *dhāraṇī*lerin başında ve ortasında yer almakta ve ezbere söylendiğinde çok etkili olacağına inanılmaktadır (Getty, 1914, 171).

Her şeyden önce Budizmin ezoterik ekolünde büyük bir yer tutan ve ezberden okunan bu kalıplaşmış dilsel ifadeler dua veya yardım çağrısı olarak da düşünülür. *Mantra*ların manası ve işlevi söylenen sözlerin hakikati ve gücüne olan inanç yardımıyla tesir eder (WR, 2006, 323, "Mantra" maddesi).

Hint geleneğinde *mantra*ların seslendirildikleri zaman tabiatı gereği hakikati etkileyecek kadar bir güce sahip olduklarına inanılır. *Mantra*lar ya kurtuluşsal, insan bilincinin sınırlarını aşan amaçlar ya da pratik, fani ihtiyaçlar ve arzular için kullanılabilir (Burchett, 2008, 813).

Hint kültüründe Vedik ve Tantra *mantra*ları mevcuttur. Esasen Vedik ve Tantra *mantra*ları kaynakları tarafından açıkça sınırlandırılmıştır. Vedik *mantra*lar Vedalardan; Tantra *mantra*ları ise Tantralardan kaynaklanır. Tantra ekolüne mensup olanlar Vedik vahiyleri kurtuluşa yöneltemeyen bilginin alt formları olarak kabul ederler ve bu sebeple Vedik *mantra*ların daha güçsüz olduğunu düşünürler. Diğer taraftan Vedalara mensup olanlar dinî görüntünün diğer tarafında Tantraları geçerli vahiy olarak görmediklerinden Tantraya ilişkin *mantra*ları hileli bulurlar (Hanneder, 1997, 148).

Bir *mantra* bir Tanrıyı simgeler ve ritüelde onun mevcudiyetini anımsatmak, tapınan kimsenin bilincinde o Tanrıyı uyandırmak için kullanılır. *Mantra*nın gücü bu yüzden bir şeyleri aydınlatmak veya açık bir şekilde dile getirmek için kullanılır (Hanneder, 1997, 150).

Tibet Budizminde *mantra*lar doğru şekilde kullanıldıklarında garanti verici sonuçlara ulaştırır. Bu bağlamda doğru kullanım ritüellerdir. *Mantra*lar ritüellerin sonlarını etkileyecek güce sahiptir. Tibet Budizminde *mantra*ların en önemli kullanımı ritüel çağrışım yapmada, Tanrıların görselleştirilmesinde ve onların yaşadığı kâinattadır. Tibet Budizminde *mantra*lar *bījamantra*, yani 'tohum *mantra*ları' olarak

[26] Skr. *dhāraṇī*, Jap. *darani*, Budizmde ezberden okuyan kişinin dinî yaşamını üstte tutan mistik hecelerdir. *Dhāraṇī* genellikle sütraların en özlü kısmı olarak düşünülür ve Hinduizmdeki *mantra*lara benzer. Mistik gücün çoğunlukla bir anlam ifade etmeyen bu hecelerde şekillendirildiğine inanılır (JEBD, 1979, 44b).

adlandırılırlar. *Bījamantra*lar hem *maṇḍala*ları hem de onun Tanrılarını oluştururlar (Williams, Tribe, 2000, 223-224).

Tibet Budizmine ilişkin *mantra*lar bir öğreticiden doğrudan öğrenildiğinde oldukça güçlü olur. *Mantra*, öğretmenlerin tariki (Skr. *parampará*) yoluyla ulaştırılan bir sestir ve kaynak olarak en ulu Tanrılara sahiptir; bu yüzden sadece onun kendine has sosyo-dinî bağlamda verimli olacağına inanılır (Hanneder, 1997, 150).

*Mantra*lar Buddhalara yapılan zikir, büyü heceleri, dua veya bunların kombinasyonudur. Tantra uygulayıcıları kendileri ile meditasyonel Tanrılar arasında karmaya ilişkin bağlantı yaratmak için ve *mantra*ların temsil ettiği kutsal tavrın içselleştirilmesi yoluyla bilişsel olarak yeniden yapılandırmayı etkilemek için tekrar ederler. Bu sebeple daha büyük bir merhameti geliştirmek isteyen bir kişi, Avalokiteśvara'nın *mantra*sını ezberden okuyabilir; çünkü Avalokiteśvara bu yapı ile cisimleştirilmiştir: *oṃ maṇi padme hūṃ* (Powers, 2007, 265).

Tibetliler tarafından oldukça iyi bilinen Avalokiteśvara'nın *mantra*sı onun kusursuz merhametini öne çıkarır. Bütün canlıları istisnasız ve ayrım yapmaksızın kuşatan Avalokiteśvara'nın merhameti böylesi bir perspektife sahip olmak isteyen kişiler tarafından sıklıkla ezbere okunur ve bu enginliğe erişmek için zihinlerini yeniden yapılandırmaya çalışırlar (Powers, 2007, 265).

Tantra uygulayıcıları sözcüklerin geleneksel manalarının sabit olmadığını ve seyircilerin önünde zihinlerde herhangi bir şeyin öneminin bulunmadığını bilirler. *Mantra*lar özel uygulamalar bağlamında ne anlama gelmesi gerekiyorsa o anlama gelir ve oldukça geleneksel bir kullanım sıklıkla alakasızdır (Powers, 2007, 266).

Esasen *mantra*ların tekrar edilmesi basit bir aktivite olmaktan çok meditasyon yapan kişinin zihinsel potansiyelini harekete geçirici bir eylemdir.

2.2.3.2. Mudrā (Uyg. *mudur*)

Budizmde kâinat; toprak, su, ateş, rüzgâr ve uzay (veya boşluk) olarak adlandırılan beş kozmik unsurdan oluşur. Bu beş kozmik unsurdan oluşan kâinat insan yapısıyla da ilişkilendirilir. Her bir parmak bu beş ana elementin biriyle temsil edilir. Buna göre serçe parmak toprağı, yüzük parmağı suyu, orta parmak ateşi, işaret parmağı havayı ve baş parmak ise uzayı (boşluğu) temsil eder. Ayrıca, Budizmde sol el

durgunluğu veya meditasyonu, sağ el ise bilgeliğin idrakini temsil eder (Soothill, Hodous, 1937, 203a-b).

*Mudrā*lar Tantra literatüründe nihai arınmayı elde etmeyi, doğum ölüm ızdırabından nihai kurtuluşu ifade etmesiyle Buddhalığa erişmenin önemli bir merhalesi olarak kabul edilir. Parmakların ve ellerin çeşitli pozisyonlarda bulunmasıyla oluşan her bir *mudrā* aydınlanmanın temsili olarak ritüel anlamda Buddhaların, Buddha adaylarının veya diğer Tanrıların güçlerinin ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Mudrā*lar parmakların çeşitli şekillerde bir araya getirilerek yapılmasıyla birlikte bazen elde *mudrā*nın bir parçası olduğu düşünülen lotus çiçeği, kılıç vb. nesneler tutulur. *Mudrā* uygulamaları vasıtasıyla yanılsamalarını yok etmemesine rağmen, dindar kişinin Buddha'nın dünyasına girebileceği veya *dharma-dhātu* (*hokkai*) ile birleşmeye ulaşabileceği düşünülür (JEBD, 1979, 130a-b).

Tibet Budizminin sembollerinden ve meditasyon sırasında yapılan önemli uygulamalardan biri olan *mudrā*lar Eski Uygurca metinlerde *mudur* şeklinde geçer. Sanskritçe bir sözcük olan *mudrā* kelime anlamı itibariyle 'mühür veya mühürleme veya damgalama için kullanılan herhangi bir araç, mühür yüzüğü' (Monier-Williams, 1899, 822c) anlamına gelmektedir; ancak Tantra terminolojisinde *mudrā*lar 'el pozisyonları, el ve çeşitli parmaklarla yapılan hareketler' şeklinde anlaşılmaktadır[27]. Budist terminolojisinde sözcük çoğunlukla Buddhalar ve Tanrıların yaptığı el şekillerine veya hareketlerine işaret etmek için kullanılır. İlk dönem Mahāyāna ikonografisinde sadece birkaç başlıca *mudrā* heykel şekli verilmiş Buddha imajıyla tasvir edilmiştir ve bunlar sonraki Vajrayāna ikonografisinde Beş Buddha'nın ayırt edici el hareketleri olmuştur. Aydınlanma veya öğreti *mudrā*sı Vairocana'ya, toprağa dokunuş *mudrā*sı Akshobya'ya, ihsan bağışlama *mudrā*sı Ratnasambhava'ya, meditasyon *mudrā*sı Amitabha'ya ve himaye *mudrā*sı Amoghasiddhi'ye atfedilir (Beer, 2003, 221).

Aktif olarak tapınılan bu Tanrıların ritüellerinde icra edilen el hareketlerinin sayısı çok daha fazla olmasına karşın, Hint Budist Vajrayāna geleneğinde genellikle başlıca on iki Tanrı *mudrā*sının bir listesine rastlanır. Tüm el hareketleri *mudrā* olarak sınıflandırılmaz (Beer, 2003, 221).

[27] *Mudrā* teriminin kavram alanı için ayrıca bk. Todaro, 1985, L70-L66.

Budizmdeki belli başlı *mudrā*lar Sanskritçe karşılıklarıyla şunlardır: *Abhaya* (himaye ve korkusuzluk *mudrā*sı), *añjali* (selamlama *mudrā*sı), *bhāmisparśa* (toprağa dokunma *mudrā*sı), *buddhasmaraṇa* (selamlama *mudrā*sı), *dharmacakra* (öğreti *mudrā*sı), *dhyāna* (meditasyon *mudrā*sı), *tarjanī* (baş parmakla tehdit etme), *uttara-bodhi* (en kusursuz *mudrā*), *vajra-hūṃ-kāra* (edebî ve hakim Buddha *mudrā*sı), *vitarka* (tartışma *mudrā*sı) ve *vara* veya *varada* (merhamet *mudrā*sı) (Getty, 1914, 164-182).

Tibet Budizminde oldukça yaygın bir uygulama alanı olan *mudrā*lar Budist Uygur edebiyatında özellikle de Tibet Budizmine ait Uygurca metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Uygurca metinlerde geçen *mudrā*lar özetle şunlardır: Lenhua mudur "lotus *mudrā*" (BT VII, Kara, Zieme, 1976, 601 ve 673. satırlar; UigTot. Zieme, Kara, 1979, 1381, 1394, 1428. satırlar), labay mudur "deniz kabuğu *mudrā*sı" (BT VII, Kara, Zieme, 1976, 736. satır), darma mudur "öğreti (çarkı) *mudrā*sı" (UigTot. Zieme, Kara, 1979, 249. satır), bilgä biliglig mudur "bilgelik *mudrā*sı" (BT VII, Kara, Zieme, 1976, 783. satır), tankarıg mudur "adak *mudrā*sı" (UigTot. Zieme, Kara, 1979, 1170. satır), aş mudur "yemek *mudrā*sı" (BT VII, Kara, Zieme, 1976, 745. satır), büriṭig mudur "temas *mudrā*sı" (BT VII, Kara, Zieme, 1976, 746. satır) ve öŋ mudur "yüz *mudrā*sı" (BT VII, Kara, Zieme, 1976, 717. satır) (krş. Uzunkaya, Ölmez, 2016). (Ayrıca krş. Açıklamalar, 053 tamga).

2.2.3.3. Maṇḍala (Uyg. *mandal*)

Skr. *maṇḍala* sözcüğü 'çember, daire' anlamına gelmektedir (Monier-Williams, 1899, 775c). Meditasyonda yardımcı bir unsur olarak kullanılan *maṇḍala*lar kâinatın bir sembolü olarak kabul edilmektedir. Buddhaların, Bodhisattvaların ve diğer kutsal varlıkların doğasını temsil eden şekilsel çizimlerden oluşan Güney Asya kökenli bu uygulamada mistik anlamlı bu şekiller dairesel olabildiği gibi dikdörtgen de olabilir. *Maṇḍala*lar Hinduizm ve Cainizmde ritüellerde, meditasyon ve tapınak mimarisinde kullanılan geometrik diyagramlar olan *yantra*ların Budizmdeki karşılığıdır. *Maṇḍala*lar anlam, işlev ve şekil bakımından ziyadesiyle değişkendir (JEBD, 1979, 194a; WR, 2006, 321, "Maṇḍala" maddesi; WR, 2006, 574, "Yantra" maddesi; PDB, 2014, 523, "Maṇḍala" maddesi).

Maṇḍala Budizmde hem dairesel şekil hem de çevredeki maiyet hakkında kullanılan bir terimdir. Budist kullanımda her iki anlamı da barındıran bu terim hem kutsal bir

daire veya çember formunda bir diagrama işaret eder, hem de sıklıkla Tanrıları ve onların çevresindekilerin tasvirini barındırır. *Maṇḍala*lara en çok Tantra Budizminde rastlanır, onlar Buddha'nın beden, ifade ve ruhunu temsil ederler, meditasyon ve diğer uygulamaların başlatılmasında kullanılırlar. Bu bakımdan Tanrıların cisimleştirilmiş şekilleri olarak da anlaşılabilir. *Maṇḍala* bunun yanı sıra genellikle Buddha'nın gökyüzü ile ilgili yerleri olan kutsal âlemi de temsil eder ve o Buddha'nın uyanmış psikofiziksel kişiliğinin görünümünü resmeden ve Budist temalara ve kavramlara işaret eden sembolleri ve imajları da ihtiva eder (Powers, 2007, 262; LB, 2005, 155, "Maṇḍala" maddesi).

Maṇḍala uyanmış bir zihnin beyanı işlevini görür; çünkü o böylesi engellerden uzaktır ve Tantra uygulaması bağlamında meditasyon yapanların ulaşmaya çalıştığı durumun güçlü bir sembolüdür. *Maṇḍala*lar sırasıyla dairesel sınırlara sahip kareler tarafından kuşatılan eş merkezli çemberler serisinden oluşur. Bu kare her bir tarafının ortasında bir giriş barındırır, ana giriş doğuya bakar, diğer üçü diğer başlıca yönlerin her birine açılır. Bunlar esas Tanrının merkez sarayına girmeyi temsil eder ve klasik dört taraflı Hint tapınakların tasarımı temelindedir. *Maṇḍala*nın yapısı hem hakikatin doğasını hem de uyanmış bir zihnin düzenini temsil eder (Powers, 2007, 263).

*Maṇḍala*nın ortası esas Tanrının içerideki özel odasını temsil eder ve o, bütün imgelerin muazzez merkezidir. Başlıca temalar hakkında sayısız varyasyon vardır, merkezde tek bir Tanrının baskın olduklarında bazıları çok kolay iken, diğerleri daha karmaşık ve yüzlerce maiyet, Buddha, mitolojik yaratık, sembol ve manzara ihtiva edebilir. Hepsi ikonografik olarak bilinçlenme durumunu temsil etme niyetindedir ve bu saray esas Tanrının bilinçlenmiş zihninin bir yaratımıdır (Powers, 2007, 263).

Bazı bağlamda *maṇḍala*lar merkezî nesnelere (ay *maṇḍala*sı) veya bileşen parçaların tam bir derlemesine (kâinat *maṇḍala*sı) işaret eden geniş bir anlama sahip olabilir. Bu sonraki ayrım Tibet Budizminde bulunur, orada özellikle başlangıç uygulaması olarak kâinatın sembolik bir temsili olan Buddhalara ve Bodhisattvalara birikmiş bir erdemin vasıtası olarak sunulur. *Maṇḍala*lara özellikle konsantrasyon, başlama ve korunma için ritüel seremoninin bir parçası olarak yere çizilmiş basit bir çember olarak başlanabilir. Gelişmiş şekillerinde bir *maṇḍala* refakatçi Tanrılar meclisi tarafından çevrelenmiş başlıca –merkezde oturmuş– Tanrı için ikamet yeri olarak görülür (PDB, 2014, 523-524, "Maṇḍala" maddesi).

Meditasyon uygulamacılarına düzenli olarak *maṇḍala*daki figürlerin hakiki ontolojik

durum olmadığı onların Tantra uzmanlarının arzuladığı akli niteliklerin temsili olduğu ve zihinsel geçişler için şablonları sağlama niyetinde olduğu hatırlatılır; fakat onların içsel varlığı boştur (Powers, 2007, 263-264).

Tantra Budizmine ilişkin başlama ve kutsamayı içeren halk ritüelinde bir merkez *maṇḍala*, *maṇḍala*ya gireceğini söyleyen çoğu bireyin iştiraki için yaygın bir temel olarak kullanılabilir. *Maṇḍala* aynı zamanda ilahi gücün özel mevkisi, dindarlara kutsama veren ritüel ibadetin önemli kişisi olarak da anlaşılmaktadır (PDB, 2014, 524, "Maṇḍala" maddesi).

Tantra yazınında *maṇḍala*ların çeşitli türde tanımları vardır, bunlardan bazıları somut şekilde boyanmış tuval *maṇḍala*ları veya kum *maṇḍala*ları olarak mevcuttur, öyle ki erginlenme seremonilerinin merkez noktaları olarak veya meditasyonda yardımcı olarak kullanılır. Bazı metinlerde harici *maṇḍala*lar doğal *maṇḍala*ların temsili olarak söylenir; çünkü onlar soyutturlar ve Buddhalığın aydınlanmış niteliğini temsil ederler. Diğer *maṇḍala*lar içseldir: Meditasyon *maṇḍala*ları üç boyutlu figür olarak uygulamacıların zihninde görselleştirilir. Tantra teorisinde bedenin kendisi de bir *maṇḍala* olarak düşünülür ve o, bir Buddha'nın bedenine dönüşmek için tasarlanan idman potasıdır (Powers, 2007, 264). Onların aynı zamanda büyüsel güçlere sahip olduğuna, hayatı uzatabildiklerine, zenginlik getirdiklerine, şeytanlara karşı koruduğuna ve genellikle muska olarak köhnediklerine inanılır (Powers, 2007, 264-265).

*Maṇḍala*lar Batı dillerinde yer alan popüler sözcüklerdendir. Ayrıca psikoterapide *maṇḍala* sembolizmi önemli bir yer edinmiştir. İsveçli Carl Jung, analitik bir model olarak *maṇḍala*ları içeren bilişsel teori geliştirmiştir. 14. Dalay Lama Kālacakra *maṇḍala*yı dünya çapında bir barış mesajı yayma aracı olarak kullanmıştır (PDB, 2014, 524, "Maṇḍala" maddesi).

2.2.3.4. Samādhi (Uyg. *samadi*)

Skr. *samādhi* sözcüğü 'telfik, iltihak, birleşme, zihni yatıştırma, konsantrasyon' anlamlarına gelmekte ve soyut meditasyonun en derin şeklini ifade etmektedir (Monier-Williams, 1899, 1160a; Getty, 1914, 175; Soothill, Hodous, 1937, 67a; Edgerton, 1953, 568b).

Özel bir nesne üzerinde zihnin konsantrasyonunu ifade eden bu söz hem Hinduizmde hem de Budizmde karşılık bulmaktadır. Hinduizm'de (a) yogada uygulamayı icra

edenin kendi hakiki özünü gerçekleştirdiği, nesne ve özne arasındaki ayırt etmenin en üstün, en yüksek merhalesi ve (b) çilecilerin mezarları için kullanılan bir ifade anlamlarına gelirken; Budizmde (a) özel meditasyon uygulamaları yoluyla ulaşılabilen tek bir nesnenin üzerinde oluşan en yüksek konsantrasyon durumu ve (b) bu meditasyonu geliştirmek için takip edilen uygulama yolu anlamlarındadır (WR, 2006, 460, "Samādhi" maddesi).

2.2.3.5. Abhişeka (Uyg. *abişek*)

Skr. *abhiṣeka* sözcüğü 'yıkanma, kutsama, adama' anlamına gelmektedir (Monier-Williams, 1899, 71b; Edgerton, 1953, 57a). Bir Tanrının veya kralın kutsama amaçlı kutsal yağ sürmesi anlamındaki bu uygulama Tibet Budizminde üyeliği kabul törenindeki intisabın bir kısmıdır (WR, 2006, 2, "Abhisheka" maddesi).

2.3. Eski Uygurca Tibet Budizmine İlişkin Metinler

Eski Uygurca Tibet Budizmi metinlerinin neşir ve katalog bilgileri J. Elverskog tarafından *Uygur Buddhist Literature* adlı eserde kapsamlı olarak ele alınmıştır[28]. Bundan başka W. Scharlipp, M. Ölmez ve P. Zieme tarafından da bu metinlere kısaca değinilmiştir (Scharlipp, 1980, 50-51; Ölmez, 1997, 237-238; Zieme, 2005a, 8-10; Zieme, 2015, 877-878). Daha evvel ayrıntılı olarak bahsedildiğinden, bu çalışmamızda A metni olarak yer alan Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi (*Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften*) Turfan Koleksiyonu'ndaki Mainz 732 (T II Y 21) arşiv numaralı fragmana aşağıdaki listede yer verilmemiştir.

2.3.1. Amṛtadundubhisvaradhāraṇī

Eski Uygurca *Amṛtadundubhisvaradhāraṇī* birkaç blok baskı fragmandan oluşmaktadır (Yakup, 2016, 123). Bu metnin fragmanları bugün Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi'ndeki Turfan Koleksiyonu'nda U 4739, Mainz 801 ve U 4529 arşiv numaralarıyla korunmaktadır. Metnin Turfan Koleksiyonu'ndaki blok baskı fragmanlarının kataloğu A. Yakup tarafından hazırlanmıştır (Yakup, 2009, 201-204, Katalog Nr. 368-370). Metnin bütünlüklü neşri yine A. Yakup tarafından BT XXXVI

[28] Elverskog, Johan. 1997. **Uygur Buddhist Literature.** Turnhout: Brepols. (Silk Road Studies. 1.). Tibet Budizmine ilişkin bölüm bu çalışmanın 105-125. sayfaları arasında yer almaktadır [Nr. 59-74].

içinde B metni başlığıyla tamamlanmış olup eser 68 satırdan oluşmaktadır (Yakup, 2016, 126-136).

Metnin Tibetçe ve Çince tercümeleri de mevcuttur. Eski Uygurca metnin mütercimi Çince ve Tibetçe metinlerin yanı sıra bilinmeyen bir dilden bir örnek metni daha – büyük bir olasılıkla Sanskritçe– göz önünde bulundurmuştur (Yakup, 2016, 125).

2.3.2. Ārya-aparimitāyur-jñāna-nāma-mahāyāna-sūtra

Eski Uygurca *Ārya-aparimitāyur-jñāna-nāma-mahāyāna-sūtra* birçok blok baskı ve birkaç yazma fragmandan oluşmaktadır[29]. Bu metnin fragmanları bugün Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi'ndeki Turfan Koleksiyonu başta olmak üzere Kyōto, Londra ve St. Petersburg'da korunmaktadır (Elverskog, 1997, 106-107; Zieme, 2005a, 9; Kasai, 2008, 118-120). Metnin 167 fragmanı Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunurken, 35 fragmanı diğer koleksiyonlarda yer almaktadır (Yakup, 2016, 43). F.W.K. Müller bu metnin başlığını da içeren bir fragmanının çeviri yazısına yer vermiştir (Müller, 1911, 51-52, 1. dipnot). W. Radloff bu metne ait bir fragmanın neşrini hazırlamıştır (Radloff, 1928, 148-151). A. Haneda ve N. Yamada ise metnin Japonya Ōtani Koleksiyonu'ndaki üç blok baskı fragmanını 1961'de yayımlamıştır (aktaran Yakup, 2016, 45-46). Metnin ketebe kaydı R. R. Arat, P. Zieme ve Y. Kasai tarafından neşredilmiştir (Arat, 1965, 216-223; Zieme, 1985, 155-158; Kasai, 2008, 118-120). H. Liu Turfan'da Bezeklik Mağarası'ndaki arkeolojik araştırmalar esnasında bulunan bu metne ait üç yeni fragmandan birinin fotoğrafını kısa bir bilgiyle 1985'te yayımlamıştır ve aynı yıl D. Qämbiri ve İ. Yüsüp bu metnin başka bir fragmanını neşretmiştir (aktaran Yakup, 2016, 46). R. Niu 1997'de metne ilişkin iki fragmanın fotoğrafına iki ayrı çalışmasında yer vermiş ve A. Yakup 2000'de doktora çalışmasında metnin çeşitli koleksiyonlardaki fragmanlarından bazılarını neşretmiştir (aktaran Yakup, 2016, 47). Metnin Berlin Turfan Koleksiyonu'ndaki fragmanlarının kataloğu A. Yakup ve M. Knüppel ile A. Yakup tarafından hazırlanmıştır (Yakup, Knüppel, 2007, 95-150, Katalog Nr. 99-199; Yakup, 2009, 182-193, Katalog Nr. 337-358). Metnin bütünlüklü neşri A. Yakup tarafından BT XXXVI içinde A metni başlığıyla tamamlanmıştır (Yakup, 2016, 48-121). Metin 403 satırdan oluşmaktadır.

[29] A. Yakup metnin blok baskı fragmanları dışında üç tane yazma fragmanı olduğunu belirlemiştir. Metnin blok baskı ve yazma fragmanları arasındaki benzerlikler sebebiyle özellikle blok baskı fragmanlarda A yazmasının örnek olarak alınmış olacağını düşünmektedir, bk. Yakup, 2016, 44-45.

2.3.3. Ārya-rājāvavādaka-sūtra

Eski Uygurca *Ārya-rājāvavādaka-sūtra* St. Petersburg'da korunan blok baskı bir fragmandan oluşmaktadır (Elverskog, 1997, 107-108; Ölmez, 1997, 243; Kasai, 2008, 207). Bu fragman 40 satırdan oluşmaktadır ve bir ketebe kaydına sahiptir. Fragman W. Radloff tarafından neşredilmiştir (Radloff, 1911, 69-90). Daha sonra F.W.K. Müller bu fragmanın bir kısmını yayımlamıştır (Müller, 1918, 585, 3. dipnot). Metnin ketebe kaydı Y. Kasai tarafından da neşredilmiştir (Kasai, 2008, 207). Tibet Budizmi hakkındaki bu metin Tibetçeden tercüme edilmiştir.

2.3.4. Ārya-sarva-durgati-pariśodhana-uṣṇīṣavijayā-nāma-dhāraṇī

Eski Uygurca *Ārya-sarva-durgati-pariśodhana-uṣṇīṣavijayā-nāma-dhāraṇī* (kısaca *Uṣṇīṣavijayā-nāma-dhāraṇī*) Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi'ndeki Turfan Koleksiyonu'nda saklanan blok baskı fragmanlardan oluşmaktadır (Elverskog, 1997, 121-122; Yakup, Knüppel, 2007, 25; Zieme, 2005a, 9; Zieme, 2015, 878). Belirlenebildiği kadarıyla metne ait bir yazma fragman da mevcuttur (Zieme, 2005a, 9). Metin, F.W.K. Müller tarafından neşredilmiştir (Müller, 1911, 27-50). Metnin Berlin Turfan Koleksiyonu'ndaki fragmanlarının fiziksel özelliklerini ihtiva eden kataloğunu A. Yakup ile M. Knüppel ve A. Yakup hazırlamıştır (Yakup, Knüppel, 2007, 151-178, Katalog Nr. 200-232; Yakup, 2009, 194-197, Katalog Nr. 359-365). *Uṣṇīṣavijayā-nāma-dhāraṇī* metninin konusunu ezberden okunacak parçalar ile ayin kuralları oluşturmaktadır.

2.3.5. Ārya-sarva-tathāgata-uṣṇīṣa-sitātapatrā-nāma-aparājitā-dhāraṇī

Eski Uygurca *Ārya-sarva-tathāgata-uṣṇīṣa-sitātapatrā-nāma-aparājitā-dhāraṇī* (kısaca *Sitātapatrā-dhāraṇī*) birçok blok baskı ve birkaç yazma metinden oluşmaktadır. Bu metnin fragmanları bugün Berlin başta olmak üzere, St. Petersburg ve Nagoya (Japonya)'da saklanmaktadır (Elverskog, 1997, 108-110; Röhrborn, Róna-Tas, 2005, 244; Yakup, Knüppel, 2007, 24; Zieme, 2005a, 9; Kasai, 2008, 120-124; Zieme, 2015, 878; Yakup, 2016, 11). Eski Uygurca metnin Berlin fragmanları ilk olarak F.W.K. Müller tarafından neşredilmiş, onun bu neşrini diğer çalışmalar izlemiştir (Müller, 1911, 50-75). A. von Le Coq metnin bugün için kayıp olduğu düşünülen ve daha önce F.W.K. Müller tarafından da neşredilmiş bir fragmanını tıpkıbasımıyla yayımlamıştır (Le Coq, 1919, 105-107, Tafel 5). St. Petersburg'daki tamamlayıcı fragmanlar S. E. Malov tarafından neşredilmiştir (Malov, 1930, 88-93).

Metnin ketebe kaydı R. R. Arat, P. Zieme ve Y. Kasai tarafından yayımlanmıştır (Arat, 1965, 233-235; Zieme, 1975, 204; Zieme, 1985, 170-172; Kasai, 2008, 120-125). M. Shōgaito metnin Nagoya'daki iki fragmanını neşretmiştir (Shōgaito, 1979). P. Zieme metnin bir fragmanını *Tārā-Ekaviṃśatistotra* hakkındaki yazısında neşretmiştir (Zieme, 1982, 592, U 4135 / T II 932). T. Porció bu Uygurca metnin *mantra* içeren çeşitli fragmanlarını yayımlamıştır (Porció, 2003, 102-107). Metnin bütünlüklü neşri K. Röhrborn ve A. Róna-Tas tarafından tamamlanmıştır (Röhrborn, Róna-Tas, 2005). Eserin Berlin Turfan Koleksiyonu'ndaki fragmanlarının fiziksel özelliklerini ihtiva eden kataloğunu A. Yakup ile M. Knüppel ve A. Yakup hazırlamıştır (Yakup, Knüppel 2007, 33-93, Katalog Nr. 1–98; Yakup, 2009, 181, Katalog Nr. 336). P. Zieme metne ilişkin yayımlanmamış bir başka fragmanı Maitreya inancına ilişkin açıklamaları konu alan yazısında neşretmiştir (Zieme, 2016, 4-5, U 4145 / T II 3085).

Bugün hâlâ Tibetliler arasında aynı şekilde yaşayan *Sitātapatrā-dhāraṇī* metni 5. veya 6. yüzyıldan itibaren oldukça popüler olmuş, bununla beraber Çince, Tibetçe ve Moğolca Budist külliyatın bir parçası olan bu metin Orta Asya'dan Nepal'e muhtelif yerlerde farklı dillerdeki birtakım yazmalarla ortaya çıkarılmıştır (Porció, 1997, 229).

Metnin Tibetçesinin dört temel biçimi mevcuttur ve Tibetçe temel biçimlerin hepsi Sankritçe orijinallerden tercümedir (krş. Lessing, Wayman, 1978, 117; Porció, 2000, 4, "Giriş" bölümü). Bu metin Tanrıça Sitātapatrā Aparājitā'nın adından oluşan büyü sözcükleri (*dhāraṇī*) üzerine yoğunlaşır." (Porció, 2000, 4, "Giriş" bölümü).

2.3.6. Avalokiteśvara-sādhana

Eski Uygurca *Avalokiteśvara-sādhana* blok baskı fragmanlardan ve bir kursiv yazılı yazma fragmandan oluşmaktadır (Elverskog, 1997, 110-111; Kasai, 2008, 208-210; Zieme, 2015, 876). Bu metnin fragmanları bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda saklanmaktadır. Fragmanların bütünlüklü neşri BT VII içerisindeki B ve C metni başlığıyla G. Kara ve P. Zieme tarafından hazırlanmıştır (Kara, Zieme, 1976, 63-68). Metnin blok baskı fragmanlarının fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog A. Yakup ile M. Knüppel tarafından hazırlanmıştır (Yakup, Knüppel, 2007, 211-216, Katalog Nr. 273–277). Ayrıca metnin ketebe kaydı Y. Kasai tarafından neşredilmiştir (Kasai, 2008, 209-210). Metne ilişkin bir fragmanın katalog bilgisi ise daha sonra A. Yakup tarafından sunulmuştur (Yakup, 2009, 206, Katalog Nr. 206). Ketebe kaydına göre

metnin Eski Uygurca versiyonu Tibetçeden Puṇyaśrī tarafından tercüme edilmiştir (krş. Elverskog, 1997, 110). Bu metne ait fragmanlardan biri 1333 tarihlidir (krş. Elverskog, 1997, 110; Yakup, Knüppel, 2007, 26).

Avalokiteśvara-sādhana'da konu –başlıktan da anlaşılacağı gibi– Bodhisattva Avalokiteśvara'nın bir meditasyon metnidir (Yakup, Knüppel, 2007, 25).

2.3.7. Bahşı Ögdisi

Eski Uygurca *Bahşı Ögdisi* bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda U 5678 arşiv numarasıyla saklanmaktadır (Zieme, 2005a, 9; Yakup, 2016, 12). Bu metin M. Ölmez tarafından neşredilmiştir (Ölmez, 1998, 264-271). Kursiv yazılı bu metnin ön yüzünde 55 arka yüzünde ise 29 satır var olup toplam 84 satırdır. Metnin baş tarafı ziyadesiyle yıpranmış olmasına karşın sonraki satırlar tamdır. Eski Uygurca *Bahşı Ögdisi* saygı ifadesiyle başlar ve bununla beraber Guru'nun sıfatlarının zikriyle bir Guru övgüsü ortaya konur. Ayrıca öğrenciler tarafından Guru'dan övgü dilenmek ve kendileri için dualarda bulunmak da bu metnin konusunu oluşturur.

2.3.8. Beş Dhyāni Buddha'nın Tasvirinden

Eski Uygurca *Beş Dhyāni Buddha* Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan fragmanlardan oluşmaktadır (Zieme, 2005a, 9; Yakup, 2016, 146). *Beş Dhyāni Buddha* bilgeliğin beş görünüşünün idealize edilmesidir (Yakup, 2016, 145). Bu *Beş Dhyāni Buddha*'yı; Vairocana, Akṣobhya, Ratnasaṃbhava, Amitābha ve Amoghasiddhi oluşturmaktadır ve her birinin bir coğrafi yönde konumu, elementi, duyusu ve rengi vardır (krş. Yakup, 2016, 145, Tabelle 1); ancak belirlenebildiği kadarıyla bugün *Beş Dhyāni Buddha*'dan yalnızca iki Buddha'nın tasvirini içeren Eski Uygurca fragmanlar mevcuttur. Bunlardan Buddha Ratnasaṃbhava'nın tasvirine ilişkin bir fragman BT VII içinde F başlığında G. Kara ve P. Zieme tarafından neşredilmiştir (Kara, Zieme, 1976, 70). Bu fragman 9 satırdan oluşmaktadır ve Ch/U 7260 (T II S 19) arşiv numarasına sahiptir. Buddha Amoghasiddhi'nin tasvirini içeren bir fragman ise yine BT VII içinde H başlığıyla G. Kara ve P. Zieme tarafından neşredilmiştir (Kara, Zieme, 1976, 71-72). Bu fragman 29 satırdan oluşmaktadır ve U 5646 (T II S 1) arşiv numarasına sahiptir. Berlin Turfan Koleksiyonu'nda Ch/U 7031 (T II 169) arşiv numarasıyla saklanmakta olan ve 19 satırdan oluşan bir başka fragman da hem Buddha Ratnasaṃbhava'ya hem de

Buddha Amoghasiddhi'ye yer verir. Fragmanın bütünlüklü neşri A. Yakup tarafından tamamlanmıştır (Yakup, 2016, 147).

2.3.9. Cakrasaṃvara'ya İlişkin Üç Metin

Cakrasaṃvara'ya ilişkin bu metinlerden ilki Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan U 5689 (T II Toyoq) arşiv numaralı fragmandır. Bu fragman BT VII içerisindeki J başlığıyla neşredilen U 5382 (T I α) ve yine BT VII içerisindeki A başlığıyla neşredilen U 557 (T I Tantra) ile kısmen paralellik taşır ve bunların yanı sıra Eski Uygurca *Bar do thos grol* içindeki D metni başlığıyla neşredilen metin ile de kısmen paralellikler taşır (Zieme, 2005a, 8-9; Yakup, 2016, 159). Bu fragmanın neşri A. Yakup tarafından BT XXXVI içinde F metni başlığıyla tamamlanmıştır (Yakup, 2016, 161).

Cakrasaṃvara metnine ait olduğu düşünülen bir başka fragman daha Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunmaktadır ve arşiv numarası Ch/U 8008'dir (MIK 028428, T I D 54) (Yakup, 2016, 160). Tamamlanmamış bu metin *dhāraṇī*lerden oluşmaktadır. Bu fragmanın neşri A. Yakup tarafından BT XXXVI içinde F metni başlığıyla tamamlanmıştır (Yakup, 2016, 163).

Cakrasaṃvara metnine ait olan üçüncü metin bütünlüklü bir pustaka sayfasıdır ve ilk olarak metnin fotoğrafı 1995 yılında yayımlanmış, ardından A. Yakup tarafından 2000 yılında ilk inceleme yapılmıştır (aktaran Yakup, 2016, 160) Fragmanın neşri A. Yakup tarafından BT XXXVI içinde F metni başlığıyla tamamlanmıştır (Yakup, 2016, 165).

2.3.10. Eski Uygurca *Bar do thos grol* ve Buna İlişkin Diğer Eserler

Eski Uygurca *Bar do thos grol* [= Tibet'in Ölüler Kitabı] kendisiyle birlikte Nāropa ekolünden dört dinî eserden oluşan yazmanın ilk metnidir (Scharlipp, 1980, 50; Elverskog, 1997, 117-120; Ölmez, 1997, 237; Zieme, 2005a, 9-10; Kasai, 2008, 213-215; Zieme, 2015, 878). Dunhuang'da bulunan bu yazma bugün Londra British Library'de Or. 8212 (109) arşiv numarasıyla korunmaktadır ve bütünlüklü neşri P. Zieme ve G. Kara (1979) tarafından yapılmıştır. 63 yapraktan oluşan kursiv yazılı bu yazmanın yazı üslubu ışığında 1-58. sayfaların aynı elden, 59-63. sayfaların ise farklı bir elden çıktığı söylenebilir. Sayfada 11-15 arası satır mevcuttur. Burada *Bar do*

thos grol ile birlikte Nāropa (1016-1100) öğretisinin Uygurca tercümesi olan dört Tibetçe dinî içerikli eserin muhtevası hakkında bilgi verilecektir.

P. Zieme ve G. Kara tarafından hazırlanan UigTot.'ta A metni olarak adlandırılan Eski Uygurca *Bar do thos grol*, mevcut yazmanın ilk metnini oluşturmaktadır. Bu metin, yazmanın 1-236. satırları ile 1-11b sayfaları arasında yer almaktadır (Zieme, Kara, 1979, 54-78). Metnin başlığı *tümkä indirilıg tınlıglarka eyin käzigçä bışurunup tuyunguluk nom tükädi* şeklindedir (228-229. satırlar). Uygurca metin, ölüm ve yeniden doğum arasındaki ara evrede varoluş evrelerinden olan 15 *antarābhava*'nın sistematik bir tasvirini içerir (Elverskog, 1997, 118).

P. Zieme ve G. Kara tarafından hazırlanan UigTot.'ta B metni olarak adlandırılan ikinci eser Nāropa'nın geleneği ile ilişkilidir; ancak şimdiye kadar sadece buna benzer Tibetçe metin *Rim pa bzhi lam du slong ba* [= Dört yolun rehberi] bulunabilmiştir (krş. Zieme, 2015, 878). Bu metin, yazmanın 236-1011. satırları ile 11b-46b sayfaları arasında yer almaktadır (Zieme, Kara, 1979, 78-162). Metnin başlığı *tört törlüg käziglärig yolça uduzmaklıg täriŋ nomlug tamŋak* şeklindedir (993-994. satırlar). Yazmanın tamamı düşünüldüğünde yalnızca ikinci eserde eserin ortaya çıkışı hakkında bilgi veren bir ketebe kaydı bulunmaktadır. Ketebe kaydına göre, 1350 yılında Prens Asuday'ın emriyle Üç-Lükçünglü Sarıg Tutuŋ tarafından istinsah edilmiştir.

P. Zieme ve G. Kara tarafından hazırlanan UigTot.'ta C metni olarak adlandırılan üçüncü eser Nāropa'nın Tibetçeden Eski Uygurcaya çevrilmiş "6 dharma" öğretisinin tamamlanmamış bir tasviridir. Bu metin, yazmanın 1012-1297. satırları ile 47a-58b sayfaları arasında yer almaktadır (Zieme, Kara, 1979, 162-182). Metnin başlığı *çandalınıŋ altı dyannıŋ udızguluk yarı* şeklindedir ve metne ait bir ketebe kaydı mevcut değildir. Caṇḍalī Dhayānasının en sonunda (1170-1172. satırlar) Karma Raṅ-byuṅ rdo-rǰe derleyici olarak görünür, gerçi görünüşe bakılırsa Tibetçe orijinalin derleyicisi sayılabilir (Zieme, Kara, 1979, 30).

P. Zieme ve G. Kara tarafından hazırlanan UigTot.'ta D metni olarak adlandırılan dördüncü eserin ilk üç eserle mukayese edildiğinde farklı bir kalemden çıktığı anlaşılmaktadır. Bu metin, yazmanın 1298-1430. satırları ile 59a-63b sayfaları arasında yer almaktadır (Zieme, Kara, 1979, 182-192). Eserin son kısmı eksiktir. Eser Cakrasaṃvara'ya altı Gcod-pa sunusunu ortaya koyar; ancak son iki sunu, yazma burada yarıda kaldığından yer almamaktadır.

2.3.11. Kāyacakra-sādhana

Eski Uygurca *Kāyacakra-sādhana* kursiv yazılı defter şeklindeki bir yazmanın ikinci metnini oluşmaktadır (Scharlipp, 1980, 51; Elverskog, 1997, 112-113; Ölmez, 1997, 238; Zieme, 2005a, 8; Zieme, 2015, 878). F.W.K. Müller bu Uygurca yazmanın muhtevası ve fiziksel özellikleri hakkında bilgi sunar (Müller, 1928, 381-386). *Śrīcakrasaṃvaramaṇḍalābhisamaya* ile aynı yazmada yer alan bu metnin bütünlüklü neşri BT VII içinde A metni başlığıyla 357-789. satırlar arasında G. Kara ve P. Zieme tarafından tamamlanmıştır (Kara, Zieme, 1976, 46-63).

2.3.12. Mañjuśrī-nāma-saṃgīti

Eski Uygurca *Mañjuśrī-nāma-saṃgīti* metni birçok blok baskı fragmandan meydana gelmektedir; ancak bunlar sadece parçalar hâlinde korunmuştur (Kara, Zieme, 1977, 83; Scharlipp, 1980, 50; Elverskog, 1997, 114-116; Zieme, 2005a, 9; Kasai, 2008, 129-130; Zieme, 2015, 878). Bu metnin fragmanları bugün Berlin ve St. Petersburg'da saklanmaktadır. W. Radloff, St. Petersburg'daki metne ilişkin bir fragmanı neşretmiştir (Radloff, 1928, 106-109). Metnin Berlin Turfan Koleksiyonu'ndaki fragmanlarının bütünlüklü neşri BT VIII içerisinde B metni başlığıyla G. Kara ve P. Zieme tarafından hazırlanmıştır (Kara, Zieme, 1977, 83-121). Metnin ketebe kaydı P. Zieme ve Y. Kasai tarafından neşredilmiştir (Zieme, 1975, 197-199; Zieme, 1985, 178-179; Kasai, 2008, 129-130). Berlin fragmanlarından dört parça G. Kara tarafından yayımlanmıştır (Kara, 1981). M. Shōgaito, St. Petersburg'daki kursiv yazının farklı türlerindeki altı fragmanı metnin Çince tercümesinin Uygurca çeviri yazısı olarak belirlemiştir (Shōgaito, 1995, 65-153). P. Zieme Uygur yazılı Çince tercümenin başka bir fragmanını daha neşretmiştir (Zieme, 1996b, 4-5). Berlin Turfan Koleksiyonu'ndaki fragmanların kataloğu A. Yakup ve M. Knüppel tarafından hazırlanmıştır (Yakup, Knüppel, 2007, 183-209, Katalog Nr. 235–272).

Mañjuśrī-nāma-saṃgīti metni ritüellerden oluşan Tibet Budizminin en yaygın metinleri arasında yer almaktadır. Aslı belirsiz olan bu metnin 5. ve 10. yüzyıllar arasında Hindistan'da oluşturulduğuna inanılır ve bu metin daha sonra Tibetçeye tercüme edilmiştir (krş. Elverskog, 1997, 114; Kara, Zieme, 1977, 85).

2.3.13. Mañjuśrīsādhana

Eski Uygurca *Mañjuśrīsādhana* Japonya Ryūkoku Üniversitesi Ōtani Koleksiyonu'nda korunan kursiv yazılı bir fragmandır (Elverskog, 1997, 117; Kasai, 2008, 211-212). Bu fragmanın neşri J. Oda tarafından tamamlanmıştır (Oda, 1974, ayrıca Oda, 1980). Metin 37 satırdan oluşmaktadır.

2.3.14. Pañcarakṣā

Eski Uygurca *Pañcarakṣā*, St. Petersburg ve Berlin'de korunan fragmanlardan oluşmaktadır (Zieme, 2005a, 9; Zieme, 2005b, 151-164; Zieme, 2015, 878). Metne ilişkin St. Petersburg'daki iki fragman W. Radloff tarafından neşredilmiştir (Radloff, 1928, 109-112, Nr. 60; 194-196, Nr. 103). P. Zieme *Pañcarakṣā*'ya ait Berlin Turfan Koleksiyonu'nda yer alan fragmanları Moğolca ve Sanskritçesi ile karşılaştırarak neşretmiştir (Zieme, 2005b). *Pañcarakṣā* beş Budist Tanrının oluşturduğu bir gruptur.

2.3.15. Sa-skya Paṇḍita'nın *Guruyoga*sı

Kursiv yazılı kitap formatındaki yazmadan oluşan Sa-skya Paṇḍita Kun-dga' rgyal-mchan'ın (1182-1251) *Guruyoga*'sının Eski Uygurca tercümesi bugün Berlin'de saklanmaktadır (Scharlipp, 1980, 50; Elverskog, 1997, 111-112; Ölmez, 1997, 237-238; Kasai, 2008, 210-211; Zieme, 2015, 877). Murtuk'ta bulunan bu yazma 52 sayfadan ve 497 satırdan oluşur. BT VIII içerisinde A metni olarak G. Kara ve P. Zieme tarafından neşredilen eser ünlü Tibet âlimi Sa-skya Paṇḍita'nın orijinal eseri olan Tibetçe *Lam zab-ma bla-ma'i rnal-'byor*'un Eski Uygurcaya kelimesi kelimesine tercümesidir (Kara, Zieme, 1977, 29-64).

2.3.16. Sahasrākṣa-sahasrabāhv-avalokiteśvarabodhisattva-dhāraṇyṛddhi-mantra-sūtra

Eski Uygurca *Sahasrākṣa-sahasrabāhv-avalokiteśvarabodhisattva-dhāraṇyṛddhi-mantra-sūtra* tercümesi bugün Berlin ve St. Petersburg'da korunan birkaç fragmandan oluşmaktadır (Elverskog, 1997, 120; Kasai, 2008, 125-129). Berlin Turfan Koleksiyonu'ndaki fragmanlarından metnin birinci ketebe kaydı özelliğini taşıyan biri Ş. Tekin tarafından neşredilmiştir (Tekin, 1965, 31-32). Bu metne ilişkin iki fragmanın neşri K. Röhrborn tarafından tamamlanmıştır (Röhrborn, 1976, 90-100). P. Zieme metnin ikinci ketebe kaydı özelliğini taşıyan başka bir fragmanı

yayımlamıştır (Zieme, 1976, 769-770). M. Shōgaito ise St. Petersburg'da bulunan metne ilişkin birkaç fragmanı neşretmiştir (Shōgaito, 2003, 180-196). Metnin ketebe kayıtlarının her ikisi daha sonra Y. Kasai tarafından yayımlanmıştır (Kasai, 2008, 125-129); ancak bugüne kadar metnin toplu bir neşri hazırlanmamıştır.

2.3.17. Śrīcakrasaṃvaramaṇḍalābhisamaya

Eski Uygurca *Śrīcakrasaṃvaramaṇḍalābhisamaya* kursiv yazılı defter şeklindeki bir yazmanın ilk metnini oluşturmaktadır (Scharlipp, 1980, 51; Elverskog, 1997, 122-123; Ölmez, 1997, 237; Zieme, 2005a, 8; Kasai, 2008, 212-213; Zieme, 2015, 878). Son dönem Uygurcasına ait bu yazmanın fiziksel özellikleri ve içeriği hakkındaki ilk bilgilere F.W.K. Müller yer vermektedir (Müller, 1928, 381-386). Eski Uygurca *Śrīcakrasaṃvaramaṇḍalābhisamaya*'nın bütünlüklü neşri G. Kara ve P. Zieme tarafından hazırlanan BT VII içindeki A metninin birinci bölümü olarak 1-356 satırları arasında yer almaktadır (Kara, Zieme, 1976, 31-46). Metnin ketebe kaydı Y. Kasai tarafından neşredilmiştir (Kasai, 2008, 212-213). Uygur mütercim Puṇyaśrī'nin bu eseri 14. yüzyılın başlarında tercüme ettiği düşünülmektedir.

2.3.18. Tārā-ekaviṃśati-stotra

Eski Uygurca *Tārā-ekaviṃśati-stotra* blok baskı fragmanlardan oluşmaktadır. Bu metnin fragmanları bugün Berlin ve Pekin'de saklanmaktadır (Elverskog, 1997, 123-125; Yakup, 2016, 10). Metnin Berlin Turfan Koleksiyonu'ndaki bir fragmanı ilk olarak BT VII içinde M metni başlığıyla G. Kara ve P. Zieme tarafından daha sonra Berlin'deki bu fragman da dahil olmak üzere diğer fragmanlar P. Zieme tarafından neşredilmiştir (Kara, Zieme, 1976, 78; Zieme, 1982, 588-594). Pekin Milli Kütüphanesi'ndeki fragman S. Geng tarafından yayımlanmıştır (Geng, 1979, 296-298). Bu metne ilişkin bir başka blok baskı fragman P. Zieme tarafından neşredilmiştir (Zieme, 2012, 290-292).

2.3.19. Tejo-Mahākāla'nın Tasviri

Eski Uygurca *Tejo-Mahākāla*'ya ilişkin metin Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan Ch/U 6835 ve Ch/U 8066 arşiv numaralı iki fragmana dayanmaktadır. Bu iki fragman A. Yakup tarafından BT XXXVI içinde E metni başlığıyla neşredilmiştir ve 32 satırdan oluşmaktadır (Yakup, 2016, 153-157).

2.3.20. Vajrapāṇi Metni

Eski Uygurca *Vajrapāṇi* metni bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunmaktadır ve kursiv yazılı 26 satırdan oluşan bir fragmandır (Kasai, 2008, 215-216). Metnin neşri G. Kara ve P. Zieme tarafından BT VII içerisinde L metni başlığıyla yapılmıştır (Kara, Zieme, 1976, 75-77, U 6195).

Ketebe kaydındaki bilgiye göre, bu eser Koçolu Byaṅ-čhub dpal isimli bir başrahip tarafından Tibetçeden Uygurcaya tercüme edildi (krş. Kasai, 2008, 215).

2.3.21. Vajrapāṇi-sādhana

Eski Uygurca *Vajrapāṇi-sādhana* bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan tek sayfalı kursiv yazılı ve 15 satırdan oluşan bir fragmandır (Elverskog, 1997, 125). Metnin neşri G. Kara ve P. Zieme tarafından BT VII içerisinde D metni başlığıyla yapılmıştır (Kara, Zieme, 1976, 68-69, U 5871).

Vajrapāṇi-sādhana'nın Uygurca tercümesi, uygulamacılara anımsatılan ve kendilerini Vajrapāṇi Tanrı ile özdeşleştirdikleri Vajrayāna görselleştirme meditasyonunda kullanılmaktadır (krş. Elverskog, 1997, 125). Uygurca metin Vajrapāṇi Tanrı'nın tasvirini konu alır.

2.3.22. Vajrasattva-mantra'nın İki Fragmanı

Eski Uygurca *Vajrasattva-mantra* metni iki blok baskı fragmandan oluşmaktadır. Bu fragmanlardan ilki Berlin Turfan Koleksiyonu'nda U 4792 arşiv numarasıyla korunmakta olup fragman hakkında ilk bilgilere P. Zieme yer verir (Zieme, 2005a, 9). Fragmanın katalog bilgisi A. Yakup tarafından sunulmuştur ve neşri BT XXXVI içinde C metni başlığıyla yine A. Yakup tarafından tamamlanmıştır (Yakup, 2009, 205, Katalog Nr. 371; Yakup, 2016, 139-140). *Vajrasattva-mantra*'ya ait olduğu düşünülen bir başka fragman ise bir blok baskı sayfasının yukarı kısmından basma bir metin parçasıdır ve bu fragman 1988 ve 1995 yılları arasında Çin'de yapılan arkeolojik araştırmalar esnasında Dunhuang'da bulunmuştur (krş. Yakup, 2016, 138). Yedi satırdan oluşan B 464:145 numaralı bu fragmana P. Zieme değinmiştir, fragmanın neşri ise A. Yakup tarafından tamamlanmıştır (Zieme, 2005a, 9; Yakup, 2016, 141-142).

2.3.23. Vajravidāraṇā-nāma-dhāraṇīsādhana

Eski Uygurca *Vajravidāraṇā-nāma-dhāraṇīsādhana* Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan çift yapraklı bir fragmandır. Metnin bütünlüklü neşri A. Yakup tarafından BT XXXVI içinde G metni başlığıyla tamamlanmış olup eser 42 satırdan oluşmaktadır (Yakup, 2016, 174-178).

2.3.24. Tibet Budizmine Ait Diğer Fragmanlar

Tibet Budizmine ait olduğu düşünülen metinlerden ilki Berlin Turfan Koleksiyonu'nda U 5872 (T III M 165) arşiv numarasıyla korunmaktadır. 35 satırdan oluşan fragmanın bütünlüklü neşri A. Yakup tarafından tamamlanmış ve Eski Uygurca *Bar do thos grol* ile aynı çerçeve ve yazım şekline sahip olduğu belirtilmiştir (Yakup, 2016, 181-184; 179).

Bir başka metin ise yine Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan Ch/U 7475 (T M 245) arşiv numaralı fragmandır. Bu fragman üzerine ilk neşir W. Radloff tarafından yapılmıştır (Radloff, 1928, 64). Daha sonra aynı fragman A. Yakup tarafından neşredilmiş ve Eski Uygurca *Bar do thos grol* ile aynı çerçeve ve yazım şekline sahip olduğu belirtilmiştir. (Yakup, 2016, 185-186; 179). Metin 7 satırdan oluşur.

Dunhuang'da bulunan B160:12 ve B161:9 fragmanlarında da konu Tibet Budizmidir. Bu iki fragmanın satır sayısı 21 olup neşri A. Yakup tarafından tamamlanmış ve Eski Uygurca *Bar do thos grol* ile aynı format ve yazım şekline sahip olduğu belirtilmiştir (Yakup, 2016, 185-186; 179).

Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan fragmanlardan U 5751 (T II Y 41) Tibet Budizmine ilişkin metinlerdendir. 38 satırdan oluşan ve hangi metne ait olduğu henüz belirlenemeyen bu fragmanın neşri A. Yakup tarafından tamamlanmıştır (Yakup, 2016, 187-188).

Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan fragmanlardan bir diğeri ise Ch/U 6980'dir (T II 26.72). Bu fragman bir pustaka kitabından kaynaklanmaktadır ve 10 satırdan oluşur. Fragmanın neşri A. Yakup tarafından tamamlanmıştır (Yakup, 2016, 189-190).

Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan Mainz 217 (T III M 200) 16 satırdan oluşan ve bir kısmı tahrip görmüş blok baskı fragmandır. Fragmanın neşri yine A. Yakup tarafından tamamlanmıştır (Yakup, 2016, 191-192).

Tibet Budizmine ait olduğu düşünülen fragmanlardan biri de Berlin Turfan Koleksiyonu'nda U 5601 (T II D 161) arşiv numarasıyla korunmaktadır. 8 satırdan oluşan bu fragmanın neşri G. Kara ve P. Zieme tarafından BT VII içinde E başlığıyla tamamlanmıştır (Kara, Zieme, 1976, 69).

Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan U 5619 (T II D 363) ise 15 satırdan oluşmaktadır ve neşri BT VII içinde G başlığıyla G. Kara ve P. Zieme tarafından yapılmıştır (Kara, Zieme, 1976, 70; Elverskog, 1997, 105).

Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan U 4741 (T III M 243) ise 24 satırdan oluşmaktadır ve neşri BT VII içinde I başlığıyla G. Kara ve P. Zieme tarafından yapılmıştır (Kara, Zieme, 1976, 72; Elverskog, 1997, 105).

Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan U 5648 (T II S 2 B) 22 satırdan oluşmakta olup neşri G. Kara ve P. Zieme tarafından BT VII içinde K başlığıyla yapılmıştır (Kara, Zieme, 1976, 74-75; Elverskog, 1997, 105).

Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan U 6011, 15 satırdan oluşmaktadır ve neşri G. Kara ve P. Zieme tarafından BT VII içinde N başlığıyla yapılmıştır (Kara, Zieme, 1976, 78-79).

Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan U 3568 ise 14 satırdan oluşmaktadır ve neşri G. Kara ve P. Zieme tarafından BT VII içinde O başlığıyla tamamlanmıştır (Kara, Zieme, 1976, 79).

3. METİN

3.1. A Metninin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi

Mainz 732 (T II Y 21)

001 1. ... ... [užä]k urmış
... ... //// k ’wrmyş

002 2. ... ... [y]aşuk alku-
... ... /’şwq̈ ’’lqw

003 3. [dın] sınar yarum[ışın] [ya]şumışın sakınmış
/// synk’r y’rwm//// //şwmyşyn s’q̈ynmyş

004 4. *k*(ä)rgäk tiz yokaru belkä t(ä)gi suv ulug tetir
*k*rk’k tyz ywq̈’rw pylk’tky swv ’wlwq tytyr

005 5. v užäk urmış k(ä)rgäk ay t(ä)ŋri ordosı
v ’wc ’k ’wrmyş krk’k ’’y tnkry ’wrdw sy

006 6. täg yaruk yaşuk alkudın sınar yarumışın
t’k y’rwq y’şwq ’’lq̈wdyn synk’r y’rwmyşyn

007 7. yaşumışın sakınmış k(ä)rgäk , bel yokaru köküz ägin-
y’şwmyşyn s’qynmyş krk’k „ pyl ywq̈’rw kwykwz ’kyn

008 8. kä tägi ot ulug tetir ot öŋlüg yaruk yaşuk
k’t’ky ’wt ’wlwq tytyr ’wt ’wynklwk y’rwq y’şwq

009 9. alkudın sıŋar yaltr(ı)mışın yaşumışın sakınmış
’’lqwdyn synk’r y’ltrmyşyn y’şwmyşyn s’qynmyş

010 10. k(ä)rgäk om užäk urmış k(ä)rgäk ägin yokaru
krk’k ’wm ’wc ’k ’wrmyş krk’k ’kyn ywq̈’rw

011 11. saç kıdıgka ṭägi yel ulug tetir sva užäk
s’ç q̈ydyq q’d’ky yyl ’wlwq tytyr sv’ ’wc ’k

012 12. urmış k(ä)rgäk yürüŋ yipin öŋlüg yaruk yaşuk
’wrmyş krk’k ywrwnk yypyn ’wynklwk y’rwq̈ y’şwq

013 13. alkudın sıŋar yarumışın yaşumışın sakınmış
’’lqwdyn synk’r y’rwmyşyn y’şwmyşyn s’qynmyş

014 14. k(ä)rgäk , saç kıdıg tüpiŋä tägi kök kalık
krk’k ,, s’ç qydyq twypynk’t’ky kwyk q’lyq

015 15. ulug tetir ha užäk urmış k(ä)rgäk , kök
’wlwq tytyr q’ ’wc ’k ’wrmyş krk’k ,, kwyk

016 16. kalık osuglug bolmışın sakınmış k(ä)rgäk , bo
q’lyq ’wswqlwq pwlmyşyn s’qynmyş krk’k ,, pw

017 17. beş ulug yaruk yaşuk bolu sakınmışta ken ol
pyş ’wlwq y’rwq y’şwq pwlw s’qynmyşt’ kyn ’wl

018 18. yaruk içintä bir miŋ yap(ı)rgaklag lenhua
y’rwq ’yçynt’ pyr mynk y’prq’q̈l’q lynqw’

019 19. sakınmış k(ä)rgäk , ulugı kiçigi köŋülçä
s’qynmyş krk’k ,, ’wlwq̈y kyçyky kwnkwlç’

020 20. ol lenhua ortosınta kı užäk urmış

’wl lynqw’ ’wrtw synt’ qy ’wc ’k ’wrmyş

021 21. k(ä)rgäk , ol užäk tägşilip kün t(ä)ŋri tilgäni

krk’k „ ’wl ’wc ’k t’kşylyp kwyn tnkry tylk’ny

022 22. täg arıg süzök altun öŋlüg altun

t’k ’’ryq̈ swyz wk ’’ltwn ’wynklwk ’’ltwn

023 23. y(a)ltr(ık)l(ı)g luşanta burhan ätözin bütmişin

yrtrlq lwş’nt’ pwrq’n ’t’wyz yn pwytmyş yn

024 24. sakınmış k(ä)rgäk süzök arıg sırıçga täg

s’qynmyş krk’k swyz wk ’’ryq syryçq’ t’k

025 25. üç miŋ ulug miŋ yertinçü yer suv ulatı

’wyç mynk ’wlwq mynk yyrtynçw yyr swv ’wl’ty

026 26. ontun sınŋarkı burhanlar uluşınŋa tägi alku ätöz

’wntwn synk’rqy pwrq̈’nl’r ’wlwşynk’t’ky ’lqw ’t’wyz

027 27. üzä közünmişin sakınmış k(ä)rgäk üstün t(ä)ngri

’wyz ’ kwyz wnmyşyn s’qynmyş krk’k ’wystwn tnkry

028 28. yeri altın tamu yeri , tört tugmak beş yol barça

yyry ’’ltyn t’mw yyry „ twyrt twqm’q pyş ywl p’rç’

029 29. ätöz üzä közünmişin sakınmış k(ä)rgäk , ätöz üz-

’t’wyz ’wyz ’ kwyz wnmyşyn s’qynmyş krk’k „ ’t’wyz ’wyz

030 30. ä yaruk üntürmiş k(ä)rgäk , miŋ miŋ tümän tümän

’ y’rwq ’wyntwrmyş krk’k „ mynk mynk twym’n twym’n

031 31. yol yaruk , ol yaruk içintä lenhua örgünlär
ywl y’rwq „ ’wl y’rwq̈ ’yçynt’ lynqw’ ’wyrkwnl’r

032 32. sakınmış k(ä)rgäk , ol lenhua örgün içintä
s’qynmyş krk’k „ ’wl lynqw’ ’wyrkwn ’yçynt’

033 33. miŋ miŋ tümän tümän huaşen burhanlar ätözin
mynk mynk twym’n twym’n q̈w’şyn pwrq’nl’r ’t’wyz yn

034 34. b(ä)lgürtmişin sakınmış k(ä)rgäk , ol burhanlardın
plkwrtmyş yn s’qynmyş krk’k „ ’wl pwrq’nl’r dyn

035 35. yaruk üntürüp tört
y’rwq ’wyntwrwp twyrt

036 36. tugmak beş yoltakı tınl(ı)glar ätözintä tägdüktä
twq̈m’q pyş ywlt’q̈y tynlq l’r ’t’wyz ynt’ t’kdwkt’

037 37. ag(ı)r tsoy ayıg kılınçları öçüp ätözläri kodup
’’qr tswy ’’yyq q̈ylynçl’ry ’wyçwp ’t’wyz l’ry q̈wdwp

038 38. alku burhanlar uluşınta tugmışın sakınmış
’’lqw pwrq’nl’r ’wlwşynt’ twqmyşyn s’q̈ynmyş

039 39. k(ä)rgäk , uzatı bo dyan sakınçıg sakınıp işläsär
krk’k „ ’wz ’ty pw dy’n s’qynçyq s’qynyp ’yşl’s’r

040 40. ölügsüz buyan ädgü kılınç ätöz üzä asılur ,
’wylwkswz pwy’n ’dkw qylynç ’t’wyz ’wyz ’ ’’sylwr „

041 41. sakınç kılu alksar bo yer altın v(a)žirl(ı)g yerdä

s’qynç q̈ylw ’’lq̈s’r pw yyr ’’ltyn vc yrlq yyrd’

042 42. s užäk urmış k(ä)rgäk , ol s užäk tägşilip
s ’wc ’k ’wrmyş krk’k ,, ’wl s ’wc ’k t’kşylyp

043 43. otlug ç(a)kir , tilgän bolmışın sakınmış k(ä)rgäk ,
’wtlwq çkyr ,, tylk’n pwlmyş yn s’qynmyş krk’k ,,

044 44. ot yalınl(ı)g , ol ot yalını yel tilgän altun
’wt y’lynlq ,, ’wl ’wt y’lyny yyl tylk’n ’’ltwn

045 45. tilgän suv tilgän yer tilgän yerig
tylk’n swv tylk’n yyr tylk’n yyryk

046 46. örtüp bo burhan ätözin boş kılmışın sakın-
’wyrtwp pw pwrq’n ’t’wyz yn pwş qylmyşyn s’qyn

047 47. mış k(ä)rgäk yürüŋ köl boltı tep sakınmış k(ä)rgäk
myş krk’k ywrwnk kwyl pwlty typ s’qynmyş krk’k

048 48. bo yer suv sırıçga täg boltı tep sakınmış k(ä)rgäk
pw yyr swv syryçq’ t’k pwlty typ s’qynmyş krk’k

049 49. , tuymak bilig tutunçsuz yaruk yula täg kaltı
,, twym’q pylyk twtwnçswz y’rwq ywl’ t’k q̈’lty

050 50. tep sakınıp bayakı beş užäk urmış k(ä)rgäk ,
typ s’qynyp p’y’q̈y pyş ’wc ’k ’wrmyş krk’k ,,

051 51. a v om sva ha tuymak bilig bilän katı-
’ v ’wm sv’ q’ twym’q pylyk pyl’n q’ty

052 52. ltı kirsiz arıg süzök bügülüg bir ätöz büt⟨t⟩i tep

lty kyrsyz ’’ryq swyz wk pwykwlwk pyr ’t’wyz pwyty typ

053 53. sakınmış k(ä)rgäk , ötrü ätöz küzädgü tamga tutmış
s’qynmyş krk’k „ ’wytrw ’t’wyz kwyz ’dkw t’mq’ twtmyş

054 54. k(ä)rgäk , tamgası bo iki elign(i)ŋ atsız ärŋäk kiçig
krk’k „ t’mq’sy pw ’yky ’ylyk nnk ’’tsyz ’rnk’k kyçyk

055 55. ärŋäk içtirti sola iki orton ärŋäk köni tur-
’rnk’k ’yçtyrty swl’ ’yky ’wrtwn ’rnk’k kwyny twr

056 56. gur uçı bilän tägür , iki ulug ärŋäk köni turgur ,
qwr ’wçy pyl’n t’kwr „ ’yky ’wlwq ’rnk’k kwyny twrq̈wr „

057 57. iki yanar ärŋäk äŋip ulug ärŋäk uçı bilän tägür , tarni
’yky y’n’r ’rnk’k ’nkyp ’wlwq ’rnk’k ’wçy pyl’n t’kwr „ t’rny

058 58. sözläsär yanar ärŋäk yeti kata käli barı kılıp tarni
swyz l’s’r y’n’r ’rnk’k yyty q’t’ k’ly p’ry q̈ylyp t’rny

059 59. sözläp köküz üzä tamgalap töpön üzä tuta
swyz l’p kwykwz ’wyz ’ t’mq’l’p twypwn ’wyz ’ twt’

060 60. yorımış k(ä)rgäk bo tarni yeti kata sözläzün
ywrymyş krk’k pw t’rny yyty q̈’t’ swyz l’z wn

061 61. nmao (oku: namo) amitabaya om smarta viti svaha
nm’w ’’myt’ p’y’ ’wm sm’rt’ vyty sv’q’

062 62. tört yıŋak tört buluŋ säkiz yıŋak bolur buluŋ
twyrt yynk’q twyrt pwlwnk s’kyz yynk’q pwlwr pwlwnk

063 63. sayu säkiz sim küzädgüçi t(ä)ŋrilärig lenhua

s’yw s’kyz sym kwyz ’dkwçy tnkry l’ryk lynqw’

064 64. örgün üzä olormışın sakınıp öz öz bilig-
’wyrkwn ’wyz ’ ’wlwrmyşyn s’qynyp ’wyz ’wyz pylyk

065 65. läri tuta ört yalınl(ı)g küzädgü turmışın
l’ry twt’ ’wyrt y’lynlq kwyz ’dkw twrmyşyn

066 66. sakınmış k(ä)rgäk , anta ötrü tarni arvış söz-
s’q̈ynmyş krk’k „ ’’nt’ ’wytrw t’rny ’rvyş swyz

067 67. lämiş k(ä)rgäk , yüz miŋ tümän ulatı näçä küçi
l’myş krk’k „ ywz mynk twym’n ’wl’ty n’ç’ kwyçy

068 68. yetmişinçä sözläzün üzüksüz muntag sakınç
yytmyşynç’ swyz l’z wn ’wyz wkswz mwnt’q s’qynç

069 69. kılıp tarni sözläsär seziksiz siḍi tegmä işi
q̈ylyp t’rny swyz l’s’r syz yksyz syty tykm’ ’yşy

070 70. küdügi bütär , kut asgalı sakınsar kün ünär
kwydwky pwyt’r „ q̈wt ’’sq’ly s’qyns’r kwyn ’wyn’r

071 71. ugurda munçulayu sakınç kılıp küngärü yüzlänip
’wq̈wrd’ mwnçwl’yw s’qynç q̈ylyp kwynk’rw ywz l’nyp

072 72. ädgü yıdl(ı)g yıparl(ı)g tütsüg köyürüp sakınçın
’dkw yydlq yyp’rlq twytswk kwywrwp s’qynçyn

073 73. ontun sıŋar{k}kı burhanag tapınmış k(ä)rgäk küçi
’wntwn synk’rq qy pwrq’n ’q t’pynmyş krk’k kwyçy

074 74. yetginçä tarni söz sözlämiş k(ä)rgäk ölügsüz buyan

yytkynç’ t’rny swyz swyz l’myş krk’k ’wylwkswz pwy’n

075 75. ädgü kılınç kut asılur , ikinti ada öçü⟨r⟩gü üçün
’dkw q̈ylynç qwt ’’sylwr ,, ’ykynty ’’d’ ’wyçwkw ’wyçwn

076 76. sakınç ayu berälim iŋir ugurta tagdın sıŋar
s’qynç ’’yw pyr’lym ’ynkyr ’wqwr t’ t’qdyn synk’r

077 77. yüzlänip ymä ançulayu sakınç kılıp tarni söz-
ywz l’nyp ym’ ’’nçw l’yw s’q̈ynç q̈ylyp t’rny swyz

078 78. lämiş k(ä)rgäk ontun sıŋarkı burhanlar(ı)g yultuz täg
l’myş krk’k ’wntwn synk’rqy pwrq’nl’rq ywltwz t’k

079 79. yaruk yula b(ä)lgürtüp ädgü yıdl(ı)g yıparl(ı)g tütsügin
y’rwq ywl’ plkwrtwp ’dkw yydlq yyp’rlq twytswkyn

080 80. köyürmişin sakınıp ontun sıŋarkı burhanlar(ı)g
kwywrmyşyn s’q̈ynyp ’wntwn synk’rqy pwrq’nl’rq

081 81. tapınmış k(ä)rgäk , anta ken ç(a)mbud(i)vip yer suv
t’pynmyş krk’k ,, ’’nt’ kyn çmpwdvyp yyr swv

082 82. tolu ulug yel turgurmışın sakınmış k(ä)rgäk balık-
twlw ’wlwq yyl twrqwrmyş yn s’q̈ynmyş krk’k p’lyq

083 83. ta uluşta käzig ig kägän kılguçı ävdä
t’ ’wlwş t’ k’c yk ’yk k’k’n qylqwçy ’vd’

084 84. barkta ada kılguçı yäk içgäklärig yerdäki yam-
p’rqt’ ’’d’ qylqwçy y’k ’yçk’k l’ryk yyr d’ky y’m

085 85. tın yel tugup kötürü eltip kirsiz tınl(ı)gsız yert*ä*

tyn yyl twqwp kwytwrw ’yltyp kyrsyz tynlq syz yyr t’

086 86. sürä eltü barıp kämişmišin tüşmišin sakınmış
swyr’ ’yltw p’ryp k’myş myşyn twyşmyşyn s’qynmyş

087 87. k(ä)rgäk , alku ada tuda barça öçär alkınur , üçünç
krk’k „ ’’lqw ’’d’ twd’ p’rç’ ’wyç’r ’’lqynwr „ ’wyçwnç

088 88. alŋadturgu sakınç kün orto üdün kün orto
’’lnk’dtwrqw s’qynç kwyn ’wrtw ’wydwn kwyn ’wrtw

089 89. yınak yüzlänip ätöz tägşürüp burhan ätözin b(ä)lgürt*ip*
yynk’q ywz l’nyp ’t’wyz t’kşwrwp pwrq’n ’t’wyz yn plkwrt*yp*

090 90. otlug samar içintä kirip k(a)lp otı täg ätöz ü[zä]
’wtlwq s’m’r ’yçynt’ kyryp klp ’wty t’k ’t’wyz ’wy//

091 91. ört yalın b(ä)lgürtmiş k(ä)rgäk , ol ot yalın içintä
’wyrt y’lyn plkwrtmyş krk’k „ ’wl ’wt y’lyn ’yçynt’

092 92. alŋaḍṭurgu biliglär b(ä)lgürtmiş k(ä)rgäk , sünü kılıç taž
’’lnk’tdwrqw pylykl’r plkwrtmyş krk’k „ swnkw qylyç t’c

093 93. v(a)ç(i)r , ç(a)k(i)r , bügdä , t(ä)mir b(ä)rgä , ört yalın bilän
vçr „ çkr „ pwykd’ „ tmyr prk’ „ ’wyrt y’lyn pyl’n

094 94. b(ä)lgürtip , ulug alŋadturgu tamga tutmış k(ä)rgäk , iki
plkwrtyp „ ’wlwq ’’lnk’dtwrqw t’mq’ twtmyş krk’k „ ’yky

095 95. elig on ärŋäk içtirti solap yıdruk kılu sıkz-
’ylyk ’wn ’rnk’k ’yçtyrty swl’p yydrwq qylw syqz

096 96. un , basa tutup tarni arvış sözlämiş k(ä)rgäk , anta

wn ,, p’s’ twtwp t’rny ’rvyş swyz l’myş krk’k ,, ’’nt’

097 97. yäk içgäk yok kim alŋadmasar , ulug alŋadturgu
y’k ’yçk’k ywq kym ’’lnk’dm’s’r ,, ’wlwq ’’lnk’dtwrqw

098 98. iş bütär , törtünç ayagl(ı)g bolmak dyan sakınç üdin
’yş pwyt’r ,, twyrtwnç ’’y’q lq pwlm’q dy’n s’qynç ’wydyn

099 99. ayu berälim , üç küzät üdün kedin yıŋak yüzlänip
’’yw pyr’lym ,, ’wyç kwyz ’t ’wydwn kydyn yynk’q ywz l’nyp

100 100. bayakı täg ätöz tägşürüp burhan ätözin b(ä)lgürtüp , ol
p’y’qy t’k ’t’wyz t’kşwrwp pwrq’n ’t’wyz yn plkwrtwp ,, ’wl

101 101. burhan ätözintä miŋ miŋ tümän tümän yol
pwrq’n ’t’wyz ynt’ mynk mynk twym’n twym’n ywl

102 102. yaruk üntürüp , ol yaruk içintä bügḍä b(ä)lgürtm[iş]
y’rwq ’wyntwrwp ,, ’wl y’rwq ’yçynt’ pwykt’ plkwrtm//

103 103. huaşen burhanlar b(ä)lgürtüp eliglärintä taŋ tä[g]
qw ’ şyn pwrq’n l’r plkwrtwp ’ylyk l’rynt’ t’nk t’/

104 104. t(ä)ŋridäm hua çäçäk tuta kamag burhanlar bir ünin tarni s[öz]-
tnkryd’m qw ’ ç’ç’k twt’ q’m’q pwrq’nl’r pyr ’wynyn t’rny s//

105 105. lämişin sakınıp , ol hua çäçäk tuta ontun sıŋarkı burh*a*-
l’myşyn s’qynyp ,, ’wl qw ’ ç’ç’k twt’ ’wntwn synk’rqy pwrq’

106 106. n(ı)g tapınmışın sakınıp , saçmış k(ä)rgäk , ontun sıŋarkı burh[an]-
nq t’pynmyşyn s’qynyp ,, s’çmyş krk’k ,, ’wntwn synk’rqy pwrq//

107 107. lar uluşınta bügülär kuvragınta yagmur yagmış täg hua çäç[äk]
l’r ’wlwşynt’ pwkwl’r qwvr’qynt’ y’qmwr y’qmyş t’k qw ’ ç’ç//

108 108. yagmışın sakınmış k(ä)rgäk , kamag burhanlar bir ünin sadu sadu siḍi
y’qmyşyn s’qynmyş krk’k ,, q’m’q pwrq’nl’r pyr ’wynyn s’dw s’dw syty

109 109. bolzun tep alkış urmışın sak(ı)nmış k(ä)rgäk tün sayu üd yazmatın
pwlz wn typ ’’lqyş ’wrmyşyn s’qnmyş krk’k twyn s’yw ’wyd y’z m’tyn

110 110. muntag sakınç kılsar alku
mwnt’q s’qynç qyls’r ’’lqw

111 111. tınl(ı)glar bo dyan sakınçl(ı)g kişig kim kör-
tynlq l’r pw dy’n s’q̈ynç lq kyşyk kym kwyr

112 112. sär burhanıg körmiş täg sävär taplayur ayayur ag(ı)r-
s’r pwrq’nyq kwyrmyş t’k s’v’r t’pl’ywr ’’y’ywr ’’qr

113 113. layurlar , beşinç gaoçao tegmä sakınç t(ä)ŋri
l’ywr l’r ,, pyşynç q’w ç’w tykm’ s’qynç tnkry

114 114. t(ä)ŋri[30] ulatı yäk içgäklärig okımak törösin sözläyü
tnkry ’wl’ty y’k ’yçk’k l’ryk ’wq̈ym’q twyrw syn swyz l’yw

115 115. berälim , kayu üdün gaoçao kılsar amru bolur , bayakı
pyr’lym ,, q’yw ’wydwn q’wç’w q̈yls’r ’’mrw pwlwr ,, p’y’qy

[30] *t(ä)ŋri* sözcüğü burada iki kez yazılmıştır.

116 116. täg ätöz tägşürüp burhan ätözin b(ä)lgürtip ört otlug
t’k ’t’wyz t’kşwrwp pwrq’n ’t’wyz yn plkwrtyp ’wyrt ’wtlwq

117 117. dyan sakınçka kirmiş k(ä)rgäk , tüü ävini sayu alku
dy’n s’q̈ynç q’ kyrmyş krk’k ,, tww ’vyny s’yw ’’lqw

118 118. otlug ırgag b(ä)lgürtmiş k(ä)rgäk , ört yalınl(ı)g , otlug gao-
’wtlwq ’yrq’q plkwrtmyş krk’k ,, ’wyrt y’lynlq ,, ’wtlwq q’w

119 119. çao tamga bo oŋ eli[g] *üç* ärŋäk ayada
ç’w t’mq’ pw ’w n k ’yly/ ’wyç ’rnk’k ’’y’d’

120 120. äŋ(g)il ulug ärŋäk üzä bas [yana]r ärŋäk ägdü
’nkyl ’wlwq ’rnk’k ’wyz ’ p’s ////r ’rnk’k ’kdw

121 121. täg äŋä tutgıl , ört yalın yalınu sakınmış k(ä)rgäk ,
t’k ’nk’ twtqyl ,, ’wyrt y’lyn y’lynw s’qynmyş krk’k ,,

122 122. kişi üzä t(ä)ŋri tüşüräyin tep sakınsar , olormış
kyşy ’wyz ’ tnkry twyşwr’yyn typ s’qyns’r ,, ’wlwrmyş

123 123. yerig körklä yazı hualıg çäçäklig öläŋlik yer
yyryk kwyrkl’ y’z y qw’lyq ç’ç’klyk ’wyl’nklyk yyr

124 124. suv sakınmış k(ä)rgäk , öskintä süz[ök] ... ...
swv s’qynmyş krk’k ,, ’wyskynt’ swyz// ... ...

125 125. köl sakınmış k(ä)rgäk , ol köl ortosınt[a] ... ...
kwyl s’qynmyş krk’k ,, ’wl kwyl ’wrtwsynt/ ... ...

126 126. oron sakınmış k(ä)rgäk , ol lenhua oron üz*ä* ...
’wrwn s’q̈ynmyş krk’k ,, ’wl lynqw’ ’wrwn ’wyz ’ ...

127 127. t(ä)ŋridäm kız azu t(ä)ŋri oglanı täg körklä ogla[n] ...
tnkryd'm qyz ''z w tnkry 'wql'ny t'k kwyrkl' 'wql'/ ...

128 128. olormışın sakınmış k(ä)rgäk , anta ötrü arvışçı ...
'wlwrmyşyn s'qynmyş krk'k ,, ''nt' 'wytrw 'rvyşçy ...

129 129. k(a)ra küži alıp yeti kata tarni arvış sözlämiş ...
qr' kwc y ''lyp yyty q't' t'rny 'rvyş swyz l'myş ...

130 130. k(ä)rgäk tü*tsü*lüg lukta köyürmiş k(ä)rgäk , ol tütüni
krk'k twy*tsw*lwk lwkt' kwywrmyş krk'k ,, 'wl twytwny

131 131. lenhua oron bolmışın sakınmış k(ä)rgäk , beş ärŋäktä
lynqw' 'wrwn pwlmyşyn s'qynmyş krk'k ,, pyş 'rnk'kt'

132 132. ... urmış k(ä)rgäk , a v om sva ha ol
... 'wrmyş krk'k ,, ' v 'wm sv' q' 'wl

133 133. [užä]ktä beş törlüg yaruk öŋ sakınmış k(ä)rgäk
////k t' pyş twyrlwk y'rwq 'wynk s'qynmyş krk'k

134 134. , ol yaruk yolug taplasar t(ä)ŋri yerintä taplasar t(ä)ŋri-
,, 'wl y'rwq ywlwq t'pl's'r tnkry yyrynt' t'pl's'r tnkry

135 135. lärtä yol ıdmış k(ä)rgä*k* ... tütsülüg lenhua
l'rt' ywl 'ydmyş krk'*k* ... twytswlwk lynqw'

136 136. oron üzä olorup ... [le]nhua tütsülüg ...
'wrwn 'wyz ' 'wlwrwp ... //nqw' twytswlwk tw

137 137. t(ä)ŋrilärtä kirmiş k(ä)rgäk ... *k(ä)rgä*k ärsär anıŋ
tnkry l'rt' kyrmyş krk'k ... *krk'*k 'rs'r ''nynk

138 138. arvışın yeti kata sözläp ... ...
’rvyşyn yyty q’t’ sw’z l’p ... ...

139 139. sakınmış k(ä)rgäk , inçä tep ... ...
s’ӟynmyş krk’k „ ’ynç’ typ ’w ... ...

140 140. niŋ ämgäki bir y(a)rl(ı)g bolzu*n* ... ...
nynk ’mk’ky pyr yrlq pwlz w*n* ... ...

141 141. ... y(a)rl(ı)g bolzun tep ... ...
l’yw yrlq pwlz wn typ ’wy ... ...

142 142. ... *y*aruk yol ... ...
... *y*’rwq ywl twt ... ...

143 143. ... *ä*mgäk sakın[mış] ... ...
... ’mk’k s’qyn/// ... ...

144 144. [sö]*z*lämiş k(ä)rgäk ... ...
///*z*l’myş krk’k ... ...

145 145. birök t(ä)ŋri tep ... ...
pyrwk tnkry typ ... ...

146 146. ... azu ... ...
s’rn ’’z w qw ... ...

147 147. ötrü kälgäy tutgay ... ...
’wytrw k’lk’y twtq’y ... ...

148 148. sözlägäy , arıtu alk[u] ... ...
swyz lk’y „ ’’rytw ’’lӟ/ ... ...

149 149. urmış k(ä)rgäk bargay , ...
’wrmyş krk’k p’rq’y „ ... ...

150 150. ... ...
... ... y’ ... ...

3.2. B Metninin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi

3.2.1. B[1] Yazması

Mainz 732 (T II Y 21) [Çince eş değer metin: Taishō 1723, c. 34]

151 0. bo şaçio kägdäsi ol , ,
pw ş’çyw k’kd’ sy ’wl „ „

152 1. vaphuaki atl(ı)g nom çäçäki sudurda sözläyür , kertgünç on törlüg yörüglüg
v’pqw’ky ’’tlq nwm ç’ç’ky swdwr d’ swyz l’ywr „ kyrtkwnç ’wn twyrlwk ywrwklwk
662a20 於此信 662a21 中

153 2. bolur tep , kayular ol on tep tesär , äŋ ilki kertgünç ärsär ,
pwlwr typ „ q’yw l’r ’wl ’wn typ tys’r „ ’’nk’ylky kyrtkwnç ’rs’r „
662a21 略爲十釋。

154 3. üzlünçü tüşkä eltmäkniŋ äŋ baş[la]*yu*kı tıltagı tep yörüg o*l*
’wyz lwnçw twyşk’ ’yltm’k nynk ’’nkp’*ş*//*yw*qy tylt’qy typ ywrwk ’w*l*
662a21 一趣極果之初因。

155 4. bo yörügüg b(ä)lgülüg kılgalı töz[ün] yavaş eliglär hanlar[ka] [nom]
pw ywrwkwk plkwlwk qylq’ly twyz // y’v’ş ’ylykl’r q’n l’r// ///
662a21 依仁王等 662a22 經

156 5. nomlayu y(a)rlıkamış , žin-waŋ-p[a]-[ža]-*k*i atl(ı)g sudurda sözlä-
nwml’yw yrlyq’myş ,, c yn v’nk p/// *k*y ’’tlq swdwrd’ swyz l’
662a22 趣聖位之初因

157 6. yür , kut bulmış tözünlär kurınta käzigintä , barmak-
ywr ,, qwt pwlmyş twyz wn l’r qwrynt’ k’z ykynt’ ,, p’rm’q
662a22 故四十心

158 7. nıŋ äŋ başlayukı tıltagı kertgünç ol tep , yänä baştınkı asanke
nynk ’’nkp’şl’ywqy tylt’qy kyrtkwnç ’wl typ ,, y’n’ p’ştynqy ’s’nky
662a22 以信爲首

159 8. içintä bışrunguluk ögrätingülük alp kılguluk alp bütürgülük
’yçynt’ pyşrwnqwlwq ’wykr’tynkwlwk ’lp qylqwlwq ’lp pwytwrkwlwk
662a22 最 662a23 初發起

160 9. köŋül tüplüg köŋül tözlüg adınçıg muŋadınçıg agır iş küḍüg-
kwnkwl twyplwk kwnkwl twyz lwk ’’dynçyq mwnk’dynçyq ’’qyr ’yş kwytwk
662a23 大菩提心

161 10. lärdä äŋ başı süzök kertgünç köŋül ol , anı üçün tüzgäri-
l’rd’ ’’nk p’şy swyz wk kyrtkwnç kwnkwl ’wl ,, ’’ny ’wyçwn twyz k’ry
662a23 須具十德

162 11. nçsiz yeg tüzü köni tuymak atl(ı)g ıdok burhan kutıŋa
nçsyz yyk twyz w kwyny twym’q ’’tlq ’y dwq pwrq’n qwtynk’
662a23 起三妙觀。

163 12. köŋül öritmiş bodis(a)t(a)vlarka burhan kutın küsämäklig
kwnkwl ’wyrytmyş pwdystv l’rq’ pwrq’n qwtyn kwys’m’klyk
662a23 大 662a24 菩提心

164 13. köŋüllärin bütürdäçi on törlüg ädgülär üç törlüg
kwnkwl l’ryn pwytwrd’çy ’wn twyrlwk ’dkw l’r ’wyç twyrlwk
662a24 以善根爲自體。

165 14. tetrü çıngaru sakınmak kolulamak tükäl k(ä)rgäk , bo on törlüg
tytrw çynq’rw s’qynm’q qwlwl’m’q twyk’l krk’k „ pw ’wn twyrlwk
662a24 以善友爲緣。

166 15. ädgülärniŋ , üç törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamak-
’dkw l’r nynk „ ’wyç twyrlwk tytrw çynq’rw s’qynm’q qwlwl’m’q
662a24 以 662a25 不退屈而爲策發。

167 16. nıŋ tözi yänä kertgünç katıglanmak ög dyan bilgä
nynk twyz y y’n’ kyrtkwnç q’tyql’nm’q ’wyk dy’n pylk’
662a25 善根即信·

168 17. bilig bo beşägü ärür , antag ärip yänä bo beş nomlar-
pylyk pw pyş’kw ’rwr „ ’’nt’q ’ryp y’n’ pw pyş nwm l’r
662a25 精進·念·定·662a26 慧。

169 18. nıŋ tözi ärsär , tütrüm täriŋ m(a)hayan taişeŋ nom
nynk twyz y ’rs’r „ twytrwm t’rynk mq’y’n t’yşynk nwm
662a26 故攝大乘云。

170 19. nomladaçı burhan kutıŋa kınţurdaçı ädgü ädgü[31] ögli

[31] *ädgü* sözcüğü metinde iki kez yazılmıştır.

nwml’d’çy pwrq’n qwtynk’ qyndwrd’çy ’dkw ’dkw ’wykly
662a26 清淨增上力

171 20. artokrak basutçı tıltagı tetir , on törlüg ädgülärniŋ
’rtwqr’q p’swtçy tylt’qy tytyr ,, ’wn twyrlwk ’dkw l’r nynk
662a26 堅固心勝進。

172 21. üç törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamaknıŋ adırt keŋ
’wyç twyrlwk tytrw çynq’rw s’qynm’q qwlwl’m’q nynk ’’dyrt kynk
662a26 名 662a27 菩薩初修

173 22. yörügin vişikluan şast(a)rda keŋürü sözlämişkä munta
ywrwkyn vyşyklw’n ş’str d’ kynkwrw swyz l’myşk’ mwnt’
662a27 無數三大劫。

174 23. yörmäti ikinti kertgünç ärsär , kertülärkä kertülärniŋ
ywrm’ty ’ykynty kyrtkwnç ’rs’r ,, kyrtw l’rk’ kyrtw l’rnynk
662a27 二入諦理之基漸。

175 24. çın kertü töziŋä kirmäkniŋ tözi tetir , nätägin t[öz]-
çyn kyrtw twyz ynk’ kyrm’k nynk twyz y tytyr ,, n’t’kyn t///
662a28 諸論皆説將入聖位

176 25. i tetir tesär , ymä burhan kutılıg kurka käzig-
y tytyr tys’r ,, ym’ pwrq’n qwty lyq qwr q’ kyz yk
662a28 有信根･信力。

177 26. kä kirgäli ugrasar kertgünç ärklig küç k(ä)rgäk , kertgünç ärklig
k’ kyrk’ly ’wqr’s’r kyrtkwnç ’rklyk kwyç krk’k ,, kyrtkwnç ’rklyk
662a28 有信根。 662a29 故萬善因此

178 27. bar bolsar , ötrü tümän törlüg ädgülär bo tıltagdın
p’r pwls’r ,, ’wytrw twym’n twyrlwk ’dkw l’r pw tylt’qdyn
662a29 而生。

179 28. tugar , kertgünç küç bar bolmış üçün tört törlüg
twq’r ,, kyrtkwnç kwyç p’r pwlmyş ’wyçwn twyrt twyrlwk
662a29 有信力故四魔不能

180 29. ş(i)mnularka çalsıkmaz bastıkmaz , yänä bo nom ärdäni (oku: ärdini)
şmnw l’rq’ ç’lsyqm’z p’styqm’z ,, y’n’ pw nwm ’rd’ny
662a29 屈 662b01 伏。

181 30. ugrınta yaŋırtı kertgünç tugar üçünç kertgünç ärsär ,
’wqrynt’ y’nkyrty kyrtkwnç twq’r ’wyçwnç kyrtkwnç ’rs’r ,,
662b01 因此經初創令生信。

182 31. sukançıg bar atl(ı)g ärdöktäg kertü tözüg arıg tanuklamaknıŋ
swq’nçyq p’r ’’tlq ’rdwk t’k kyrtw twyz wk ’’ryq t’nwql’m’q nynk
662b01 三通妙眞之證淨。

183 32. üç y(a)vlak yoldın ärtürgäli umaknıŋ , yok çıgay bolmak-
’wyç yvl’q ywldyn ’rtwrk’ly ’wm’q nynk ,, ywq çyq’y pwlm’q
662b02 能越惡道

184 33. tın öŋi ketärgäli umaknıŋ , tıltagı tetir , anı üçün
tyn ’wynky kyt’rk’ly ’wm’q nynk ,, tylt’qy tytyr ,, ’’ny ’wyçwn
662b02 離賤貧因。

185 34. bodis(a)t(a)vlar yorıkıŋa kut bulmış tözünlär käziginä
pwdystv l’r ywryqynk’ qwtpwlmyş twyz wn l’r k’z ykynk’

662b02 故入聖已

186 35. kirü tükäsär , tört törlüg ävrilinçsiz süzök kertgünç
kyrw twyk’s’r ,, twyrt twyrlwk ’vrylynçsyz swyz wk kyrtkwnç
662b02 證四不壞 662b03 信。

187 36. köŋülüg tanuklayur , tört törlüg ävrilinçsiz süzök kertgünç
kwnkwlwk t’nwql’ywr ,, twyrt twyrlwk ’vrylynçsyz swyz wk kyrtkwnç
662b03 信三寶故

188 37. köŋülüg tanuklamış üçün , üç ärdänikä (oku: ärdinikä) ç(a)hşap(a)tka
kwnkwlwk t’nwql’myş ’wyçwn ,, ’wyç ’rd’ny k’ çqş’pt q’
662b03 能越惡道。

189 38. kertgünür süzülür , üç ärdänikä (oku: ärdinikä) kertgünmiş süzülmiş üçün
kyrtkwnwr swyz wlwr ,, ’wyç ’rd’ny k’ kyrtkwnmyş swyz wlmyş ’wyçwn
662b03 由信戒故

190 39. üç yavlak yoldın ozar kutrulur , ç(a)hşap(a)tka kertgünmiş
’wyç y’vl’q ywldyn ’wz ’r qwtrwlwr ,, çqş’pt q’ kyrtkwnmyş
662b03 離賤貧 662b04 因。

191 40. süzülmiş üçün , yok çıgay bolmaklıg tıltagındın ö[ŋi]
swyz wlmyş ’wyçwn ,, ywq çyq’y pwlm’q lyq tylt’qyndyn ’wy///
662b04 故論亦説

192 41. üdrülür , anı üçün bo nom ärdininiŋ şast(a)rında söz*l*[äyür]

’wydrwlwr „ ’’ny ’wyçwn pw nwm ’rdyny nynk ş’strynd’ swyz *l////*

662b04 有信現觀。

193 42. süzök kertgünç köŋül yügärü turur tep törtünç kert[gün]*ç*

swyz wk kyrtkwnç kwnkwl ywk’rw twrwr typ twyrtwnç kyrt///*ç*

662b04 四荷至德之喜依。

194 43. ärsär , ädgükä tägmäklig yüküg yüdmäkniŋ tayakı tetir ,

’rs’r „ ’dkw k’ t’km’klyk ywkwk ywdm’k nynk t’y’qy tytyr „

662b05 毘婆沙說

195 44. nätägin tayakı tetir tep tesär , k(a)ltı vaibaş şast(a)rda

n’t’kyn t’y’qy tytyr typ tys’r „ qlty v’yp’ş ş’strd’

662b05 信者食法味之嘉手。

196 45. sözläyür , kertgünç ärsär nomlug tatıgıg aşaguluk elig

swyz l’ywr „ kyrtkwnç ’rs’r nwmlwq t’tyqyq ’’ş’qwlwq ’ylyk

662b05 學佛法者 662b06 如大龍象。

197 46. ärür , nom boşgut boşgundaçılar ärsär , ganḍahast atl(ı)g

’rwr „ nwm pwşqwt pwşqwnd’çy l’r ’rs’r „ k’nt’q’st ’’tlq

662b06 以信爲手

198 47. yaŋalar hanı täg tetir , kertgünçüg elig kılıp

y’nk’ l’r q’ny t’k tytyr „ kyrtkwnçwk ’ylyk qylyp

662b06 以捨爲牙。

199 48. titmäk ıḍalamakıg azıg kılıp , ögüg boyun kılıp , bilgä

tytm’k ’yt’l’m’qyq ’’z yq qylyp „ ’wykwk pwywn qylyp „ pylk’

662b06 以念爲 662b07 頸

200 49. biligig baş kılıp , iki äginlärindä ädgü nomlug yüküg yüdär-
pylykyk p’ş qylyp „ ’yky ’kyn l’rynd’ ’dkw nwmlwq ywkwk ywd’r
662b07 以慧爲頭。

201 50. lär , kim ol ganḍahast yaŋa nä törlüg işdä küḍüg[dä]
l’r „ kym ’wl k’nt’q’st y’nk’ n’ twyrlwk ’yşd’ kwytwk//
662b07 於其兩肩擔集善法。

202 51. burun eligin işlätip kop işin küdügin nätäg bütürür
pwrwn ’ylykyn ’yşl’typ qwp ’yşyn kwydwkyn n’t’k pwytwrwr
662b07 象所 662b08 飮噉以鼻爲手。

203 52. ärsär , ançulayu nom boşgut boşgundaçı tözünlär ymä nomlug
’rs’r „ ’’nçwl’yw nwm pwşqwt pwşqwnd’çy twyz wnl’r ym’ nwmlwq
662b08 故學佛法者

204 53. tayakıg (oku: tatıgıg) aşaguda yegüdä kertgünçlüg elig k(ä)rgäk , temin ök
t’y’qyq ’’ş’qwd’ y’kwd’ kyrtkwnçlwk ’ylyk krk’k „ tymyn ’wk
662b08 最初生信。

205 54. anıŋ küçintä kop küsüşläri kanar , beşinç kertgünç ärsär kut
’’nynk kwyçynt’ qwp kwyswşl’ry q’n’r „ pyşynç kyrtkwnç ’rs’r qwt
662b08 五 662b09 聖七財之元胎。

206 55. bulmış tözünlär{lär}niŋ yeti törlüg nomlug äd tavarda äŋ
pwlmyş twyz wn l’r l’r nynk yyty twyrlwk nwmlwq ’d t’v’r d’ ’nk
662b09 法財初故

207 56. başı tetir , kertgünçlüg äd tavar başda üçün , boşgutçı ulug p’şy tytyr ,, kyrtkwnç lwk ’d t’v’r p’şd’ ’wyçwn ,, pwşqwtçy ’wlwq
662b09 學者大商元規法 662b10 寶。

208 57. sartavahilar nom ärdinilig käzigdä tizigdä kertgünçlüg äd s’rt’v’qy l’r nwm ’rdynylyk k’z yk d’ tyz ykd’ kyrtkwnç lwk ’d
662b10 教獲聖財

209 58. tavarıg başda aşnu işlätürlär , bo yörügüg bä⟨l⟩gülüg kılgalı , t’v’ryq p’şd’ ’’şnw ’yşl’twr l’r ,, pw ywrwkwk p’kwlwk qylq’ly ,,
662b10 故初生信。

210 59. ken-yoo-şe-kau-luan tegmä sadarma-viyakiyan atl(ı)g şast(a)[r]-kyn yww şy q’w lw’n tykm’ s’d’rm’ vyy’kyy’n ’’tlq ş’st/
662b10 顯揚論云。

211 60. ta sözläyür , yeti törlüg nomlug äd tavar ärsär , kertgünç t’ swyz l’ywr ,, yyty twyrlwk nwmlwq ’d t’v’r ’rs’r ,, kyrtkwnç
662b10 七聖財 662b11 者。謂信･戒･聞･

212 61. ç(a)hşap(a)t äşidmäk titmäk bilgä bilig uvut ıyat , bo yetägü çqş’pt ’şydm’k tytm’k pylk’ pylyk ’wvwt ’yy’t ,, pw yyt’kw
662b11 捨･慧･慚･愧。信即一焉。

213 62. ärür , bo yetägüdä kertgünç başda tetir altınç kertgünç ’rwr ,, pw yyt’kwd’ kyrtkwnç p’şd’ tytyr ’’ltynç kyrtkwnç
662b11 六善 662b12 本因之淑路。

214 63. ärsär , kamag ädgü nomlarnıŋ başlagı tetir , nä üçün antag tetir ’rs’r ,, q’m’q ’dkw nwm l’r nynk p’şl’qy tytyr ,, n’ ’wyçwn ’’nt’q tytyr

662b12 善法本故。

215 64. tep tesär , yugalun tegmä saptạdạşabumik atl(ı)g yog şast(a)r-typ tys'r „ ywk'lwn tykm' s'pd't'ş'pwmyk ''tlq ywk ş'str

662b12 瑜伽論云

216 65. ta sözläyür , alku ädgü nomlar küsüş tözlüg , kŋülgärmäkdin t' swyz l'ywr „ ''lqw 'dkw nwm l'r kwyswş twyz lwk „ kwnkwlk'rm'kdyn

662b12 入諸善 662b13 法欲爲根本。

217 66. tugdaçı , bürtmäkdin yıgıldaçı täginmäkdin tartıldaçı , dyandın twqd'çy „ pwyrtm'k dyn yyqyld'çy t'kynm'kdyn t'rtyld'çy „ dy'ndyn

662b13 作意所生･觸所集起

218 67. üstäldäçi , bilgä biligligtin adrotaçı , kutrulmakdın b(ä)küdäçi 'wyst'ld'çy „ pylk' pylyklyk tyn ''drwt'çy „ qwtrwlm'qdyn pkwd'çy

662b13 受所引 662b14 攝定爲增上。

219 68. ünüş tüplüg ärür , küsüş tözlüg ol tep temäki ärsär , küsüşüg 'wynwş twyplwk 'rwr „ kwyswş twyz lwk 'wl typ tym'ky 'rs'r „ kwyswşwk

662b14 慧爲最勝解脫爲堅

220 69. umunçug turgurur üçün , kŋülgärmäkdin tugdaçı ol tep temäki ärsär ,

'wmwnçwq twrqwrwr 'wyçwn „ kwnkwlk'rm'kdyn twqd'çy 'wl typ tym'ky 'rs'r „

662b14 固出離 662b15 爲後邊。

221 70. kŋülgärmäk basa basa odgurtaçı üçün , bürtmäkdin yıgıldaçı

kwnkwlk’rm’k p’s’ p’s’ ’wdqwrt’çy ’wyçwn ,, pwyrtm’kdyn yyqyld’çy

[662b15] 欲爲本者起希望故。

222 71. ol tep temäki ärsär , köŋül köŋüldäkilär birlä bürtüşüp yeg ’wl typ tym’ky ’rs’r ,, kwnkwl kwnkwld’ky l’r pyrl’ pwyrtwşwp yyk

[662b15] 作意所生數 [662b16] 警覺故。

223 72. adrok tıltaglarka tuş kılur üçün , täginmäkdin tarţıldaçı ’’drwq tylt’q l’rq’ twş qylwr ’wyçwn ,, t’kynm’kdyn t’rdyld’çy

[662b16] 觸所集起和心心所

224 73. tep temäki ärsär , täginmäk nomug özkä alınıp köŋüldä kılur üçün ,

typ tym’ky ’rs’r ,, t’kynm’k nwmwq ’wyz k’ ’’lynyp kwnkwl d’ qylwr ’wyçwn ,,

[662b16] 對勝緣故。

225 74. dyantın üstälmäki tep temäki ärsär , dyan köŋülüg amrılturur turul-

dy’n tyn ’wyst’lm’ky typ tym’ky ’rs’r ,, dy’n kwnkwlwk ’mryltwrwr twrwl

[662b16] 受 [662b17] 所引攝領在心故。

226 75. turur üçün , bilgä biligdin adrodaçı tep temäki ärsär , bilgä twrwr ’wyçwn ,, pylk’ pylykdyn ’’drwd’çy typ tym’ky ’rs’r ,, pylk’

[662b17] 定爲增上心微寂故。

227 76. bilig ädgüli ayıglı nomlarıg çıngarıp adırtlap ayıgıg kodup , ädgüg

pylyk ’dkwly ’’yyqly nwml’ryq çynq’ryp ’’dyrtl’p ’’yyqyq qwdwp ,, ’dkwk

662b17 慧 662b18 爲最勝擇善惡故。

228 77. alar (oku: alır) üçün , kutrulmakdın b(ä)küdäçi tep temäki ärsär , kutrulmak

’’l’r ’wyçwn ,, qwtrwlm’qdyn pkwd’çy typ tym’ky ’rs’r ,, qwtrwlm’q

662b18 解脱爲堅固息纏縛

229 78. ägriglärig baglarıg birtäm amırtgurdaçı üçün , ünüş tüplüg

’kryk l’ryk p’q l’ryq pyrt’m ’’myrtqwrd’çy ’wyçwn ,, ’wynwş twyplwk

662b19 故。出離爲後邊覺道

230 79. tep temäki ärsär , tuyguluk bilgülük yol tolmış tükämiş üçün anın

typ tym’ky ’rs’r ,, twyqwlwq pylkwlwk ywl twlmyş twyk’myş ’wyçwn ,, ’’nyn

662b19 滿故。

231 80. antag tetir , una kertgünç küsüşkä tayak bolmakı üzä bo munça

’’nt’q tytyr ,, ’wn’ kyrtkwnç kwyswşk’ t’y’q pwlm’qy ’wyz ’ pw mwnç’

662b19 信既爲欲依故

232 81. ädgü nomlar bütär üçün anın kertgünç kamag nomlarnıŋ başı tetir

’dkw nwm l’r pwyt’r ’wyçwn ’’nyn kyrtkwnç q’m’q nwm l’r nynk p’şy tytyr

662b20 最初令起。

233 82. yetinç kertgünç ärsär , töz tüplüg kapıgıg açguka yeg adrok

yytynç kyrtkwnç ’rs’r „ twyz twyplwk q’pyqyq ’’çqwq’ yyk ’’drwq

662b20 七啓機門之勝手。

234 83. elig tetir , boşgut nomlug elig tutar üçün , bo yörügüg b(ä)lgülüg

’ylyk tytyr „ pwşqwt nwmlwq ’ylyk twt’r ’wyçwn „ pw ywrwkwk plkwlwk

662b20 接教手故。

235 84. kılgalı anı üçün küşalun atl(ı)g koşavrti şast(a)rda sözläyür ,

qylq’ly ’’ny ’wyçwn kwyş’lwn ’’tlq kwş’vrty ş’strd’ swyz l’ywr „

662b20 俱 662b21 舍論云

236 85. tartıp tınl(ı)glarıg taşgaru üntürti sansarlıg kök titigdin tep , yänä t’rtyp tynlq l’ryq t’şq’rw ’wyntwrty s’ns’r lyq kwyk tytykdyn typ „ y’n’

662b21 拔衆生出生死泥。

237 86. munta basa bo nom ärdininiŋ ugrayu tüz taplagın sözlätükdä burhan-

mwnt’ p’s’ pw nwm ’rdyny nynk ’wqr’yw twyz t’pl’qyn swyz l’twkd’ pwrq’n

662b21 又後陳正宗爲 662b22 佛教手。

238 87. nıŋ nom nomlamaklıg eligi ärdi , tınl(ı)glarnıŋ kertgünçlüg eligi

nynk nwm nwml’m’qlyq ’ylyky ’rdy „ tynlq l’r nynk kyrtkwnçlwk ’ylyky

662b22 序令生信爲衆生手。

239 88. ärdi , iki elig tutuşup sansarlıg kök titigdin üntürdi tep ,

’rdy „ ’yky ’ylyk twtwşwp s’ns’r lyq kwyk tytykdyn ’wyntwrdy typ „

662b22 兩手相接出 662b23 淤泥故。

240 89. yänä taiçi-tulun tegmä m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş atl(ı)g y’n’ t’yçy twlwn tykm’ mq’ prty ’ pr’myt’ ’wp’dyş ’’tlq

662b23 又智度論云。

241 90. atl(ı)g[32] şastarda sözläyür , inçä k(a)ltı kişi eligi bar ärsär ’’tlq ş’st’r d’ swyz l’ywr „ ’ynç’ qlty kyşy ’ylyky p’r ’rs’r

662b23 如人有手至於寶山

242 91. ärdinilig otrugka tägsär , kөŋül eyin ärdini ävḍigäli ’rdynylyk ’wtrwq q’ t’ks’r „ kwnkwl ’yyyn ’rdyny ’vtyk’ly

662b24 隨意所取。若其無手

243 92. uyur , birök eligi yok ärsär , ötrü ärdini ävdiyü umadın ’wywr „ pyrwk ’ylyky ywq ’rs’r „ ’wytrw ’rdyny ’vdyyw ’wm’dyn

662b24 則空無所得。

244 93. kurug kalır , ançulayu ymä kim birök kertgünçi bar ärsär , qwrwq q’lyr „ ’’nçwl’yw ym’ kym pyrwk kyrtkwnçy p’r ’rs’r „

662b24 有信心 662b25 人入佛寶山

245 94. burhanlıg ärd(i)nilig otrugka kirip kutrulmak tüşlüg pwrq’n lyq ’rdny lyk ’wtrwq q’ kyryp qwtrwlm’q twyşlwk

662b25 得諸道果。若無信心

246 95. ärdini algalı uyur , kertgünç kөŋüli yok ärsär , užik yörüg

32 *atl(ı)g* sözcüğü metinde iki kez yazılmıştır.

’rdyny ’’lq’ly ’wywr ,, kyrtkwnç kwnkwly ywq ’rs’r ,, ’wc yk ywrwk

662b25 雖解文義。662b26 空無所獲。

247 96. uksar ymä tüşsüz kurug kalır , säkizinç kertgünç ärsär , ’wqs’r ym’ twyşswz qwrwq q’lyr ,, s’kyz ynç kyrtkwnç ’rs’r ,,

662b26 八湛心水之清珠。

248 97. köŋüllüg suvug turuldurtaçı süzdäçi ärdini tetir , köŋülüg kwnkwl lwk swvwq twrwldwrt’çy swyz d’çy ’rdyny tytyr ,, kwnkwlwk

662b26 令心淨 662b27 故。

249 98. süzär arıṭur üçün , bo yörügüg b(ä)lgülüg kılgalı anı üçün swyz ’r ’’rydwr ’wyçwn ,, pw ywrwkwk plkwlwk qylq’ly ’’ny ’wyçwn

662b27 成唯識云

250 99. vişiklun şast(a)rda sözläyür , kertgünç ärsär , suv süz- vyşyklwn ş’str d’ swyz l’ywr ,, kyrtkwnç ’rs’r ,, swv swyz

662b27 信如水珠能清濁水。

251 100. däçi uḍakaparasaḍ atl(ı)g ärdini monçuk çug suvunlıg (oku: suvlarıg) süz- d’çy ’wt’k’p’r’s’t ’’tlq ’rdyny mwnçwq çwq swvwnlyq swyz

662b27 能治不 662b28 信性渾濁故。

252 101. gäli umuşı (oku: umışı) täg , kertgünçsüz töz üzä bulganmış çug k’ly ’wmwşy t’k ,, kyrtkwnçswz twyz ’wyz ’ pwlq’nmyş çwq

253 102. bolmış köŋülüg süzär tep , tokuzunç kertgünç ärsär , pwlmyş kwnkwlwk swyz ’r typ ,, twqwz wnç kyrtkwnç ’rs’r ,,

662b28 九建名道之良資。

254 103. atl(ı)g yollug kılmaknıŋ yevägi tetir , k(a)ltı tsuan-ni
’’tlq ywl lwq qylm’q nynk yyv’ky tytyr ,, qlty tsw’n ny
662b28 宣尼云

255 104. atl(ı)g bügü kuŋ-futsı sözlämiş ol el
’’tlq pwykw qwnk vwtsy swyz l’myş ’wl ’yl

256 105. tutdaçı bäg ärkä süüli aşlı kertgünçli üçägü
twtd’çy p’k ’r k’ sww ly ’’ş ly kyrtkwnç ly ’wyç’kw
662b28 兵･662b29 食･信三。

257 106. täŋ k(ä)rgäk , temin ök elin tutgalı uyur ,
t’nk krk’k ,, tymyn ’wk ’ylyn twtq’ly ’wywr ,,
662b29 信不可棄。

258 107. antag ugrı bolup bo üçägüdä birisin birisin titgülük
’’nt’q ’wqry pwlwp pw ’wyç’kwd’ pyrysyn pyrysyn tytkwlwk
662b29 自古皆有死

259 108. ıdalaguluk käzigi kälsär , aşnukı ikägüni tit-
’y d’l’qwlwq k’z yky k’ls’r ,, ’’şnwqy ’yk’kwny tyt
662b29 人無信不 662c01 立。

260 109. sär ıdalasar bolur , kertgünçüg iḍi titsär ıdalasar
s’r ’y d’l’s’r pwlwr ,, kyrtkwnçwk ’yty tyts’r ’y d’l’s’r

261 110. bolmaz , aşnukı ikägükä tayaklıg tirig bolmak ög-
pwlm’z ,, ’’şnwqy ’yk’kw k’ t’y’qlyq tyryk pwlm’q ’wyk

262 111. disiz ol , kertü köŋülin b(ä)k tutup ölmäk ögdi-
dysyz ’wl ,, kyrtw kwnkwlyn pk twtwp ’wylm’k ’wykdy

263 112. lig tetir tep munçulayu sözlädi , kimdä birök kertgünç
lyk tytyr typ mwnçwl’yw swyz l’dy ,, kymd’ pyrwk kyrtkwnç

264 113. bar ärsär , ol kişi temin çın kişi tetir , kertgünç
p’r ’rs’r ,, ’wl kyşy tymyn çyn kyşy tytyr ,, kyrtkwnç

265 114. yok ärsär , ol näŋ kişi sanıŋa kirmäz , k(a)ltı ulug
ywq ’rs’r ,, ’wl n’nk kyşy s’nynk’ kyrm’z ,, qlty ’wlwq
662c01 如大車無輗

266 115. kaŋlınıŋ boyundurukı yok ärsär , kiçig kaŋlınıŋ
q’nkly nynk pwywndwrwqy ywq ’rs’r ,, kyçyk q’nkly nynk
662c01 小車無軏。

267 116. kışgaçı boguz bagı yok ärsär ol kaŋlı yorıyu
qyz q’çy pwqwz p’qy ywq ’rs’r ,, ’wl q’nkly ywryyw
662c01 人而無信

268 117. umaz , ançulayu ymä kişiniŋ kertgünçi yok ärsär
’wm’z ,, ’’nçwl’yw ym’ kyşy nynk kyrtkwnçy ywq ’rs’r
662c01 不 662c02 知其可。

269 118. ol kişi ädikü umaz tep munçulayu sözlämiş ol
’wl kyşy ’dykw ’wm’z typ mwnçwl’yw swyz l’myş ’wl

270 119. onunç kertgünç ärsär , sävitmäk ayatmak ädgükä tägürdäç[i]
’wnwnç kyrtkwnç ’rs’r ,, s’vytm’k ’’y’tm’q ’dkwk’ t’kwrd’ç/
662c02 十顓衷誠之佳傅。

271 120. tetir , nä üçün tesär , k(a)ltı çuan-tsiu atl(ı)g
tytyr ,, n’ ’wyçwn tys’r ,, qlty çw’n tsyw ’’tlq
662c02 春秋言。

272 121. bitigdä sözläyür , kimnäŋ (oku: kimniŋ) birök bar ärsär yaruk yaşuk
pytykd’ swyz l’ywr ,, kym n’nk pyrwk p’r ’rs’r y’rwq y’şwq
662c02 苟有 662c03 明信。

273 122. kertgünçi , ol kertgünçi üzä özlärdäki özäklärdäki
kyrtkwnçy ,, ’wl kyrtkwnçy ’wyz ’ ’wyz l’rd’ky ’wyz ’kl’rd’ky
662c03 澗嵁沼沚之毛

274 123. yava çigidäm suvlardakı , ögänlärdäki sargan
y’v’ çykyd’m swv l’r d’qy ,, ’wyk’n l’r d’ky s’rq’n
662c03 蘋蘩薀藻之菜。

275 124. otı yaşı yaş , bolarnı alıp kut vahşik t(ä)ŋrilärkä
’wty y’şy y’ş ,, pwl’rny ’’lyp qwt v’qşyk tnkry l’r k’
662c03 可薦鬼 662c04 神可羞公王。

276 125. agır ulug ulug eliglärkä hanlarka ançolasar ,
’’qyr ’wlwq ’wlwq ’ylykl’r k’ q’n l’r q’ ’’nçwl’s’r ,,
662c04 而況君子

277 126. tapınsar , bo tapıgı yarayur tep , bo on törlüg yörügdä
t’pyns’r ,, pw t’pyqy y’r’ywr typ ,, pw ’wn twyrlwk ywrwkd’
662c04 結二國之信。

278 127. aşnukı säkizi çın kertü nomka tayaklıg yörüg ol , kenki
’’şnwqy s’kyz y çyn kyrtw nwm q’ t’y’qlyq ywrwk ’wl ,, kynky
662c04 此中 662c05 十義

279 128. ikisi yertinçülüg yörügkä [tayak]lıg ol , bo tetir kertgünç-
’ykysy yyrtynçwlwk ywrwkk’ ///// lyq ’wl ,, pw tytyr kyrtkwnç
662c05 初八依眞

280 129. niŋ on törlüg yörügi ,
nynk ’wn twyrlwk ywrwky ,,
662c05 後二依俗

3.2.2. B^2 Yazması

Hedin Ms. Nr. 41 [Çince eş değer metin: Taishō 1723, c. 34]

ön

281 1. y(a)rlıkar , burhanlar bilmiş nom täriŋdä täriŋ alp
yrlyq̈’r ,, pwrq’nl’r pylmyş nwm t’rynkd’ t’rynk ’lp

282 2. ukguluk sözlämiş nomlamış nomlarnıŋ yörügläri
’wq̈q̈wlwq̈ swyz l’myş nwml’myş nwm l’r nynk ywrwkl’ry

283 3. barıgın alp bilgülük tetir , arhantlarka pratikabud-
p’ryq yn ’lp pylkwlwk tytyr ,, ’rq’nt l’rq̈’ pr’tyk’pwd

284 4. larka yetgäli uguluk ärmäz , tep tedi , muntag
l’rq̈’ yytk’ly ’wq̈wlwq̈ ’rm’z ,, typ tydy ,, mwnt’q̈

285 5. temäk üzä ikinti sezingülük tıltagın
tym’k ’wyz ’ ’ykynty syz ynkwlwk tylt’q yn

286 6. sözlämäkig ukıtur , bo sezingülük tıltag iki tetir ,
swyz l’m’kyk ’wq̈ytwr ,, pw syz ynkwlwk tylt’q ’yky tytyr ,,
706a21 贊曰。下申疑意 706a22 有二。

287 7. aşnuça sözläyür , sezingülük tıltagnıŋ ugurın
’’şnw ç’ swyz l’ywr ,, syz ynkwlwk tylt’q nynk ’wq̈wr yn
706a22 初牒所疑緣由。

288 8. tıltagnıŋ ugurı ärsär , kim bo aşnu sözlägüçi çuuža

tylt’q nynk ’wq̈wry ’rs’r ,, kym pw ’’şnw swyz l’kwçy çwwc ’

706a22 後正申定疑。 706a22 此牒佛 706a23 前所説疑縁由。

arka

beşinç yüz iki tokuz on ,

pyşynç ywz ’yky twq̈wz ’wn ,,

289 1. užiklıg iki sınar uzun käzigindäki nom ärür , basa

’wc yklyq ’yky synk’r ’wz wn k’z ykynd’ky nwm ’rwr ,, p’s’

290 2. burhanlar bilgä biligi täriŋin , bilgä biliglig

pwrq’nl’r pylk’ pylyky t’rynkyn ,, pylk’ pylyklyk

706a23 佛所得法甚深難解者。

291 3. kapıgnıŋ alp ukgulukın alp bilgülükin sözläyür ,

q̈’pyq nynk ’lp ’wq̈q̈wlwq̈ yn ’lp pylkwlwk yn swyz l’ywr ,,

706a23 牒佛 706a24 前説諸佛智慧

292 4. kim bo çuža užikda burhanlar bilmiş nom täriŋ-

kym pw çwc ’ ’wc ykd’ pwrq’nl’r pylmyş nwm t’rynk

706a24 甚深無量。

293 5. tä täriŋ alp ukguluk tetir , tep tedi , bo ärsär

t’ t’rynk ’lp ’wq̈q̈wlwq̈ tytyr ,, typ tydy ,, pw ’rs’r

706a24 有所言説意趣難 706a25 知者。

294 6. t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi burhan aşnu y(a)rlıkaguçı burhanlar bilgä

tnkry tnkrysy pwrq’n ’’şnw yrlyq̈’q̈wçy pwrq’nl’r pylk’

706a25 牒佛前説其智慧門難解難入。

295 7. biligi täriŋtä täriŋ tetir , tep tegüçi yörüg ärür ,

pylyky t’rynkt’ t’rynk tytyr ,, typ tykwçy ywrwk ’rwr

296 8. basa sözlämiş nomlamış nomlarnıŋ yörügläri barıgın
p’s’ swyz l’myş nwml’myş nwm l’r nynk ywrwkl’ry p’ryq yn

3.2.3. B[3] Yazması

Musée Guimet, Manuscrit Ouigour Nr. 63322 A~G [Çince eş değer metin: Taishō 1723, c. 34]

A

ön

297 1. lüg kertülärig körgäli ögrätig kıltukda aşnu kamıgunı
lwk kyrtw l’ryk kwyrk’ly ’wykr’tyk qyltwqd’ ’’şnw q’myqw ny

298 2. yumḍarıp yalaŋuz b[i]r çınzu tegmä ärdöktäg kertü tözüg
ywmt’ryp y’l’nkwz p/r çynz w tykm’ ’rdwkwt’k kyrtw twyz wk

299 3. körüp çın kertü tözlüg körmäk yolug tartarlar
kwyrwp çyn kyrtw twyz lwk kwyrm’k ywlwq t’rt’r l’r

300 4. azu ymä iki *t*örlüg kurug üzä adıra körüp
’’z w ym’ Ⓟ ’yky *t*w*y*rlwk qwrwq ’wyz ’ ’’dyr’ kwyrwp

301 5. üç kurugug tüzgärü çınınça bilip üç köŋül-
’wyç qwrwq̈ wq Ⓟ twyz k’rw çynynç’ pylyp ’wyç kwnkwl

302 6. lüg b(ä)lgü tözlüg körmäk yolug tartıp ulatı adırt
lwk plkw twyz lwk kwyrm’k ywlwq t’rtyp ’wl’ty ’’dyrt

303 7. tözl[ü]g iki adırtmaklarıg kävg[ä]li yaratılmış kertü-
twyz l/k ’yky ’’dyrtm’q l’ryq k’vk/ly y’r’tylmyş kyrtw

304 8. lärig körüp altı y(e)g(i)rmi köŋüllüg b(ä)[l]gü tözlüg körmäk
l’ryk kwyrwk ’’lty ykrmy kwnkwl lwk p/kw twyz lwk kwyrm’k

arka

törtünç iki yüz bir örki ,
twyrtwnç ’yky ywz pyr ’wyrky ,,

305 1. yolug tartarlar birök bodis(a)t(a)vlar tavranmak tuşda bo
ywlwq t’rt’r l’r pyrwk pwdystv l’r t’vr’nm’q twş d’ pw

306 2. iki körmäklärig yügärü kılmasarlar ötrü iki törlüg
’yky kwyrm’k l’ryk ywk’rw qylm’s’r l’r ’wytrw ’yky twyrlwk

307 3. körmäk yolug tartgalı , iki törlüg kiçig kölüŋülüg
kwyrm’k ywlwq t’rtq̈’ly ,, ’yky twyrlwk kyçyk kwylwnkw lwk

308 4. tözünlärig basgalı umazlar , anın
twyz wn Ⓟ l’ryk p’sq’ly ’wm’z l’r ,, ’’nyn

309 5. iki kurug üzä ärtöktäg kertü tözüg
’yky qwrwq Ⓟ ’wyz ’ ’rtwk t’k kyrtw twyz wk

310 6. körmäkkä kirgäli yaratılmaduk kertüg körürlär
kwyrm’k k’ kyrk’ly y’r’tylm’dwq kyrtwk kwyrwr l’r ,,

311 7. körmäkdä ilinçüläp adromak yolug öritmäk üzä
kwyrm’k d’ ’ylynçw l’p ’’drwm’q ywlwq ’wyrytm’k ’wyz ’

312 8. burhan nomıŋa alp ukguluk yörügüg tüzgärü bilmäkkä
pwrq’n nwmynk’ ’lp ’wqqwlwq ywrwkwk twyz k’rw pylm’k k’

B
ön

313 1. birlä boltaçı ol , bo kiçig ülgüsüz köŋül yeläyü tözlüg
pyrl’ pwlt’çy ’wl ,, pw kyçyk ’wylkwswz kwnkwl yyl’yw twyz lwk

314 2. ymä çınlayu tözlüg ymä bolur , kut bulmayuk miḍik
ym’ çynl’yw twyz lwk ym’ pwlwr ,, q̈wt pwlm’ywq̈ mytyk

315 3. prtig[ç]an tınl(ı)glar kөŋülintä ymä öritgülük kut
prtyk/’n tynlq l’r kwnkwl ynt’ ym’ ’wyrytkwlwk q̈wt

316 4. bulmış tözünlär kөŋülintä ymä öritgülük
pwlmyş twyz wn Ⓟ l’r kwnkwl ynt’ ym’ ’wyrytkwlwk

317 5. ärür , *u*kuşlarıg adkantaçı yıgınyaksız tözlüg
’rwr ,, ’*w*q̈wş Ⓟ l’ryq ’’dq̈’nt’çy yyq̈yny’q̈syz twyz lwk

318 6. ol , biligsiz birlä , birlä boltaçı ärmäz , bo ärür , adırtı
’wl ,, pylyksyz pyrl’ ,, pyrl’ pwlt’çy ’rm’z ,, pw ’rwr ,, ’’dyrty

319 7. bo tetir , beşinç adırtıg adırtlamak yörüg adırtı , tıdıgsız
pw tytyr ,, pyşynç ’’dyrtyq ’’dyrtl’m’q̈ ywrwk ’’dyrty ,, tydyq syz

320 8. tutugsuz temäk t[ört] tıdıgsız bilmäk ukmak ärür tep tedi ,
twtwq̈swz tym’k t//// tydyqsyz pylm’k ’wq̈m’q̈ ’rwr typ tydy ,, arka

beşinç yeti sekiz on ,,
pyşynç yyty s’kyz ’wn ,,

321 1. amtı tört tıdıg[s]ız bilmäk ukmakıg üç törlüg ugurın
’mty twyrt tydyq/yz pylm’k ’wq̈m’q̈yq ’wyç twyrlwk ’wq̈wryn
[700b05] 四無礙解以三門分

322 2. adırtlayur , äŋ ilki atın atayur , ikinti b(ä)lgüsin söz-
’’dyrtl’ywr ,, ’’nk’ylky ’’tyn ’’t’ywr ,, ’ykynty plkwsyn swyz
[700b05] 別。一列名。二辨相。

323 3. läyür , üçünç tözin üntürür , başlayu atın [ata]makı
l’ywr ,, ’wyçwnç twyz yn ’wyntwrwr ,, p’şl’yw ’’tyn ////m’q̈y
[700b06] 三出體。列名者。

324 4. ärsär , äŋ ilki nomug tıdıgsız bilmäk , ikinti
’rs’r ,, Ⓟ ’’nk’ylky nwmwq tydyqsyz pylm’k ,, ’ykynty
700b06 一法無礙解。二

325 5. yörügüg tıdıgsız bilmäk , üçünç tolp sumlım
ywrwkwk Ⓟ tydyqsyz pylm’k ,, ’wyçwnç twlp swmlym
700b06 義無礙解。700b07 三詞無礙解。

326 6. tillig savıg tıdıgsız bilmäk , törtünç tılaŋurmakıg
tyl lyk s’vyq tydyqsyz pylm’k ,, twyrtwnç tyl’nkwrm’q̈ yq
700b07 四辨才

327 7. tıdıgsız bilmäk tep temäk ärür , basa b(ä)lgüsin sözlämäki
tydyqsyz pylm’k typ tym’k ’rwr ,, p’s’ plkwsyn swyz l’m’ky
700b07 無礙解。辨相

328 8. ärsär nom ukıtdaçı ol , at užik bölök ün üzä yörüg
’rs’r nwm ’wq̈ytd’çy ’wl ,, ’’t ’wc ’k pwylwk ’wyn ’wyz ’ ywrwk
700b07 者法謂能 700b08 詮名句文教。

C
ön

329 1. … [sa]*k*ınu sözläyü yetinçsiz [no]m [ä]rürlär ,
… ///*q̈*ynw swyz l’yw yytynçsyz //m /rwr l’r ,,
706c07 爾時舍利弗至不可思議法

330 2. … [no]mlug oronta bulmış nomlar ol , yok
… //mlwq ’wrwnt’ pwlmyş nwm l’r ’wl ,, ywq̈
707a03 道場所得法

331 3. … [ya]kın kälip ayıtdı , mäniŋ köŋülüm

… //q̈yn k’lyp ’’yytdy „ m’nynk kwnkwlwm

707a03 至亦無能問者

332 4. … … [te]tir , yänä ymä yok ayıtgalı

… … //tyr „ y’n’ ym’ ywq̈ ’’yytq̈’ly

707a07 無問

333 5. … … … [ü]çün k(ä)ntü özüm y(a)rlıkayur

… … … ///çwn kntw ’wyz wm yrlyq̈’ywr

707a07 而自説

334 6. … … … [y]olug bilgä bilig ärtiŋü

… … … /wlwq pylk’ pylyk ’rtynkw

707a07 至諸佛之所得

335 7. … … … [ka]mag burhanlar bulguçı

… … … //m’q pwrq’nl’r pwlq̈wçy

707a10 無漏諸羅漢

336 8. … … … … kamag

… … … … q̈’m’q

arka

337 1. … … … … [tilä]däçilär ymä amtı

… … … … ////d’çy l’r ym’ ’mty

707a10 至願佛爲解説

338 2. … … … ınta , nä

… … … ynt’ „ n’

339 3. … … ..lu ärki tep , kim ol

… … ..lw ’rky typ „ kym ’wl

340 4. … … … k[üsä]däçilär , toyınlar ulatı
… … … k////d’çy l’r „ twyyn l’r ’wl’ty

341 5. … … t(ä)ŋrilär luular yäklär kut
… … tnkry l’r lww l’r y’k l’r q̈wt

342 6. … ga[nda]rve atl(ı)g oyunçı t(ä)ŋrilär ymä
… k’///rvy ’’tlq ’wywnçy tnkry l’r ym’

343 7. … [k]örüşü täginürlär seziklig köŋülin ,
… /wyrwşw t’kynwr l’r syz yk lyk kwnkwlyn „

344 8. … iki adaklıgta a
… ’yky ’’d’q̈ lyq t’ ’

D[33]

ön

345 1. takı nizvaniları akılgay m(ä)n mäniŋ körümlüg bar ätöz
t’q̈y nyz v’ny l’ry ’’q̈ylq̈’y mn m’nynk kwyrwmlwk b’r ’t ’wyz
[6c19]我我所種種身。 [T 1519, c. 26]

346 2. körümlüg ayıg nomlar tugup tätrülmäkkä üngäylär tep
kwyrwm lwk ’’yyq nwm l’r twqwp t’trwlm’k k’ ’wynk’y l’r typ
[6c20]見諸不善法如是 [T 1519, c. 26]

347 3. anı üçün tıda y(a)rlıkadı , munuŋ atı üçünç tät[r]ülmäk
’’ny ’wyçwn tyd’ yrlyq̈’dy „ mwnwnk ’’ty ’wyçwnç t’t/wl m’k
[707b26]三顛倒

348 4. üzä ürkmäk bäliŋlämäk tep te*t*ir , ,

[33] Kudara, bu yazmanın 49. (1.) ve 50. (2.) satırlarının Çin. denkliğinin T 1519, c. 26, 6c19-20; T 1520, c. 26, 16a24-25 olduğunu belirtir (Kudara, 1990, 9). Bu iki satır dışındaki tüm Çin. denklikler T 1723, c. 34’e aittir.

’wyz ’ Ⓟ ’wyrkm’k b’lynkl’m’k typ ty*t*yr „ „

[707b26] 驚怖

349 5. törtünç ökünç üzä ürkmäk bälinlämäk

twyrtwnç Ⓟ ’wykwnç ’wyz ’ ’wyrkm’k b’lynkl’m’k

[707b29] 四悔驚怖。

350 6. ol kayu ol tesär , k(a)ltı bo nom ärdinig nomlasar ayag-

’wl q̈’yw ’wl tys’r „ q̈lty pw nwm ’rdynyk nwml’s’r ’’y’q

[707b29] 謂若爲説。大德舍利

351 7. ka tägimlig nomlug süü bägi şariputre arhant

q̈’ t’kymlyk nwmlwq sww p’ky ş’rypwtry ’rq’nt

[707c01] 弗我不應證如是小乘法。

352 8. [k](ä)ntü özi bulmış arhant kutın ärtä kutgarıp

/ntw ’wyz y pwlmyş ’rq’nt q̈wtyn ’rt’ q̈wtq̈’ryp

arka

beşinç iki yüz iki y(ä)g(i)rmi ,

pyşynç ’yky ywz ’yky ykrmy „

353 1. maŋa nägülük ärdi … tanuklap bo kiçig kölünü nomug tep

m’nk’ n’kwlwk ’rdy … t’nwq̈l’p pw kyçyk kwylwnkw nwmwq typ

[707c01] 自止小果歸向

354 2. ökünüp özi tägmiş kiçig tüşüg koḍup ulug kölünü-

’wykwnwp ’wyz y t’kmyş kyçyk twyş wk q̈wtwp ’wlwq kwylwnkw

[707c02] 大乘。即以悔心

355 3. kä yölänüsin bilü y(a)rlıkap takı kınturu y(a)rlıkagalı anın
k’ ywl’nkwsyn pylw yrlyq̈’p t’q̈y q̈yntwrw yrlyq̈’q̈’ly ’’nyn

356 4. anın älä älä şariputre bo savıg takı ikiläyü
’’nyn ’’l’ Ⓟ ’’l’ ş’rypwtry pw s’vyq t’q̈y ’ykyl’yw

357 5. sözlämä tep tıda y(a)rlıkadı , ,
swyz l’m’ Ⓟ typ tyd’ yrlyq̈’dy ,, ,,

358 6. munuŋ atı törtünç ökünç üzä ürkmäk bäliŋlämäk
mwnwnk ’’ty twyrtwnç ’wykwnç ’wyz ’ ’wyrkm’k b’lynkl’m’k
[707c02]名爲驚怖

359 7. tep tetir , , beşinç ardı temäk üzä ürkmäk
typ tytyr ,, ,, pyşynç ’rdy tym’k ’wyz ’ ’wyrkm’k
[707c02]五誑驚怖。

360 8. bäliŋlämäk ol kayu ol tesär , k(a)ltı birök bo nomug
b’lynkl’m’k ’wl q̈’yw ’wl tys’r ,, q̈lty pyrwk pw nwmwq
[707c02]謂若

E
ön

361 1. kertüsin ukgulukug biltürür , basakı bir sınar şlok kamag
kyrtwsyn ’wq̈q̈wlwq̈ pyltwrwr ,, p’s’q̈y pyr synk’r şlwk q̈’m’q
[708b03]以請決。次一[708b04]頌半

362 2. ulug kuvrag t(ä)ŋri burhandın öŋrä öŋrä ažunlar-
’wlwq q̈wvr’q tnkry pwrq’n dyn ’wynkr’ ’wynkr’ ’wc wn l’r
[708b04]陳衆久從佛化以

363 3. dın üṭ ärig tägingäli ür keç bolmışın tuta
dyn ’wyd ’ryk t’kynk’ly ’wyr kyç pwlmyş yn twt’

364 4. ötünmişin ukıtur , kenki bir sıŋar şlok

’wytwnmyş yn Ⓟ ’wq̈ytwr ,, kynky pyr synk’r şlwk

708b04 請説。後一頌半兼

365 5. şariputre arhant k(ä)ntü özi başlap ol kamag

ş’rypwtry Ⓟ ’rq̈’nt kntw ’wyz y p’şl’p ’wl q̈’m’q

708b05 陳自他

366 6. [ter]in kuvrag nom äşidsär bilip ukup ögrünçläri sävinç-

///yn q̈wvr’q nwm ’şyds’r pylyp ’wq̈wp ’wykrwnçl’ry s’vynç

708b05 聞法悟解即生歡喜

367 7. [lär]i tuggusın tuta ötünmişin ukıtur , ,

///y twqq̈w syn twt’ ’wytwnmyş yn ’wqytwr ,, ,,

708b05 以請説。

368 8. [ü]zäliksiz iki adaklıgta ayaguluka tep temäki

///z ’lyksyz ’yky ’’d’q̈ lyq t’ ’’y’q̈wlwq̈ ’ typ tym’ky

708b05 此初 708b06 也

arka

beşinç iki yüz altı otu[z]

pyşynç ’yky ywz ’’lty ’wtw/

369 1. [är]sär k[i]m tükäl bilgä t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi burhan iki adaklıg

//s’r k/m twyk’l pylk’ tnkry tnkrysy pwrq’n ’yky ’’d’q̈ lyq

708b06 佛於二足

370 2. [ü]küş adaklıg adaksız imärigmä kamag tınl(ı)g oglanı

///kwş ’’d’q̈ lyq ’’d’q̈syz ’ym’rykm’ q̈’m’q tynlq ’wql’ny

708b06 多足無足一切

371 3. [ara]sınta ayaguluk agırlaguluk y(a)rlıkar üçün

///synt’ ’’y’q̈w lwq ’’q̈yrl’q̈wlwq̈ yrlyq̈’r ’wyçwn

708b06 中尊。

372 4. anın iki adaklıgta ayaguluka tep temiş

’’nyn ’yky Ⓟ ’’d’q̈lyq t’ ’’y’q̈w lwq̈ ’ typ tymyş

708b06 今云兩 708b07 足尊。於

373 5. ärür , kim bo iki adaklıg üküş adaklıg adaksız tegüçi

’rwr ,, kym pw ’yky Ⓟ ’’d’q̈lyq ’wykwş ’’d’q̈lyq ’’d’q̈syz tykwçy

374 6. bo üç törlüg tınl(ı)glarta iki adaklıglar kamag-

pw ’wyç twyrlwk tynlq l’rt’ ’yky ’’d’q̈lyq l’r q̈’m’q

708b07 三類中兩足爲

375 7. ta y[e]g [a]dr[o]k tetir , tözün yolta kirgäli uyur

t’ y/k //dr/q̈ tytyr ,, twyz wn ywl t’ kyrk’ly ’wywr

708b07 貴能入道

376 8. üçün , [o]l kayu ol tesär , kişili t(ä)ŋrilitä ulatı

’wyçwn ,, //l q̈’yw ’wl tys’r ,, kyşy ly tnkry ly t’ ’wl’ty

708b07 故。謂人 708b08 天類

F

ön

377 1. [bi]lgä bilig üçün atı yaŋılmaz , muntag yaŋ[ınça]

//lk’ pylyk ’wyçwn ’’ty y’nkylm’z ,, mwnt’q y’nk////

711b23 由迷果理不迷果智･因理智故。各隨

378 2. öŋin öŋin yaragınça kigürür sınça bir köl[üŋü]

’wynkyn ’wynkyn y’r’q̈ynç’ kykwrwr synç’ pyr kwyl////

711b24 所宜斷除彼障。令其進入偏説一乘。

379 3. tep tegülük nom tözintä , azu ymä ortonkı adak-

typ tykwlwk nwm twyz ynt’ ,, ’’z w ym’ ’wrtwnqy ’’d’q

380 4. takı ärkligliglärkä bir ikintikä nomlayu

t’qy ’rklyklyk Ⓟ l’rk’ pyr ’ykynty k’ nwml’yw

711b24 或 711b25 爲中下互説

381 5. y(a)rlıkap tıltagıg tüşüg bilgä biligig

yrlyq’p Ⓟ tylt’q yq twyşwk pylk’ pylykyk

711b25 因果智

382 6. çın kertü tözüg ikigüni , bo ikigü üzä ukgu-

çyn kyrtw twyz wk ’ykykw ny ,, pw ’ykykw ’wyz ’ ’wqqw

711b25 理二門。影顯

383 7. lukug ukıtur , yalŋuz bo bir al altag bölöktä

lwq wq ’wqytwr ,, y’lnkwz pw pyr ’’l ’’lt’q pwylwk t’

711b25 令解。唯 711b26 此一品

384 8. yumḍaru ukıtmak üzä tıltagıg tüşüg amrılmış

ywmt’rw ’wqytm’q ’wyz ’ tylt’q yq twyşwk ’mrylmyş

711b26 通明因果覺･寂

arka

beşinç iki yüz altı örki ,

pyşynç ’yky ywz ’’lty ’wyrky ,,

385 1. tuyunmış atl(ı)g burhan kutılıg bir kölüŋün[ü]ŋ çı[n]

twywnmyş ’’tlq pwrq’n qwty lyq pyr kwylwnkw n/nk çy/

711b26 一乘。

386 2. kertü töz yörügi tükäl ukulur , anı üçün bo nom

kyrtw twyz ywrwky twyk’l ’wq̈wlwr „ ’’ny ’wyçwn pw nwm
711b26 理義周備。故

387 3. ärdininiŋ töz şast(a)rınta bo al altag bölöktäki
’rdyny nynk twyz ş’str ynt’ pw ’’l ’’lt’q pwylwk t’ky
711b26 本 711b27 論中具解此品。

388 4. adın bölöktäki nomlar üzä tükäl ukıtıp
’’dyn pwylwk Ⓟ t’ky nwm l’r ’wyz ’ twyk’l ’wq̈ytyp
711b27 餘品但總

389 5. yomkı yörär bo yörüglär adırtın , ol yörmäk
ywmq̈y ywyr’r Ⓟ pw ywrwk l’r ’’dyrtyn „ ’wl ywrm’k
711b27 釋其大意

390 6. amtıkı bo yörmäktä öŋi ärmäz , bo bölöktä
’mty q̈y pw ywrm’k t’ ’wynky ’rm’z „ pw pwylwk t’
711b27 不異

391 7. ötrü ukıtmış ärür , bo bölökdäki yörüglärig [bo]
’wytrw ’wq̈ytmyş ’rwr „ pw pwylwkd’ky ywrwkl’ryk //
711b28 此故。若解此品便

392 8. [yö]rüglärig basakı yörüg birlä süzüştürsä[r]
//rwk l’ryk p’s’q̈y ywrwk pyrl’ swyzwş twrs’/
711b28 解一部矣。然勘下文

G

393 1. bars yıl onunç ay tokuz otuzka Adaş Kaya tapsız bolmışta
p’rs yyl ’wnwnç ’’y twqwz ’wtwz q’ ’’d’ş q’y ’ t’psyz pwlmyş
t’

394 2. m(ä)n Täm[ü]r Kaya adası ketip tärk tavrak öŋädzün sakınçın

mn t’m/r q’y ’ ’’d’ sy kytyp t’rk t’vr’q ’wynk’dzwn s’qynçyn

395 3. bo SADDHARMAPUṆḌARĪKA-SŪTRA sudur ärdininiŋ şuu keŋ yörügin okıyu tägintim TÜKÄDI ÄDGÜ ÄDGÜ
pw 法華經 swdwr ’rdyny nynk şww kynk ywrwkyn ’wqyw t’kyntym 了也 善哉

3.2.3. B[4] Yazması

Haneda Nr. 61 [Çince eş değer metin: Taishō 1723, c. 34]

ön

396 1. … [t(ä)ŋri t](ä)ŋrisi burhan ymä iki adaklıg y(a)rlıkar
… ///// /nkrysy pwrq’n ym’ ’yky ’’d’q̈lyq yrlyq̈’r
[708b06] 佛於二足多足無足一切中尊。今云兩

397 2. … bo üç bölök tınl(ı)glarta barçata
… pw ’wyç pwylwk tynlq l’rt’ p’rç’t’
[708b07] 足尊。於三類中兩足爲貴能入道故。謂人

398 3. [yeg y(a)r]lıkar üçün anın iki adaklıgta ayag[uluk]
/// //lyq̈’r ’wyçwn ’’nyn ’yky ’’d’q̈lyq t’ ’’y’q////
[708b08] 天類。佛亦兩足故言兩足尊。

399 4. [atanmış] ol , şravaklar arhant arasınta
//////// ’wl ,, şr’v’kl’r ’rq’nt ’’r’synt’
[708b08] 聲聞衆中鷲子

400 5. [şariputre] arhant barçata yeg üçün anın …
///////// ’rq’nt p’rç’t’ yyk ’wyçwn ’’nyn …
[708b09] 第一故

401 6. … [at]*an*mış ol , bo şlokta basa , ol *ü*[dün]
… ///*’n*myş ’wl ,, pw şlwkt’ p’s’ ,, ’wl *’wy*///
[708b09] 名長子

402 7. … şariputre arhantka inçä tep y(a)rlıka[dı]
… ş’rypwtry ’rq’ntq̈’ ’ynç’ typ yrlyq̈’//

403 8. … [şar]iputreya kim s(ä)n ärtiŋü …
… ///ypwtry y ’ kym sn ’rtynkw …

arka

404 1. … nom nomlagu*ka* üç kata ötügç[i]
… nwm nwml’q̈w *q̈*’ ’wyç q̈’t’ ’wytwkç/

405 2. … ükşürü ötüntüŋ , s(ä)n muntag öt[ün-]
… ’wykşwrw ’wytwntwnk ,, sn mwnt’q ’wyt//

406 3. … [no]mlamasar m(ä)n , s(ä)n amtı tetrü tıŋla …
… //ml’m’s’r mn ,, sn ’mty tytrw tynkl’ …
[708b14] 經 爾時

407 4. … m(ä)n inçip saŋa bölä adırtlay[u]
… mn ’ynçyp s’nk’ pwyl’ ’’dyrtl’y/
[708b14] 世尊至分別

408 5. [nom]layın tep y(a)rlıkadı , tükäl bilgä
///l’yyn typ yrlyq̈’dy ,, twyk’l pylk’
[708b14] 解說

409 6. [t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi bu]rhan bo y(a)rlıg y(a)rlıkamış üdtä öt[rü]
///// /////// //rq̈’n pw yrlyq yrlyq̈’myş ’wydt’ ’wyt//
[708b27] 經 說此語時至禮佛而退

410 7. … … toyın ş(a)mnanç upase upasanç …
… …t’ twyyn şmn’nç ’wp’sy ’wp’s’nç …

411 8. … … olormış oronlarıntın …

… …l’r ’wlwrmyş ’wrwnl’ryntyn …

Haneda Nr. 73 [Çince eş değer metin: Taishō 1723, c. 34]

ön

412 1. … [no]*ml*ayu y(a)rlıkap seziklärin ökünçlärin *ta*rkaru

… //*ml*’yw yrlyq̈’p syz ykl’ryn ’wykwnçl’ryn *t’*rq’rw

744c21 經 善哉世尊至令離疑悔

413 2. … [y](a)rlı[k]asar tep şariputre arhant munçulayu ötünti ,

… /rly/’s’r typ ş’rypwtry ’rq’nt mwnçwl’yw ’wytwnty „

744c21 贊曰。此正申請。

414 3. … , bo ärsär üçünç ugrayu ötünmiş ötüg tetir , avant

… „ pw ’rs’r ’wyçwnç ’wq̈r’yw ’wtynmyş ’wytwk tytyr „ ’v’nt

744c22 因緣有

415 4. [tıltag] … iki yörüg ol bir tıltag tep

////// …d’ ’yky ywrwk ’wl pyr tylt’q̈ typ

744c22 二義一所由

416 5. [yörüg ol i]*k*inti nom tözi tep yörüg ol , t(ä)ŋri t(ä)ŋ-

///// /// //*k*ynty nwm twyz y typ ywrwk ’wl „ tnkry tnk

744c22 二道理。

417 6. [risi burhan öŋi ö]*ŋ*i tıltagınlı nom t[ö]zinli ikägüni

//// ////// ////// ///*nk*y tylt’q̈ ynly nwm t//z ynly ’ykykwny

744c22 今請世尊陳 744c23 述由理

418 7. … [y(a)r]lıkazun t*ep* ötünmäk ärür , ol üdün tükäl bilgä

… //lyq̈’z wn t*yp* ’wytwnm’k ’rwr „ ’wl ’wydwn twyk’l pylk’

744c24 經 爾時佛告

419 8. [t(ä)ŋri t(ä)ŋri]*s*i burhan şariputre arhantka inçä tep y(a)rlıkadı ,
///// /////*s*y pwrq'n ş'rypwtry 'rq'nt q̈' 'ynç' typ yrlyq̈'dy ,,

arka

420 1. [şariputr]eya m(ä)n öŋ[r]*ä* inçä tep temädim mü kamag burhanlar
////////yy' mn 'wynk/*'* 'ynç' typ tym'dym mw q̈'m'q pwrq'n l'r

421 2. [atı kötr]ülmişlär *adr*ok adrok avant tıltag üzä adrok
//// /////wlmyş l'r *''dr*wq̈ ''drwq̈ 'v'nt tylt'q 'wyz ' ''drwq̈

422 3. [yöläşü]rüg [ü]zä adrok sav söz üzä alın
//////rwk ///z ' ''drwq̈ s'v swyz 'wyz ' ''lyn

423 4. [altagın nom] nomlayu y(a)rlıkasarlar *b*[o] nom nomlayu
//////// /// nwml'yw yrlyq̈'s'r l'r *p*/ nwm nwml'yw

424 5. [y(a)rlıkamak] *b*[arça] tüzgärinçsiz yeg tüzü köni
//////// *p*//// twyz k'ryncsyz yyk twyz w kwyny

425 6. [tuymak at]l(ı)g ıdok burhan kutı üçün ol bodis(a)t(a)vlarka
////// ///lq 'ydwq pwrq'n qwty 'wyçwn 'wl pwdystvl'r q'
744c24 至化菩薩

426 7. [asıg tu]su kılgu üçün ol , t*ep* tedi , m*un*tag temäk *üz*-
///// //sw q̈ylq̈w 'wyçwn 'wl ,, t*yp* tydy ,, m*wn*t'q tym'k *'wyz*
744c24 故 贊曰。

427 8. [ä t(ä)ŋri t(ä)ŋr]isi burhan nom n*o*mla*yu* y(a)rl*ı*kamaknıŋ [a]*s*ıg
/ ///// ////ysy pwrq'n nwm n*w*ml'*yw* yrl*y*q̈'m'q nynk /*s*yq
744c24 下佛説利。

Haneda Nr. 34 [Çince eş değer metin: Taishō 1723, c. 34]

ön

428 1. … … … …

… … … …

429 2. … … … atanmaklıg
… … … ’’t’nm’q lyq

430 3. … [ugu]şluglarta burhan
… ////ş lwq l’rt’ pwrq’n
761c02 三乘種姓未發現行。

431 4. kutıŋa köŋül öriṭip , yänä
qwtynk’ kwnkwl ’wyrydyp „ y’n’
761c02 設 761c03 發大心

432 5. ol köŋüllärintin[34] yanıp kiçig
’wl kwnkwl l’ryntyn y’nyp kyçyk
761c03 退求小

433 6. tüşüg küsä*mä*kläri üzä kiçig
twyş wk kwys’*m’*k l’ry ’wyz ’ kyçyk
761c03 果名

434 7. oglankı(y)alar [t]ep temäklig , biligsiz
’wql’nqy ’ l’r /yp tym’klyk „ pylyksyz
761c03 稚小。稚音直利反。幼

435 8. bilig üzä ü[r]*t*ülmişläri [üz]ä ,
pylyk ’wyz ’ ’wy/*t*wlmyş l’ry //// ’ „
761c04 弱也。愚癡所蔽名

436 9. bilmäzlär tep temäklig , altı kaçıg-
pylm’z l’r typ tym’k lyk „ ’’lty q’çyq
761c04 無知。於此苦果放逸

[34] Kudara neşrinde *köŋüllärtin* okunmuştur (Kudara, 1988, 44).

437 10. larıg osal kılmakları üzä ögirü sävinü
l’ryq ’ws’l qylm’q l’ry ’wyz ’ ’wykyrw s’vynw
761c05 六情名歡娛。

438 11. oyunka tüşmiş tep sözlämäklig ,
’wywnq’ twyşmyş typ swyz l’m’klyk „

439 12. altı adkangularka aẓlanmak bodulmak üz-
’’lty ’’dq’nqw l’rq’ ’sl’nm’q bwdwlm’q ’wyz
761c05 貪染諸境

440 13. *ä , sävmiş taplamış* tep bi*l*mäklig üçün ,
’ „ s’vmyş t’pl’myş typ py*l*m’klyk ’wyçwn „
761c05 名樂著

arka

441 1. … … … …
q… … … …

442 2. üzä , anı … …
’wyz ’ „ ’’ny … …

443 3. savıg äşidip ürküp b*äl*[iŋ]*lä*[p] …
s’vyq ’şydyp ’wyrkwp b*’l///l’/* …
761c06 經 長者聞已至至令無燒害 賛曰。

444 4. ol ävkä eyin yaragınça oglan-
’wl ’v k’ ’yyyn y’r’qynç’ ’wql’n
761c06 此頌悲生喻。761c07 入宅救之悲生名驚。

445 5. ların oẓgurgalı kutgargalı
l’ryn ’wsqwrq ’ly qwtq’rq’ly
761c07 隨順生死名入 761c08 火宅。由此入故後亦與子同時方出。

446 6. kim ol örtänü turur *oo*tka

kym ’wl ’wyrt’nw twrwr *’ww*t q’

761c08 循環 761c09 赴救不顧其難。名宜救濟應時濟故

447 7. köyürmägäli tep *te*m*äk* üzä adınçıg

kwywrm’k’ly typ *ty*m*’k* ’wyz ’ ’’dynçyq

761c10 經 告喻諸子至相續不斷 贊曰。下五頌喻

448 8. … *k*[ama]*g*lıg üzä n[iz]vani ämgäk

… *q*///*q*lyq ’wyz ’ n//v’ny ’mk’k

761c11 示大不＊悕。有二。初四頌密示衆苦以授大 761c12 乘。

449 9. yanturu tugmakın *uk*[ıt]mak , äŋäyü

y’ntwrw twqm’q yn *’wq*//m’q ,, ’nk’yw

761c12 後一頌無怖取大。初復有二。初一頌半 761c13 總告惑･苦還生

。

450 10. üzä [an]ıŋ yavızın yertürgäli

’wyz ’ ///ynk y’vyz yn yyrtwrk’ly

761c13 後二頌半別告惡處令厭。

451 11. aymak , kop adasın tudasın sözlämäk ,

’’ym’q ,, qwp ’’d’syn twd’syn swyz l’m’k ,,

761c14 此初也。說衆患難者。

452 12. äv buẓulmak ot üzä örtänmäk

’v bwswlm’q ’wt ’wyz ’ ’wyrt’nm’k

761c14 宅壞火災。

453 13. nizvanilıg agulug ku*rt* [ko]ŋuz*l*ar ,

nyz v’ny lyq ’’qwlwq qw*rt* //nkwz *l*’r ,,

761c14 虫鬼紛擾。惡

4. ÇEVİRİ

4.1. A Metninin Çevirisi

(001-003) … (boşluk) … harf yerleştirmiş. … (boşluk) … ışığın her taraftan parladığını$_2$ düşünmeli. **(004-009)** "Diz(den) yukarı bele kadar su (elementi) yücedir." (denir.) (Oraya) *va* hecesi(ni) yerleştirmeli. Ay sarayı gibi ışığın$_2$ her taraftan parladığını$_2$ düşünmeli. "Bel(den) yukarı göğüs, omza kadar ateş (elementi) yücedir." (denir.) Ateş renkli ışığın$_2$ her taraftan parladığını$_2$ düşünmeli. **(010-013)** (Oraya) *oṃ* hecesi(ni) yerleştirmeli. "Omuz(dan) yukarı saç ucuna kadar rüzgâr (elementi) yücedir." (denir.) (Oraya) *svā* hecesi(ni) yerleştirmeli. Beyaz (ve) kırmızı renkli ışığın$_2$ her taraftan parladığını$_2$ düşünmeli. **(014-016)** "Saç ucu(ndan) köküne kadar gökyüzü yücedir." (denir.) (Oraya) *hā* hecesi(ni) yerleştirmeli. Gökyüzü$_2$ gibi olduğunu düşünmeli. **(016-020)** Bu beş yüce parlaklığın$_2$ oluştuğunu düşündükten sonra, o ışık içinde bin yapraklı bir lotus düşünmeli. (Lotus) arzu edildiği kadar büyük (veya) küçük (olabilir). Lotusun ortasına *kı* hecesi(ni) yerleştirmeli. **(021-024)** O hece değişip güneş tekerleği gibi saf$_2$ altın renkli, altın ışıltılı Buddha Lochana bedenini tamamladığını düşünmeli. **(024-027)** Berrak$_2$ cam gibi üç bin ulu bin yeryüzü(ne)$_2$ (Skt. *trisāhasramahāsāhasralokadhātu*) ve on taraftaki Buddhalar ülkesine kadar tüm beden ile göründüğünü düşünmeli. **(027-029)** Yukarıda gökyüzü (ve) aşağıda cehennem, dört doğum (ve) beş varoluş (şeklinin) beden ile büsbütün göründüğünü düşünmeli. **(029-032)** Beden ile ışık ortaya çıkartılmalı. Binlerce, on binlerce ışık. O ışık içinde lotus tahtlar düşünmeli. **(032-038)** O lotus taht içinde binlerce, on binlerce tecelli (Skt. *nirmaṇakāya*) Buddha bedenini ortaya çıkardığını düşünmeli. O Buddhalardan ışık ortaya çıkarak dört doğum, beş varoluş (şeklindeki) canlılar bedenine ulaştığında ağır suç (ve) günahları sönüp bedenlerini terk ederek bütün Buddhalar ülkesinde (yeniden) doğduğunu düşünmeli. **(039-040)** Daima bu meditasyona$_2$ dalıp yaparsa, ölümsüz sevap$_3$ beden ile artar. **(041-044)** Meditasyon yapılıp sonlandırılırsa, bu yerin altına elmas işlemeli yere *sa* hecesi(ni) yerleştirmeli. O *sa* hecesi(nin) değişip ateş parıltılı, ateşli$_2$ tekerlek olduğunu düşünmeli. **(044-047)**

O ateş(in)$_2$, rüzgâr tekerleği(nin), altın tekerleği(nin), su tekerleği(nin), toprak tekerleği(nin) yeryüzünü kaplayarak bu Buddha bedenini serbest bıraktığını düşünmeli. **(047-048)** "Beyaz göl oldu." diye düşünmeli. "Bu yeryüzü$_2$ cam gibi oldu." diye düşünmeli. **(049-050)** "Aydınlanma bilgisi erişilmez, parlak meşale gibi kaldı." diye düşünüp önceki beş hece(yi) yerleştirmeli. **(051-053**) "*āḥ va oṃ svā hā* aydınlanma bilgisi ile birleşti. Pirüpak$_2$, hikmetli bir beden tamamladı." diye düşünmeli. **(053-057)** Bunun üzerine bedeni koruyacak mührü (Skr. *mudrā*) tutmalı. Mühür (Skr. *mudrā*) budur: İki elin yüzük parmağını (ve) serçe parmağını içe doğru kenetle. İki orta parmağı düz (bir şekilde) doğrult, uçlarıyla (birbirine) değdir. İki baş parmağı düz (bir şekilde) doğrult. İki işaret parmağını büküp baş parmağın ucuyla değdir. **(057-060)** *Dhāraṇī* söylerse, işaret parmağını yedi kez aşağı yukarı hareket ederek (bir de) *dhāraṇī* söyleyerek göğüs üzerine mühür vurup başı üzerinde tutarak yürümeli. **(060-061)** Bu *dhāraṇī*yi yedi kez söylesin: *namo amitābhāya oṃ smārtavidhi svāhā*. **(062-066)** Dört taraf (ve) dört köşe sekiz taraf olur. Her bir köşe(de) sekiz sınır koruyucu Tanrıların lotus taht üzerinde oturduğunu düşünerek kendi sembollerini tutup (her birinin) alevli$_2$ gözetici (sıfatını) taşıdığını düşünmeli. **(066-068)** Ondan sonra *dhāraṇī* (ve) büyü sözcüğü söylemeli. Yüz(lerce), bin(lerce), on bin(lerce kez) ve gücü yettiği kadar söylesin. **(068-070)** (Şayet kişi) devamlı olarak bunun gibi meditasyon yapıp *dhāraṇī* söylerse, şüphesiz sihir (Skr. *siddhi*) denen işi$_2$ tamamlar. **(070-073)** Mutluluğu artırmayı düşünürse, güneş doğduğu vakitte bunun gibi meditasyon yapıp güneşe doğru yüzünü çevirerek iyi güzel kokulu$_2$ tütsü yakıp meditasyonla on taraftaki Buddha'ya hürmet etmeli. **(073-075)** Gücü yettiği kadar *dhāraṇī* sözü söylemeli. Ölümsüz sevap$_3$ (ve) mutluluk artar. **(075-081)** İkinci: Tehlikeyi ortadan kaldırmaya yarayan meditasyonu söyleyiverelim. Şafak vaktinde kuzeye doğru yüz çevirerek yine bu surette meditasyon yapıp *dhāraṇī* söylemeli. On taraftaki Buddhaları yıldız gibi, parlak meşale (gibi) gösterip iyi güzel kokulu$_2$ tütsüyü yaktığını düşünerek on taraftaki Buddhalara hürmet etmeli. **(081-082)** Ondan sonra *jambudvīpa* yeryüzünün$_2$ dolarak büyük (bir) rüzgâr oluşturduğunu düşünmeli. **(082-087)** Şehir (ve) ülkede nükseden hastalığa$_2$ sebep olan (ve) evde$_2$ tehlike oluşturan şeytanları$_2$, yeryüzündeki *Yāmāḥ*'dan bir rüzgârın doğup yükselterek götürüp temiz, canlı olmayan yere sürükleyerek ulaştırıp düşürdüğünü$_2$ düşünmeli. Bütün tehlike$_2$ büsbütün ortadan kalkar$_2$. **(087-094)** Üçüncü: (Şeytanların) üstesinden gelmek için meditasyon. Öğlen vakti güneye yüz çevirip beden değiştirip Buddha bedenini ortaya çıkararak coşkulu (bir) meditasyona

dahil olup *kalpa* ateşi gibi beden ile ateşi$_2$ göstermeli. O ateş$_2$ içinde (şeytanların) üstesinden gelecek sembolleri göstermeli. Mızrak, kılıç, kemer, *vajra*, tekerlek, hançer, demir kamçı ateş$_2$ ile gösterek büyük (şeytanların) üstesinden gelen mührü tutmalı. **(094-098)** İki eli on parmak içinde kenetleyerek yumruk yapıp sıksın. Sonra (böyle) tutarak *dhāraṇī* (ve) büyü sözcüğü söylemeli. Ondan sonra mağlup olmayan şeytan$_2$ kalmaz. Büyük (şeytanların) üstesinden gelecek iş sona erer. **(098-102)** Dördüncü: İtibarlı olma meditasyonun$_2$ vaktini söyleyiverelim. Üç nöbet vaktinde (gece 11 ile 1 arası) batı yönüne (doğru) yüz çevirip evvelki gibi beden değiştirerek Buddha bedenini gösterip o Buddha bedeninde binlerce, on binlerce ışık çıkarıp o ışık içinde hançer ortaya çıkarmış. **(103-106)** Tecelli (Skt. *nirmaṇakāya*) Buddhalar ortaya çıkıp ellerinde muhteşem ilâhî çiçek$_2$ tutarak bütün Buddhalar (tek) bir sesle *dhāraṇī* söylemeyi düşünüp o çiçeği$_2$ tutarak on taraftaki Buddha'ya hürmet ettiğini düşünüp saçmalı. **(106-108)** On taraftaki Buddhalar ülkesinde, âlimler topluluğunda yağmur yağmış gibi çiçek$_2$ yağdığını düşünmeli. **(108-109)** Bütün Buddhaların (tek) bir sesle "İyi sihir olsun!" diyerek (bu) duayı takdim ettiğini düşünmeli. **(109-112)** Her gece (doğru) zamanı kaçırmadan bu surette meditasyon yapılırsa, bu meditasyonu$_2$ yapan kişiyi gören bütün canlılar Buddha'yı görmüş gibi hoşnut olur$_2$ (ve ona) hürmet ederler$_2$. **(113-118**) Beşinci: *Gao zhao* denen meditasyon. Tanrı ve şeytanları$_2$ (yardıma) çağırma öğretisini söyleyiverelim. Ne zaman *gao zhao* yapılırsa her zaman (aynı) olur. Önceki gibi beden değiştirip Buddha bedenini ortaya çıkararak coşkulu$_2$ meditasyona$_2$ dahil olmalı. Her bir beden tüyünde, her yerde ateşli çengeli göstermeli. **(118-121)** Ateşli$_2$ *gao zhao* mührü (Skr. *mudrā*) budur: Sağ elin üç parmağını avuç içinde bük. Baş parmak üzerine bas. İşaret parmağını kavisli bıçak gibi bükerek tut. Ateşin$_2$ parladığını düşünmeli. **(122-124)** "İnsan(ların) üzerine Tanrı indireyim." diye düşünürse, oturduğu yeri güzel bir düzlük, çiçekli$_2$, sulak (bir) alan$_2$ (olarak) düşünmeli. **(124-128)** Önünde berrak … (boşluk) … göl düşünmeli. O göl ortasında … (boşluk) … mevki düşünmeli. O lotus mevki üzerinde ilâhî kız yahut Tanrı oğlu gibi güzel (bir) çocuğun oturduğunu düşünmeli. **(128-131)** Ondan sonra büyücü … (eline) aselbent alıp yedi kez *dhāraṇī* (ve) büyü sözcüğü söylemeli, buhurdanda$_2$ yakmalı. O dumanın lotus mevki olduğunu düşünmeli. **(131-133)** Beş parmakta … yerleştirmeli. *āḥ va oṃ svā hā* o hecede beş türlü parlak renk düşünmeli. **(134-137)** O parlak yolu arzularsa, Tanrı yerinde arzularsa, Tanrılarda yol bırakılmalı. … buhurdan lotus yer üzerinde tahta oturup … lotus buhurdan … Tanrılara girmeli. **(137-138)** … gerek ise onun büyü sözcüğünü yedi kez söyleyerek

... (boşluk) ... **(139-140)** düşünmeli. Böylece diyerek ... (boşluk) ... -nın sıkıntısı buyruk olsun. ... (boşluk) ... **(141)** … buyruk olsun diyerek ... (boşluk) ... **(142)** … parlak yol … (boşluk) ... ... **(143)** … sıkıntı düşünmüş … (boşluk) ... **(144)** söylemeli … (boşluk) ... **(145)** eğer Tanrı diyerek … (boşluk) ... **(146)** … yahut … (boşluk) ... **(147)** Sonra gelecek, tutacak … (boşluk) ... **(148)** söyleyecek. Arıtıp tamamen … (boşluk) ... **(149)** yerleştirmeli, gidecek … **(150)** … (boşluk) …

4.2. B Metninin Çevirisi

4.2.1. B^1 Yazması

(151) Bu Shazhou (Çin. 沙洲) kağıdıdır. **(152-155)** Fahua jing (Skr. *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*) adlı öğreti çiçeği sütrasında söyler: İmanın on tür tefsiri vardır. Bu on hangileridir denirse, birincisi iman, en yüce mükafata ulaşmanın en ilk sebebi olan tefsirdir. **(155-158)** Bu tefsiri açıklamak için asil$_2$ hükümdarlara$_2$ öğretiyi açıklayarak buyurmuş. Renwang bore jing adlı sütrada söyler: "Aydınlanmaya erişmiş asiller mertebesine$_2$ ulaşmanın en ilk sebebi imandır." **(158-161)** Yine ilk *asaṃkhyeya* içinde öğrenilecek$_2$, zahmet gerektirecek, zor tamamlanacak, düşünce köklü, düşünce esaslı, fevkalade$_2$ kutsal işlerin$_2$ en ilki temiz inançlı gönüldür. **(161-165)** Onun için anlaşılması güç, daha iyi, tamamen doğru aydınlanma adlı kutsal Buddhalığa gönül yüceltmiş Bodhisattvalara, Buddhalığı isteyen gönüllerini tamamlayacak on tür erdem, üç tür yoğun$_2$ meditasyon$_2$ büsbütün gereklidir. **(165-167**) Bu on tür erdemlerin, üç tür yoğun$_2$ meditasyonun$_2$ esası yine iman (Skr. *śraddhā*), gayret (Skr. *virya*), akıl (Skr. *smṛti*), meditasyon (Skr. *samādhi*) (ve) bilgelik (Skr. *prajñā*) bu beşidir. **(168-171**) Bunun gibi(ler) mevcut olup yine bu beş öğretinin esası ise, derin$_2$ Mahāyāna, büyük araç öğretisini açıklamak için (ve) Buddhalığa çabalamak için manevî dostluk (Skr. *kalyāṇamitra*) ikincil yardımcı sebeptir. **(171-174)** On tür erdemlerin, üç tür yoğun$_2$ meditasyonun$_2$ betimlemesini ve ayrıntılı tefsirini Weishi lun-śāstra'da (Skr. *Vijñaptimātratā-śāstra*) ayrıntısıyla söylediğinden (onları) burada tefsir etmedi. **(174-175)** İkinci iman ise, hakikatlere, hakikatlerin hakiki$_2$ cevherine girmenin esasıdır. **(175-179)** Ne tür bir cevherdir denirse, yine Buddhalık mertebesine$_2$ dahil olmaya niyetlendiğinde, iman dirayeti (Skr. *śraddhā-indriya*) (ve) gücü (Skr. *śraddhā-bala*) gereklidir. İman dirayeti (Skr. *śraddhā-indriya*) varsa, sonra on bin tür erdemler bu sebepten doğar. **(179-181)** İman gücü (Skr. *śraddhā-bala*) mevcut olduğundan dört tür şeytanlara (Skr. *catur-māra*)

mağlup olmaz$_2$, yine bu öğreti mücevheri sebebiyle yeniden iman doğar. **(181-184)** Üçüncü iman ise, mucizevi olma, yani böylesi hakiki bilgeliği saf ispatlamanın, üç kötü yoldan uzak tutabilmenin (ve) yoksul$_2$ olmayı uzaklaştırabilmenin sebebidir. **(184-187)** Onun için Bodhisattvalar seyrine, aydınlanmaya erişmiş asiller mertebesine dahil olup sona ererse, dört tür sarsılmaz temiz imanlı gönlü tanık gösterir. **(187-190)** Dört tür sarsılmaz temiz imanlı gönlü tanık gösterdiğinden, üç mücevhere (Skr. *triratna*), dinî emre iman eder, arınır. Üç mücevhere (Skr. *triratna*) iman edip arındığından üç kötü yoldan kurtulur$_2$. **(190-193)** Dinî emre iman edip arındığından, yoksul$_2$ olma sebebinden de ayrılır. Onun için bu öğreti mücevherinin śāstrasında söyler: Temiz inançlı düşünce mevcuttur. **(193-196)** Dördüncü iman ise, iyiliğe ulaşma yükünü taşımanın desteğidir. Ne tür bir destektir denirse, şöyle ki [Abhidharma-mahā]vibhāṣā-śāstra'da söyler: **(196-198)** İman ise, öğreti özünü (Skr. *dharma-rasa*) yemek için eldir. Öğretiyi öğrenecekler ise, Gandhahastī adlı filler hükümdarı gibidir. **(198-205)** İmanı el yapıp (dünyadan) vazgeçmeyi$_2$ fildişi yaparak aklı boyun yapıp bilgeliği baş yaparak iki omzunda faydalı öğreti yükü taşırlar; öyle ki o fil Gandhahastī ne tür işte$_2$ burun elini kullanarak bütün işini$_2$ nasıl tamamlar ise, bu şekilde öğretiyi öğrenecek asillere de öğreti özünü (Skr. *dharma-rasa*) yiyip bitirmede$_2$ inançlı el gerek(lidir). Hemen onun kuvvetinde bütün istekleri tatmin olur. **(205-207)** Beşinci iman ise, aydınlanmaya erişmiş asillerin yedi tür öğreti servetinin$_2$ en ilkidir. **(207-211)** İnançlı mülk$_2$ başta olduğundan, öğrenci (ve) yüce sārthavāhalar, öğreti mücevheriyle süslü mertebede$_2$ inançlı serveti$_2$ ilk başta önce kullanırlar. Bu tefsiri açıklamak için Xianyang shengjiao lun denilen Saddharma-vyākhyāna-śāstra'da söyler: **(211-213)** Yedi tür öğreti serveti$_2$ ise; iman, ahlaki disiplin, (öğretiyi) duyma, vazgeçme, bilgelik, utanç$_2$, bu yedisi beraberdir. Bu yedisinde iman en baştadır. **(213-216)** Altıncı iman ise, bütün faydalı öğretilerin başlangıcıdır. Ne için böyledir denirse, Yuqie lun (Skr. *Yogācārabhūmi-śāstra*) denilen Saptadaśa-bhūmika adlı Yogācārabhūmi-śāstra'da söyler: **(216-219)** Bütün iyi öğretiler, arzu esaslı, tefekkürden (Skr. *cittotpāda*) doğacak, temasla (Skr. *sparśa*) bir araya gelecek, duygudan (Skt. *vedanā*) çekilecek, meditasyondan (Skr. *samādhi*) çoğalacak, bilgelikten (Skr. *prajña*) mükemmel olacak, kurtuluşu sağlamlaştıracak (ve) yükselme temellidir. **(219-221)** Arzu esaslı demek ise, arzuyu (ve) umudu yükselttiği içindir. Tefekkürden (Skr. *cittotpāda*) doğacak demek ise, tefekkür (Skr. *cittotpāda*) gitgide uyandıracağı içindir. **(221-224)** Temasla (Skr. *sparśa*) bir araya gelecek demek ise, gönül gönüldekiler (Skr. *citta-caitta*) ile irtibata geçip mükemmel

sebeplere denk geldiği içindir. Duygudan (Skt. *vedanā*) çekilecek demek ise, duygu (Skt. *vedanā*) öğretiyi kendine alıp gönülde kıldığı içindir. **(225-228)** Meditasyondan (Skr. *samādhi*) çoğalması demek ise, meditasyon (Skr. *samādhi*) gönlü huzura kavuşturduğu, uysallaştırdığı içindir. Bilgelikten (Skr. *prajña*) mükemmel olacak demek ise, bilgelik (Skr. *prajña*) halas ve mülevves öğretileri araştırıp ayırt ederek kötülüğü bırakıp necatı kabul ettiğindendir. **(228-231)** Kurtuluşu sağlamlaştıracak demek ise, kurtuluş, bağları$_2$ büsbütün yok ettiğindendir. Yükselme temelli demek ise, algılanabilir (ve) anlaşılabilir yol tamamlandığı$_2$ içindir, o sebeple böyledir. **(231-232)** Şimdi iman arzusuna destek olması sebebiyle bu kadar iyi öğretiler tamamladığı için, o sebeple iman tüm öğretilerin başıdır. **(233-235)** Yedinci iman ise, yaradılış esaslı kapıyı açmak için mükemmel eldir. Öğreti dinî eli tutduğundan, bu tefsiri açıklamak için, onun için Jushe lun (Skr. *Abhidharmakośa-bhāṣya*) adlı [Abhidharma]kośavṛtti-śāstra'da söyler: **(236-239)** Canlıları saṃsāralı yeşil çamurdan çekip dışarı çıkardı, diyerek yine bundan sonra bu öğreti mücevherinin eksiksiz bir biçimde doğru öğretisini söylediğinde Buddha'nın öğretiyi açıklamayla donanmış eli vardı. Canlıların inançlı eli vardı. **(239-241)** İki el kavuşarak saṃsāralı yeşil çamurdan dışarı çıkardı, diyerek yine Dazhi du lun (Skr. *Mahāprajñāpāramitā-śāstra*) denilen Mahāprajñāpāramitā-upadeśa-śāstra'da söyler: **(241-244)** Öyle ki insanın eli var ise (ve) mücevherle süslenmiş adaya ulaşsa, gönlünce mücevher toplamaya muktedirdir. Şayet eli yok ise, bunun üzerine mücevher toplayamadan boş kalır. **(244-247)** Yine bundan dolayı ki eğer imanı var ise, Buddhalı, mücevherle süslenmiş adaya girerek kurtuluş mükâfatlı mücevher almaya muktedirdir. İmanlı gönlü yok ise, hece tefsirini bilse de karşılıksız (ve) boş kalır. **(247-250)** Sekizinci iman ise, gönül suyunu arındıracak$_2$ mücevherdir. Gönlü arıttığından$_2$ bu tefsiri açıklamak amacıyla bunun için Weishi lun-śāstra'da (Skr. *Vijñaptimātratā-śāstra*) söyler: **(250-253)** İman ise, su temizleyecek Udaka-prasāda adlı mücevher$_2$, bulanık suları temizlemeye muktedirmiş gibi diyerek inançsız temel ile karışmış, bulanmış gönlü arıtır. **(253-257)** Dokuzuncu iman ise, şan şöhret, doğru yola sevk etmenin donanımıdır. Şöyle ki Xuan ni adlı Bilge Kong fuzi söylemiştir: Devleti yönetmek için beye$_2$ ordu, yiyecek (ve) iman, bu üçü birlikte aynı ölçüde gereklidir. Hemen devletini yönetebilir. **(258-263)** Böyle (bir) sebep olup (da) bu üçünden her birisini terk etmeye$_2$ sıra gelse, evvelki ilk ikisini bıraksa$_2$ olur. İman terk edilse$_2$ hiçbir şekilde olmaz. Evvelki ilk ikisine dayanan yaşam, övgüye değer değildir. Doğru düşüncesini sağlam tutup ölmek övgüye değerdir, deyip bu şekilde söyledi: **(263-**

269) Şayet kimde iman varsa, o kişi hemen doğru kişidir. İman yoksa o, hiç insan hesabına katılmaz. Şöyle ki büyük aracın boyunduruğu yoksa, küçük aracın kıskacı (ve) boğaz bağı yoksa o araç yürüyemez. Bu suretle de kişinin imanı yoksa, o kişiye saygı gösterilmez diyerek böylece söylemiştir. **(270-272)** Onuncu iman ise, sevilme, saygı gösterilme ve iyiliğe ulaştırmak içindir. Nasıl derse, şöyle ki Chun qiu adlı kitapta söyler: **(272-278)** Şayet kimin yalnızca parıltılı$_2$ imanı varsa, o imanla vadilerdeki, küçük vadilerdeki tohum, çiğdem; sulardaki, derelerdeki sargan otu, tazesi taze, bunları alıp kutsal iyi ruhlu Tanrılara saygıdeğer, itibarlı hükümdarlara$_2$ takdim etse, saygı gösterse, bu saygısı faydalı olur, diyerek bu on tür tefsirde evvelki sekizi gerçek$_2$ öğretiye dayanan tefsirdir. **(278-280)** Sonraki ikisi dünyevî tefsire dayanandır. İmanın on tür tefsiri budur.

4.2.2. B^2 Yazması

[ön] **(281-283)** açıklar. Buddhalar (tarafından) bilinen öğreti, son derece derin (ve) anlaşılması zor; (yine onların) söylemiş, açıklamış (olduğu) öğretilerin tefsirlerinin etkisi zor anlaşılabilirdir. **(283-286)** (Bu yolla) Azizlere, Pratikabudlara ulaşılamaz, diyerek söyledi. Böyle diyerek ikinci şüphelenecek sebebi söylemeyi bildirir. Bu şüphelenecek sebep ikidir. **(287-288)** İlk olarak şüphelenecek sebebin gerekçesini söyler. Sebebin gerekçesi ise, (metinde) önceden söylendiği gibi, [arka; beşinci (varak) yüz seksen iki] **(289-291)** (her) iki tarafın (karşısındaki) uzun sırasında kırmızı yazılı öğreti metnidir. Sonra Buddhalar bilgeliğinin derinliğini, bilgelik kapısını kavramanın güç, anlamanın zor olduğunu söyler. **(292-295)** Öyle ki bu kırmızı (yazılı) hecede Buddhalar (tarafından) bilinen öğreti, son derece derin (ve) anlaşılması zordur, diyerek söyledi. Bu ise, Tanrılar Tanrısı Buddha'nın, önceki bağışlayıcı Buddhalar bilgeliği son derece derindir, diye denecek tefsiridir. **(296)** Sonra (onların) söylemiş, açıklamış (olduğu) öğretilerin tefsirlerinin etkisini [bilmek güçtür].

4.2.3. B^3 Yazması

[**A** ön] **(297-299)** hakikatleri görmek için izahatta bulunduktan sonra, evvela her şeyi bir araya getirip sadece bir *çınzu* (Skr. *tathatā*) denen böylesi hakiki bilgeliği görüp hakikat$_2$ esaslı görüş yolunu çekerler. **(300-302)** Veyahut da iki tür boşluk ile tam görerek üç boşluğu bağdaştırıp gereğince bilerek üç düşünceli alamet esaslı görüş yolunu çekip **(302-305)** ve özellik esaslı iki ayırmayı zayıflatmak için belirlenmiş

hakikatleri görüp on altı düşünceli alamet esaslı görme yolunu çekerler. [arka] **(305-308)** Şayet Bodhisattvalar davranışta bulunma vaktinde (~ Skr. *prayogāvasthā*) bu iki görüşleri mevcut kılmazlarsa, bunun üzerine iki tür görüş yolunu çekmek için, iki tür küçük araçlı asilleri ezmeye muktedir olamazlar. **(308-310)** Onun için iki tözsüz ile böylesi hakiki bilgeliği görmeye girmek için belirlenmemiş hakikati görürler. **(311-312)** Görmede oyalanıp (kurtuluş) yolu(nda) aşama kaydetme(yi) yükseltmeyle, Buddha öğretisine, anlaşılması zor olan tefsire kılavuzluk ederek bilmeye

[**B** ön] **(313-316)** ile olacaktır. Bu küçük, sayısız, gönül aldatıcı esaslı da hakiki esaslı da olur. Kutsallığa erişmemiş sıradan canlılar (Skr. *pṛthagjana)* gönlünde de yükseltecek, aydınlanmış asiller gönlünde de yükseltecektir. **(317-318)** Anlayışları (yanlış) tasavvur edecek, yoğunlaşmasız temellidir; cahil ile olmayacaktır, farkı budur. **(319-320)** Beşinci farkı tespit etme tefsir(inin) farkı budur. Engelsiz$_2$ denilen, dört engelsiz bilme (ve) anlamadır, diyerek söyledi. [B arka; beşinci (varak) yetmiş yedi] **(321-322)** Şimdi dört engelsiz bilmeyi (ve) anlamayı üç tür sebep ile ayırır. İlk önce adını tayin eder, ikinci (olarak) belirtisini söyler. **(323-324)** Üçüncü (olarak) esasını çıkarır. Adını tayin etmeye başlar ise, ilk önce öğretiyi engelsiz bilmek, **(324-326)** ikinci (olarak) tefsiri engelsiz bilmek, üçüncü (olarak) bütün anlaşılmaz dile sahip sözü engelsiz bilmek, **(326-328)** dördüncü (olarak) etkili konuşmayı engelsiz bilmek, diye demektir. Daha sonra belirtisini söyleme ise, öğreti anlatmak içindir. Ad, hece, bölüm, ses ile tefsir

[**C** ön] **(329)** … anlatılması imkansız öğretidir. **(330)** … öğretili yerde (Skr. *bodhimaṇḍa*) bulduğu öğretilerdir. Yok **(331)** … yakın gelerek sordu: Benim gönlüm **(332)** … … -dir. Yine tekrar sormamak için **(333)** … (boşluk) … için ben kendim buyuruyorum. **(334)** … (boşluk) … yolu, bilgelik son derece **(335)** … (boşluk) … Buddhaların tamamı bulucu **(336)** … (boşluk) … bütün [C arka] **(337)** … (boşluk) … dileyecekler ve şimdi **(338)** … (boşluk) … ne **(339)** … (boşluk) … belki diyerek, ki o **(340)** … (boşluk) … arzulayacaklar, rahipler ve **(341)** … … Tanrılar, ejderhalar, şeytanlar kutsallık **(342)** … Gandharva adlı müzisyen Tanrılar da **(343)** … görüşüp ulaşırlar. Şüpheli gönlünü **(344)** … iki ayaklıda

[**D** ön] **(345-348)** -daki tutkuları akıp gidecek. Bana tabi, var (olan) bedene tabi kötü öğretiler doğup aldanmaya yükselecekler, diyerek onun için engelleyerek buyurdu. Bunun adı üçüncü aldanma ile korkma$_2$ diye söylenir. **(349-352)** Dördüncü pişmanlık ile korkmadır$_2$. O hangisidir derse, öyle ki, bu öğreti mücevherini açıklasa,

saygıdeğer, öğretili, kıdemli (harfiyen: ordu beyi) Arhat Śāriputra, kendisinin eriştiği Arhat kutsallığını aşıp kurtarıp [D arka; beşinci (varak) iki yüz on iki] **(353-357)** bende nasıl var oldu? … tanık olup bu küçük araç (Skr. *Hīnayāna*) öğretisi diyerek nedamet duyup kendi ulaştığı küçük mükâfatı bırakıp büyük araç (Skr. *Mahāyāna*) dayanağını bilip buyurarak ve arzulayarak buyurmak için, onun için onun için sakin! sakin! Śāriputra, bu sözü de tekrar söyleme, diyerek engelleyerek buyurdu. **(358-360)** Bunun adı dördüncü pişmanlık ile korkma$_2$ diye söylenir. Beşinci hile yaptı, demek ile korkmadır$_2$. O hangisidir derse, öyle ki, eğer bu öğretiyi

[**E** ön] **(361-364)** hakikatini anlamayı bildirir. Sonraki bir yarım mısra, bütün yüce topluluk, Tanrı Buddha'nın önceki hayat şekillerinden öğüt$_2$ elde edeli uzun (zaman) olduğunu, söylediğini anlatır. **(364-368)** Son bir yarım mısra, Arhat Śāriputra kendi başlayarak, o bütün topluluk$_2$ öğretiyi işitirse, bilip anlayarak sevinç$_2$ doğduğunu, söylediğini anlatır. En üstün iki ayaklıda saygı göstermek amacıyla, diyerek söylemesi [E arka; beşinci (varak) iki yüz yirmi altı] **(369-372)** ise, öyle ki tam, bilge Tanrılar Tanrısı Buddha, iki ayaklı, çok ayaklı, ayaksız, bir araya gelmiş bütün canlı evlatları arasında saygı göstermek$_2$ için buyurur diye, onun için iki ayaklıda saygı göstermek amacıyla, diye demiştir. **(373-376)** Öyle ki, bu iki ayaklı, çok ayaklı, ayaksız denen bu üç tür canlılardan iki ayaklılar hepsinden mükemmeldir. Asil yola (Skr. *āryāmarga*) girebilmek için, o hangisidir derse, insan ve Tanrı daima

[**F** ön] **(377-383)** bilgelik için adı yanılmaz, bu(na) uygun usulde ayrı ayrı uygun biçime sokar. Beden gibi bir araç diye söylenecek öğreti esasında yahut da orta veya ikinci derecede sezgi yeteneğine sahip (canlılara) vaaz etme lütfunda bulunarak sebebi, mükâfatı, bilgeliği, gerçek$_2$ esası ikisi, bu (her) ikisi ile anlayabilmeyi öğretir. **(383-384)** Yalnız bu bir usul bölümünde (Skr. *upāya-kauśalya*) bir araya getirip öğretmekteki sebebi, mükâfatı, sakinleşmiş [F arka; beşinci (varak) iki yüz doksan altı] **(385-389)** aydınlanmış adlı Buddha kutsallığına sahip bir aracın gerçek$_2$ esas tefsiri tamamen bilinir. Onun için bu öğreti mücevherinin esas śāstrasında bu usul bölümünde (Skr. *upāya-kauśalya*) başka bölümdeki öğretiler ile bütünüyle bildirip bu tefsirler(in) farkını tamamen tefsir eder. **(389-392)** O tefsir etme, şimdiki bu tefsir etmeden farklı değildir. Bu bölümden sonra anlatmıştır. Bu bölümdeki tefsirleri, bu tefsirleri sonraki tefsir ile harmanlasa

[G] (393-395) Kaplan yılı(nın) onuncu ayı(nın) yirmi dokuzuncu gününde, Adaş Kaya hasta olduğunda ben Tämür Kaya, -(onun) tehlikesi(nin) uzaklaşıp çabucak

iyileşmesi düşüncesiyle- bu SADDHARMAPUṆḌARĪKA-SŪTRA mücevherinin tafsilatlı tefsirini nakletmeye giriştim. BİTTİ. İYİ İYİ!

4.2.4. B^4 Yazması

[**Haneda Nr. 61** ön] **(396-399)** yine Tanrılar Tanrısı Buddha iki ayaklı olmayı buyurur. Bu üç kısım canlıların hepsinden daha iyi olduğundan, bunun için (o,) iki ayaklılar (arasında) saygıdeğer (olarak) adlandırılmıştır. **(399-401)** Dinleyici Arhatlar arasında Arhat Śāriputra hepsinden daha iyi olduğundan bunun için adlandırılmıştır. **(401-403)** Bu dizeden (Skr. *ślok*) sonra, o zaman (Buddha,) Arhat Śāriputra'ya şöyle deyip buyurdu: Ey Śāriputra öyle ki sen olağanüstü [arka] **(404-406)** öğretiyi vaaz etmem için üç kez ricacı (oldun), defalarca arz ettin. Sen böyle arz et(tiğinde) (ben öğretiyi nasıl) vaaz etmeyeyim? Sen şimdi iyice dinle. **(407-408)** Ben böylece sana (öğretiyi) bölerek (ve) ayırarak vaaz edeyim, diye buyurdu. **(408-411)** Bütün bilge Tanrılar Tanrısı Buddha bu ferman buyrulduğu vakitten sonra rahip, rahibe, mümin, mümine oturduğu yerlerinden

[**Haneda Nr. 73** ön] **(412-413)** (öğretiyi) vaaz etme lütfunda bulunup şüphelerini, pişmanlıklarını gidermeyi buyursa, diyerek Arhat Śāriputra bu şekilde rica etti. **(414-416)** Bu ise üçüncü özellikle arzulanan istektir. Sebebin$_2$ iki tefsiri vardır. Biri sebep diye (bir) tefsirdir. İkinci öğreti cevheri diye (bir) tefsirdir. **(416-419)** Tanrılar Tanrısı Buddha başka başka sebep ve öğreti cevheri, ikisini birlikte buyursun diye (bir) istekdir. O vakit tamamen bilge Tanrılar Tanrısı Buddha, Arhat Śāriputre'ya böylece diyerek buyurdu: [arka] **(420-423)** Ey Śāriputra, ben önceden böylece söylemedim mi? Bütün Buddhalar, adı yüceltilmişler (Skr. *bhagavat*) yöntem$_2$ (Skr. *upāyakauśalya*) ile, başka başka sebep$_2$ vasıtasıyla, çeşitli meseller vasıtasıyla, farklı söz (ve) ifade vasıtasıyla öğretiyi vaaz etme lütfunda bulunsalar, **(423-426)** bu öğretiyi vaaz etme lütfunda bulunma, bütün anlaşılması imkânsız daha iyi, bütün doğru aydınlanma adlı kutsal Buddhalık içindir. Bodhisattvalara fayda$_2$ sağlamak içindir, diye söyledi. **(426-427)** Böyle söylemesi dolayısıyla Tanrılar Tanrısı Buddha öğretiyi vaaz etme lütfunda bulunmanın fayda[sına işaret eder].

[**Haneda Nr. 34** ön] **(428)** … (boşluk) … **(429)** … (boşluk) … adlandırılmış olan **(430-434)** … soylularda Buddhalığa gönül yüceltip yine o gönüllerden dönüp küçük mükâfatı arzulamaları dolayısıyla, (sūtrada) "küçük oğlancıklar" diye ifade edilir. **(434-436)** Cehalet ile kaplı olduğundan, (sūtrada) "cahildirler" diye ifade edilir.

(436-438) Altı duyu organlarını (Skr. *āyatana*) serbest kılmaları dolayısıyla, (sūtrada) "Sevinerek$_2$ melodiye teslim olmuş(lar)" diye ifade edilir. **(439-440)** "Altı duyu nesnesini (Skr. *viṣaya*) arzulayarak ve (ona) sımsıkı tutunarak sevmiş$_2$" diye anlamlandırıldığından [arka] **(441)** … (boşluk) … **(442)** ile, onu … (boşluk) … **(443-447)** sözü işitip korkup$_2$ o eve doğru, layıkıyla oğlanlarını kurtarmak$_2$ için, öyle ki o yanmakta olan ateşte yakmamak için diye ifadelidir. **(447-453)** Aziz(ler), genellikle yeniden doğmanın ızdırabını$_2$ anlatmak, bilhassa onun kötülüğünü hakir görmek amacıyla söylemeyi, bütün tehlikelerini$_2$ söylemeyi, evin yıkımını, ateş ile yanmayı, ihtiraslı (Skr. *kleśa*), zehirli solucan, böcekler

5. AÇIKLAMALAR

5.1. A Metninin Açıklamaları

001 Yazmanın başında yer almayan kısım Bang ve Gabain neşrinde şu şekilde tamamlanmıştır:

0 … … … [adak yokaru tizkä tägi]
1 [yer ulug tetir , a užä]k urmış
2 [kärgäk , yer (?) öŋlüg yaruk y]aşuk alku (Bang, Gabain, 1931b, 324).

Bang ve Gabain'e göre, önerilen tamamlamalardan sadece *adak* kesin değildir; çünkü 'ayak' sözcüğü için burada 'pençe' sözcüğü de bulunuyor olabilir. Bu tamamlamada ikinci satırda yer alan *yer*, aralarında *yer*'in eksik olduğu beş elementi temsil eden sonraki satırların içeriğinden ortaya çıkmaktadır ve burada yer alması gerekmektedir. *yer öŋlüg* tabiri ise kesin değildir (Bang, Gabain, 1931b, 332, 1. n.).

001 **užäk:** Sözcük Soğdcada *'wj'k* yazımına sahiptir ve 'harf' (Gharib, 1995, 74b, 1893. madde başı) anlamındadır. ED 24a'da sözcük 'yazılı karakter, harf, hece' olarak anlamlandırılmıştır ve yine sözcüğün Soğdca bir görünüşe sahip olduğu, bu dil vasıtasıyla Türkçeye geçmiş olacağı; fakat sonuç itibariyle aynı anlamdaki Çin. 字 *zi*'ye (G. 12324) kadar uzanacakmış gibi göründüğü belirtilmiştir (Clauson, 1972, 24a). *užäk* şeklindeki okuma için krş. *bir užäk ärsär ymä bititsär* BT XXXVII, 03262 (Wilkens, 2016, 386).

002 **alkudın sıŋar:** UW 105'te yapısı *alku+dın* şeklinde açıklanan sözcük, *sıŋar* ile birlikte 'überall // her yerde, her tarafta' anlamında çevrilmiştir (Röhrborn, 2015, 105). Bu yapının aynı anlamda kullanılışı için krş. 006., 009. ve 013. satırlar.

004 **tiz yokaru belkä t(ä)gi suv ulug tetir:** Erdal GOT'ta cümle bilgisi bakımından *yokaru* sözcüğünün normalde bir zarf olmasına karşın, burada yalın durumdaki isimleri çekimlediğini belirtir (Erdal, 2004, 395). *yokaru* sözcüğünün aynı görevde kullanılışı için krş. 007. ve 010. satırlar.

004 **suv:** Toprak, su, ateş ve rüzgâr (veya hava) yaratılan tüm canlılarda olan dört element veya dört alandır. Bunlardan toprak sertliği, su şeffaflığı, ateş ısıyı, rüzgâr veya hava hareketi/devinimi temsil eder. Bu dört elementin vücutta uyumsuz çalışması dört yüz kırk hastalığa yol açar (Soothill, Hodous, 1937, 173a). Dört elementten biri olan suyun (Soothill, Hodous, 1937, 159b) sekiz evsafı olduğu söylenir: Su; temiz, serin, şifalı, sakinleştirici, kokusuz ve lezzetlidir (Beer, 1999, 13).

007 **ägin:** *ägin* yerine *äŋin* okuma önerisi için bk. Röhrborn, 1977-1998, 385b. Aynı durum için krş. 010. satır.

008 **ot:** Dört elementten biri olan ve ısıyı temsil eden ateş (Soothill, Hodous, 1937, 160b), bedensel kirliliğin arındırıcısı olarak öne çıkar (Edgerton, 1953, 256b).

009 **alkudın:** Bir imlâ özelliği olarak sözcüğün <k> ünsüzü bu örnekte üç noktalı olarak yazılmıştır:

010 **om:** *Oṃ*, Sanskritçe bir *dhāraṇī* hecesidir ve *mantra*ların ilk hecesini teşkil eder. *A-u-m*'dan oluşan ve mistik bir *dhāraṇī* hecesi olan *oṃ*, Brahmanlar ve Budistler tarafından kutsal sayılır. Dindarlar, bu hecenin mukaddes olduğunu ve yüksek sesle dile getirilmesi gerektiğine inanırlar (Getty, 1914, 172). Özellikle Tibet Budizmine mensup Budistler tarafından mistik bir hece ve meditasyonun bir unsuru olarak kabul edilen bu hece, çoğunlukla 'kutsal doğrulama sözcüğü ve hürmetkâr tasdik' anlamlarındadır ve bazen 'evet, hakikaten, (o halde) öyle olsun' olarak çevrilir, bu bağlamda *âmin* ile karşılaştırılmaktadır (Soothill, Hodous, 1937, 343b).

011 **yel:** Rüzgâr veya hava da dört elementten biri olarak karşımıza çıkar (Soothill, Hodous, 1937, 318a) ve hareketi/devinimi temsil eder.

011 **sva:** *svā* için bk. 051. açıklama.

012 **yürüŋ yipin:** 'beyaz (ve) kırmızı'. Metnimizde *yürüŋ yipin* şeklinde yer alan söz öbeğine benzer bir kullanım için krş. *yipüni yürüŋi* 'parlak kırmızı ve beyaz' HT X, 287 (Mirsultan, 2010, 99). HT IX, 1357. satırda ise *yipün* sözcüğü Çince karşılığı 丹 *dan* ile 'zinnoberrot // zincifre kırmızısı' olarak anlamlandırılmıştır (Aydemir, 2013, 180, 395).

014 **saç kıdıg tüpiŋä tägi** 'saç ucu(ndan) köküne kadar'. Bang ve Gabain *saç kıdıg töpingätägi*. Bang ve Gabain, tamamen *saç kıdıg yokaru töpükätägi* olarak

okunması gerektiğini düşünür (Bang, Gabain, 1931b, 334, 14. n.). Bu ibaredeki *töpü* ‘tepe, başın üst kısmı’ [töpö] sözcüğünü, burada geçen *kıdıg tüp* ibaresinin Uygurcadaki anlamsal karşılığı olan *uç tüp*’e dayanarak *tüp* ‘dip, kök’ şeklinde okumak yerinde olacaktır. Krş. *uçı tüpi* BT VIII, B 228 (Kara, Zieme, 1977, 111) ve *tüpi uçı* BT VIII, B 250 (Kara, Zieme, 1977, 114).

014 **kök kalık:** Budizmde beşinci elementi ifade eden bu terim ‘gökyüzü, hava, atmosfer’ anlamlarında kullanılır (Soothill, Hodous, 1937, 292b).

015 **ha:** *hā* için bk. 051. açıklama.

016 **osuglug:** Bang ve Gabain, *osuglug* arkasında *yaruk yaşuk* gibi bir ibarenin eksik olduğunu belirtmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 334, 16. n.).

018 **yap(ı)rgaklag:** ED 880a’da *yap(u)rgaklag* (Clauson, 1972, 880a) şeklinde yer alan sözcük, DTS 236a (Nadelyaev ve diğ., 1969, 236a) ve OTWF’de (Erdal, 1991, 148) *yap(ı)rgaklag* şeklindedir.

020 **kı:** Bang ve Gabain şi [? kı?]. Yazmada <k> veya <ş> belirgin değildir.

021 **tägşil-:** Erdal OTWF’de daha önceden *täg-iş-il-* ‘değişmek’ şeklinde açıklanan bu fiilin (Bang, Gabain, 1931b, 334, 21. n.; Clauson, 1972, 488a; Nadelyaev ve diğ., 1969, 549a) Eski Türkçede kökeninin açıklanmadığını; fakat muhtemelen bu kökün Ttü.’de *değiş-* şeklinde aynı anlamda yaşadığını ve ayrıca bu fiilin Eski Türkçe *täg-iş-* ile doğrudan ilişkisinin olmadığını; ancak *tägşür-*’e yakın olduğunu belirtir (Erdal, 1991, 676).

021 **tilgän:** Bang ve Gabain neşrinde burada geçen *tilgän* sözcüğü Skr. *maṇḍala* ile ilişkilendirilmiş ve ‘çark’ ve ‘tekerlek’ anlamı verilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 334, 21. n.; Monier-Williams, 1899, 775c). *Skr. maṇḍala için bk.* 2. 2. 3. 3. Maṇḍala (Uyg. *mandal*, *mantal*).

023 **y(a)ltr(ık)l(ı)g** ‘ışıltılı’ <yrtrlq>. Bang ve Gabain neşrinde *<yrtrlq>’ın* aslında *<yltrqlq>,* yani ‘*yaltrıklıg’* için bir yazım hatası olduğu belirtilir (Bang, Gabain, 1931b, 334, 23. n.). Okuma önerisi için ayrıca bk. Röhrborn, 1977-1998, 113b; Röhrborn, 2015, 120. Bu örnek için krş. *altun öŋlüg y(a)ruk yaltrıklıg* BT XIII, 13,1 (Zieme, 1985, 91); *vaiduri yaltrıklıg atlıg burhannıŋ bälgürtmäsi d(a)rnisı bo ärür* BT XXIII, G136 (Zieme, 2005a, 136).

023 **luşanta burhan** ‘Buddha Locana’. Bang ve Gabain neşrinde, *luşanta burhan* için F.W.K. Müller’in şüphe duyarak da olsa *Locana’yı düşündüğü,* ancak yine de *<ş>’nin* bu eşleşmeyle çelişiyor gibi durduğu belirtilir. Bang ve Gabain, ilgili kısmı içeren açıklamasında yer verdiği T I D 200 nolu Uygurca fragmanda geçen *luşyanta buddha* tabirinin, metinde geçen *luşanta buddha* ile benzer olduğunu kabul etmek istediklerini de belirtir (Bang, Gabain, 1931b, 334, 23. n.). T I D 200 (Mainz 774)’e hem Bang ve Gabain neşrinde hem de Zieme’nin bir yazısında değinilir. Metinde iki kez geçen *luşyanta burhan özi* (15. ve 17. satırlar) tabiri için, Zieme tarafından ‘Buddha Vairocana’nın esası’ anlamı verilmiş; ancak sözcük kökünün soru işareti ile Çince olduğu belirtilmiştir (Zieme, 1981, 242, 46. dipnot). DTS’de *luşanta* şeklinde madde başı olarak verilen sözcüğün *loçanta* ile karşılaştırılması istenilir (Nadelyaev ve diğ., 1969, 334b). Bu ibarenin okuma ve çeviri önerisi için bk. Röhrborn, 1977-1998, 113b; Röhrborn, 2015, 120.

024 **süzök arıg sırıçga:** Bu ibare Bang ve Gabain neşrinde ‘reines Glas // temiz (veya pak) cam’ (Bang, Gabain, 1931b, 327) olarak UW’de ise ‘durchsichtiges$_2$ Glas // berrak (veya saydam) cam’ (Röhrborn, 1977-1998, 185a) olarak çevrilmiştir. Anlam bakımından UW’deki biçim daha isabetli olduğundan çeviriye bu şekil dahil edilmiştir. *sırıçga* için ayrıca krş. BT XXIII, D021 (Zieme, 2005a, 70).

025 **üç miŋ ulug miŋ yertinçü yer suv:** Skr. *trisāhasramahāsāhasralokadhātu* terimine karşılık gelen bu ibare için krş. BT XXV, 1436 (Wilkens, 2007, 146); BT XXXVII, 06849-06850 (Wilkens, 2016, 576).

025 **ulatı:** Sözcük *ula-* ‘eklemek, ilave etmek’ anlamına gelen fiile *–t-* ettirgenlik çatı ekinin ve *–ı* zarf-fiilinin eklenmesiyle oluşmuş ‘ve, devamla’ anlamında kalıplaşmış bir zarftır (Clauson, 1972, 134a; Moerloose, 1986, 123-133; Erdal, 1991, 798; Nadelyaev ve diğ., 1969, 609a).

026 **ontun sıŋarkı burhanlar** ‘on taraftaki Buddhalar’. ‘On yön’ anlamındaki bu terimle kâinat kast edilmektedir (Soothill, Hodous, 1937, 426a). Kâinat, uzayın on yönü veya başka bir deyişle pusulanın sekiz yönü (kuzey, güney, doğu, batı, kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı) ve en üst nokta ile en alt noktadan toplamda on yönden oluşur. Her bir yön için bir Buddha vardır (Soothill, Hodous, 1937, 50b).

027 **közün-:** ED'de bu fiilin *köz* ile etimolojik olarak açık bir bağlantıya sahip olan *kör-* fiilinin muhtemelen çok eski bir varyantı olan **köz-* fiilinin dönüşlü çatısı olduğu ve *körün-* ile eş anlamlı olduğu belirtilmiştir (Clauson, 1972, 762a). OTWF'de fiil 'to be visible, to appear // görünür olmak, görünmek' olarak anlamlandırılmıştır. Kökeni belirsiz olan fiil, belki *köz+ü-n-* veya muhtemelen **köz-ü-n-* şeklindedir ve *kör-* ile ilgili bir kökle ilgili olabilir. Erdal *közün-*'in yapısal olarak açık olmadığını, *kör-ün-*, *kör-*'den sonra örneksemeli ikincil bir yapım olabileceğini belirtir (Erdal, 1991, 607).

027-028 **üstün t(ä)ngri yeri altın tamu yeri:** UW'de de değinilen bu ibare 'oben der Himmel und unten die Hölle // yukarıda gökyüzü ve aşağıda cehennem' (Röhrborn, 1977-1998, 110b) olarak çevrilmiştir. Burada bu çeviri esas alınmıştır. Bu yapıya benzer bir kullanım için krş. *üstün öŋ alkınçusı t(ä)ŋri yeri altın aviş tamuka tägi* BT IX, 18 r. 26-27 (Tekin, 1980, 58).

028 **tört tugmak:** Skr. *catur-yoni*, Çin. 四生 *si sheng*, Budizmde doğumun dört şeklini ifade eder. Bunlar: (1) Çin. 胎 *tai* veya 生 *sheng*, Skr. *jarāyuja*, memeliler gibi doğmak, (2) Çin. 卵生 *luan sheng,* Skr. *aṇḍaja,* kuşlar gibi yumurtlayarak doğmak, (3) Çin. 濕生 *shi sheng* veya Çin. 寒熱和合生 *han re he he sheng*, Skr. *saṃsvedaja*, kurtlar ve balıklar gibi nemde yahut suda doğmak, (4) Çin. 化生 *hua sheng*, Skr. *aupapāduka*, kozadan çıkan güve gibi veya Hinduizmdeki Tanrılar veya ilahi varlıklar gibi veya cehennemde veya yeni tekâmül eden dünyadaki ilk varlıklar gibi başkalaşmış yolla doğmak (Soothill, Hodous, 1937, 178b).

028 **beş yol:** Bu tabir Çin. 五道 *wu dao* 'beş yol' (G. 12698 10780) veya Çin. 五趣 *wu qu* 'beş istikamet' (G. 12698 3077) yani beş varoluş biçimine işaret etmektedir. Bunlar; Çin. 地獄 *di yu* 'cehennem', Çin. 餓鬼 *e gui* 'aç ruh', Çin. 畜生 *chu sheng* 'hayvan', Çin. 人間 *ren jian* 'insan' ve Çin. 天上 *tian shang* 'Tanrı' (Soothill-Hodous, 1937, 127b; Digital Dictionary of Buddhism, 五道 maddesi, www.buddhism-dict.net, Erişim tarihi: 25.12.2016). Krş. *beş yoltakı tınl(ı)glar* 036.

033 **huaşen burhanlar ätözin:** Budizmde *trikāya* terimi Buddha'nın doğasını veya üç tür bedenini temsil eder. Buna göre üç tür beden *dharmakāya*, *sambhogakāya*, ve *nirmāṇakāya*'dır (Soothill, Hodous, 1937, 77b). Üçüncü beden

olan *nirmāṇakāya,* Çin. 化身 *huashen*, metnimizde *huaşen* olarak geçmektedir. Esasen Uygurcada *nirmāṇakāya*, çoğunlukla *bälgürtmä ätöz* tabiriyle yer alır. Cehennemde eziyet çeken insanları kurtarmak için cehennemde bir mahluk olduğu gibi, *huashen* de genellikle hayvanlara vaaz vermek için hayvan şeklindeki Buddha tezahürüne işaret eder (JEBD, 1979, 259a-b).

035 **yaruk üntürüp tört:** Satırın geri kalan kısmı boştur (krş. Bang, Gabain, 1931b, 326).

036 **ätözintä tägdüktä:** Bang ve Gabain tarafından bu ibarenin teknik bir terim mi, yoksa *nom ätözintä* şeklinde bir eksilti mi olduğunun belirsizliği belirtilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 335, 36. n.).

037 **öçüp:** Bang ve Gabain neşrinde, sözcüğün *öçürüp* için bir yazım hatası olduğu, eğer yazan kişinin *öç-* fiilini ettirgen anlamında kullansaydı 075. satırda *öçgü* diyeceği belirtilmiştir. Bununla birlikte her ne kadar açıklama *ätözläri kodup* aracılığıyla yapılmasa da *kılınçları* ile 037. satırdaki özne açıklanmak istenmiştir. Bang ve Gabain tarafından esasen burada doğru olanın *öçür-* olduğuna dikkat çekilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 335, 37. n.).

039 **dyan sakınç:** *dyan* ile *sakınç* sözcükleri eş anlamlıdır. *dyan* sözcüğünün kökeni için krş. Toh. A *dyāṃ* (Poucha, 1955, 139); Toh. B *dyāṃ* (Adams, 2013, 349); Soğd. *δy''n* (Gharib, 1995, 147, 3724. madde başı) ~ *δy'n* (Gharib, 1995, 147, 3724. madde başı); Skr. *dhyāna* (Monier-Williams, 1899, 521a; Edgerton, 1953, 287a).

039 **uzatı** 'daima, her zaman'. ED'de sözcüğün *uzat-* fiilinin üzerine gelen *–ı* zarf-fiili ile oluştuğu belirtilmektedir (Clauson, 1972, 282b). OTWF'de kalıplaşmış zarflar arasında gösterilen *uzatı*'nın anlamı 'for a long time // uzun zamandır' şeklinde verilmekte ve kökeninin *uza-t-* 'to see somebody off // göndermek, geçirmek, uğurlamak' ile ilişkili olduğu belirtilmektedir; ancak *uzatı* doğrudan semantik olarak *uzat-* fiili ile bağlantılı değildir. Erdal'a göre, *uza-* fiili uzuyor olma anını içerir, *uzat-* fiilinin arkaik anlamlarından biri de bu alanı kapsıyor olmalıdır (Erdal, 1991, 798).

040 **ölügsüz:** Bang ve Gabain neşrinde, ayrıca bu bağlamda her zaman *ülgüsüz* 'sonsuz' da olabileceği belirtilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 336, 40. n.).

ölügsüz şeklindeki okuma için ayrıca krş. Erdal, 1991, 198; Röhrborn, 1977-1998, 350a.

042 **s užäk:** Bang ve Gabain s [? ş?]. Yazmada <s> veya <ş> belirgin değildir.

045 **yerig:** Bang ve Gabain neşrinde *yerig* arkasındaki *ot* sözcüğünün kasıtlı olarak silindiği belirtilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 326, 1. dipnot).

049 **tuymak bilig:** Burada *tuymak bilig*, Skr. *bodhi* karşılığında kullanılmıştır. Skr. 'bilinçli, anlayışlı' anlamındaki *bodha* sözcüğünden gelen *bodhi* 'aydınlanma' anlamındadır (Soothill, Hodous, 1937, 480a). Sözcük ayrıca 'kusursuz bilgi ve bilgelik' anlamlarına da gelir (Monier-Williams, 1899, 734c).

049 **tutunçsuz** 'erişilmez'. Sözcük için krş. *ilinçsiz tutunçsuz* 'beyond being hold // tutulmanın, zapt etmenin ötesinde' BT XXVIII, D076 (Yakup, 2010, 191).

051 **sva ha** 'svāhā'. Sanskritçe bir *dhāraṇī* hecesi olan *svāhā,* çoğunlukla anlamsız, kısa büyü formülleri olarak addedilen *mantra*ların sonunda yer alır. *Oṃ* hecesi başta, *svāhā* hecesi sonda olmak üzere, klasik bir *mantra* tarzında, bu heceler edimsel ve ritüel söz etkisinin bir işaretidir (Davidson, 2009, 107). 'Selam, bir çeşit âmin, ikmali belirten mistik bir sözcük, iyi şans, nirvāṇa' anlamlarına gelen sözcük, kötülükleri yok edip iyilikleri artırabilir (Soothill, Hodous, 1937, 479b).

052 **ötrü:** Erdal GOT'ta 'sonra' anlamına gelen ve lokatif eki alan bir sontakı olan *ötrü*'nün, metnimizde 'bunun üzerine' anlamında bir bağlaç olarak kullanıldığını belirtir: *tep sakınmış k(ä)rgäk ötrü ätöz küzädgü tamga tutmış k(ä)rgäk* 'diye düşünmeli. Bunun üzerine bedeni koruyacak mührü tutmalı.' (Erdal, 2004, 328).

053 **tamga** 'damga, mühür; *mudrā*'. Tibet Budizminin önemli sembollerinden olan ve meditasyon sırasında yapılan önemli uygulamalardan biri de Eski Uygurca metinlerde *tamga* veya *mudur* olarak da geçen *mudrā*lardır. Detaylı olarak bk. 2. 2. 3. 2. Mudrā (Uyg. *mudur*).

054 **atsız ärŋäk** 'yüzük parmağı'. *atsız ärŋäk* için ayrıca krş. BT VII 329, 752 (Kara, Zieme, 1976, 45, 62), UigTot. 1414, 1423 (Zieme, Kara, 1979, 192).

055 **içtirti:** Erdal GOT'ta burada geçen *+tI* ekinin, yer zarfının bir grubunu oluşturması için eski bir durum eki *+dXr*'a eklendiğini belirtir (Erdal, 2004, 330;

ayrıca Clauson, 1972, 21b). Krş. *alṭı y(e)g(i)rmi elig içtirti* UigTot. 540 (Zieme, Kara, 1979, 120) ve *içtirti ig kägän* BT XXIII, A093 (Zieme, 2005a, 43).

055 **orton ärŋäk** ‘orta parmak’. Bang ve Gabain *kedin, altın, üstün* örneklerini de vererek *orton* sonundaki *–n*’nin diğer yer zarflarından geldiğini belirtmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 337, 55. n.).

056 **ulug ärŋäk** ‘baş parmak’. *ulug ärŋäk* için ayrıca krş. BT VII 77, 320, 662, 735, 752. satırlar (Kara, Zieme, 1976, 34, 45, 57, 61, 62).

057 **yanar ärŋäk** ‘işaret parmağı’. *yanar* sözcüğü *yan-* ‘tehdit etmek’ anlamındaki fiille ilişkili olup *yanar ärŋäk* tabiri Skr. *tarjanī* ‘işaret parmağı’ karşılığındadır (Clauson, 1972, 942a; Nadelyaev ve diğ., 1969, 231b; Bang, Gabain, 1931b, 337, 57. n.). Krş. 058.

061 **nmao (oku: namo)** ‘namo; saygı’. Sözcüğün harf çevirisi <nm’w> şeklindedir ve bu hâliyle yazılışı bakımından Soğdcadaki *nm’w* (Gharib, 1995, 240a, 5985. madde) ile aynıdır. Bang ve Gabain bu yapının Skr. *namo*’nun eski Soğdca yazımı olduğunu belirterek metnin yazmanının Soğdca bir örneğe sahip olup olmadığı sorusunu sorar (Bang, Gabain, 1931b, 337, 61. n.).

061 **viti:** Bang ve Gabain wati (daha ziyade: witi?). *viti* sözcüğü Skr. *vidhi* ‘kural, formül, karar’ ile karşılaştırılabilir (Monier-Williams, 1899, 968a).

063 **sim küzädgüçi t(ä)ŋrilärig:** Skr. *sīmā* sözcüğüne dayanan *sim* sözcüğü ‘sınır’ anlamındadır (Monier-Williams, 1899, 1219a). *sim küzädgüçi t(ä)ŋrilär* tabiri ise Skr. *lokapāla* karşılığında kullanılmıştır. Bu Skr. sözcük ‘bir dünya gözeticisi, dünyanın gözeticisi, dünyanın dörtte birinin vekili’ anlamındadır ve *Loka-pāla*lar bazen varlıkların farklı sınıflarının gözetici Tanrıları olarak addedilir; fakat ekseriyetle dünyanın dört ana ve dört de orta gözetici Tanrılarıdır (Monier-Williams, 1899, 906c).

064 **biliglär** ‘semboller, belirtiler’. Bang ve Gabain *bilig* sözcüğünün burada ‘belirti, işaret, özellik, nitelik, sembol’ gibi bir anlama gelmesi gerektiğini belirtmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 337, 64. n.). Krş. 092. satır.

073 **sıŋar{k}kı:** Harf çevirisi <synk’rq qy> şeklinde olan sözcükte <k> fazladan yazılmıştır.

073 **küçi yetginçä:** Erdal GOT'ta *–gInçA* ekinin biri '-e kadar' diğeri ise '-dığı sürece' olmak üzere iki farklı anlamı olduğunu belirtir. Metnimizde *–gInçA* eki '-dığı kadar' anlamında geçmektedir (Erdal, 2004, 479).

074 **söz:** Bang ve Gabain neşrinde sözcüğün gereksiz olduğu belirtilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 338, 74. n.).

075 **öçü⟨r⟩gü:** Bu okuma önerisi için krş. Bang, Gabain, 1931b, 328; Röhrborn, 1977-1998, 44b; Röhrborn, 2015, 15; Erdal, 2004, 387.

075 **ada öçü⟨r⟩gü üçün sakınç ayu berälim:** Erdal GOT'ta bu cümlenin anlamının, 'Tehlikeleri ortadan kaldırabileceğiniz düşünceleri söyleyiverelim' değil, 'Tehlikeleri ortadan kaldırmaya yarayan meditasyonu bildirelim' şeklinde olduğunu ve sontakıya ait olan öbeğin, tekrar bitişik ad niteleyeni *sakınç*'ı nitelediğini belirtir (Erdal, 2004, 387). Bu cümlenin çevirisinde Erdal'ın görüşü esas alınmıştır.

076 **iŋir ugurta:** *iŋir* sözcüğü 'alacakaranlık, güneşin batışında gece ve gündüz arasındaki yarı aydınlık' olarak anlamlandırılmaktadır (Clauson, 1972, 188b; Nadelyaev ve diğ., 1969, 211a). *iŋir ugur* tabirini ise 'şafak vakti' olarak çevirmek yerinde olacaktır.

079 **yaruk yula:** Metinde geçen *yaruk yula* 'parlak meşale' tabiri, Bang ve Gabain'e göre *yaruk yolug* için bir yazım hatasıdır ve bu noktada 134. satırdaki *ol yaruk yolug taplasar* ibaresiyle karşılaştırılması istenilir (Bang, Gabain, 1931b, 338, 79. n.).

082 **käzig ig kägän:** Bang ve Gabain neşrinde 'ateşli hastalıklar' olarak tercüme edilen bu ibareye, ED'nin *käzig* maddesinde 'nükseden hastalıklar' olarak yer verilmiştir (Clauson, 1972, 758b-759a). Metnin tercümesine bu şekil dahil edilmiştir.

084 **yam:** Sözcüğün son harfi belirgin bir şekilde yazılmamıştır. Uyg. *yam*, Skr. *Yāmāḥ* için krş. *yam t(ä)ŋri yeri[ntäki] suyame atl(ı)g t(ä)ŋri kızı* 84b.7-8 (Kasai, 2008, 186).

085 **kirsiz:** Bang ve Gabain, R. Rahmeti'ye göre *kirsiz*'in *kişisiz* için bir yazım hatası olduğunu belirtmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 338, 84. n.).

086 **sürä eltü barıp kämişmišin tüşmišin sakınmış**: Bu satırın başında bir sözcük karalanmıştır.

086 **tüşmişin:** Bang ve Gabain tarafından, burada *tüş-* fiiline ettirgen çatı eklenerek sözcüğün *tüşür-* şeklinde olması gerektiği; çünkü *tüş-* fiilinin tamamen bir özne değişimine sebep olacağı belirtilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 338, 84. n.). Burada anlam öne çıkarılarak 'düşürdüğünü' şeklinde çevrilmiştir.

088 **alŋadturgu:** *alŋadtur-* fiili *alıŋ* isminin üzerine gelen *+(A)d-* isimden fiil yapma ekinin orta hecesinin düşmesiyle oluşan *alŋ+ad-* (Erdal, 1991, 337, 485; Clauson, 1972, 149b; Röhrborn, 2010, 52) şekline, *–tur-* ettirgen çatı ekinin gelmesiyle oluşmuştur. Erdal GOT'ta metnimizde geçen *–gU* bağdaştırma sıfat-fiilinin, varlıkları nitelemek için bitişik ad niteleyeni olarak kullanıldığını belirtir (Erdal, 2004, 304). *–gU* ekinin aynı fonksiyonda kullanıldığı diğer örnekler için krş. 092., 094. ve 097. satırlar.

090 **samar:** Soğdca *s'm'r* ve Skr. *samādhi*'ye karşılık gelen sözcük (Gharib, 1995, 351a, 8708. madde), 'istiğrak, derin düşünme, meditasyon, soyut meditasyonun en derin şekli, tek bir nesne üzerine zihnin yoğunlaşması' (Monier-Williams, 1899, 1160a; Getty, 1914, 175; Edgerton, 1953, 568b; JEBD, 1979, 249b) anlamlarına gelir.

090 **k(a)lp:** Uygurca metinlerde *k(a)lp* şeklinde karşımıza çıkan ve Budist kozmoloji anlayışında önemli bir yer tutan bu sözcük, köken itibariyle Skr. *kalpa*'ya dayanmaktadır. Skr. *kalpa*, 'kâinatın veya dünyanın yaratılması ve yeniden yaratılması arasındaki süre' (Soothill, Hodous, 1937, 232b) anlamındadır. Budist anlayışta zaman, yıllarla değil, *kalpa*larla ifade edilmektedir. Bir *kalpa*, başlangıçtan dünyanın sonuna kadar geçen süreyi kapsamakta; bu zaman zarfında dünya sistemi kendi evrimini tamamlamaktadır. Kozmik felaketlerle yeni dünyalar ortaya çıkmaktadır (Sümer, 2003, 173). Ayrıca bk. JEBD, 1979, 175b; Edgerton, 1953, 172b.

092 **süŋü** 'mızrak'. Sözcüğün kökeni **süŋ-* fiiline bağlanmakta ve 'mızrak, kargı' anlamlarına gelmektedir (Clauson, 1972, 834b; Nadelyaev ve diğ., 1969, 517a; Erdal, 1991, 205).

Üç çataldan oluşan mızrak, hemen bütün eski kültürlerde var olan önemli bir semboldür. Eski Hint Budizminde mızrak, Buddha'nın ayak izleri üzerindeki 'Bharma tacı'nın sembolü olarak ortaya çıkan, Buddha'nın en benzetmesiz sembollerinden birini oluşturmuştur. Bu ahlak, meditasyon ve bilgelik ile Buddha

öğretisinin üç sepet ve üç mücevherinin üçlülüğünü sembolize eder (Beer, 2003, 130). Elde tutulan bir alet olarak ise mızrak, esasen orta çatalın bilgelik ateşine dönüştüren iptidai cehaletle, üç zehirin imhasını sembolize eder. Mızrağın üç ucu da, üç zaman ve üç âlem üzerindeki Tanrının zaferini, üç *kāya*yı ve üç boşluğu veya beden, söz ve zihnin uyumunu sembolize eder (Beer, 2003, 132).

092 **kılıç:** Karanlığı ve cehalet örtüsünü kesen kılıç, Budizmde bilgeliğin veya farkındalığı ayırt etmenin bir sembolü olarak karşımıza çıkar (Beer, 2003, 123).

092 **taž:** Bang ve Gabain, Farsçada *tac*'ın 'taç' anlamına geldiğinden, buradaki *taž*'ın başka bir şey olması gerektiğini belirtir (Bang, Gabain, 1931b, 338, 92. n.). Sözcük, Orta Farsça *t'g /tāg/* 'kemer' (Durkin-Meisterernst, 2004, 321b) ile ilişkili olmalıdır.

093 **v(a)ç(i)r:** Tibet Budizminde ezoterik anlamı olan aletlerden biri de *vajra*'dır. Sanskritçe bir terim olan *vajra*, Tibetçesiyle *dorje*, Vajrayāna Budizminin hem isminde bir isimlendirme olarak hem de *vajra* isimli kutsallar, simgeler ve özellikler yığınının öneki olarak kullanılan tipik bir sembolüdür. Bu Sanskritçe sözcük 'çeşitli Tanrılar veya insanüstü varlıklar tarafından kullanılan silahlar veya büyü veya sihrin yok edicisi olan herhangi bir efsanevî silah'ı da içeren bir anlama sahiptir (Monier-Williams, 1899, 913b). Esasen *vajra,* Budizmde Buddhalık aydınlamasının mutlak gerçekliğinin akıl ermez, ölümsüz, sabit, değişmez, bölünmez ve yıkılmaz durumunu sembolize eder (Beer, 2003, 87). Bununla ilişkili olarak krş. *v(a)çir bäklämäklig atlag mudurug kılıp* BT VII, 661 ve ötesi (Kara, Zieme, 1976, 57); *oronlug eligi üzä yeg üstünki v(a)çirig* BT VIII, B 7-8 ve ötesi (Kara, Zieme, 1977, 91); *vaçir yolındın barıp* UigTot. 1363 ve ötesi (Zieme, Kara, 1979, 188).

093 **ç(a)k(i)r:** Skr. *cakra*'ya dayanan *ç(a)k(i)r*, Tibet Budizminde sekiz kutlu sembolden biridir. Tekerlek egemenlik, himaye ve yaradılışın eski Hindistan'ın güneşle ilgili bir sembolüdür. Bir güneş sembolü olarak tekerlek, ilk kez İndus vadisinin Harappan medeniyetinden (yaklaşık MÖ 2500) ortaya çıkarılmış kil mühürler üzerinde görünmektedir. … Tekerlek cennetlerin dönen yer küresi gibi, sonsuza dek ileriye doğru dönen devinim, süreklilik ve değişimi temsil eder (Beer, 2003, 14).

093 **bügdä:** 'Hançer' anlamındaki sözcük (Clauson, 1972, 325a; Nadelyaev ve diğ., 1969, 116a) hakkında TMEN'de, Türkçede ön ve art ünlülü ve hatta

Farsçada da *g* ve *ġ*'lı şekillerinin alışılmamış şekilde yan yana bulunduğu ve bundan dolayı her iki dile de üçüncü bir kaynaktan geldiği fikri öne sürülmüştür (Doerfer, 1963-1975, 294-295, 746. madde). Krş. *sarıgta sarıg öŋlüg sanpiraçana bügdä tutar* BT XVIII, 669 (Zieme, 1996a, 116); *iki eligimde bügdä baltu tuta bädizätsün* SuvKaya 544/6 (Kaya, 1994, 292).

093 **t(ä)mir b(ä)rgä:** Bang ve Gabain TT IV neşrinde, *bärgä, bärkä* vb. sözcüklerinin anlamını DLT'ye istinaden 'kırbaç' şeklinde vermekte ve acaba Latince *virga* sözcüğünün Roma Savaşı aracılığıyla İranlılara mı geçtiği ve bu yolla da kültür sözcüğü olarak Türklere mi ulaştırıldığını sormaktadır (Bang, Gabain, 1930, 448, B7). ED'de *b(ä)rgä* sözcüğündeki *–gä* ekinin eski bir çekim eki olduğunu belirten Clauson, Bang ve Gabain tarafından Orta Farsça yoluyla Latinceden alıntılandığı düşünülen bu sözcüğün, Farsçada herhangi bir kalıntısı olmadığından bu teorinin ihtimal dışı olduğunu belirtmiştir (Clauson, 1972, 362b).

096 **arvış:** Sözcük *arva-* 'okuyup üflemek' anlamındaki fiile (Röhrborn, 2010, 83) *–Xş* fiilden isim yapma ekinin gelmesiyle ve orta hecenin düşmesiyle oluşmuştur (Erdal, 1991, 262, 271; Röhrborn, 2015, 280, diğer örnekler için krş. *karga-*'dan *kargış*, *alka-*'dan *alkış* vd.). Bang ve Gabain neşrinde, bu satır ile 128. ve 129. satırda geçen *arvış* <'rvyş> sözcüğünün doğrudan doğruya *avış* şeklinde de okunabileceği, o hâlde sözcüğün fonetik yazımının *bilän* < *birlän* gibi, *avış* < *arvış* şeklinde olması gerektiği öne sürülür (Bang, Gabain, 1931b, 338, 96. n.). Bu bilgiye ek olarak Röhrborn UW'de, <'rvyş> ve <''vyş> yazımlarının kursiv yazmalarda ayırt edilmediğini, bu sebeple <'rvyş> veya <''vyş> şeklinde okunup okunmayacağının çalışana bağlı olduğunu belirtir (Röhrborn, 2015, 280).

099 **üç küzät:** Bu ibare Çin. 三更 *san geng* (G. 9552 5990) 'gece 11 ile 1 arası, 23:00-01:00' karşılığındadır (Hirakawa, 1997, 22b, Semet, 2005, 88). Erdal OTWF'de *küzät* sözcüğünü 'gözetim, gece gözcülüğü, gecenin o saati' olarak anlamlandırmakta ve esasen sözcüğün Uyg. metinlerde *küzäd* şeklinde geçtiğini, <t> için kanıtın daha yetersiz olduğunu belirtir (Erdal, 1991, 311, 351. dipnot). Krş. *üç küzäṭkätägi üç küzäṭṭä ken temin ançakı(y)a udısar* HT VII, 1338-1339 (Röhrborn, 1991, 118-119). Bununla birlikte krş. *iki küzäṭ üd* HT VII, 1334 (Röhrborn, 1991, 118); *beşinç küzäṭ* HT VII, 1340 (Röhrborn, 1991, 119).

103 **taŋ tä[g]:** Bang ve Gabain, harf çevirisi <t'nk t'/> şeklinde olan ibarenin *täŋ täŋ* de olabileceğini belirtir (Bang, Gabain, 1931b, 339, 103. n.).

113 **gaoçao**: Bang ve Gabain kao-çao. Sözcük, Bang ve Gabain'de Çin. 祰招 *gao zhao*'ya dayandırılmış ve bu iki Çince ideogram arasındaki bağlantının henüz ispat edilmediği belirtilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 339, 113. n.). Bang ve Gabain tarafından bu ifadenin anlamı 'Geister zum Opfer einladen (?) // ruhları kurbana davet etmek (?)' olarak verilmiştir (Bang, Gabain, 1931a, 493b). Giles 1912'de mevcut olmayan Çin. 祰 *gao* '1. 告祭 *gao ji* kurban sunmak; 2. 祈祷 *qi dao* dua etmek' anlamlarındadır (Erişim adresi: http://www.zdic.net/z/20/js/7970.htm, erişim tarihi: 05.02.2017). Çin. 招 *zhao* ise 'to hail; to beckon with the hand; to invite to come' (G. 466) gibi anlamlardadır. Bu iki karakterin arasındaki ilişki belirgin olmasa da metnimizde "Tanrı ve şeytanları$_2$ (yardıma) çağırma" hakkındaki bir tür meditasyona işaret etmektedir.

114 **t(ä)ŋri:** Sözcük müstensih tarafından yanlışlıkla iki kez yazılmıştır.

115 **amru:** Sözcük etimolojik olarak **amır-* 'sakin olmak' fiiline *–u* zarf-fiil ekinin getirilmesi ile **amır-u* şeklinde oluşmuştur (Bang, Gabain, 1931b, 339, 115. n.; Röhrborn, 2015, 136).

117 **tüü ävini:** Mevcut kısmın zor olduğunu belirten Bang ve Gabain, burada geçen *tüü* sözcüğünün 'kıl' genellikle de 'vücut kılı', *ävin*'in ise 'tohum, tane' anlamlarında kullanıldığını belirtmişlerdir (Bang, Gabain, 1931b, 339). Metnimizde *tüü ävini* ibaresi, UW'ye dayanılarak 'an jedem Körper-Haar … // her bir beden tüyünde …' şeklinde anlamlandırılmıştır (Röhrborn, 2015, 102).

117 **alku:** Bang ve Gabain'e göre, *alku* burada daha nadir anlamda 'çeşit çeşit, türlü türlü' anlamlarında kullanılmıştır (Bang, Gabain, 1931b, 340); ancak sözcük UW'de 'her yerde, her tarafta' şeklinde anlamlandırılmıştır ve burada UW'de alıntılanan şeklin çevirisi kullanılmıştır: *tüü ävini sayu alku otlug ırgak b(ä)lgürtmiş k(ä)rgäk* 'an jedem Körper-Haar, überall, muss man Feuer-Häkchen erscheinen lassen // her bir beden tüyünde, her yerde ateşli çengeli göstermeli' (Röhrborn, 2015, 102).

118 **ırgag:** Erdal OTWF'de DLT'deki şekle dayarak sözcüğün son sesini <g> ile okur (Erdal, 1991, 188). *ırgag* biçimine ilaveten sözcüğün *ıŋ[rag]* ve *ırŋag* biçimindeki şekilleri için krş. Aydemir, 2013, 289-290.

119 **oŋ:** Bang ve Gabain neşrinde *uzak* şeklinde okunan bu ibarenin karşılığı çeviride soru işaretiyle 'sağ' olarak verilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 332-333). Sözcüğün harf çevirisi esasen <'w n k> şeklindedir ve anlam olarak da *oŋ eli[g]* 'sağ el' ibaresini karşılamaktadır.

119 **aya+da** 'aya, avuç'. UW'de sözcüğün, kursiv yazmalarda çoğunlukla '-y' veya –'y' şeklinde yazımı olduğu belirtilerek burada geçen *ayada* sözcüğünün *arada* için bir okuma hatası olup olmadığı sorulmuştur. UW'de *üç ärŋäk ayada äŋ(g)il* 'üç parmağı avuçta bük' ve *üç ärŋäk arada äŋ(g)il* 'üç parmağı ortada bük' gibi iki şekle de soru işaretli olarak yer verilmiştir (Röhrborn, 1977-1998, 289a-b).

120 **äŋ⟨g⟩il:** *äŋgil* şeklindeki okuma önerisi için bk. Röhrborn, 2010, 142-143.

120 **ägdü:** Sözcük *äg- ~ äŋ-* fiiline *–dU* fiilden isim yapma ekinin eklenmesiyle oluşmuştur ve 'eğri bıçak' anlamındadır (Clauson, 1972, 102b; Nadelyaev ve diğ., 1969, 165b; Erdal, 1991, 332; Röhrborn, 1977-1998, 358a).

121 **ört yalın yalınu sakınmış k(ä)rgäk** 'Ateşin$_2$ parladığını düşünmeli'. Erdal OTWF'de *yal-ın-* fiilinin buradaki *ört yalın yalınu sakınmış k(ä)rgäk* ibaresinde geçen bir hapaks unsur olduğuna değinmekle beraber, *yal-* fiilinin belki basit olduğunu, Eski Türkçede *örtän- yalın-* şeklinde sadece birleşik fiil olarak tespit edildiğini, ikincisine ise sözlüklerde değinilmediğini belirtir. Burada *örtän- yal-* için 'alev almak, yanmak' anlamları verilir (Erdal, 1991, 626).

123 **öläŋlik yer** 'sulak (bir) alan'. Sözcüğün yapısının *öläŋ+lik* olduğu açıktır. *öläŋ* sözcüğünün yapısı ise OTWF'de *öl+äŋ* şeklinde verilerek Uygurca metinlerin Çince kaynaklarına göre 'sulak veya göl ve göletler serpiştirilmiş toprak alan' olarak anlamlandırılmıştır. Bu etimolojinin zayıf tarafı ise, burada kısa ünlülü olmasına karşın, *öl* sözcüğünün Türkmencede uzun ünlülü olmasındandır. Erdal, şahsi iletişimine dayarak Doerfer'in *öläŋ* sözcüğünün Moğolcadan geri ödünçleme olabileceği bilgisine yer verir (Erdal, 1991, 160). *öläŋlik yer* tabiri ise 'toprağın sulak alanı' anlamındadır (Erdal, 1991, 128 ve 161, 220. dipnot).

125 **ol köl ortosınt[a]:** Bang ve Gabain neşrinde satırın sonu *lenhua* şeklinde tamamlanmıştır (Bang, Gabain, 1931b, 332).

129 **kara küži** 'aselbent'. MaueKat'ta *kara kuşi* şeklinde rastlanan *kara küži* ibaresi, Skr. *mahiṣākṣayuktāṃ*'a denk bir kullanımdır. Anlamı 'Balsamodendron mukul' (Maue, 1996, 126, 17. satır) olan sözcüğün Türkçede karşılığı 'aselbent'tir. *Aselbent,* Türkçe Sözlük'te 'hekimlikte ve koku yapımında kullanılan aselbent ağacından gövdesi çizilerek elde edilen bir tür reçine' olarak anlamlandırılmıştır (TS, 2011, 163).

130 **tütsülüg luk:** Uyg. *tütsülüg* ve Çin. 鱸 *lu* 'a stove; a *réchaud*; a censer; a brazier' (G. 7416) ile bir ikileme oluşturan bu ibare 'buhurdan, tütsülük' anlamlarına gelmektedir. Ayrıca krş. *luklarıg birlä* BT IX, 177, 8 (Tekin, 1980, 187).

133 Bang ve Gabain neşri bu satırda son bulur (Bang, Gabain, 1931b, 333). Metin esasen 150. satırda biter. Tahrip olmasına karşın bu kısmın çeviri yazısı ve harf çevirisi çalışmamızda sunulmuştur.

5.2. B Metninin Açıklamaları

5.2.1. B^1 Yazması

151 **bo şaçio kägdäsi ol:** Bu ibare metnin başlığıdır.

151 **şaçio:** Bang ve Gabain şaçio, Kudara şaçiu. Çin. 沙洲 *Shazhou*, Dunhuang bölgesidir (Mayer, 1992, 111). Krş. *şaçuda kägdä yok mu* (Hamilton, 1986, 154, 30.3 ve ötesi); *kutlug saçiu uluşıŋa tört kältim* (Hamilton, 1986, 85, 15.28 ve ötesi).

151 **kägdä:** Soğdcada *k'γδ' ~ k'γδ'kh* yazımına sahip sözcük 'kağıt' anlamındadır (Gharib, 1995, 185b, 4632. ve 4634. madde başı). Bodrogligeti'ye göre, Soğdca kökenli bu sözcük Manihaist kanallar vasıtasıyla Uygurlar tarafından ödünçlenmiştir (Bodrogligeti, 1965, 107).

152 **vaphuaki:** Bang ve Gabain wapxuaki, Kudara vapxuaki. Sözcük, Çin. 法華經 *Fahua jing* (~ Skr. *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*) (G. 3366 5006 2122)'in Uygurca yazı çevirimidir. Uygurca metinde *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*'dan bir kısma atıfta bulunulmasına karşın, Çin. metinde buna karşılık gelen bir ibare bulunmamaktadır (krş. Bang, Gabain, 1931b, 348, 1. n.; Kudara, 1980, 60, 1. n.).

Krş. *faphwaki atl(ı)g nom çäçäki sudur* (Röhrborn, 1977-1998, 272a); *vaphwaki tegmä s(a)d(a)rmapuṇḍarik sudurta* BT XXV, 0824-0825 (Wilkens, 2007, 104).

152-153 kertgünç on törlüg yörüglüg bolur: [662a20]於此信[662a21]中略爲十釋。(T 1723, c. 34) "Orada iman on tefsir olarak özetlenmiştir."

152 kertgünç: Sözcük Çin. 信 *xin* (T 1723, c. 34, 662a20), Skr. *śraddhā*'ya denk gelir ve Bang ve Gabain neşrinde sözcüğün 'inanç'ın yanı sıra 'güven' manasında da kullanıldığı belirtilmektedir. Krş. 256. ve 260. satırlar (Bang, Gabain, 1931b, 348, 1. n.). Skr. *śraddhā* teriminin 'güven' anlamı için bk. Monier-Williams, 1899, 1095c.

152 yörüglüg: Bu sözcük satırın yukarısına yazılmıştır. Sözcük Çin. metinde 釋 *shi* (T 1723, c. 34, 662a21) 'to loosen; to set free; to open out; to explain' (G. 9983) karşılığında geçmektedir. Sözcük için önerilebilecek 'açıklama, yorum, tefsir' terimlerinden söz konusu metin dinî bir eser olduğundan 'tefsir' tercih edilmiştir.

153 tep: Sözcüğün Çin. metinde karşılığı mevcut değildir.

153-154 äŋ ilki kertgünç ärsär , üzlünçü tüşkä eltmäkniŋ äŋ baş[la]*yu*kı tıltagı tep yörüg o*l*: [662a21]一趣極果之初因。依仁王等[662a22]經趣聖位之初因。(T 1723, c. 34) "Birincisi: En yüce mükafatın ilk sebebi imandır. Renwang bore jing (仁王等) isimli sūtraya göre, bilgelik mertebesine ulaşmanın ilk sebebi imandır."

153 äŋ ilki: Bang ve Gabain ang'ilki, Kudara aŋ'ilki.

154 üzlünçü: Bang ve Gabain öz-älänü, Kudara üzlünçü. Bu ibare Çin. metinde 極 *ji* (T 1723, c. 34, 662a21) 'the extreme limit; very' (G. 859) sözcüğüne denk gelmektedir.

154 tüş+kä: Bu ibare Çin. metinde 果 *guo* (T 1723, c. 34, 662a21) 'fruit' (G. 6627) sözcüğüne denk gelmektedir.

154 äŋ baş[la]*yu*kı: Bang ve Gabain angba*ş*[la]*yu*kı, Kudara aŋba*ş*[la]*yu*kı. Bu ibare Çin. metinde 初 *chu* (T 1723, c. 34, 662a21) 'to begin, the beginning, at first' (G. 2624) sözcüğüne denk gelmektedir.

154 tıltag: Bu ibare Çin. metinde 因 *yin* (T 1723, c. 34, 662a21) 'a cause; a reason; because; taking occasion form; having regard to; proportionate to; means of;

taking advantage of' (G. 13215) sözcüğüne denk gelmektedir. Kudara, Çin. 因 *yin*, Skr. *hetu* (Soothill, Hodous, 1937, 205a; JEBD, 1979, 128a; Hirakawa, 1997, 283a) 'birincil sebep' ve Çin. 緣 *yuan*, Skr. *pratyaya* (Soothill, Hodous, 1937, 440b; JEBD, 1979, 54a) 'ikincil sebep' sözcüklerinin her ikisinin de *tıltag* karşılığında çeviride kullanıldığını belirtir (Kudara, 1980, 61, 3. n.).

154 tep yörüg *ol*: Erdal GOT'da söz dizimsel olarak bu cümlenin *yörüg* 'tefsir'e bitişik ad tamlayanı olan *tep* ile nitelenen, karmaşık bir anlatımı olduğunu belirtir (Erdal, 2004, 505).

155 töz[ün] yavaş eliglär hanlar[ka] [nom] nomlayu y(a)rlıkamış: Kudara bu ibarenin Çin. 仁王般若経 Renwang bore jing [T Nr. 245, 246] "Asillere ve iyiliksever hükümdarlara vaaz etmeye tenezzül eden (Buddha), Renwang banruo jing (Çin.) başlığına sahip sūtrada, …" başlığının kelimesi kelimesine bir çevirisi olduğunu belirtir (Kudara, 1980, 61, 4. n.).

155 töz[ün]: Bang ve Gabain tüz-[ün], Kudara töz-[ün].

155 töz[ün] yavaş: Bu ibare Çin. metinde 仁 *ren* (T 1723, c. 34, 662a21) 'kindness; a kernel etc.' (G. 5627) sözcüğüne denk gelmektedir.

155 eliglär han+lar[ka]: Bu ibare Çin. metinde 王 *wang* (T 1723, c. 34, 662a21) 'king' (G. 12493) sözcüğüne denk gelmektedir.

155 hanlar[ka]: Bang ve Gabain kan-lar, Kudara xan-lar-[qa]. Buradaki ek bir ilavedir.

155 [nom]: Bang ve Gabain [nom], Kudara [nom]. Bu sözcük bir ilavedir.

156 žin-waŋ-p[a]-[ža]-*k*i: Bang ve Gabain ž-in wang p[a]*n k*i, Kudara c-in waŋ p[a] [ža] [k]i. Bu ibare Çin. 仁王般若経 *Renwang bore jing*'in Uygurca yazı çevirimidir (Kudara, 1980, 61, 5. n.).

157 kut bulmış tözünlär: Kudara, *kut* sözcüğünün [Clauson, 1972, 594a] Budist metinlerde çoğu kez '(dinî terbiyenin bir sonucu olan) kutsal hâl', bir başka deyişle 'aydınlanma' olduğunu belirtir. Bu yüzden *kut bulmış tözünlär* ibaresi 'aydınlanmaya erişmiş asiller' anlamındadır (Kudara, 1980, 61, 6. n.). Bu ibare Çin. metinde 聖 *sheng* (T 1723, c. 34, 662a22) 'penetrating; divine; holy; perfect;

Confucian, Imperial' (G. 9892), Skr. *ārya*'ya denk gelmektedir. *ārya* için bk. Monier-Williams, 1899, 152b; Hirakawa, 1997, 955b.

157 **tözünlär:** Bang ve Gabain tüz-ün-lär, Kudara tözün-lär.

157 **käzigintä:** Bang ve Gabain käz-ikintä, Kudara käzigintä.

158 **äŋ başlayukı:** Bang ve Gabain angbaşlayukı, Kudara aŋbaşlayukı.

158 **yänä:** Bang ve Gabain yana, Kudara yänä.

158-161 **baştınkı asanke içintä bışrunguluk ögrätingülük alp kılguluk alp bütürgülük köŋül tüplüg köŋül tözlüg adınçıg muŋadınçıg agır iş küḍüglärdä:** Kudara, bu cümlenin Çin. 四十心 *sishi xin* (T 1723, c. 34, 662a22) 'kırk kavrayış' ibaresinin dolaylı çevirisi olduğunu belirtmektedir. "(Kırk) özellikli içinde, (onları) yerine getirmek ve başarıyla tamamlamak zor olmasına rağmen, olağanüstü ve önemli uygulamalar ilk *asaṃkheya (-kalpa)*'da hakim olabilen ve (onu) öğrenebilen (Bodhisattvaların) düşüncelerinde temellenmiştir." Kudara, Çin. 仁王般若経 Renwang bore jing'e göre, Bodhisattva'nın kırk değere hazırlıklarının ilk kademesinde zihinsel gereksinim öğelerinin, on tür iman (十信 *shi xin*) (Soothill, Hodous, 1937, 45b), on tür bilgelik (十住 *shi zhu*) (Soothill, Hodous, 1937, 44b), on amel (十行 *shi xing*) (Soothill, Hodous, 1937, 53a) ve on meziyet aktarımı (十廻向 *shi hui xiang*) (Soothill, Hodous, 1937, 205a) olduğunu belirtir (Kudara, 1980, 61, 7. n.).

158 **asanke:** Sözcüğün kökeni için bk. Toh. A *asaṃkhe* (Poucha, 1955, 12) ~ *asaṃkhye* (Poucha, 1955, 13); Toh. B *āsaṃkhyai* (Adams, 2013, 64) ~ *asaṃkhyai* (Adams, 2013, 35); Skr. *asaṃkhyeya* (Monier-Williams, 1899, 118a; Edgerton, 1953, 82b).

159 **bışrunguluk:** Bang ve Gabain bışrungulug, Kudara bışrunguluk. Erdal OTWF'de *bış(u)r-un-* 'bir öğretiyi benimsemek, beceri elde etmek, temrin etmek' fiilinin dinî bir terim olduğunu ve *ögrätin-* ile birlikte kullanıldığını belirtir (Erdal, 1991, 594).

159 **ögrätingülük:** Bang ve Gabain ögrätingülüg, Kudara ögrätingülük.

159 **kılguluk:** Bang ve Gabain kılgulug, Kudara kılguluk.

159 **bütürgülük:** Bang ve Gabain bütürgülüg, Kudara bütürgülük.

160 **iş:** Bang ve Gabain i*ş*, Kudara iş.

161 **äŋ başı:** Bang ve Gabain ang başı, Kudara aŋ başı.

161-165 **anı üçün tüzgärinçsiz yeg tüzü köni tuymak atl(ı)g ıdok burhan kutıŋa köŋül öritmiş bodis(a)t(a)vlarka burhan kutın küsämäklig köŋüllärin bütürdäçi on törlüg ädgülär üç törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamak tükäl k(ä)rgäk:** [662a22] 故四十心以信爲首。最 [662a23] 初發起大菩提心須具十德起三妙觀。(T 1723, c. 34) "Onun için kırk gönül [mertebesi], imanı başa koyar. İlk önce Mahāyāna'yı meydana getirdiğinde on [tür] erdemi benimseyerek üç [tür] araştırmayla ilgili meditasyonu mutlaka ortaya çıkarmalıdır."

161 **tüzgärinçsiz:** Bang ve Gabain tüz kärinçsiz, Kudara tözkärinçsiz.

162 **tüzü:** Bang ve Gabain töz-ü, Kudara tüzü.

163 **bodis(a)t(a)vlarka:** Bang ve Gabain bodastw-larka, Kudara bodistv-larka.

163 **küsämäklig:** Bang ve Gabain kösämäklig, Kudara küşämäklig.

164 **on törlüg ädgülär:** Bu ibare Çin. metinde 十德 *shi de* (T 1723, c. 34, 662a23) 'on tür erdem' (G. 9959 10845)'e denk gelmektedir. Krş. Soothill, Hodous, 1937, 49a.

164-165 **üç törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamak:** Bu ibare Çin. metindeki 三妙觀 *san miao guan* (T 1723, c. 34, 662a23) 'üç tür araştırmayla ilgili meditasyon'a (G. 9552 7857 6363) karşılık kullanılmıştır. Ayrıca bk. Bang, Gabain, 1931b, 13. n.; Kudara 1980: 61, 13. n.; krş. Soothill, Hodous, 1937, 76a.

165 **tetrü çıngaru sakınmak kolulamak:** Bu ibare Çin. metinde sırasıyla 妙 *miao* (T 1723, c. 34, 662a23) 'excellent; admirable; wonderful; subtle; mysterious' (G. 7857) ve 觀 *guan* (T 1723, c. 34, 662a23) 'to gaze at; to view' (G. 6363) sözcüklerine denk gelmektedir. Bu ibarenin çevirisine UW'de '… konzentrierte$_2$ Meditation$_2$ … // … yoğun$_2$ meditasyon$_2$ …' şeklinde değinilmiştir ve bu hâliyle çeviriye dahil edilmiştir (Röhrborn, 2015, 32).

165 **tetrü:** *tetrü* için Erdal OTWF'de sözcüğün hem ED'de hem de DTS'de, birbirinden bambaşka anlamlara sahip olan *tärtrü* ~ *tätrü* 'muhalif (bir şekilde), yanlış çevrede, ters çevrilmiş, çapraz' ile karıştırıldığını belirtir; ancak Kudara'nın bu

karışıklığı açığa çıkardığına değinir. Kudara, mezkur yayınında *tetrü* ‘doğru, apaçık, araştırılmış’ sözcüğünü ***tet-*** fiilinden getirerek Çin. denginin 諦 *di* ‘to investigate; to make researches’ (G. 10947) olduğunu, diğer taraftan da *tätrü* ‘ters, yanlış, hata’ sözcüğünü *tät-, tätrül-* ‘ters olmak’ fiilinden getirerek Çin. denginin 顛倒 *dian dao* ‘to turn upside down; to upset’ (G. 11193) olduğunu belirtmiştir. Erdal, Kudara’nın *tätrül-* ile *tä(r)trü* ve *tetig* ile de *tetrü* arasında bağlantı kurmasına değindikten sonra, *tetil-* ‘zeki olmak’; *tet-* ‘karşı koymak’ ve *tetin-* ‘bir şeyi yapmaya cüret etmek’ fiillerinin semantik olarak birbirinden çok uzak olduğunu belirtir (Kudara, 1980, 61-62, 14. n.; Erdal, 1991, 730).

165 çıngaru: Clauson, *çıngar-* fiilini *çın* kökünden getirerek sözcüğün anlamını ‘incelemek veya (bir şeyin vb.) doğruluğunu kontrol etmek’ olarak verir (Clauson, 1972, 425b). Erdal, sözcüğün doğrudan bir anlamının olmadığını; ancak ‘kalıplaşmış’ olup olmadığı açık değilse de, sadece bir zarf olabileceğini belirtmiştir (Erdal, 1991, 746). Sözcüğün yapısı *çın+gar-u* şeklinde açıklanabilir. Ayrıca krş. 166. ve 172. satırlar; bk. *çıngaru sakınıp* (Laut, 1984, 126).

165-168 bo on törlüg ädgülärniŋ , üç törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamaknıŋ tözi yänä kertgünç katıglanmakög dyan bilgä bilig bo beşägü ärür: [662a25]善根即信･精進･念･定･ [662a26]慧。故攝大乘云。清淨增上力堅固心勝進。(T 1723, c. 34) “Faziletli kökler (Skt. *kuśala-mūla*); iman (Skt. *śraddhā*), gayret (Skt. *virya*), akıl (Skt. *smṛti*), meditasyon (Skt. *samādhi*) bilgeliktir (Skt. *prajñā*). Mahāyāna külliyatında saflık, etken güç, sarsılmaz düşünce, bir sonraki düzeye erişme ifade edilir.”

167-168 kertgünç katıglanmakög dyan bilgä bilig: Burada zikredilen beş kök, başka bir deyişle beş duyu organının Çin. karşılığı 五根 *wu gen* ‘the Five Roots, -of moral strength’ (G. 5974), Skr. karşılığı ise *pañcendriyāṇi* (Hirakawa, 1997, 88b)’dir. Gözler, kulaklar, burun, dil ve bilginin kökleri olarak beden, bu beş faydalı organı oluşturmaktadır. Beş ruhsal organı ise, sırasıyla Uyg. *kertgünç*, Çin. 信根 *xin gen* ‘faith’ (G. 5974), Skr. *śraddhā* (Hirakawa, 1997, 135a); Uyg. *katıglanmak*, Çin. 精進根 *jing jin gen* ‘energy’ (G. 5974), Skr. *virya* (Hirakawa, 1997, 924b); Uyg. *ög*, Çin. 念根 *nian gen* ‘memory’ (G. 5974), Skr. *smṛti* (Hirakawa, 1997, 470a); Uyg. *dyan*, Çin. 定根 *ding gen* ‘ecstatic meditation’ (G. 5974), Skr. *samādhi* (Hirakawa, 1997, 377b) ve son olarak Uyg. *bilgä bilig*, Çin. 慧根 *hui gen* (G. 5974), Skr. *prajñā*

(Hirakawa, 1997, 500a) oluşturmaktadır (Soothill, Hodous, 1937, 121a; JEBD, 1979, 84a; Monier-Williams, 1899, 578b).

169-171 tütrüm täriŋ m(a)hayan taişeŋ nom nomladaçı burhan kutıŋa kınţurdaçı ädgü ädgü ögli artokrak basutçı tıltagı tetir: [662a23]大 [662a24]菩提心以善根爲自體。以善友爲緣。以 [662a25]不退屈而爲策發。(T 1723, c. 34) "Mahāyāna faziletli kökleri (Skt. *kuśala-mūla*) kendi bedeni kılıp güvenilir dostu (Skt. *kalyāṇa-mitra*) sebep kılıp geriye dönmemeye teşvik ederler."

169 tütrüm täriŋ m(a)hayan taişeŋ nom: Erdal OTWF'de *tütrüm* sözcüğünün genellikle *täriŋ* 'derin' ile birlikte görüldüğünü ve çoğu zaman *nom* 'öğreti' sözcüğünü nitelediğini belirtir (Erdal, 1991, 291).

169 m(a)hayan: Bang ve Gabain mxayan, Kudara mxayan. Skr. *mahāyāna*'nın Uygurca yazı çevirimi olan bu sözcük 'büyük araç' anlamındadır. Budizmin en temel iki ekolünden biri olan *mahāyāna* için bk. 2. 1. 3. Mahāyāna Budizmi, ayrıca krş. Monier-Williams, 1899, 799b; JEBD, 1979, 39a.

169 taişeŋ: Bang ve Gabain taişing, Kudara taişiŋ. Çin. 大乘 *da cheng* (T 1723, c. 34, 662a26) 'the Great Conveyance,- the system developed by the northern Buddhists of India, about the time of the Christian era. It is this form of Buddhism which prevails in China' (G. 770) sözcüğü, Skr. *mahāyāna* (Monier-Williams, 1899, 799b; JEBD, 1979, 39a; Hirakawa, 1997, 324a) karşılığındadır.

170 ädgü ädgü ögli: Bang ve Gabain ädgü ädgü ögli, Kudara ädgü ädgü (*sic* !) ögli. Bu ibare Çin. metinde 善友 *shan you* (T 1723, c. 34, 662a24) 'bilgili kişi' (G. 9710 13429) sözcüğüne denk gelmektedir. Çin. ibarenin Skr. karşılığı ise *kalyāṇa-mitra* (Hirakawa, 1997, 260a) 'faziletli arkadaş, dinî rehber'dir (Monier-Williams, 1899, 263b; Soothill, Hodous, 1937, 368b; JEBD, 1979, 335b). Ayrıca bu ibarede yer alan ikinci *ädgü* sözcüğü fazla yazımdır (krş. Bang, Gabain, 1931b, 350, 19. n.; Kudara, 1980, 62, 19. n.).

171 artokrak basutçı tıltagı: Kudara neşrinde 'extremely helpful cause' olarak çevrilen ifadenin (Kudara, 1980, 62, 20. n.), OTWF'de yanıltıcı bir sonuç olduğu ve *basutçı*'nın hiçbir zaman 'helpful' anlamında olmadığı belirtilmekte ve bu ifadenin UW 215a'da geçtiği gibi 'sekundäre Hilfs-Ursache' anlamında olduğuna değinilmiştir (Erdal, 1991, 116, 159. dipnot; Röhrborn, 1977-1998, 215a). Bu 'ikincil

yardımcı sebep' ifadesi Çin. 緣 *yuan* ve Skr. *pratyaya* terimine karşılık gelmektedir (Monier-Williams, 1899, 673c; Soothill, Hodous, 1937, 440b; JEBD, 1979, 54a). Ayrıca bk. Röhrborn, 1977-1998, 355a.

172 keŋürü: Köken itibariyle *keŋü-r-* 'genişletmek; yaymak; açıklamak' (ED, 733a; DTS, 299b; OTWF, 716) fiiline dayanan sözcük, OTWF'de fiilin üstüne gelen *–ü* zarf-fiili ile 'ayrıntısıyla, genişçe, teferruatlı' anlamlarıyla kalıplaşmış bir zarf olarak ifade edilmektedir (Erdal, 1991, 728).

171-173 on törlüg ädgülärniŋ üç törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamaknıŋ adırt keŋ yörügin: UW'de bu ibarenin ED 64b'deki çevirisinin aksine şöyle olması gerektiği belirtilmiştir: 'On tür erdemlerin, üç tür doğru$_2$ meditasyonun$_2$ ayrıntılı$_2$ tefsirini' (Röhrborn, 1977-1998, 54b).

173 vişikluan: Bang ve Gabain wişikluän, Kudara vişikluan. Bu ibare Çin. 唯識論 *Weishi lun*, Skr. *Vijñāptimātratā-śāstra* karşılığındadır. (krş. Bang, Gabain, 1931b, 350, 22. n.; Hirakawa, 1997, 257b).

173 sözlämişkä: Bang ve Gabain söz-lämişkä, Kudara sözlämiş-kä.

174 Çin. metinde imanın ikinci tefsirine geçmeden önce yer alan bu ibarenin Uyg. metinde karşılığı yoktur: [662a26]名[662a27]菩薩初修無數三大劫。"Bodhisattva, başlangıçta sonsuz üç büyük kalpayı (manevi) olgunlaşma olarak adlandırır."

174-175 ikinti kertgünç ärsär , kertülärkä kertülärniŋ çın kertü töziŋä kirmäkniŋ tözi tetir: [662a27] 二入諦理之基漸。(T 1723, c. 34) "İkinci: [İman] hakikate (Skr. *satya*) girmenin esasıdır."

174 kertülärkä: Bang ve Gabain neşrinde sözcüğün gereksiz olduğu, Uygur müstensihin evvela *kertülärkä kirmäkniŋ tözi tetir* yazmak istediğini; ancak daha sonra başka bir şey düşünüp *kertülärkä*'yi eklemeyi unuttuğu belirtilir (Bang, Gabain, 1931b, 350, 23. n.). Çin. metinde 諦 *di* (T 1723, c. 34, 662a27) (G. 10947)'ye denk gelen sözcüğün Skr. karşılığı *satya*'dır (Monier-Williams, 1899, 1135c; Soothill, Hodous, 1937, 450a; Hirakawa, 1997, 1086b).

174-175 kertülärniŋ çın kertü tözi+ŋä: Çin. metinde 理 *li* (T 1723, c. 34, 662a27) 'abstract-right; the eternal fitness of things; principle; *rationale*; rule' (G. 6879)'a denk gelen ibarenin Skr. karşılığı *siddhānta*; *hetu*'dur (Monier-Williams, 1899, 1216a; Soothill, Hodous, 1937, 359b; JEBD, 1979, 291b; Hirakawa, 1997,

826b).

176-181 ymä burhan kutılıg kurka käzigkä kirgäli ugrasar kertgünç ärklig küç k(ä)rgäk , kertgünç ärklig bar bolsar , ötrü tümän törlüg ädgülär bo tıltagdın tugar , kertgünç küç bar bolmış üçün tört törlüg ş(i)mnularka çalsıkmaz bastıkmaz , yänä bo nom ärdäni (oku: ärdini) ugrınta yaŋırtı kertgünç tugar: [662a28]諸論皆説將入聖位有信根･信力。有信根。[662a29]故萬善因此而生。有信力故四魔不能屈[662b01]伏。因此經初創令生信。(T 1723, c. 34) "Śāstraların hepsi kutsal mevkiye girmek üzereyken iman dirayeti (Skr. *śraddhā-indriya*) ve iman gücünün (Skr. *śraddhā-bala*) gerekli olduğunu söyler. İman dirayeti (Skr. *śraddhā-indriya*) mevcut olduğundan, on bin erdemler bu sebepten meydana gelir. İman gücü (Skr. *śraddhābala*) mevcut olduğundan, dört tür şeytana (Skt. *catur-māra*) mağlup olmaz. Bu yüzden sebebi en başa koyup imanı meydana getirir."

176 ymä: Bang ve Gabain tamlamanın başında yer alan bu sözcüğün öncesinde eksik bir şeyler olup olmadığı konusunda şüphelidir (Bang, Gabain, 1931b, 350, 25. n.).

176 käzigkä: Bang ve Gabain käz-ikkä, Kudara käzigkä.

177 kertgünç ärklig: Bu *kertgünç ärklig* ibaresi 'iman dirayeti' anlamını taşımakta ve zikredilen ibarenin Çin. karşılığı 信根 *xin gen* (T 1723, c. 34, 662a28) (G 5974), Skr. karşılığı ise *śraddhā-indriya* (Soothill, Hodous, 1937, 296b; Hirakawa, 1997, 135a)'dır (Kudara, 1980, 63, 26. n.; Röhrborn, 1977-1998, 440b). Ayrıca *kertgünç küç* ibaresi ise 'iman gücü' anlamını taşımakta ve bu ibarenin Çin. karşılığı 信力 *xin li* (T 1723, c. 34, 662a28) (G 5974 6980), Skr. karşılığı ise *śraddhā-bala* (Soothill, Hodous, 1937, 296b; Hirakawa, 1997, 134a)'dır (Kudara, 1980, 63, 26. n.; Röhrborn, 1977-1998, 440b).

177 ärklig: Kudara, *ärk* 'güç' sözcüğünden türeyen bu sözcüğün teknik bir terim olarak *küç* 'kuvvet' sözcüğünden ayırt edilmesi gerektiğini belirterek *ärklig*'in köken itibariyle 'gücü haiz' anlamına geldiğini; bu yüzden 'yetenek, beceri', daha teknik olarak 'bilgi üretebilen kabiliyet, faydalı beceri, duyu organı, duyu becerisi' anlamlarına geldiğini, Çin. 根 *gen* (T 1723, c. 34, 662a28) 'a root; a base; foundation; origin; cause' (G. 5974) ve Skr. *indriya*'nın (Soothill, Hodous, 1937, 327a; Monier-Williams, 1899, 167b; JEBD, 1979, 179a; Hirakawa, 1997, 653a) bu sözcüğün dengi olduğunu belirtir (Kudara, 1980, 63, 26. n.).

178 Bang ve Gabain neşrinde, görünüşe göre bu satırın başında müstensih tarafından *küç* sözcüğünün yazımının unutulduğu belirtilir (Bang, Gabain, 1931b, 350, 26. n.).

179 **tört törlüg ş(i)mnular+ka:** 'Dört tür şeytanlar' anlamındaki bu ibare Çin. metinde 四魔 *si mo* (T 1723, c. 34, 662a29) (G. 10291 7973) ibaresine denk gelmektedir, Skr. karşılığı ise *catur-māra*'dır (Hirakawa, 1997, 283a).

180 **çalsıkmaz bastıkmaz**: Çin. metinde 屈伏 *qu fu*'ya (T 1723, c. 34, 662a29, 662b01) (sırasıyla 屈 *qu* 'to bend; to stoop; to crouch; to contract' G. 3078 ve 伏 *fu* 'to fall prostrate; to yield; to suffer' G. 3691) karşılık gelen bu ifadenin Skr. karşılığı *avamardanīya*'dır (Hirakawa, 1997, 403b).

180 **ärdäni (oku: ärdini):** Bu sözcüğün arkasından gelen sözcük karalanmıştır.

181-187 **üçünç kertgünç ärsär , sukançıg bar atl(ı)g ärdöktäg kertü tözüg arıg tanuklamaknıŋ üç y(a)vlak yoldın ärtürgäli umaknıŋ , yok çıgay bolmaktın öŋi ketärgäli umaknıŋ , tıltagı tetir , anı üçün bodis(a)t(a)vlar yorıkıŋa kut bulmış tözünlär käziginä kirü tükäsär , tört törlüg ävrilinçsiz süzök kertgünç köŋülüg tanuklayur:** [662b01] 三通妙眞之證淨。[662b02] 能越惡道離賤貧因。故入聖已證四不壞 [662b03] 信。信 (T 1723, c. 34) "Üçüncü: [İman] mükemmel hakikata bağlanıldığının saf ispatıdır. Kötü yolu aşarak fakirlik sebebinden ayrıştığından, kutsallığa erişmiş olan dört tür sarsılmaz imanı açıklar."

Uyg. metinde geçen *bodis(a)t(a)vlar yorıkıŋa* ibaresinin Çin. metinde karşılığı mevcut değildir.

182 **sukançıg:** Bang ve Gabain sogançıg, Kudara sokançıg. Röhrborn *sukançıg bar atl(ı)g ärdöktäg kertü töz* ibaresinin Çin. 通妙眞 *tong miao zhen* (T 1723, c. 34, 662b01) (G. 12294 7857 589) karşılığında olduğunu ve teknik bir terim sayılması gerektiğini belirtir (Röhrborn, 1986, 185; ayrıca Röhrborn, 2012/2013, 164 ve Dietz, 2009, 44-45). Krş. *sukançıg bar atl(ı)g ärdüktäg kertü töz* 'das Feine Sein, d. h. die so-seiende wahre Wesenheit // mucizevi olma, yani böylesi hakiki bilgelik' Röhrborn, 1977-1998, 272a.

182 **bar:** Bang ve Gabain neşrinde sözcük *bar, par* şeklinde yer almakta ve sözcüğün kökenini hakkında kesin bir yargıya varılmamakla birlikte soru işaretiyle

Skr. olup olmadığı sorulmaktadır (Bang, Gabain, 1931b, 350, 31. n.). Kudara ise, *par*, *pari* veya *para* şeklinin açıklanmamış bir biçim olduğunu belirtmekle birlikte, bu şekillerin belki yabancı bir sözcükten türeyen varyantlar olduğunu; ancak her durumda kristal gibi bir mücevherin ismine işaret ettiğini belirtir. Buna göre Kudara, sözcüğün, Prakrit dilindeki *phaliha* [Skr. *sphaṭika*] 'kristal, kuars'tan alıntılanan, meçhul bir Soğdca **par(a)~*pari* sözcüğünden alıntı olabileceğini ifade etmekle birlikte bu varsayımın temelini *l* sesinin Soğd çevirmenler tarafından *r* olarak çevrilmesine dayandığını; ancak yine de bu varsayıma her zaman sadık kalamayacağını belirtir (Kudara, 1980, 63, 31. n.). Ancak sözcük UW'de yer aldığı şekliyle metne ve çeviriye dahil edilmiştir: *sukançıg bar atl(ı)g ärdüktäg kertü tözüg* 'das Feine Sein, d. h. die so seiende wahre Wesenheit // mucizevi olma, yani böylesi hakiki bilgelik' Röhrborn, 1977-1998, 272a. Doğrudan metnimizde geçen *sukançıg bar* ibaresi hakkındaki açıklama için bk. Röhrborn, 1986, 185, 35. dipnot. Krş. Röhrborn, 1985, 136.

182 **ärdöktäg:** Bang ve Gabain ärdni-täg, Kudara ärdni täg. Bu okuma şekli UW'de düzeltilmiştir: *ärdini*, TT V B 31'de *ärdük* için okuma hatası, Röhrborn, 1977-1998, 418a. Ayrıca krş. *ärdüktäg kertü töznüŋ* HT VIII, 312-313 (Röhrborn, 1996, 40) ve *ärdöktäg kertü tözüg* HT IX, 256-257 (Aydemir, 2013, 78).

183 **y(a)vlak:** Bang ve Gabain ywlak, Kudara yavlak.

185 **yorıkıŋa:** Bang ve Gabain yorıgınga, Kudara yorıgıŋa.

185 **kut bulmış:** Bang ve Gabain kutbulmış, Kudara kut bulmış.

185 **tözünlär:** Bang ve Gabain tüz-ün-lär, Kudara tözün-lär.

185 **käziginä:** Bang ve Gabain käz-ikingä, Kudara käziginä.

186-187 **tört törlüg ävrilinçsiz süzök kertgünç köŋül+üg:** Bu ibarenin Çin. metindeki karşılığı 四不壞信 *si bu huai xin* (T 1723, c. 34, 662b02-3) (G. 10291 9456 5031 4587)'dır. Soothill ve Hodous, bu ibarenin bunun dışında 四不壞淨 *si bu huai jing* (G. 10291 9456 5031 2176) ile de mevcut olduğunu ve ibarenin 'yanılmaz saflığın (veya inancın) dört nesnesi' yani Çin. 三寶 *san bao* (G. 8720), Skr. *triratna* 'üç mücevher' ile Çin. 戒 *jie* (G. 1531), Skr. *śīla* 'ahlakî kanun' olduğunu belirtir (Soothill, Hodous, 1937, 169b).

187 **ävrilinçsiz:** Sözcük kendisinden sonra gelen sözcüğün üstüne yazılmıştır.

189-193 üç ärdänikä (oku: ärdinikä) kertgünmiş süzülmiş üçün üç yavlak yoldın ozar kutrulur , ç(a)hşap(a)tka kertgünmiş süzülmiş üçün , yok çıgay bolmaklıg tıltagındın ö[ŋi] üdrülür , anı üçün bo nom ärdininiŋ şast(a)rında söz*l*[äyür] süzök kertgünç köŋül yügärü turur tep: [662b03] 信三寶故能越惡道。由信戒故離賤貧 [662b04]因。故論亦説有信現觀。(T 1723, c. 34) Üç mücevhere (Skr. *triratna*) iman ettiğinden kötü yolu aşabilir. Dinî emirlere iman ettiğinden fakirlik sebebinden ayrışır. Onun için śāstrada da iman hâlâ mevcuttur, diye açıklar."

191 ö[ŋi]: Bang ve Gabain ön[gi], Kudara öŋ[i].

192 üdrülür: Bang ve Gabain ödrülür, Kudara öḍrülür. Yapısı *üd(ü)r-ül-* 'ayrılmak, ayrılmış olmak' şeklinde açıklanabilecek bu fiil, Uygurcada yaygın bir şekilde *ö[ŋi] üdrül-* sözcük öbeğiyle birlikte rastlanır (Clauson, 1972, 69a; Erdal, 1991, 682). Ayrıca krş. *[tıdıglar]tın öŋi üdrülüp* BT XXV, 1352 (Wilkens, 2007, 140).

193 süzök kertgünç köŋül yügärü turur: Bu ibarenin Çin. metindeki karşılığı 信現觀 *xin xian guan* (T 1723, c. 34, 662b04) (G. 4587 4539 6363)'dır. Kudara, Uygur mütercimin yahut müstensihin *ukmak* sözcüğünü çeviriye dâhil etmediğini; ancak sözcüğün Çin. metindeki 觀 *guan* 'to gaze at; to view' (G. 6363)'a denk geldiğini belirtir (Kudara, 1980, 63, 42. n.). Soothill-Hodous, bu Çin. ibareyi '*triratna*'daki açıklayıcı hakikî bilgi olarak sarsılmaz inanç' olarak anlamlandırır (Soothill, Hodous, 1937, 297a).

193 yügärü turur: Bang ve Gabain neşrinde, *turur* yerine, emir ekiyle *turgur* şeklinin beklendiği belirtilir (Bang, Gabain, 1931b, 350, 42. n.).

193-194 törtünç kert[gün]*ç* ärsär , ädgükä tägmäklig yüküg yüdmäkniŋ tayakı tetir: [662b04] 四荷至德之喜依。(T 1723, c. 34) "Dördüncü: [İman] kusursuz erdemin sevinç desteğidir."

193 kert[gün]*ç*: Bang ve Gabain kirtgünç, Kudara kertg[ün]ç.

194 tayak: Yapısı *taya-k* olan sözcük 'mesnet, yardım; kök' olarak anlamlandırılmasına karşın, bu sözcük birim Uygurcada soyut manada 'destek' anlamında kullanılır (Erdal, 1991, 245).

195 nätägin: *nä* soru sözcüğünün üzerine *täg* edatı ve *+(i)n* vasıta durum ekinin gelmesiyle oluşan bu soru ifadesi ‘neye benzer şekilde, nasıl’ anlamlarındadır (Erdal, 2004, 213).

195-205 vaibaş şast(a)rda sözläyür , kertgünç ärsär nomlug tatıgıg aşaguluk elig ärür , nom boşgut boşgundaçılar ärsär , ganḍahast atl(ı)g yaŋalar hanı täg tetir , kertgünçüg elig kılıp titmäk ıḍalamakıg azıg kılıp , ögüg boyun kılıp , bilgä biligig baş kılıp , iki äginlärindä ädgü nomlug yüküg yüdärlär , kim ol ganḍahast yaŋa nä törlüg işdä küḍüg[dä] burun eligin işlätip kop işin küdügin nätäg bütürür ärsär , ançulayu nom boşgut boşgundaçı tözünlär ymä nomlug tayakıg (oku: tatıgıg) aşaguda yegüdä kertgünçlüg elig k(ä)rgäk , temin ök anıŋ küçintä kop küsüşläri kanar: [662b05]毘婆沙説信者食法味之嘉手。學佛法者[662b06]如大龍象。以信爲手以捨爲牙。以念爲[662b07]頸以慧爲頭。於其兩肩擔集善法。象所[662b08]飲噉以鼻爲手。故學佛法者最初生信。(T 1723, c. 34) “Abhidharma-mahāvibhāṣā-śāstra’da (Çin. 阿毘達磨大毘婆沙論) açıklar: İmana gelince, [iman] öğreti lezzetini (Skt. *dharma-rasa*) tüketmek için takdire şayan eldir. Buddha öğretisini öğrenenler, ulu ejderha, fil gibidir. İmanı el yapıp vazgeçmeyi diş yapıp aklı boyun yapıp bilgeliği baş yapıp iki omzunda iyi öğreti yığınını taşır. Fil, yemek içmek için kullandığı burnunu el yapar. Bu yüzden Buddha öğretisini öğrenenlerde en başta iman zuhur eder.”

195 vaibaş şast(a)rda: Bang ve Gabain waibaş şastrda, Kudara vaibaş şastr-da. Uyg. metinde geçen *vaibaş* sözcüğü Toh. A’da *vaibhāṣ* (Poucha, 1955, 284), Toh. B’de *vibhāṣ* ‘detailed explanation/commentary’ (Adams, 2013, 621) şeklindedir. Poucha, sözcüğün Skr. biçimine *vaibhāṣa* olarak yer verirken (Poucha, 1955, 284), Adams *vibhāṣa* olarak yer verir (Adams, 2013, 621). Bu sebeple Toharca A ve Toharca B sözlüklerindeki Skr. biçimde ikilik görülmektedir. Esasen sözcüğün Skr. rekonstrüksiyonu noktasında iki biçim belirlenmiştir: *vaibhāṣya* ‘a copious commentary (= *vibhāṣā*)’ (Monier-Williams, 1899, 1024a) ve *vibhāṣā* ‘extensive commentary’ (Edgerton, 1953, 495a). Her iki sözlüğün tanıklığında Uyg. *vaibaş*’ın Skr. *vibhāṣā* karşılığında olduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte Çin. metindeki 毘婆沙 *Piposha*’ya (T 1723, c. 34, 662b05) karşılık gelen ibarenin Skr. karşılığı da *vibhāṣā*’dır (Hirakawa, 1997, 698b; Soothill, Hodous, 1937, 305b). *vaibaş şast(a)r* için ise Kudara, Çin. 阿毘達磨大毘婆沙論 *Apidamo da piposha lun*’u (T 1545, c.

27, 1a-1004a) tanık gösterir (Kudara, 1980, 63, 44. n.). Bu metnin Skr. karşılığı *Abhidharma-mahāvibhāṣā-śāstra* olduğundan bu kısım çeviriye [Abhidharma-mahā]vibhāṣā-śāstra olarak dahil edilmiştir. Uyg. *vaibaş* için ayrıca bk. Ölmez, 2002, 213; Ehlers, 1998, 81.

196 nomlug tatıg+ıg: Bu ibare Çin. metinde 法味 *fa wei* (T 1723, c. 34, 662b05) (G. 3366 12607) şeklinde geçmektedir ve Skr. karşılığı *dharma-rasa* 'öğreti lezzeti veya tadı'dır (Soothill-Hodous, 1937, 268b; Hirakawa, 1997, 714b). Bununla birlikte çeviride 'öğreti özü' tabiri tercih edilmiştir (krş. Röhrborn, 2010, 93). Krş. *nomlug tatıgıg* 203-204. satır.

197 boşgut: Erdal OTWF'de 'öğretme, öğretim, kodlanmış bilgi' olarak anlamlandırdığı sözcüğün kökünün *boşgur-* 'talimatta bulunmak' yahut da buna ve *boşgun-* fiiline ortak bir kökten gelebileceğini açıklamıştır (Erdal, 1991, 312).

198 kılıp: Bu sözcüğün arkasından gelen sözcük metinde karalanmıştır.

200-201 yüküg yüdärlär: Erdal OTWF'de *yük* sözcüğünün *yüd-* fiilinin bir nesnesi olarak 'bir şeyi kendine yüklemek, taşımak' veya 'birinin yük hayvanı üzerine yüklemek' anlamlarında kullandığını, ayrıca *-(O)k* ekiyle türeyen *yük* sözcüğünün *yüd-* fiiliyle arasında etimolojik olarak ortak bir köken bağlantısı olabileceğini; ancak henüz böyle bir kökün doğrulanmadığını belirtir (Erdal, 1991, 644).

202 küdügin: Bang ve Gabain ködügin, Kudara ködügin.

203-204 tayakıg (oku: tatıgıg): Bang ve Gabain tayakıg, Kudara tayakıg. Yazmada <t'y'qyq> olarak yazılmış olan sözcüğün okunuşu UW'ye (Röhrborn, 1977-1998, 241a) ve Bang ve Gabain neşrindeki nota göre (Bang, Gabain, 1931b, 351, 53. n.) *tatıgıg* olarak düzeltilmiştir.

205 küsüşläri: Bang ve Gabain kösüşläri, Kudara küsüşläri.

205-207 beşinç kertgünç ärsär kut bulmış tözünlär{lär}niŋ yeti törlüg nomlug äd tavarda äŋ başı tetir: [662b08]五 [662b09]聖七財之元胎。(T 1723, c. 34) "Beşinci: [İman] yedi tür kutsal servetin (Skt. *saptadhana*) asıl menşeidir."

206 tözünlär{lär}niŋ: Bang ve Gabain tüz-ün-lär-lär-ning, Kudara tözün-lär-lär (*sic!*) -niŋ. Fazladan yazılmış çoğul ekine kavisli ayraç içerisinde yer verilmiştir.

206 yeti törlüg nomlug äd tavar+da: Bu ibare Çin. 七法財 *qi fa cai* (G. 1055 3366 11500) karşılığındadır (Soothill, Hodous, 1937, 13a); ancak Çin. metnimizde sadece 七財 *qi cai* (T 1723, c. 34, 662b09) (G. 1055 11500) ile gösterilmiştir. Krş. *yeti törlüg [nom]lug äd t(a)varlarda* BT XXV, 3411-3412 (Wilkens, 2007, 258).

207-209 kertgünçlüg äd tavar başda üçün , boşgutçı ulug sartavahilar nom ärdinilig käzigdä tizigdä kertgünçlüg äd tavarıg başda aşnu işlätürlär , bo yörügüg bä⟨l⟩gülüg kılgalı: [662b09] 法財初故學者大商元規法 [662b10] 寶。教獲聖財故初生信。(T 1723, c. 34) "Öğreti serveti en başta olduğundan öğrenen kişinin büyük meşguliyeti asıl öğreti mücevherini kapsayıp öğreterek kutsal serveti elde ettiğinden en başta iman zuhur eder."

207 boşgutçı: Kudara *boşgutlug, boşgutsuz* ve *boşgutçı* sözcükleri hakkında mevcut sözlüklerde yeterli düzeyde açıklama olmadığını belirterek bu üç sözcük arasındaki terminolojik ilişkiyi özetler. Buna göre Kudara, yapısı *boşgut+çı* olan sözcüğün anlamının kesinlikle 'öğretmen, eğitmen' olmadığını; ancak 'öğrenci, talebe' olduğunu; Çin. 學者 *xue zhe* (G. 4839 542), Skr. *śaikṣa* (Monier-Williams, 1899, 1089b; Soothill, Hodous, 1937, 447a; JBED, 1979, 323b; Hirakawa, 1997, 371b) ve yine Çin. 學徒 *xue tu* (G. 4839), Skr. *śiṣya* (Monier-Williams, 1899, 1077a; Soothill, Hodous, 1937, 447a; Hirakawa, 1997, 371a) sözcüklerinin çevirisinde *boşgutçı*'nın kullandığını belirtir (Kudara, 1980, 63-64, 56. n.; ayrıca bk. Erdal, 1991, 315). Krş. *bilig ögrängü täg boşgutçı bolalım* BT XIII, 60.16-17 (Zieme, 1985, 192); *kulut m(ä)n yaŋ boşgutçı sarıg tutuŋ* UigTot. 1009 (Zieme, Kara, 1979, 162).

208 sartavahilar: Bang ve Gabain sartawaxi-lar, Kudara sartavaxi-lar. Krş. *ärdinisin ıdturmış sartavahi täg* Zieme, 2008, 257.

208 käzigdä: Bang ve Gabain käz-ik-dä, Kudara käzig-dä.

208 tizigdä: Bang ve Gabain täz-ikdä, Kudara tizigdä.

209 bä⟨l⟩gülüg: Bang ve Gabain bägülüg, Kudara bṛgülüg. Bang ve Gabain neşrinde, imlâ hatasının müstensihin <l> harfinin çengelini yapmayı unuttuğundan kaynaklandığı belirtilmiştir (Bang, Gabain, 1931b, 351, 58. n.).

210-213 ken-yoo-şe-kau-luan tegmä sadarma-viyakiyan atl(ı)g şast(a)[r]ta sözläyür , yeti törlüg nomlug äd tavar ärsär , kertgünç ç(a)hşap(a)t äşidmäk

titmäk bilgä bilig uvut ıyat , bo yetägü ärür , bo yetägüdä kertgünç başda tetir: [662b10] 顯揚論云。七聖財 [662b11] 者。謂信･戒･聞･捨･慧･慚･愧。信即一焉。(T 1723, c. 34) "Xianyang shengjiao lun'da (Çin. 顯揚聖教論) açıklanır: Yedi tür kutsal servet (Skt. *sapta dhanāni*); iman, ahlaki disiplin, öğretiyi duyma, vazgeçme, bilgelik, bilinç, utançdır. İman, bu şekliyle birincidir."

210 ken-yoo-şe-kau-luan: Bang ve Gabain kin yuu şi kao luän, Kudara kin yoo şi kau luan. Bu ibare Çin. metnimizde 顯揚論 *Xianyan lun* (T 1723, c. 34, 662b10) ile gösterilmiştir (Digital Dictionary of Buddhism'in 顯揚論 maddesinde bu ibarenin Skr. karşılığı *Prakaraṇāryavācā-śāstra* olarak verilmiştir, www.buddhism-dict.net, Erişim tarihi: 23.01.2017). Kudara bu ibare için Çin. 顯揚聖教論 *Xianyang shengjiao lun*'u (T 1602, c. 31, 480b-583b) tanık gösterir (Kudara, 1980, 64, 59. n.) ve Hirakawa bu Çin. metnin karşılığını Skr. **Ārya-śāsana-prakaraṇa* olarak verir (Hirakawa, 1997, 1271b). Çin. metnimizde geçen 顯揚論 *Xianyan lun*, esasen Çin. 顯揚聖教論 *Xianyang shengjiao lun*'un kısaltılmış başlığı olduğundan, bu ibarenin çevirisine Xianyang shengjiao lun olarak yer verilmiştir.

210 sadarma-viyakiyan atl(ı)g şast(a)[r]ta: Bu ibare çeviriye Saddharma-vyākhyāna-śāstra şeklinde dahil edilmiştir. Krş. Bang, Gabain, 1931b, 351, 59. n. *vyākhyāna* için bk. Monier-Williams, 1899, 1036a.

212 ıyat: Bang ve Gabain awyat, Kudara ıyat.

213-214 altınç kertgünç ärsär , kamag ädgü nomlarnıŋ başlagı tetir: [662b11] 六善 [662b12] 本因之淑路。(T 1723, c. 34) "Altıncı: İyilik, öğreti esaslı olduğundan iyi köklerin sebebi faziletli yoldur."

215-219 yugalun tegmä sapṭaḍaşabumik atl(ı)g yog şast(a)rta sözläyür , alku ädgü nomlar küsüş tözlüg , köŋülgärmäkdin tugdaçı , bürtmäkdin yıgıldaçı täginmäkdin tartıldaçı , dyandın üstäldäçi , bilgä biligligtin adrotaçı , kutrulmakdın b(ä)küdäçi ünüş tüplüg ärür: [662b12] 瑜伽論云入諸善 [662b13]法欲爲根本。作意所生･觸所集起受所引 [662b14]攝定爲增上。慧爲最勝解脫爲堅固出離 [662b15]爲後邊。(T 1723, c. 34) "Yogācārabhūmi-śāstra'da (Çin. 瑜伽師地論) açıklanır: Bütün iyi öğretiler arzu esaslı olarak yaratılmış, tefekkürden (Skr. *cittotpāda*) doğmuş, temasla (Skr. *sparśa*) bir araya gelmiş, duygudan (Skt. *vedanā*) çekilmiştir. Meditasyonu (Skr. *dhyāna*) artırıp bilgeliği (Skr. *prajña*) mükemmel

kılıp kurtuluşu sağlamlaştırarak feragatı son sınır yapar.”

215 yugalun: Bang ve Gabain yogalun, Kudara yugalun. Bu ibare Çin. metnimizde 瑜伽論 *Yuqie lun* (T 1723, c. 34, 662b12) olarak geçmektedir (Digital Dictionary of Buddhism’in 瑜伽論 maddesinde bu ibarenin Skr. karşılığı *Yogācārabhūmi-śāstra* olarak verilmiştir, www.buddhism-dict.net, Erişim tarihi: 23.01.2017). Kudara bu ibare için Çin. 瑜伽師地論 *Yuqie shidi lun*’u (T 1579, c. 30, 279-882) tanık gösterir (Kudara, 1980, 64, 64. n.) ve Hirakawa bu ibarenin Skr. karşılığına *Yogācāra-bhūmi*, **Yogācāra-bhūmi-śāstra* olarak yer vermiştir (Hirakawa, 1997, 827b; ayrıca Skr. *Yogācārya-bhūmi-śāstra* Soothill, Hodous, 1937, 89b). Çin. 瑜伽師地論 *Yuqie shidi lun* yaygın bir şekilde Çin. 瑜伽論 *Yuqie lun* olarak kısaltılır. Çin. metnimizdeki 瑜伽論 *Yuqie lun*’a çeviride Yuqie lun (Skr. *Yogācārabhūmi-śāstra*) olarak yer verilmiştir.

215 sapṭaḍaşabumik: Digital Dictionary of Buddhism’e göre, Çin. 十七地論 *Shiqi di lun* (Skr. **Saptadaśa-bhūmi śāstra*), Skr. *Yogācārabhūmi*’nin kısmi tercümesidir. (Digital Dictionary of Buddhism’in 眞諦 maddesi, www.buddhism-dict.net, Erişim tarihi: 23.01.2017; ayrıca Hirakawa, 1997, 878b). Bu ibarenin çevirisinde Saptadaśa-bhūmika tercih edilmiştir.

215 yog şast(a)rta: Bu ibareye çeviride Yogācārabhūmi-śāstra olarak yer verilmiştir. *yoog şastr* tabirinin reprodüksiyonu için krş. Dietz, 2009, 39, 2. dipnot. Krş. *yoog şastr* ‘Yogācārabhūmi-śāstra’ HT V, 2366-2367 (Dietz, Ölmez, Röhrborn, 2015, 246).

215 atl(ı)g: Bang ve Gabain Ø, Kudara atlg.

217 bürtmäkdin: Bang ve Gabain bürtmäk-din, Kudara börtmäk-din.

217 yıgıldaçı: Bang ve Gabain yakıldaçı, Kudara yıgıldaçı.

218 adrotaçı: Bang ve Gabain adrutaçı, Kudara adrutaçı. Bang ve Gabain neşrinde bu yazımın *adrutdaçı* için olup olmadığı sorulur, krş. 226. satır (Bang, Gabain, 1931b, 352, 67. n.).

218 b(ä)küdäçi: Bang ve Gabain bküdäçi, Kudara bküdäçi. Bang ve Gabain neşrinde, bu sözcüğün *bäkütdäçi* için durduğu belirtilir, krş. 228. satır (Bang, Gabain, 1931b, 352, 67. n.).

219 ünüş: Bang ve Gabain örüş, Kudara ünüş. Bu sözcük, Çin. metinde 出離 *chu li* (T 1723, c. 34, 662b14) (G. 2620 6906) ibaresine denk gelmektedir. Skr. karşılığı *niḥsaraṇa* olan sözcük 'ayrılmak, çıkmak' anlamına gelmektedir (Monier-Williams, 1899, 544a; Soothill, Hodous, 1937, 167b; Hirakawa, 1997, 181b).

219-220 küsüş tözlüg ol tep temäki ärsär , küsüşüg umunçug turgurur üçün: 662b15 欲爲本者起希望故。(T 1723, c. 34) "Arzu esaslıya gelince, arzuyu yükselttiği içindir."

220 umunç: Erdal sözcüğün *umun-* 'kendisi için umut etmek' fiiliyle ilişkili olabileceğini, halbuki *um-ug*'un, *um-* fiilinden geldiğini belirtir. *umug* birinin umutlarının nesnesine işaret ederken, *umunç* bir fiilden türeyen isimdir (Erdal, 1991, 279; bk. Clauson, 1972, 162a).

220-221 köŋülgärmäkdin tugdaçı ol tep temäki ärsär , köŋülgärmäk basa basa odgurtaçı üçün: 662b15 作意所生數 662b16 警覺故。(T 1723, c. 34) "Tefekkürden (Skr. *cittotpāda*) doğmuş [demek], tekrar edip alıştırarak [cahillikten] uyandırdığı içindir."

221-223 bürtmäkdin yıgıldaçı ol tep temäki ärsär , köŋül köŋüldäkilär birlä bürtüşüp yeg adrok tıltaglarka tuş kılur üçün: 662b16 觸所集起和心心所對勝緣故。(T 1723, c. 34) "Temasla (Skr. *sparśa*) bir araya gelip ortaya çıkmak [ise] gönül (Skr. *citta*) gönüldekilerle (Skr. *caitasika*) bağdaştırıp üstün sebeplerle irtibata geçtiğindendir."

221 bürtmäkdin: Bang ve Gabain bürtmäkdin, Kudara börtmäkdin.

221 yıgıldaçı: Bang ve Gabain yakıldaçı, Kudara yıgıldaçı.

222 köŋül köŋüldäki+lär: Çin. metinde 心心所 *xin xin suo* (T 1723, c. 34, 662b16) (G. 4562 10211)'ya denk gelen ibarenin Skr. karşılığı *citta-caitasika, citta-caitta* (*dharma*)'dır (Kudara, 1980, 64, 71. n.; Hirakawa, 1997, 460b).

222 bürtüşüp: Bang ve Gabain bürtüşüp, Kudara börtüşüp.

223-224 täginmäkdin tarṭıldaçı tep temäki ärsär , täginmäk nomug özkä alınıp köŋüldä kılur üçün: 662b16 受 662b17 所引攝領在心故。(T 1723, c. 34) "Duygudan (Skt. *vedanā*) çekilip kabul edilmiş [demek ise] gönülde olmasını sağladığı içindir."

225-226 dyantın üstälmäki tep temäki ärsär , dyan köŋülüg amrılturur turulturur üçün: [662b17]定爲增上心微寂故。(T 1723, c. 34) "Meditasyonu (Skr. *dhyāna*) artırmış [demek ise] gönül ince ve hassas olduğu içindir."

225 üstälmäki: Bang ve Gabain sözcüğün *üstäldäçi* şeklinde okunması gerektiğini bildirir (Bang, Gabain, 1931b, 352, 74. n.).

225 amrılturur: Belirlenebildiği kadarıyla yalnızca metnimizde tanıklanmış olan *amrıltur-* fiilinin yapısı ***amır-ıl-tur-*** şeklinde açıklanmakta ve anlamı ise '(meditasyon aracılığıyla) huzura kavuşturmak, gönlü sakinleştirmek' olarak verilmektedir (Clauson, 1972, 164b; Erdal, 1991, 825; Röhrborn, 2010, 60).

225-226 turulturur: Bang ve Gabain turur turur (sic!), Kudara turur turur (*sic!*). Sözcüğün yapısı *tur-ul-tur-* şeklinde açıklanmakta ve anlamı ise 'uysallaştırmak, yatıştırmak' olarak verilmektedir (Clauson, 1972, 548b; Erdal, 1991, 826).

226-228 bilgä biligdin adrodaçı tep temäki ärsär , bilgä bilig ädgüli ayıglı nomlarıg çıngarıp adırtlap ayıgıg kodup , ädgüg alar (oku: alır) üçün: [662b17]慧[662b18]爲最勝擇善惡故。(T 1723, c. 34) "Bilgeliği (Skr. *prajña*) mükemmel kılmış [demek ise] iyiyi ve kötüyü ayırt ettiği içindir."

227 ädgüli ayıglı nomlar+ıg: UW'de 'heilvolle und befleckte Dharmas' (Röhrborn, 1977-1998, 303b) olarak anlamlandırılmış olan bu ibare, 'halas ve mülevves öğretiler' şeklinde çeviriye dahil edilmiştir.

227 ayıgıg kodup ädgüg alar (oku: alır) üçün: UW'de 'das Böse lassen und das Heilvolle nehmen' (Röhrborn, 1977-1998, 345a) olarak anlamlandırılmış olan bu ibare, 'kötülüğü bırakıp necatı kabul ettiğindendir' şeklinde çeviriye dahil edilmiştir.

228-229 kutrulmakdın b(ä)küdäçi tep temäki ärsär , kutrulmak ägriglärig baglarıg birtäm amırtgurdaçı üçün: [662b18]解脱爲堅固息纏縛[662b19]故。(T 1723, c. 34) "Kurtuluşu sağlamlaştırmış [demek ise kurtuluş] bağları sakinleştirdiği içindir."

228 alar (oku: alır): Bang ve Gabain alar, Kudara alır. *alar*, *al-* fiilinin geniş zaman çekiminin değişken bir formudur (Röhrborn, 2010, 33, 44).

229 ägriglärig: Bang ve Gabain ägrik-lärig, Kudara ägrik-lärig.

229-231 ünüş tüplüg tep temäki ärsär , tuyguluk bilgülük yol tolmış tükämiş üçün anın antag tetir: [662b19] 出離爲後邊覺道滿故。(T 1723, c. 34) "Feragatı son sınır yapmak [demek ise] aydınlanma yolu sınırlarla dolu olduğu içindir.

229 ünüş: Bang ve Gabain örüş, Kudara ünüş.

231-232 una kertgünç küsüşkä tayak bolmakı üzä bo munça ädgü nomlar bütär üçün anın kertgünç kamag nomlarnıŋ başı tetir: [662b19] 信既爲欲依故 [662b20] 最初令起。(T 1723, c. 34) "İman artık arzuya destek olduğundan en başta gelir."

233-234 yetinç kertgünç ärsär , töz tüplüg kapıgıg açguka yeg adrok elig tetir: [662b20] 七啓機門之勝手。(T 1723, c. 34) "Yedincisi: [İman] esas kapıyı açmanın mükemmel elidir."

233 töz tüplüg kapıg+ıg: Bu ibare 'yaradılış esaslı kapı' anlamındadır ve Çin. metinde 機門 *ji men* (T 1723, c. 34, 662b20) (G. 787 7751)'e denk gelmektedir. Kudara, bu durumda *töz tüp*(*lüg*) ibaresinin Çin. 機 *ji* (G. 787)'nin tercümesi olarak 'birinin doğuştan gelen kabiliyeti, yeteneği, hüneri' anlamına geldiğini belirtir (Kudara, 1980, 65, 82. n.).

234-239 boşgut nomlug elig tutar üçün , bo yörügüg b(ä)lgülüg kılgalı anı üçün küşalun atl(ı)g koşavrti şast(a)rda sözläyür , tartıp tınl(ı)glarıg taşgaru üntürti sansarlıg kök titigdin tep , yänä munta basa bo nom ärdininiŋ ugrayu tüz taplagın sözlätükdä burhannıŋ nom nomlamaklıg eligi ärdi , tınl(ı)glarnıŋ kertgünçlüg eligi ärdi , iki elig tutuşup sansarlıg kök titigdin üntürdi tep: [662b20] 接教手故。俱 [662b21] 舍論云拔衆生出生死泥。又後陳正宗爲 [662b22] 佛教手。序令生信爲衆生手。兩手相接出 [662b23] 淤泥故。(T 1723, c. 34) "[İman] öğretiyi kabul etmenin eli olduğundan, Abhidharmakośa-bhāṣya'da (Çin. 阿毘達磨俱舍論) açıklanır: Canlıları çekip saṃsāralı çamurdan kurtarır. Yine bundan sonra doğru öğreti söylemeyi Buddha öğretisinin eli yapıp sırasıyla imanın ortaya çıkmasını canlıların eli yaparak iki eli kavuşturup yine çamurdan çıkarır."

234 elig tutar: Bu ibare satırın üstüne yazılmıştır.

235 küşalun: Bu ibare Çin. metinde 俱舍論 *Jushe lun* (T 1723, c. 34, 662b20-21) olarak geçmektedir. Kudara bu ibare için Çin. 阿毘達磨俱舍論 *Apidamo jushe lun*'u (T 1558, c. 29, 161-310) tanık gösterir (Kudara, 1980, 65, 85.

n.) ve ibarenin Skr. karşılığı *Abhidharmakośa-bhāṣya* (Hirakawa, 1997, 141a) şeklindedir.

235 koşavrti: Bang ve Gabain kuşawati, Kudara koşavrti. Skr. bu ibarenin reprodüksiyonuna çeviride [Abhidharma]kośavṛtti-śāstra olarak yer verilmiştir. Krş. *koşavrti şastr* '[Abhidharma]kośavṛtti-śāstra' HT V, 1342 (Dietz, Ölmez, Röhrborn, 2015, 156).

237 ugrayu tüz taplag+ın: Bu ibare 'eksiksiz bir biçimde doğru doktrinini' anlamındadır ve Çin. metinde 正宗 *zheng zong* (T 1723, c. 34, 662b21) 'the true criteriton' (G. 687)'a denk gelmektedir.

237 ugrayu: Bang ve Gabain ograyu, Kudara ugrayu. Sözcük satırın yukarısına yazılmıştır. Ayrıca yapısı *ug(u)r+a-(y)-u* şeklinde açıklanabilecek sözcük, 'özellikle, tamamen, eksiksiz bir biçimde, tastamam' anlamlarındadır (Clauson, 1972, 93b; Nadelyaev ve diğ., 1969, 363b; Kudara, 1980, 65, 86. n.; Erdal, 1991, 428). Sözcük Çin. metinde 正 *zheng* (T 1723, c. 34, 662b21) 'the standard of correctness' (G. 687)'e denk gelmektedir.

237 taplag+ın: Kudara *tapla-* fiilinden geldiğini belirttiği sözcüğün sayısız anlamda kullanıldığına değinir: (1) memnuniyet, keyif, (2) müsaade, kabul, tahammül, sebat; Çin. 忍 *ren* (G. 5607); Skr. *kṣānti* (Soothill, Hodous, 1937, 237a; Hirakawa, 1997, 467b), (3) saptama, uygulama; Çin. 勝解 *sheng jie* (G. 9876 1515); Skr. *adhimokṣa* (Hirakawa, 1997, 208b), (4) teklif, öneri; Çin. 宗 *zong* (G. 11976); Skr. *pratijñā* (Hirakawa, 1997, 375b), (5) fikir, doktrin, akide; Çin. 宗 *zong* (G. 11976), (6) mezhep, ekol; Çin. 部 *bu* (G. 9484), Skr. *nikāya* (Soothill, Hodous, 1937, 365b; Hirakawa, 1997, 1173a) (Kudara, 1980, 65, 86. n.).

240-247 yänä taiçi-tulun tegmä m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş atl(ı)g atl(ı)g şastarda sözläyür , inçä k(a)ltı kişi eligi bar ärsär ärdinilig otrugka tägsär , köŋül eyin ärdini ävḍigäli uyur , birök eligi yok ärsär , ötrü ärdini ävdiyü umadın kurug kalır , ançulayu ymä kim birök kertgünçi bar ärsär , burhanlıg ärd(i)nilig otrugka kirip kutrulmak tüşlüg ärdini algalı uyur , kertgünç köŋüli yok ärsär , užik yörüg uksar ymä tüşsüz kurug kalır: [662b23] 又智度論云。如人有手至於寶山 [662b24] 隨意所取。若其無手則空無所得。有信心 [662b25] 人入佛寶山得諸道果。若無信心雖解文 [662b26] 義。空無所獲。(T 1723, c. 34) "Yine

Mahāprajñāpāramitā-śāstra'da (Çin. 大智度論) açıklanır: İnsanın eli olduğundan mücevherle süslenmiş dağa erişip maksadına uygun olarak [mücevher] elde eder. Eğer eli yok ise, bu nedenle [mücevher] elde edemez, boş kalır. İman düşüncesi olduğundan, insan Buddha'nın mücevherle süslenmiş dağına girip bütün kurtuluş mükafatını elde eder. Eğer iman düşüncesi yok ise, kurtuluş sözcüğünü anlasa bile elde edemez, boş kalır."

240 taiçi-tulun: Çin. metinde 智度論 *Zhidu lun* (T 1723, c. 34, 662b23) olarak geçen bu ibare (krş. Hirakawa, 1997, 606a) esasen Çin. 大智度論 *Da zhidu lun*'a dayanır (T 1509, c. 25, 57c-756b) ve Skr. karşılığı *Mahāprajñāpāramitā-śāstra* şeklindedir (Hirakawa, 1997, 328a).

240 m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş: Bang ve Gabain mxa prti-a pramita upadiş, Kudara mxa-prty-a-pramita-upadiş. Esasen Çin. 大智度論 *Da zhidu lun*'a denk gelen bu ibareye (T 1509, c. 25, 57c-756b) çeviride *Mahāprajñāpāramitā-upadeśa-śāstra* (Hirakawa, 1997, 328a) olarak yer verilmiştir.

242 ärdinilig otrug+ka: Kudara, Uygur çevirmenin Çin. metindeki 寶山 *bao shan* (T 1723, c. 34, 662b23) (G. 8720 9663) 'mücevherle süslenmiş dağ' ibaresini, Uygurca metinde *ärdinilig otrugka* 'mücevherle süslenmiş ada' olarak değiştirdiğini belirtir (Kudara, 1980, 65, 91. n.).

242 ävḍigäli: Bang ve Gabain itigäli, Kudara ävtigäli. *ävdi-* şeklindeki okuma önerisi için ayrıca bk. Röhrborn, 1977-1998, 419a; Röhrborn, 2010, 202-203.

243 ävdiyü: Bang ve Gabain idiyü, Kudara ävḍiyü.

245 burhanlıg ärd(i)nilig otrug+ka: Bu ibare için ayrıca bk. Erdal, 1991, 148; Röhrborn, 1977-1998, 425a.

246 köŋüli: Bang ve Gabain köngli, Kudara köŋüli.

247-249 säkizinç kertgünç ärsär , köŋüllüg suvug turuldurtaçı süzdäçi ärdini tetir , köŋülüg süzär arıṭur üçün: 662b26 八湛心水之清珠。令心淨 662b27 故。(T 1723, c. 34) "Sekizinci: [İman] gönül suyunun saf incisidir. Gönlü temizlediği içindir."

249 süzär arıṭur: Bu ikilemenin Çin. metindeki karşılığı 淨 *jing* (T 1723, c. 34, 662b26) 'clean; pure; to wash' (G. 2176)'dır.

250-253 vişiklun şast(a)rda sözläyür , kertgünç ärsär , suv süzdäçi uḍakaparasaḍ atl(ı)g ärdini monçuk çug suvunlıg (oku: suvlarıg) süzgäli umuşı (oku: umışı) täg , kertgünçsüz töz üzä bulganmış çug bolmış köŋülüg süzär tep: [662b27] 成唯識云信如水珠能清濁水。能治不 [662b28] 信性渾濁故。(T 1723, c. 34) "Vijñaptimātratāsiddhi-śāstra'da (Çin. 成唯識論) açıklanır: İman, su incisinin çamurlu suyu temizleyebildiği gibidir. İnançsız temel ile karışmış bulanık gönlü arıtır."

250 vişiklun şast(a)r+da: Çin. metinde 成唯識 *Cheng weishi* (T 1723, c. 34, 662b27) olarak geçen ibare Çin. 唯識論 *Weishi lun*'a bir atıftır (Digital Dictionary of Buddhism'in 唯識論 maddesi, www.buddhism-dict.net, Erişim tarihi: 23.01.2017). Çin. 唯識論 *Weishi lun* (T 1588, c. 31, 63-70) için bk. Hirakawa, 1997, 257a. Benzer örnek için krş. *vişiklun şastr* 'Vijñaptimātratā-śāstra' HT V, 1343 (Dietz, Ölmez, Röhrborn, 156-157).

251 uḍakaparasaḍ: Skr. *udaka-prasāda*'nın Çin. karşılığı 淨水 *jing shui*'dir (Hirakawa, 1997, 728b).

251 suvunlıg (oku: suvlarıg): Bang ve Gabain suwunlıg, Kudara suvunlık. *suvlarıg* şeklindeki okuma önerisi için bk. Röhrborn, 1977-1998, 419b.

252 umuşı (oku: umışı): Bang ve Gabain umuşı, Kudara umışı. *umışı* şeklindeki okuma önerisi için bk. Röhrborn, 1977-1998, 419b.

253-254 tokuzunç kertgünç ärsär , atl(ı)g yollug kılmaknıŋ yevägi tetir: [662b28] 九建名道之良資。(T 1723, c. 34) "Dokuzuncu: [İman] meşhur etmenin iyi donanımıdır."

254 atl(ı)g yollug: Bu ibare, 'şan şöhret' anlamındadır ve Çin. metinde 名道 *ming dao* (T 1723, c. 34, 662b28) (G. 7940 10780)'ya karşılık gelmektedir.

254 yeväg+i: Bang ve Gabain yiwäki, Kudara yivigi. Yapısı *yevä-g* şeklinde açıklanan sözcük, 'donanım, teçhizat' anlamına gelmektedir (Erdal, 1991, 218; Clauson, 1972, 875b; Nadelyaev ve diğ., 1969, 260a).

254-263 k(a)ltı tsuan-ni atl(ı)g bügü kuŋ-futsı sözlämiş ol el tutdaçı bäg ärkä süüli aşlı kertgünçli üçägü täŋ k(ä)rgäk , temin ök elin tutgalı uyur , antag ugrı bolup bo üçägüdä birisin birisin titgülük ıdalaguluk käzigi kälsär , aşnukı

ikägüni titsär ıdalasar bolur , kertgünçüg iḍi titsär ıdalasar bolmaz , aşnukı ikägükä tayaklıg tirig bolmak ögdisiz ol , kertü köŋülin b(ä)k tutup ölmäk ögdilig tetir tep munçulayu sözlädi [662b28] 宣尼云兵· [662b29] 食·信三。信不可棄。自古皆有死人無信不 [662c01] 立。(T 1723, c. 34) "Konfüçyüs söyler: Asker, yiyecek, iman [bu] üçünden iman terk edilmez. Eskiden beri herkes ölüme sahiptir. İnsan iman olmadan duramaz. Büyük aracın kıskacı, küçük aracın boyunduruğu olmadığındaki gibi, insan [da] imanı olmazsa yapamaz."

Burada Uyg. metin oldukça tafsilatlıdır; ancak Çin. metinde Konfüçyüs'ün sözüne yapılan atıf oldukça kısadır, öyle ki Konfüçyüs'ün bu sözünün asıl kaynağındaki şekli dahi kısaltılmıştır. Burada atıf yapılan Konfüçyüs'ün sözü ve çevirisi şöyledir:

子貢問政。子曰:「足食。足兵。民信之矣。」子貢曰:「必不得已而去,於斯三者何 先?」曰:「去兵。」子貢曰:「必不得已而去,於斯二者何先?」曰:「去食。自古皆有 死,民無信不立。」"Dse-gung fragte den Meister nach den Grundlagen einer guten Regierung. Der Meister sprach: Ausreichende Nahrung, eine ausreichende Armee und Vertrauen in die Regierung. Und müßte unbedingt eine dieser Voraussetzungen aufgegeben werden, fragte Dse-gung weiter, welche würdet Ihr an erster Stelle opfern? Die Armee, sprach der Meister. Und wenn von diesen zwei noch eine aufgegeben werden müßte, welche wäre es dann? Der Meister sprach: Die Nahrung. Denn seit Menschengedenken müssen alle sterben. Ohne das Vertrauen des Volkes jedoch kann kein Staat bestehen. // Zi-gòng, ustaya iyi bir yönetimin ilkelerini sordu. Usta söyledi: Yeterli besin, yeterli bir ordu ve yönetime güven. Ve bu koşullardan biri mutlaka terk edilecek olduğunda, Zi-gòng tekrar sordu: İlk sırada hangisi feda edilir? Usta, ordu, dedi. Ve eğer bunlardan ikisi daha feda edilecek olsa, hangisi olurdu? Usta, besin, dedi. Çünkü düşünülebilecek en eski çağlardan beri herkes ölmek durumundadır. Bununla beraber halkın güveni olmaksızın devlet mevcut olamaz." (Kong, 1994, 87). Konfüçyüs'ün buradaki sözü için ayrıca bk. Zieme, 2010, 460-461.

254 tsuan-ni: Bang ve Gabain tsuän-ni (i ?), Kudara tsuan-ni. Kudara, sözcüğün Çin. 仲尼 *Zhongni*'nin değil 'Chung-ni, -the style or common name of Confucius, who was the second son' (G. 2876); Çin. 宣尼 *Xuanni*'nin 'Confucius' (G. 4805) çevirisi olduğunu belirtir (Kudara, 1980, 65, 103. n.; ayrıca bu ibare

hakkında açıklama için bk. Zieme, 2010, 460, 9. dipnot). Krş. *tswan-ni atl(ı)g bögö kuŋ-futsı* Röhrborn, 1977-1998, 272a.

255 **bügü:** Bang ve Gabain bügü, Kudara bögü. UW'deki *bögö* önerisi için bk. Röhrborn, 1977-1998, 272a.

255 **kuŋ-futsı:** Bang ve Gabain kung futsı, Kudara kuŋ-vutsi. Arkasından gelen sözcük karalanmıştır. Ayrıca *kuŋ-futsı* şeklindeki okuma için bk. Röhrborn, 1977-1998, 272a.

256 **süüli aşlı kertgünçli:** *+lI* eki karşıt anlamlılığa veya eş anlamlılığa işaret etmesine karşın, nadiren de olsa aralarında bu tür bir bağlantı olmayan durumda da ortaya çıkar: *süüli aşlı kertgünçli üçägü* 'ordu, yiyecek (ve) iman bu üçü birlikte'. Ayrıca *+lI* eki çoğunlukla ikili bir kullanıma sahip iken, bazen üçlü şekildedir ve bu durumda da metnimizde geçtiği gibi sonuncu sözcüğü *üçägü* takip eder (Erdal, 2004, 166). Ayrıca bk. Röhrborn, 1977-1998, 238a, 391a.

258 **birisin birisin:** Erdal GOT'ta Uygurca ve Karahanlıca metinlerde *birisi, ikintisi* gibi iyelik ekinin iki kez eklendiği asal sayıların olduğunu belirtir. Ayrıca burda geçen *birisin birisin* örneğinde de birer bireri sembolize etmek için, ikilemelerin görüntüsel olarak nasıl kullanıldığına değinir (Erdal, 2004, 224). Ayrıca bk. Röhrborn, 1977-1998, 154a.

259 **käzigi:** Bang ve Gabain käz-iki, Kudara käzigi. Ayrıca arkasından gelen sözcük karalanmıştır.

260 **iḍi:** Bang ve Gabain ärti, Kudara ärti. Bang ve Gabain neşrinde sözcüğün *arıtı*'nın kusurlu bir yazımı olduğu düşünülür (Bang, Gabain, 1931b, 355, 109. n.). UW'de ise önceki okumaların hatalı olduğu ve sözcüğün *idi*'nin bir varyantı olan *iti* olduğu belirtilmiştir (Röhrborn, 1977-1998, 194b).

266 **boyunduruk+ı:** Bu sözcük, Çin. metinde 軛 *ni* (T 1723, c. 34, 662c01) 'the cross-bar at the and of a carriage-pole' (G. 5433[2])'ye karşılık gelmektedir. Yapısı *boyun+duruk* şeklinde açıklanabilecek olan sözcük için (Erdal, 1991, 104; Clauson, 1972, 387a; Nadelyaev ve diğ., 1969, 111a), Kudara'nın *boyundur-* fiilinden geldiğini belirttiği bilgi (Kudara, 1980, 65, 115. n.) düzeltilmelidir.

267 **kışgaçı boguz bagı:** Bu ibare, Çin. metinde 軏 *yue* (T 1723, c. 34, 662c01) 'the cross-bar at the end of the pole of a carriage' (G. 13794)'ye karşılık

gelmektedir. Ayrıca *kışgaç* sözcüğünün yapısı **kış-ıg+gaç* şeklinde açıklanmaktadır (Erdal, 1991, 85; Clauson, 1972, 667a; Nadelyaev ve diğ., 1969, 447b).

270-271 onunç kertgünç ärsär , sävitmäk ayatmak ädgükä tägürdäç[i] tetir: 662c02 十顚衷誠之佳傅。(T 1723, c. 34) "Onuncusu: [İman] doğru hissetmenin iyi yardımıdır."

271-277 çuan-tsiu atl(ı)g bitigdä sözläyür , kimnäŋ (oku: kimniŋ) birök bar ärsär yaruk yaşuk kertgünçi , ol kertgünçi üzä özlärdäki özäklärdäki yava çigidäm suvlardakı , ögänlärdäki sargan otı yaşı yaş , bolarnı alıp kut vahşik t(ä)ŋrilärkä agır ulug ulug eliglärkä hanlarka ançolasar , tapınsar: 662c02 春秋言。苟有 662c03 明信。澗嵁沼沚之毛蘋蘩薀藻之菜。可薦鬼 662c04 神可羞公王。而況君子結二國之信。(T 1723, c. 34) "*Chun qiu*'da açıklanır: Eğer vazıh imanı varsa, dağ derelerindeki, vadideki, bataklıktaki küçük sığlıkların bitkilerini, su yoncası (Lat. *marsilea quadrifolia*), akpelin (Lat. *artemisia stelleriana*), atkuyruğu (Lat. *hippuris*) bitkilerini şeytanlara, iyi Tanrılara, mahcup halka, hükümdara ve ayrıca asillere takdim ederek iki ülkenin inancına bağlanır."

Bu kısma ve çevirisine, Bang ve Gabain neşrinde de yer verilmiştir:

苟有明信、澗嵁沼沚之毛、蘋蘩薀藻之菜、筐筥錡釜之器、潢汙行潦之水、可薦鬼神、可羞公王。"Wenn es strahlenden Glauben gibt, so kann man Gewächse, die an Bergbächen und Teichen (wachsen), Pflanzen (wie) marsilia quadrifolia, weiße Artemisia, Hanf und ruppia rostellata, in eckigen oder runden Körben, in Dreifüßen oder flachen Schüsseln, (mit) Wasser aus stehenden Gewässern oder aus Pfützen den Geistern darbringen und Könige und Herzögen darbieten. // Işık saçan inançlar varsa, dağ derelerinde ve göllerde (yetişen) bitkiler, *marsilia quadrifolia*, beyaz yavşan, kenevir ve *ruppia rostellata* (gibi) bitkiler köşeli veya yuvarlak sepetlerde, üç ayaklarda veya düz anahtarlarda, su (ile) oluşan ırmaklar veya ruhların su birikintisinden getirilen bitkiler hükümdar ve beylere sunulur." (Bang, Gabain, 1931b, 356, 121. n.)

Buradaki çeviriden de anlaşıldığı üzere, Bang ve Gabain tarafından sunulan Çin. metin ile tarafımızdan erişilen Çin. metinde birkaç ibare farklıdır. Özellikle de, 筐筥錡釜之器、 潢汙行潦之水 'köşeli veya yuvarlak sepetlerde, üç ayaklarda veya düz

anahtarlarda su (ile) oluşan ırmaklar veya su birikintisinden' ibaresi elimizdeki Çin. metinde mevcut değildir.

Buna ilave olarak Bang ve Gabain tarafından Çin. metinde geçen 蒓藻 *yun zao* (T 1723, c. 34, 662c03) sözcüğü için verilen 'Hanf und ruppia rostellata // kenevir ve *ruppia rostellata*' anlamı kabul edilemez; çünkü bu ibare, iki ideogram bir arada '*Hippuris* or mare's-tail' (G. 13831), yani 'atkuyruğu (Lat. *hippuris*)' anlamındadır.

271 **çuan-tsiu:** Bang ve Gabain çuän tsui, Kudara çuan-tsiu. Çin. metinde 春秋 *Chun qiu* (T 1723, c. 34, 662c02) 'Spring and Autumn, -the annals of the kingdom of 魯 Lu from 722 to 484 B.C., said to have been compiled by Confucius himself. So called from the custom prefixing to each entry in the national annals the year, month, day, and *season*, in which the event recorded took place. Thus, spring includes summer and autumn winter.' (G. 2854)'ya denk gelmektedir.

271 **atl(ı)g:** Bu sözcüğün arkasından gelen sözcük karalanmıştır.

272 **kimnäŋ (oku: kimniŋ):** Bang ve Gabain kim-näŋ, Kudara kim näŋ.

273 **öz+lärdäki:** Sözcük Çin. metinde 澗 *jian* (T 1723, c. 34, 662c03) 'mountain torrent' (G. 1603) sözcüğüne denk gelmektedir.

273 **özäk+lärdäki:** ED'de 'küçük vadi' anlamı verilen sözcüğün, *öz* isminin üzerine küçültme ekinin gelmesiyle oluştuğu belirtilir (Clauson, 1972, 285a). OTWF'de sözcüğün yapısına dair bilgi verilmesine ilaveten, metnimizde *öz* ismi ile iki terimli olarak göründüğü belirtilir ve anlamı 'küçük su yolu, çay, dere' olarak verilerek modern dillerde yaşadığına değinilmiştir (Erdal, 1991, 41). Erdal'ın görüşünü Çin. metin de desteklemektedir, sözcük Çin. metinde 嵠 *qi* (T 1723, c. 34, 662c03) 'a valley with a stream in it. A ravine; gully; gorge' (G. 1006) sözcüğüne denk gelmektedir.

274 **yava:** Kudara, *yava* sözcüğü ile beraber *çigidäm* ve *sargan* sözcüklerinin rutubetli bir çevrede yetişen bitki isimleri olacağını; ancak yine de belirlenemediğini belirtir (Kudara, 1980, 65, 123. n.). Clauson, sözcüğün anlamını DLT temelinde açıklar, modern Türk dillerinden örnekler verir. ED 871b'de Redhouse'a dayanarak sözcüğün 'çok belirgin bir şekilde *al-ṭurṯūṯ* bitkisinin çevirisi' olduğunu belirtilip 'bir çeşit mantar, canavar otu (?)' olarak anlamlandırılmıştır (Clauson, 1972, 871b; Redhouse, 1890, 1236a).

274 **çigidäm:** Bang ve Gabain, sözcüğün belki sözlüklerde yer alan *çigdäm* sözcüğüne denk gelebileceğini belirterek anlamını 'eine [unbestimmte] Pflanze // [belirsiz] bir bitki' olarak verir. Bununla beraber *yava çigidäm* ibaresinin Çin. metindeki 毛 *mao* (T 1723, c. 34, 662c03) 'bitki örtüsü, bitkisel ürünler' sözcüğüne denk geldiğini belirtilir (Bang, Gabain, 1931b, 356, 121. n.). Clauson sözcüğün 'çiğ' ile ilişkili olacağını belirterek metnimize atıf yaptığı bölümde sözcüğün anlamını soru işaretiyle 'çiğdem' olarak verir (Clauson, 1972, 414b). Erdal ise OTWF'de bu sözcüğün şimdiye kadar zannedildiği gibi Osmanlıcadaki *çiğdem* ile hiçbir surette eş değer olmayacağını, yine aynı satırda geçen *yava* ve *sargan otı*'nın bir bitki ismi olmasına karşın, *çigidäm*'in *suvlar ögänlar* için bir sıfat niteleyicisi olabileceğini belirtir. Ona göre, sözcüğün bilinen bir kökü bilinmedikçe bu tartışmalar birbirinden bağıntısızdır (Erdal, 1991, 68, 84. dipnot). Şirin User ise, "Türk Dillerinde *çilek* ve *yilek*" adlı makalesinde, bitki adlarına kaynak olabilen niteleyicilerin yalnızca renk adları olmadığını *yaşlık*, *ıslaklık*, *nem* ve *koku* kavramlarının da bitki adlarının kaynakları olabileceğini belirterek *çigdem* 'crocus sativus' bitki adının kökenini *çig* sözcüğüyle ilişkilendirerek açıklar. Bununla birlikte Şirin User'e göre, metnimizde geçen söz konusu cümle incelendiğinde 13'lü hece ölçüsüyle manzum tarzda yazılmış bir beyitle karşılaşılır, bu durumda da sözcüğün *çigidem* değil, *çigdem* biçimini doğruladığı ortaya çıkar. Şirin User, ayrıca 'çiğ olan, yaş olan, taze' vb. anlamlı *çigdem* sözcüğünün, muhtemelen *çigdem çiçeği* / *yemişi* vb. bir tamlama yapısından kısalarak özel bir bitkinin adı haline gelmesinin söz konusu olduğunu belirtir (User, 2010, 134-135). Hem Şirin User hem de diğer araştırmacılar tarafından sözcüğün kökenine ilişkin öne sürülen 'çiğ' kökü kabul edilebilirken, Şirin User tarafından belirtilen, 13'lü hece ölçüsü formundaki cümlenin ışığında, sözcüğün *çigidäm* değil de *çigdäm* olduğu önerisi metnin orijinali düşünüldüğünde 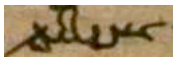 <çykyd'm> kabul edilemez.

274 **sargan:** Bang ve Gabain, Vambéry'e göre sözcüğün anlamının 'kuru, çorak' olduğunu belirtir (Bang, Gabain, 1931b, 356, 121. n.). Sözcüğün yapısı **sarıg+gan* şeklindedir (Erdal, 1991, 86; Clauson, 1972, 849a; Nadelyaev ve diğ., 1969, 488a). Sözcüğe 'a swamp plant; dry (cane in thicket)' anlamında DLT'de rastlanmaktadır (Dankoff, Kelly, III, 1985, 155).

277-280 **bo on törlüg yörügdä aşnukı säkizi çın kertü nomka tayaklıg yörüg ol , kenki ikisi yertinçülüg yörügkä [tayak]lıg ol , bo tetir kertgünçniŋ on törlüg**

yörügi: [662c04] 此中 [662c05] 十義初八依眞後二依俗故經首置如是。(T 1723, c. 34) "Bu merkezdeki on [tür] tefsirin ilk sekizi gerçeğe dayanır, sonraki ikisi teamüle dayanır. Bu sebeple öğreti kitabının başına böyle koyar."

279 **bo tetir kertgünçniŋ on törlüg yörügi:** Erdal GOT'ta buradaki örnekten yola çıkarak *te-* 'söylemek' fiilinin terse çevrilmiş geniş zamanı olan *te-t-ir*'in her zaman 'adlandırılır' veya 'olduğu söylenir' gibi bir anlam ifade etmeyeceğini, yaygın olan öğretici metinlerde ve metin bölümlerinde anlamının, iki kavram arasındaki öğretiye ilişkin kimliği ifade eden kopulaya daha yakın olduğunu belirtir (Erdal, 2004, 325).

5.2.2. B^2 Yazması

286 **bo sezingülük tıltag iki tetir:** [706a21] 贊曰。下申疑意 [706a22] 有二。(T. 1723, c. 34) "Övgü dizesi söyler: Önceki şüphelenecek sebep ikidir."

286 **sezingülük:** Bu ibare Çin. metinde 疑 *yi* (T 1723, c. 34, 706a21) 'suspicion; doubt; mistrust' (G. 5423) karşılığındadır (ayrıca krş. 287. satır).

287 **aşnuça sözläyür , sezingülük tıltagnıŋ ugurın:** [706a22] 初牒所疑緣由。(T. 1723, c. 34) "İlk olarak şüphelenecek sebebin gerekçesini söyler."

287 **aşnuça:** Bu ibare Çin. metinde 初 *chu* (T 1723, c. 34, 706a22) 'to begin; the beginning; at first' (G. 2624) karşılığındadır.

287 **tıltag+nıŋ:** Bu ibare Çin. metinde 緣 *yuan* (T 1723, c. 34, 706a22) 'cause; connexion; affinity; ties; luck' (G. 13737) karşılığındadır (ayrıca krş. 288. satır).

287 **ugur+ın:** Bu ibare Çin. metinde 由 *you* (T 1723, c. 34, 706a22) 'cause; means; instrument; motive; source; origin' (G. 13407) karşılığındadır (ayrıca krş. 288. satır).

288 Çin. metinde geçen bu ibarenin Uyg. metinde karşılığı yoktur: [706a22] 後正申定疑。此牒佛 [706a23] 前所説疑緣由。(T. 1723, c. 34) "Sonraki doğrudan alıntı yapılan şüpheyi söyler. Burada Buddha önceki açıkladığı şeylerdeki şüphe sebebinin gerekçesini söyler."

288 **aşnu:** Bu ibare Çin. metinde 前 *qian* (T 1723, c. 34, 706a23) 'before, in time' (G. 1737) karşılığındadır (ayrıca krş. 294. satır).

290-295 **burhanlar bilgä biligi täriŋin , bilgä biliglig kapıgnıŋ alp ukgulukın alp bilgülükin sözläyür kim bo çuža užikda burhanlar bilmiş nom täriŋtä täriŋ alp ukguluk tetir , tep tedi , bo ärsär t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi burhan aşnu y(a)rlıkaguçı burhanlar bilgä biligi täriŋtä täriŋ tetir:** [706a23]佛所得法甚深難解者。牒佛[706a24]前說諸佛智慧甚深無量有所言說意趣難[706a25]知者牒佛前說其智慧門難解難入。 (T. 1723, c. 34) "Buddha, yukarıda zikredilen Buddha bilgeliğinin son derece derin ve anlaşılmasının zor olduğunu söyler. Söylediği şeylerin manasının anlaşılması zordur. Buddha önce o bilgelik kapısını anlamanın ve oraya girmenin zor olduğunu söylediğini söyler."

290 **bilgä biliglig kapıg+nıŋ:** Çin. metinde 智慧門 *zhi hui men*'e (T 1723, c. 34, 706a25) (G. 1784 5193 7751) denk gelen bu ibarenin Skr. karşılığı *prajñā-dvāra** ve anlamı ise 'bütün hakikatlere yönelten Buddha bilgeliğinin kapısı'dır (Soothill, Hodous, 1937, 375a; Hirakawa, 1997, 607b).

291 **alp ukgulukın:** Çin. metinde 甚深難解 *shen shen nan jie* (T 1723, c. 34, 706a23) (G. 9839 9823 8135 1515) denk gelen bu ibarenin Skr. karşılığı *durvijñeya* ve anlamı ise 'anlaşılması son derece güç'tür (Hirakawa, 1997, 831b).

293 **alp ukguluk:** Çin. metinde 難知 *nan zhi*'ye (T 1723, c. 34, 706a24-25) (G. 8135 1783) denk gelen bu ibarenin Skr. karşılığı *durvijñeya* ve anlamı ise 'anlaşılması güç'tür (Hirakawa, 1997, 1239a).

294-295 **burhanlar bilgä biligi:** Çin. metinde 佛智慧 *fo zhi hui*'ye (T 1723, c. 34, 706a24) (G. 3589 1784) denk gelen bu ibarenin Skr. karşılığı *buddha-jñāna* ve anlamı ise 'Buddha'nın bilgeliği'dir (Hirakawa, 1997, 118b).

295 **täriŋtä täriŋ:** Bu ibare Çin. metinde 甚深 *shen shen* (T 1723, c. 34, 706a23) (G. 9839 9823) karşılığındadır ve anlamı 'son derece derin'dir (krş. Hirakawa, 1997, 831a).

5.2.3. B^3 Yazması

297 Kudara 1990 tarihli makalesinde soru işaretiyle A fragmanının Uygur mütercim tarafından kaleme alınmış ilave bir bilgi notu olduğunu ve Çin. denginin

yine soru işaretiyle T 1723, c. 34, 695a18 olduğunu belirtir (Kudara, 1990, 2). Bu Çin. satır ve çevirisi şöyledir: 三或四。一進趣方便。謂見道前七方便智。"Üç türü veya dört türü var. Birincisi: Budizmin sevabı doğrultusunda ilerleme, yolu görmeden önceki yedi tedbiri bilmek demektir." Fakat bu kısım A fragmanındaki Uyg. metinle örtüşmemektedir.

297 **kamıg+unı:** <q'myqw ny>. *kamag* sözcüğünün farklı bir yazımı olan sözcük için krş. *kamıg säkiz y(e)g(i)rmi elig kılmış käräk* BT XXIII, D086 (Zieme, 2005a, 73); *[y(a)r]lıkançuçı köŋüllüg ata kaŋımız [ya]pa kamıg tınl(ı)glarnıŋ bir yaŋlıg* BT XIII, 37.7-8 (Zieme, 1985, 149).

298 **yumḍar-ıp:** *yumıt-* 'bir araya gelmek, toplanmak' fiiline *–ar-* ettirgenlik çatı ekinin gelmesiyle yapısı açıklanabilecek sözcük için (Clauson, 1972, 935b; Erdal, 1991, 738) ayrıca krş. *yinçürüp istäp boşguntı yinçgä nomlarıg yumḍardı* HT VIII, 338-340 (Röhrborn, 1996, 42; Semet, 2005, 209).

298 **çınzu:** Anlamı 'böylesilik, böylesi' olan sözcük, Çin. 真如 *zhen ru* (G. 589 5668)'ya, Skr. *tathatā*'ya denk gelmektedir (Hirakawa, 1997, 876a; Kudara, 1990, 5, 2. n.).

299 **çın kertü tözlüg körmäk yol+ug:** Anlamı 'hakikat$_2$ esaslı görüş yolu' olarak verilebilecek ibare, Çin. 眞見道 *zhen xian dao* (G. 589 4533 10780) 'görmenin hakiki yolu' karşılığındadır (Soothill, Hodous, 1937, 333a; Kudara, 1990, 5, 3. n.).

300 **adıra:** Clauson *adır-* fiilini, **ad-* fiilinin üzerine gelen ettirgenlik çatı ekiyle açıklarken (Clauson, 1972, 66b), Erdal sözcüğün kökeninin **ad-* veya **adı-* olup olmadığının belirsiz olduğunu, belki **adX-* olsaydı **ad-* kökeninin gösterilebileceğini belirtir. Diğer taraftan *adıra*, *adırar* örneklerinin yaygın oluşu *adır-* fiilinin, *–r-* ettirgenlik çatısına sahip olmadığını, zaten bu fiilin kökünün geçişli olması gerektiğini kanıtlar (Erdal, 1991, 535). Yapısı *adır-* fiilinin üstüne gelen *–a* zarf-fiili ile açıklanacak *adıra* sözcüğü için esas anlam 'tefrik edip, ayırt edip, ayırıp' iken, metnimizin çeviri ve sözlüğünde 'tam, doğru, titizlikle' anlamları kullanılmıştır. Ayrıca bu anlam için krş. *adıra biziŋ* BT IX, 132.5 (Tekin, 1980, 81).

302 b(ä)lgü tözlüg körmäk yol+ug: Anlamı ‘alamet esaslı görme yolu’ olarak verilebilecek ibare, Çin. 相見道 *xiang xian dao* (G. 4249 4533 10780) ‘görme yolunun görünüşleri’ karşılığındadır (Kudara, 1990, 5, 6. n.).

303 adırtmaklarıg: Bu fiilin yapısı ED’de *adır-t-* olarak açıklanmaktadır (Clauson, 1972, 68b); ancak Röhrborn bu şekilde Uygurcada tanıklanmadığını belirterek *adro-* fiili ile karşılaştırılmasını ister (Röhrborn, 2010, 11). Sözcük *adromaklarıg* olarak düşünülebilir, *adromak* örnekleri için krş. Röhrborn, 2010, 18-19.

303 yaratılmış kertü: Bu ibare Çin. 安立諦 *an li nuo* (G. 44 6954 8366) ‘belirlenmiş hakikat’ karşılığındadır (Kudara, 1990, 5, 7. n.).

310 yaratılmaduk kertü: Bu ibare Çin. 非安立諦 *fei an li di* (G. 3459 44 6954 10947) ‘belirlenmemiş hakikat’ karşılığındadır (Kudara, 1990, 5, 14. n.).

313 Kudara 1990 tarihli makalesinde B fragmanının Çin. denginin T 1723, c. 34, 700b03-07 arasında olduğunu belirtmektedir (Kudara, 1990, 2); ancak bu fragmanın Çin. dengi 700b08’de son bulmaktadır.

313-318 bo kiçig ülgüsüz köŋül yeläyü tözlüg ymä çınlayu tözlüg ymä bolur , kut bulmayuk miḍik prtig[ç]an tınl(ı)glar köŋülintä ymä öritgülük kut bulmış tözünlär köŋülintä ymä öritgülük ärür , *u*kuşlarıg adkantaçı yıgınyaksız tözlüg ol , biligsiz birlä , birlä boltaçı ärmäz: [700b03]彼唯實觀唯佛所起。緣三界生。并無癡俱。[700b04]此通假實通凡聖起。緣界不定。非無癡俱 (T 1723, c. 34) “Sadece hakiki görüşü, sadece Buddha’nın ortaya çıkardığı, üç alandaki doğumu (Çin. 三界生) birbirine bağlayıp ve cahil ile beraber olursa, bu geçici hakikat aracılığıyla günahkâr ve asiller [aracılığıyla] ortaya çıkıp ikincil yardımcı sebep alanı belirlenmeden cahil ile beraber olmaz.”

Bu kısımda Çin. metinle Uyg. metin doğrudan örtüşmemektedir. Bu yüzden metin bölümünde Çin. eş değer metne atıf yapılmamıştır.

314-316 kut bulmayuk miḍik prtig[ç]an tınl(ı)glar köŋülintä ymä öritgülük kut bulmış tözünlär köŋülintä: Çin. metinde 凡聖起 *fan sheng qi* (T 1723, c. 34, 700b04) (G. 3399 9892 1070) ‘günahkâr ve asiller [aracılığıyla] ortaya çıkıp’ karşılığındadır.

317 yıgınyaksız: Sözcüğün yapısı *yıg-* fiiline gelen *–(ı)n-* dönüşlülük çatı eki (Nadelyaev ve diğ., 1969, 266a; Clauson, 1972, 904b; Erdal, 1991, 629) ile *–yak* fiilden isim yapma eki (Gabain, 1950, 75, §133) ve *+sız* yoksunluk ekiyle açıklanabilir.

318 birlä birlä: Sözcük arka arkaya iki kez yazılmıştır.

318 beşinç adırtıg adırtlamak yörüg adırtı: Kudara Uyg. metinde geçen bu genel ifadenin öncesinde T 1723, c. 34, 700a12 ve 700a13 satırlarının yer aldığını belirtir (Kudara, 1990, 6, B-7. n.). Bu Çin. kısım ve çevirisi şöyledir: [700a12]四無量以五門分別。一列名･二釋名･三辨[700a13]行相。四出體性。五辨差別。(T 1723, c. 34) "Dört tür sonsuz kavrayışı (Çin. 四無量) beş kapı ile ayırır. Birincisi: Adını sıralama. İkincisi: Adını izah etme. Üçüncüsü: Şekli kavrama. Dördüncüsü: Esas doğayı ortaya çıkarma. Beşincisi: Ayrımın farkına varma." Ancak bu kısmın çevirisi Uyg. metinde yer almaz.

319-320 tıdıgsız tutugsuz temäk t[ört] tıdıgsız bilmäk ukmak ärür: Kudara, Uyg. metinde geçen bu ibarenin Çin. karşılığını T 1723, c. 34, 700a2 ve 700a3 olarak verir (Kudara, 1990, 6, B-7~8. n.). Bu Çin. ibare ve çevirisi şöyledir: [700a02]無量者[700a03]四無量。(T 1723, c. 34) "Sınırsız ise dört sonsuz kavrayıştır."

321-323 tört tıdıg[s]ız bilmäk ukmakıg üç törlüg ugurın adırtlayur , äŋ ilki atın atayur , ikinti b(ä)lgüsin sözläyür , üçünç tözin üntürür: [700b05]四無礙解以三門分別。一列名。二辨相。[700b06]三出體。(T 1723, c. 34) "Dört tür engelsiz kavrayışı (Çin. 四無礙解) üç kapı ile ayırır. Birincisi: Adını sıralama. İkincisi: Belirtisini idrak etme. Üçüncüsü: Bedenini çıkarma."

321 tört tıdıg[s]ız bilmäk ukmak+ıg: Bu ibare Çin. metinde 四無礙解 *si wu ai jie* (T 1723, c. 34, 700b05) (G. 10291 12753 38 1515) 'dört tür engelsiz kavrayış' ifadesine denk gelmektedir ve Skr. *pratisaṃvid* karşılığındadır (Soothill, Hodous, 1937, 178a; JEBD, 1979, 250a; Hirakawa, 1997, 281a).

321 üç törlüg ugurın: Bu ibare Çin. metinde 三門 *san men* (T 1723, c. 34, 700b05) (G. 9552 7751) "üç kapı" ifadesine denk gelmektedir ve Skt. *trividha-dvāra* karşılığındadır (Soothill, Hodous, 1937, 79b; Hirakawa, 1997, 23a).

323-327 başlayu atın [ata]makı ärsär , äŋ ilki nomug tıdıgsız bilmäk , ikinti

yörügüg tıdıgsız bilmäk , üçünç tolp sumlım tillig savıg tıdıgsız bilmäk , törtünç tılaŋurmakıg tıdıgsız bilmäk tep temäk ärür: [700b06]列名者。一法無礙解。二義無礙解。[700b07]三詞無礙解。四辨才無礙解。(T 1723, c. 34) "Adını sıralarsa, birincisi: öğretiyi engelsiz bilmek. İkincisi: Tefsiri engelsiz bilmek. "Üçüncüsü: Dili engelsiz bilmek. Dördüncüsü: Etkili konuşmayı engelsiz bilmek."

325 sumlım: Sözcük *sumlı-* 'manasızca konuşmak' fiilinin üzerine gelen *–m* fiilden isim yapım ekiyle oluşur. Sözcüğün asıl anlamı etimolojik sözlüklerde DLT'ye istinaden 'Türkçe bilmeyen kişi' olarak açıklanmışken (Nadelyaev ve diğ., 1969, 513b, 514a; Clauson, 1972, 829a; Erdal, 1991, 294) metnimizde bu sözcüğe 'anlaşılmaz' karşılığı verilmiştir. Bu sözcüğün bulunduğu *sumlım tillig savıg* ibaresi ise 'anlaşılmaz dile sahip sözü' olarak çevrilmiştir.

326 tılaŋurmak+ıg: Sözcüğün yapısı *tılaŋu-r-mak* şeklinde açıklanmakta ve anlamı ise 'güzel konuşma, belagat' olarak verilmektedir (Clauson, 1972, 501b; Erdal, 1991, 502). Krş. *tört törlüg tıdıgsız tılaŋurmak ädrämlärtä* BT XXV, 1802-1803 (Wilkens, 2007, 172); *alku üç törlüg nomlarta korkınçsız bolmaklıg tılaŋurmakıg buldum taptım* BT VIII, A 185-187 (Kara, Zieme, 1977, 42).

327-328 basa b(ä)lgüsin sözlämäki ärsär nom ukıtdaçı ol , at užik bölök ün üzä yörüg: [700b07]辨相者法謂能[700b08]詮名句文教。(T 1723, c. 34) "Belirtisini söylemek ise, öğretiyi söyleyebilmek içindir. Ad, ifade, hece, öğreti."

329 [sa]*k*ınu sözläyü yetinçsiz [no]m [ä]rürlär: [706c07]爾時舍利弗至不可思議法 (T 1723, c. 34) "Bunun üzerine Śāriputra: (Ben) anlaşılmaz öğretiye eriştim."

Lotus Sūtra'nın yahut Skr. ismiyle Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra'nın tefsiri olan Taishō 1723'te Uygurca metnimizin Çin. karşılığı oldukça kısadır. Bu sebeple Kudara neşrinde Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra'nın Çincesi olan Taishō 262'ye başvurulur (Kudara, 1990, 7). T 262'deki bu kısım ve çevirisi ise şöyledir (metnimizde de geçen kısmın altı çizilmiştir):

[6b10]佛聞如是說。今者四衆咸皆有疑。唯願世

[6b11]尊。敷演斯事。世尊何故慇懃稱歎甚深微妙

[6b12]難解之法。爾時舍利弗欲重宣此義。而說

[6b13]偈言

6b14 慧日大聖尊　久乃説是法

6b15 自説得如是　力無畏三昧

6b16 禪定解脫等　不可思議法 (T 262, c. 9)

“Now Bhagavat, I entreat you to explain this because the four-fold assemblies are confused. O Bhagavat! Why have you so earnestly praised the Dharma that is profound, subtle, and difficult to understand?

Thereupon Śāriputra, wanting to further explain what he meant, spoke these verses:

O Great Seer, Sun of Wisdom!

Now, after a long time,

You have taught this Dharma, saying,

I have attained the inconceivable Dharma,

That is to say, power, fearlessness,

Samādhi, meditation, and liberation.” (Kubo, Yuyama, 2007, 27).

[// Şimdi Bhagavat, size bunu açıklamanız için yalvarıyorum; çünkü dört kat canlıların kafası karışıktır. Ey Bhagavat! Neden derin, güç algılanan, anlaşılması zor olan öğretiyi çok ciddiyetle övdünüz? Bunun üzerine Śāriputra, ne demek istediğinin anlaşılmasını kolaylaştırmak için bu mısraları söyledi: Ey Büyük Kâhin, Bilgeliğin Güneşi! Şimdi, uzun süre sonra, siz, “Ben anlaşılmaz öğretiye, bir başka ifadeyle, güce, korkusuzluğa, *samādhi*’ye ve kurtuluşa eriştim.” diyerek bu öğretiyi öğrettiniz.]

330 [no]mlug oronta bulmış nomlar ol: [707a03] 道場所得法至亦無能問者 (T 1723, c. 34) “Aydınlanma yerinde ulaştığım öğretiyi hiç kimse sormadı.”

Taishō 1723’te Uyg. metnimizin Çin. karşılığı oldukça kısa olduğundan, Kudara neşrinde Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra’nın Çincesi olan Taishō 262’ye başvurulur (Kudara, 1990, 7). T 262’deki bu kısım ve bütünlüklü çevirisi ise şöyledir (metnimizde de geçen kısmın altı çizilmiştir):

6b17 道場所得法　無能發問者

6b18 我意難可測　亦無能問者 (T 262, c. 9)

“No one has ever questioned the Dharma

That I attained on the terrace of enlightenment.

No one has ever questioned my intentions,

So difficult to conceive” (Kuboi Yuyama, 2007, 27).

[// Aydınlanma terasında ulaştığım öğretiyi şimdiye kadar hiç kimse sormadı. Şimdiye kadar hiç kimse tasavvur etmesi oldukça zor olan niyetimi sormadı.]

332-334 yänä ymä yok ayıtgalı … [ü]çün k(ä)ntü özüm y(a)rlıkayur … [y]olug bilgä bilig ärtiŋü [707a07] 無問而自説至諸佛之所得 (T 1723, c. 34) “Buddhaların eriştiği iktisabı sorulmadan açıkladınız.”

Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra’nın Çincesi olan Taishō 262’deki bu kısım ve çevirisi ise şöyledir (metnimizde de geçen kısmın altı çizilmiştir):

6b19 無問而自説　稱歎所行道

6b20 智慧甚微妙　諸佛之所得 (T 262, c. 9)

“Without being asked

You explained it by yourself

And praised the path you have practiced, saying

The wisdom the buddhas have attained

Is extremely subtle!” (Kubo, Yuyama, 2007, 27).

[// Siz onu sorulmadan kendi kendinize açıkladınız ve uyguladığınız yolu “Buddhaların eriştiği bilgelik son derece incelikli!” diyerek övdünüz.]

335-343 Uyg. metinde bu kısım oldukça eksiktir; ancak Çin. metindeki karşılığı şöyledir: [707a10] 無漏諸羅漢至願佛爲解説 (T 1723, c. 34) “Arhatlar ahlaksızlıktan arınmışlardır. Ey Buddha! (Onu bize) açıkla.”

Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra’nın Çincesi olan Taishō 262’deki bu kısım ve bütünlüklü çevirisi ise şöyledir (metnimizde de geçen kısmın altı çizilmiştir):

6b21 無漏諸羅漢　及求涅槃者

6b22 今皆墮疑網　佛何故説是

6b23 其求緣覺者　比丘比丘尼

6b24 諸天龍鬼神　及乾闥婆等
6b25 相視懷猶豫　瞻仰兩足尊
6b26 是事爲云何　願佛爲解説 (T 262, c. 9)

“The arhats free from corruption

And those seeking nirvana

Have all fallen into confusion

Why has the Buddha said this?

Those seeking to become *pratyekabuddhas*,

Monks, nuns, *devas*, *nāgas*,

Yakṣas, *gandharvas*, and the others

Glanced at each other in confusion

And looking toward the Best of Humans asked:

O Buddha! We entreat you to explain why this is so!” (Kubo, Yuyama, 2007, 27).

[// Arhatlar ahlaksızlıktan arınmışlardır ve onlar nirvana peşindedirler. Hepsi karmakarışık mı oldu? Buddha neden bunu söyledi? Onlar *pratyekabuddha*lar, rahipler, rahibeler, Tanrılar, *nāga*lar, *yakṣa*lar, *gandharva*lar ve diğerleri olma peşindelerdir. Karışıklıkta birbirlerine baktılar ve insanların en iyisine doğru bakarak sordular: Ey Buddha! Neden böyle olduğunu açıklamanız için size yalvarıyoruz.]

345 akılgay: *-gay* gelecek zaman eki almış olan sözcüğün yapısı *ak-(ı)l-* şeklinde açıklanmakta ve anlamı ise ‘dışarı akmak, fışkırmak’ olarak verilmektedir (Röhrborn, 2010, 33; Erdal, 1991, 653). Krş. *amrançıg ögänkyälärtin akılıp ünär süzülüp* ETŞ, 138-139 (Arat, 1965, 202); *ol tınl(ı)glarnıŋ s(a)nvarlıg gaŋ ügüz suvı akılur kudulur* BT III, 672-673 (Tezcan, 1974, 54).

345-346 m(ä)n mäniŋ körümlüg bar ätöz körümlüg ayıg nomlar tugup tätrülmäkkä üngäylär: Kudara, bu cümlenin Çin. çevirisinin T 1519, c. 26, 6c19-20; T 1520, c. 26, 16a24-25 olduğunu belirtir (Kudara, 1990, 9, D-1~2. n.). Bu ikisi de aynı olan cümle ve çevirisi şöyledir: [6c19]我我所種種身。[6c20]見諸不善法如是驚怖 (T 1519) “Bana tâbi, bedene tâbi bunun gibi kötü öğretiler, korkular çoğaldığı içindir.”

345 körümlüg: Sözcüğün yapısı *kör-* fiilinin üzerine gelen *-(ü)mlüg* ile

(Erdal, 1991, 374, 3.322. *–(X)mlXg*) açıklanmakta ve 'tâbi' olarak anlamlandırılmaktadır. Krş. *ätöz körümlüg munçata temin bilir ärm(ä)zin* BT XXVIII, C208-209 (Yakup, 2010, 136). Ayrıca krş. 347. satır.

346 tätrülmäkkä: Sözcüğün yapısı *tätrül-* fiilinin üzerine gelen *–mäk* isim-fiil eki ve *+kä* yönelme durumu ekiyle, anlamı ise 'yanılsama, aldanma' olarak açıklanabilir. *tätrül-* fiilinin yapısı ED 460a'da ***tetür-*** fiiline gelen *–(ü)l-* edilgen çatı ekiyle açıklanmış olsa da OTWF'de sözcüğün ilk hecedeki ünlüsünün kapalı <e> ile değil, <ä> ile olması gerektiği belirtilmiştir (Clauson, 1972, 460a; Erdal, 1991, 676). Krş. *altı kaçıg tätrülmäkintin tört mahabut üzä büṭmiş ätözinin yokın bilip* UigTot. 1261-1263 (Zieme, Kara, 1979, 180); *barça biligsiz bilig üzä yanılmak tıltagında bolur üçün yanlok tätrülmäkig öritürlär* BT XXV, 555-557 (Wilkens, 2007, 88). Ayrıca krş. 347. satır.

347-348 üçünç tät[r]ülmäk üzä ürkmäk bälinlämäk tep teṙir: [707b26]三顛倒驚怖 (T 1723, c. 34) "Üçüncüsü: Yanlış varsayım korkusudur." Bu noktada Çin. metin oldukça tafsilatlıdır ve şöyle devam eder: [707b26]分[707b27]別我我所身見不善法故。謂根未熟定姓凡[707b28]夫。煩惱尤重不堪爲説。若爲説者更生煩[707b29]惱。顛倒驚怖。 (T 1723, c. 34).

348 ürkmäk bälinlämäk: Bu ikileme Çin. metinde 驚怖 *jing bu* (T 1723, c. 34, 707b26) (G. 2148 9481)'ya karşılık gelmektedir. Krş. 349., 358., 360-361. satırlar.

349-355 törtünç ökünç üzä ürkmäk bälinlämäk ol kayu ol tesär , k(a)ltı bo nom ärdinig nomlasar ayagka tägimlig nomlug süü bägi şariputre arhant [k](ä)ntü özi bulmış arhant kutın ärtä kutgarıp manа nägülük ärdi … tanuklap bo kiçig kölünü nomug tep ökünüp özi tägmiş kiçig tüşüg koḍup ulug kölünükä yölänüsin bilü y(a)rlıkap: [707b29]四悔驚怖。謂若爲説。大德舍利[707c01]弗我不應證如是小乘法。自止小果歸向[707c02]大乘。即以悔心名爲驚怖。(T 1723, c. 34) "Dördüncüsü: Pişmanlık korkusudur. Eğer dile getirmek gerekirse, saygıdeğer Śāriputra bu küçük araç (Skr. *Hīnayāna*) öğretisini fark edemez. Kendi daha küçük mükâfatı bırakıp büyük araca (Skr. *Mahāyāna*) yönelir."

350-351 ayagka tägimlig: Çin. metindeki karşılığı 大德 *da de* (T 1723, c. 34, 707b29) '(your Honour's) great kindness' (G. 10845) olan bu ibarenin Skr. karşılığı

bhadanta (JEBD, 1979, 43a; Hirakawa, 1997, 331a).

351 süü bägi: Kudara bu ibarenin kelimesi kelimesine çevirisinin 'ordunun lideri, ordu beyi' olduğunu, ancak burada 'kıdemli, en yaşlı' anlamına geldiğini belirtmektedir (Kudara, 1990, 9, D-7. n.).

355-356 anın anın: Sözcük 355. satırın sonunda ve 356. satırın başında iki kez yazılmıştır.

355-356 älä älä şariputre bo savıg takı ikiläyü sözlämä tep tıda y(a)rlıkadı: Kudara bu cümlenin çevirisinin *Xuanzan*'ın orijinal çeviri metni olmaktan çok *Miaofa lianhua jing* (*Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*)'in çevirisi olduğunu, bunun da işaretçisinin Çin. metindeki cümle başında yer alan 爾時 *er shi* (T 1723, c. 34, 708b02) 'sonra' ifadesinin olduğunu belirtir (Kudara, 1990, 9-10, D-12~13. n.). Kudara'nın işaret ettiği *Miaofa lianhua jing* (*Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*)'de yer alan cümle ve çevirisi şöyledir: [6c7]爾時佛告舍利弗。止止不須復説。(T 262, c. 9) "Then the Buddha addressed Śāriputra, saying: Enough, enough! Speak no more! // Sonra Buddha, Śāriputra'ya hitap ederek buyurdu: Yeter, yeter! Daha fazla konuşma!" (Kubo, Yuyama, 2007, 28).

357 tıda: Kudara sözcüğün metinde *tuda* olarak yazıldığını ve bunun bir kopyalama hatası olduğu söylemektedir (Kudara, 1990, 10, D-13. n.). Ancak metnin orijinali göz önünde bulundurulduğunda işaret edilen harfin <w>'den ziyade <y> olduğu anlaşılmaktadır: <tyd'>.

359-360 beşinç ardı temäk üzä ürkmäk bäliŋlämäk ol kayu ol tesär , k(a)ltı birök bo nomug: [707c03]五誑驚怖。謂若[707c03]爲説增上慢者作如是説。(T 1723, c. 34) "Beşinci: Hilekârlık korkusudur. Eğer dile getirmek gerekirse, akli kazanımlarıyla övünenler bu tür açıklamayı yaparlar."

359 ardı temäk: Kudara, bu ifadenin arasına kimi zaman *tep* de eklenerek *ardı tep temäk* "O hile yaptı, bir başka ifadeyle" şeklinde görülebileceğini belirtir. Bununla beraber Kudara, Haneda Fotoğraf Koleksiyonu Nr. 75'in, D fragmanının devamı olduğunu ve burada *tep* ibaresi olmaksızın kullanıldığını belirtir. Tarafımızca ulaşılamamış olan bu fragmanın arka yüzünün 4.-6. satırları yazar tarafından şöyle aktarılır: *bulmayukug bultım tegüçi mitik pratigçan tınl(ı)glar ardı [te]mäk üzä ürkärlär bäliŋläyürlär* (Kudara, 1990, 10, D-15. n.).

360 Kudara, D yazmasını Haneda Fotoğraf Koleksiyonu Nr. 75'in devam ettiğini belirtir. Daha önce de belirtildiği gibi (bk. 359. not) tarafımızca ulaşılamamış Nr. 75'in yazı çevirimi Kudara tarafından yapılmıştır. Nr. 75 arka 1.-4. satırlar: *[nomla]sar umunç küvänçliglär inçä tep tegäylär , , näçükin [ardı] ärki atı kötrülmiş bizni tep , , kim ol umunç [kü]vänçliglär k(ä)ntüläri teyür üçün yolug kalısız tolu tükäl kılı tükädtük-biz tep , ,* (Kudara, 1990, 10, D-16. n.).

361-364 kertüsin ukgulukug biltürür , basakı bir sıŋar şlok kamag ulug kuvrag t(ä)ŋri burhandın öŋrä öŋrä ažunlardın üṭ ärig tägingäli ür keç bolmışın tuta ötünmišin ukıtur: [708b03]以請決。次一[708b04]頌半陳衆久從佛化以請説。 (T 1723, c. 34) "Buna istinaden kararını sorar. Sonraki bir yarım mısra çok uzun süre Buddha'nın öğretisini takip ettiğini söyleyerek buna istinaden öğretiyi açıklamasını ister."

361 Kudara bu fragmanın ilk cümlesinde yer alan noktalama işaretine kadarki kısmın "birinci mısra" yani T 262 6c26-27'in kalıntısı olduğunu belirtir (Kudara, 1990, 11, E-1). Bu Çin. kısım ve çevirisi şöyledir: [6c26]無上兩足尊 願説第一法 [6c27]我爲佛長子 * 唯垂分別説 (T 262, c. 9) "O Best of Humans! Please teach the ultimate Dharma! I am the eldest son of the Buddha. Please illuminate and explain it! // Ey insanların en iyisi! Lütfen en üst düzey Buddha doktrinini öğret! Ben Buddha'nın (yaşça) en büyük oğluyum. Lütfen aydınlat ve onu açıkla!" (Kubo, Yuyama, 2007, 29).

361 basakı bir sıŋar şlok: Kudara bu satırda yer alan *basakı bir sıŋar şlok* (Çin. 次一頌半) ibaresinin sonrasının T 262, 6c28-7a1 olduğunu belirtir (Kudara, 1990, 11, E-1). Bu Çin. kısım ve çevirisi şöyledir: [6c28]是會無量衆 能敬信此法 [6c29]佛已曾世世 教化如是等 [7a1]皆一心合掌 欲聽受佛語 (T 262, c. 9) "Will certainly trust and accept this Dharma, Because the Buddha in former existences Led and inspired such people. All of them will attentively listen and accept // Şüphesiz güvenecek ve bu Buddha doktrinini kabul edecek; çünkü Buddha eski varoluşlarında neden olmuş ve böylesi insanlardan esinlenmişti." (Kubo, Yuyama, 2007, 29).

364-367 kenki bir sıŋar şlok şariputre arhant k(ä)ntü özi başlap ol kamag [ter]in kuvrag nom äşidsär bilip ukup ögrünçläri sävinç[lär]i tuggusın tuta ötünmišin ukıtur: [708b04]後一頌半兼[708b05]陳自他聞法悟解即生歡喜以請説。此初

[708b06]也。(T 1723, c. 34) “Sonraki bir yarım mısra kendisinin ve diğer ikisinin öğretilerini dinleyip anlayıp saadeti deneyimlediğini söyleyip buna istinaden öğretiyi açıklamasını ister. Bu birincisidir.”

364 kenki bir sıŋar şlok: Kudara bu satırda yer alan *kenki bir sıŋar şlok* (Çin. 後一頌半) ibaresinin T 262’daki 7a2-4. satırların anlamında olduğunu belirtir (Kudara, 1990, 11, E-1). Bu Çin. kısım ve çevirisi şöyledir: [7a02]我等千二百 及餘求佛者 [7a03]願 爲此 衆 故 * 唯 垂 分別 説 [7a04]是 等 聞 此 法 則 生 大 歡喜 (T 262, c. 9) “Their palms pressed together, To the words of the Buddha. I entreat you to illuminate and explain it // Onların avuç içleri birbirine kenetlenmiştir, Buddha’nın sözlerine göre. Aydınlatmanız ve onu açıklamanız için size yalvarıyorum.” (Kubo, Yuyama, 2007, 29).

369-376 tükäl bilgä t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi burhan iki adaklıg [ü]küş adaklıg adaksız imärigmä kamag tınl(ı)g oglanı [ara]sınta ayaguluk agırlaguluk y(a)rlıkar üçün anın iki adaklıgta ayaguluka tep temiş ärür , kim bo iki adaklıg üküş adaklıg adaksız tegüçi bo üç törlüg tınl(ı)glarta iki adaklıglar kamagta y[e]g [a]dr[o]k tetir , tözün yolta kirgäli uyur üçün , [o]l kayu ol tesär , kişili t(ä)ŋrilitä ulatı: [708b06] 佛於二足多足無足一切中尊。今云兩 [708b07] 足尊。於三類中兩足爲貴能入道故。謂人 [708b08] 天類。佛亦兩足故言兩足尊。聲聞衆中鶖子 (T 1723, c. 34) “Buddha, iki ayaklı, çok ayaklı, ayaksızların hepsinin arasında saygıdeğerdir. Şimdi iki ayaklıların en saygıdeğeri demek, üç türün arasında iki ayaklı olarak yaratılanlar saygıdeğer yola girebildiği içindir. İnsanlar ve Tanrıların türlerini söyler. Buddha da iki ayaklı olduğundan iki ayaklıların en saygıdeğeri diye belirtilir.”

369 iki adaklıg: Bu ibare metnimizin Çin. denkliğinde iki şekilde yer almaktadır: Çin. 二足 *er zu* (T 1723, c. 34, 708b06) (G. 3363 11840) (369. satır); Çin. 兩足 *liang zu* (T 1723, c. 34, 708b06-07) (G. 7010 11840) (372. ve 374. satırlar). Çin. 兩足 *liang zu*, Skr. *dvi-pada*, *dvi-pāda*, *divi-pādaka* karşılıklarındadır (Hirakawa, 1997, 163a). Krş. 368., 372., 373., 374. satırlar.

370 üküş adaklıg: Bu ibare Çin. metinde 多足 *duo zu* (T 1723, c. 34, 708b06) (G. 11302 11840)’ya denk gelmektedir, Skr. karşılığı ise *bahu-pada* (Soothill, Hodous, 1937, 209b; Hirakawa, 1997, 314b). Krş. 373. satır.

370 adaksız: Bu ibare Çin. metinde 無足 *wu zu* (T 1723, c. 34, 708b06) ‘without feet’ (G. 11840)’ya denk gelmektedir, Skr. karşılığı ise *apāda*, *apādaka*; *atṛptitā*’dır (Hirakawa, 1997, 762a).

376 E fragmanı, Haneda Fotoğraf Koleksiyonunda yer alan Nr. 61’in doğrudan devamıdır. Bu fragmanın yayımı için bk. B^4 metni Nr. 61 veya metin bölümünün 396.-411. satırlar arası.

377-379 muntag yaŋ[ınça] öŋin öŋin yaragınça kigürür sınça bir köl[üŋü] tep tegülük: [711b24]令其進入偏説一乘。(T 1723, c. 34) “Onların tek taraflı olduğu söylenen bir araca girmesine sebep olur.”

379-383 azu ymä ortonkı adaktakı ärkligliglärkä bir ikintikä nomlayu y(a)rlıkap tıltagıg tüşüg bilgä biligig çın kertü tözüg ikigüni , bo ikigü üzä ukgulukug ukıtur: [711b24] 或 [711b25] 爲中下互説因果智･理二門。影顯令解。(T 1723, c. 34) “Yahut orta ve alt karşılıklı olarak yaratılmışlara sebebi, mükâfatı, bilgiyi, esas iki yaklaşımı açıklayıp gölgesini aydınlatıp anlatır.”

383-386 yalŋuz bo bir al altag bölöktä yumḍaru ukıtmak üzä tıltagıg tüşüg amrılmış tuyunmış atl(ı)g burhan kutılıg bir kölüŋün[ü]ŋ çı[n] kertü töz yörügi tükäl ukulur: [711b25] 唯 [711b26] 此一品通明因果覺･寂一乘。理義周備。(T 1723, c. 34) “Yalnız bu bir bölüm tamamıyla sebebi, mükâfatı, sakin bir şekilde anlayan bir aracı açıklayıp kuralı ve hakikatini tamamen benimser.”

383 al altag bölök+tä: Kudara’ya göre bu ibare Çin. 方便品 *Fangbian pin* (G. 3435 9187 9273), Skr. *upāya-kauśalya* karşılığındadır (Kudara, 1990, 12, F-7. n.). Krş. 387. satır.

386-391 anı üçün bo nom ärdininiŋ töz şast(a)rınta bo al altag bölöktäki adın bölöktäki nomlar üzä tükäl ukıtıp yomkı yörär bo yörüglär adırtın , ol yörmäk amtıkı bo yörmäktä öŋi ärmäz , bo bölöktä ötrü ukıtmış ärür: [711b26] 故本[711b27]論中具解此品。餘品但總釋其大意不異 (T 1723, c. 34) “Onun için bu tefsirimde detaylı olarak bu bölümü açıklıyorum ve başka bölümleri ise sadece genelde özetlerini tefsir ediyorum, (bunlar) tefsirden ayırt edilmez.”

386 bo nom ärdininiŋ töz şast(a)r+ınta: Bu ibare Çin. metinde 本論 *ben lun* (G. 8846 7475) ‘śāstra’ karşılığındadır. Kudara bu ibarenin Çin. 法華経論 *Fahua*

jing lun (Skr. *Saddharmapuṇḍarīkôpadeśa*) karşılığında olduğunu belirtir (Kudara, 1990, 12, F-10. n.).

391-392 bo bölökdäki yörüglärig [bo] [yö]rüglärig basakı yörüg birlä süzüştürsä[r]: [711b28]此故。若解此品便解一部矣。然勘下文 (T 1723, c. 34) "Eğer bu bölümdeki tefsiri anlarsa doğrudan sonraki bir parçasını da anlar."

5.2.4. B[4] Yazması

396-399 [t(ä)ŋri t](ä)ŋrisi burhan ymä iki adaklıg y(a)rlıkar bo üç bölök tınl(ı)glarta barçata [yeg y(a)r]lıkar üçün anın iki adaklıgta ayag[uluk] [atanmış] ol: [708b06]佛於二足多足無足一切中尊。今云兩[708b07]足尊。於三類中兩足爲貴能入道故。謂人[708b08]天類。佛亦兩足故言兩足尊。(T 1723, c. 34) "Buddha iki ayaklı, çok ayaklı ve ayaksızların hepsinin arasında en üstünüdür. Şimdi iki ayaklıların en saygın denmesinin sebebi, üç tür arasında iki ayaklıların kıymetli olup yolu iyice kavrayabildiği içindir. İnsanların ve Tanrıların türünü söylerken, Buddha da iki ayaklı olduğu için iki ayaklılar en üstün diye söylenir."

396 iki adaklıg: Bu ibare Çin. metinde 兩足 *liang zu* (T 1723, c. 34, 708b06) 'iki ayaklı' (G. 7010 11840) karşılığındadır.

397 üç bölök: Bu ibare Çin. metinde 三類 *san lei* (T 1723, c. 34, 708b07) 'üç tür' (G. 9552 6853) karşılığındadır.

398 [yeg y(a)r]lıkar: Bu kısmın tamamlaması için krş. Kudara, 1988, 43.

399 [atanmış]: Bu kısmın tamamlaması için krş. Kudara, 1988, 43.

399-401 şravaklar arhant arasınta [şariputre] arhant barçata yeg üçün anın … … [at]*an*mış ol: [708b08]聲聞衆中鶖子[708b09]第一故名長子 (T 1723, c. 34) "Śrāvakalar arasında Śāriputra en üstün olduğu için 'büyük oğul' diye adlandırılır."

399 şravaklar: Çin. metinde 聲聞 *sheng wen* (T 1723, c. 34, 708b08) karşılığındaki ibarenin Skr. karşılığı *śrāvaka*'dır (Hirakawa, 1997, 960b).

400 şariputre: Çin. metinde 鶖子 *qiu zi* (T 1723, c. 34, 708b08) karşılığındaki ibarenin Skr. karşılığı *śāriputra*'dır (Hirakawa, 1997, 1294b; Soothill, Hodous, 1937, 483b). Bu kısmın tamamlaması için ayrıca krş. Kudara, 1988, 43.

400 barçata yeg: Bu ibare Çin. metinde 第一 *di yi* (T 1723, c. 34, 708b09) 'number one; the first; the best' (G. 10955) karşılığındadır (krş. Hirakawa, 1997, 915b).

406-408 s(ä)n amtı tetrü tıŋla … … m(ä)n inçip saŋa bölä adırtlay[u] [nom]layın tep y(a)rlıkadı: [708b14]經 爾時世尊至分別解說 (T 1723, c. 34) "Sūtra: O vakit Bhagavat öğretiyi detaylı bir şekilde izah edip açıklar."

407 bölä adırtlay[u]: Bu ibare Çin. metinde 別 *bie* (T 1723, c. 34, 708b14) 'to separate; to part' (G. 9155) karşılığındadır.

409-411 [t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi bu]rhan bo y(a)rlıg y(a)rlıkamış üdtä öt[rü] … … toyın ş(a)mnanç upase upasanç … … … olormış oronlarıntın … : [708b27]經 說此語時至禮佛而退 (T 1723, c. 34) "Sūtra: Bu sözü söylediğinde, Buddha'ya eğilip geriye gitti."

409 y(a)rlıg: Bu ibare Çin. metinde 語 *yu* (T 1723, c. 34, 708b27) 'to discourse; to talk; words; speech; language' (G. 13626) karşılığındadır.

412 Çin. metinde yer alan bu kısmın çevirisi Uyg. metinde mevcut değildir: [744c21]善哉世尊至令離疑悔 贊曰。此正申請。(T 1723, c. 34) "Sūtra: Harika! Ey Bhagavat! Şüphelerinden arın. Övgü dizesi söyler: Burada doğru talebini söyler."

412 seziklärin: Bu ibare Çin. metinde 疑 *yi* (T 1723, c. 34, 744c21) 'suspicion; doubt; mistrust' (G. 5423) karşılığındadır.

412 ökünçlärin: Bu ibare Çin. metinde 悔 *hui* (T 1723, c. 34, 744c21) 'to repent; to regret' (G. 5178) karşılığındadır.

412 t*a*rkaru: Bu ibare Çin. metinde 離 *li* (T 1723, c. 34, 744c21) 'to separate; to be dispersed; to leave' (G. 6906) karşılığındadır.

412-413 avant [tıltag]: Bu ibare Çin. metinde 因 *yin* (T 1723, c. 34, 744c22) 'a cause; a reason; because' (G. 13215) karşılığındadır.

414-416 avant [tıltag] … iki yörüg ol bir tıltag tep [yörüg ol i]*k*inti nom tözi tep yörüg ol: [744c22]因緣有二義一所由二道理。(T 1723, c. 34) "Sebep sonuç ve öğretinin iki tefsiri vardır: Birinci: Sebep. İkinci: Öğreti esası."

415 yörüg: Bu ibare Çin. metinde 義 *yi* (T 1723, c. 34, 744c22) (G. 5454) 'tefsir' karşılığındadır (ayrıca krş. Hirakawa, 1997, 85b).

415 tıltag: Bu ibare Çin. metinde 所由 *suo you* (T 1723, c. 34, 744c22) 'cause; means; source' (G. 13407) karşılığındadır.

416 nom tözi: Çin. metinde 道理 *dao li* (T 1723, c. 34, 744c22) 'right principle; doctrine; reason; argument' (G. 10780) Skr. *yuktisas* karşılığındadır (Hirakawa, 1997, 843b).

416-418 t(ä)ŋri t(ä)ŋ[risi burhan öŋi ö]*ŋ*i tıltagınlı nom t[ö]zinli ikägüni… [y(a)r]lıkazun t*ep* ötünmäk ärür: [744c22]今請世尊陳[744c23]述由理 (T 1723, c. 34) "Şimdi Bhagavat sebep gereğince söylemeyi buyurur."

418-419 ol üdün tükäl bilgä [t(ä)ŋri t(ä)ŋri]*s*i burhan şariputre arhantka inçä tep y(a)rlıkadı: [744c24]經 爾時佛告至化菩薩故 (T 1723, c. 34) "Sūtra: O vakit Buddha, Śāriputra'ya sebebi söyler."

419 y(a)rlıkadı: Bu ibare Çin. metinde 告 *gao* (T 1723, c. 34, 744c24) 'to tell; to announce to; to appeal to' (G. 5952) karşılığındadır.

420 [şariputr]eya: Bu tamamlama için krş. Kudara, 1988, 42.

421 [atı kötr]ülmişlär: Bu tamamlama için krş. Kudara, 1988, 42.

422 [yöläşü]rüg: Bu tamamlama için krş. Kudara, 1988, 42.

423 [altagın nom]: Bu tamamlama için krş. Kudara, 1988, 42.

424 [y(a)rlıkamak]: Bu tamamlama için krş. Kudara, 1988, 42.

425 [tuymak at]l(ı)g: Bu tamamlama için krş. Kudara, 1988, 42.

425 bodis(a)t(a)vlarka: Bu ibare Çin. metinde 菩薩 *pu sa* (T 1723, c. 34, 744c24) 'P'u-sa, -a contracted form of the above, commonly used for any god or idol; also in the sense of "dear," "darling," etc.' (G. 9511) karşılığındadır. Sözcüğün kökeni için krş. Soğd. *pwδystβ* (Gharib, 1995, 329, 8166. madde başı) ~ *pwtystβ* (Gharib, 1995, 332, 8226. madde başı); Skr. *bodhisattva* (Monier-Williams, 1899, 734c; Edgerton, 1953, 403a).

426 [asıg tu]su: Bu tamamlama için krş. Kudara, 1988, 42.

426-427 m*un*tag temäk *üz*[ä t(ä)ŋri t(ä)ŋr]isi burhan nom n*o*mla*yu* y(a)rl*ı*kamaknıŋ [a]*s*ıg: [744c24]贊曰。下佛説利。(T 1723, c. 34) "Övgü dizesi söyler: Övgü, Buddha vaazından faydalanmak"

426 [ä t(ä)ŋri t(ä)ŋr]isi: Bu tamamlama için krş. Kudara, 1988, 42.

427 [a]*s*ıg: Bu ibare Çin. metinde 利 *li* (T 1723, c. 34, 744c24) 'profit; advantage; gain' (G. 6885) karşılığındadır.

429-434 atanmaklıg … [ugu]şluglarta burhan kutıŋa köŋül öriṭip , yänä ol köŋüllärintin yanıp kiçig tüşüg küsä*mä*kläri üzä kiçig oglankı(y)alar [t]ep temäklig: [761c02]三乘種姓未發現行。設[761c03]發大心退求小果名稚小。稚音直利反。幼[761c04]弱也。(T. 1723, c. 34) "Üç taşıtın manevi yakınlığı hâlâ belirmediğinden, şayet (aydınlanma için) büyük iştiyakı meydana getirirse geriye dönüp küçük mükâfatı arayacağından çok küçük diye adlandırılır. Çok küçüğün sesi

ise maharetlinin tersine körpe, cılızdır.”

Çeviride sunulan son cümle Uyg. metinde mevcut değildir.

430-431 burhan kutıŋa köŋül öriţip: Çin. metinde 發大心 *fa da xin* (T 1723, c. 34, 761c03) (G. 3376 10470 4562) karşılığındaki bu ibarenin Skr. karşılığı ***mahā-cittôtpādika***’dır (Hirakawa, 1997, 859b).

432 yanıp: Bu ibare Çin. metinde 退 *tui* (T 1723, c. 34, 761c03) ‘to go back’ (G. 12183) karşılığındadır.

432-433 kiçig tüşüg: Bu ibare Çin. metinde 小果 *xiao guo* (T 1723, c. 34, 761c03) (G. 4294 6627) ‘küçük mükâfat’ karşılığındadır.

433 küsä*mä*kläri: Bu ibare Çin. metinde 求 *qiu* (T 1723, c. 34, 761c03) ‘to beg; to entreat; to implore; to pray for; to aim at’ (G. 2315) karşılığındadır.

433-434 kiçig oglankı(y)alar: Çin. metinde 稚小 *zhi xiao* (T 1723, c. 34, 761c03) (G. 1871 4294) ‘çok genç, küçük’ karşılığındaki bu ibarenin Skr. karşılığı *bāla*’dır (Hirakawa, 1997, 901a).

434-436 biligsiz bilig üzä ü[r]*t*ülmişläri [üz]ä , bilmäzlär tep temäklig: [761c04]愚癡所蔽名無知。(T. 1723, c. 34) “Cehalet ile kaplı olduğundan bilgisiz diye adlandırılır.”

434-435 biligsiz bilig: Çin. metinde 愚癡 *yu chi* (T 1723, c. 34, 761c04) ‘doltish; foolish’ (G. 1966) karşılığındaki bu ibarenin Skr. karşılığı *moha*’dır (JEBD, 1979, 91b; Hirakawa, 1997, 494b).

435 ü[r]*t*ülmişläri: Bu ibare Çin. metinde 蔽 *bi* (T 1723, c. 34, 761c04) ‘to conceal; to shade; to darken’ (G. 8975) karşılığındadır.

436-440 altı kaçıgların osal kılmakları üzä ögirü sävinü oyunka tüşmiş tep sözlämäklig altı adkangularka aẓlanmak bodulmak üz*ä* , *sävmiş taplamış* tep bi*l*mäklig üçün: [761c04]於此苦果放逸[761c05]六情名歡娛。貪染諸境名樂著 (T. 1723, c. 34) “Onun ızdırabı karşılığında altı duyuyu ihmal etmeleri sebebiyle sevinerek oyuna dalmış diye adlandırılarak arzularla kirletilmiş nesnelere müptela olmuş diye adlandırılmıştır.

436-437 altı kaçıgların: Bu ibare Çin. metinde 六情 *liu qing* (T 1723, c. 34, 761c05) (G. 7276 2187) ‘altı duyu’ karşılığındadır.

437 osal: Bu ibare Çin. metinde 放逸 *fang yi* (T 1723, c. 34, 761c04) (G. 3455 5536) ‘ihmalkârlık, dikkatsizlik’ karşılığındadır.

437 **ögirü sävinü:** Bu ibare Çin. metinde 歡娛 *huan yu* (T 1723, c. 34, 761c05) ‘to rejoice; to be merry; to be pleased’ (G. 5051) karşılığındadır.

439 **aẓlanmak:** Bu ibare Çin. metinde 貪 *tan* (T 1723, c. 34, 761c05) ‘to covet’ (G. 10689) karşılığındadır.

439 **bodulmak:** Bu ibare Çin. metinde 染 *ran* (T 1723, c. 34, 761c05) ‘to imbue with’ (G. 5562) karşılığındadır.

440 ***sävmiş taplamış*:** Bu ibare Çin. metinde 樂著 *le zhe* (T 1723, c. 34, 761c05) (G. 7331 543) ‘tutkun olmak’ karşılığındadır (ayrıca krş. Hirakawa, 1997, 668b).

443 **äşidip:** Bu ibare Çin. metinde 聞 *wen* (T 1723, c. 34, 761c06) ‘to hear’ (G. 12651) karşılığındadır.

443-444 Çin. metinde geçen bu satırların Uyg. metinde karşılığı yoktur: [761c06]經長者聞已至至令無燒害 贊曰。此頌悲生 [761c07] 喻。(T. 1723, c. 34) “Sūtra: Varlıklı adam bunu dinledikten sonra yanmamak ve zarar vermemek için çalışır. Övgü dizesi söyler: Burada merhameti yükselten kıssaya methiye düzmektedir.”

444-449 **ol ävkä eyin yaragınça oglanların oẓgurgalı kutgargalı kim ol örtänü turur *oo*tka köyürmägäli tep *te*mäk üzä adınçıg … *k*[ama]*g*lıg üzä n[iz]vani ämgäk yanturu tugmakın *uk*[ıt]mak:** [761c07] 入宅救之悲生名驚。隨順生死名入 [761c08] 火宅。(T. 1723, c. 34) “Eve girip onları kurtararak merhameti yükselten sözleri meydana getirip doğum ölümü takip ederek yanmakta olan eve girmiş diye adlandırılır.”

444 **ävkä:** Bu ibare Çin. metinde 宅 *zhai* (T 1723, c. 34, 761c07) ‘a house’ (G. 240) karşılığındadır (krş. 452. satır).

444 **yaragınça:** Bu ibare Çin. metinde 應時 *ying shi* (T 1723, c. 34, 761c09) ‘seasonable; in vogue’ (G. 13294) karşılığındadır.

444-445 **oglanların:** Bu ibare Çin. metinde 子 *zi* (T 1723, c. 34, 761c10) ‘a child; a son’ (G. 12317) karşılığındadır.

445-449 Çin. metinde geçen bu satırların Uyg. metinde karşılığı yoktur: [761c08]由此入故後亦與子同時方出。循環[761c09]赴救不顧其難。名宜救濟應時濟故[761c10]經 告喻諸子至相續不斷 贊曰。下五頌喻[761c11]示大不＊悕。有二。初四頌密示衆苦以授大[761c12]乘。後一頌無怖取大。初復有二。(T. 1723, c. 34) Buraya girdikten sonra çocuklara katıldığından yine onlarla aynı zamanda belirir. Dolaşarak

kurtarmaya başlayıp zorluğa önem vermeden uygun görüldüğü şekilde kurtardığından münasip kurtarma diye adlandırılır. Sūtra: Çocuklara kıssadan bahsedip aralıksız devam edecektir. Övgü dizesi söyler: Sonraki beş mısra büyüğü düşünmediğini gösterir. İki var. Önceki dört mısra ızdırabın çeşitli türlerini gösterip onunla büyük aracı (Skr. *mahāyāna*) bahşeder. Sonraki bir mısra ise büyüğünü korkusuzca kavramayı gösterir. Öncesinde yine iki var."

445 oẓgurgalı kutgargalı: Bu ibare Çin. metinde 救濟 *jiu ji* (T 1723, c. 34, 761c09) 'to succour; to relieve; to rescue' (G. 2281) karşılığındadır.

448 n[iz]vani ämgäk: Bu ibare Çin. metinde 苦 *gu* (T 1723, c. 34, 761c11) 'bitter, one of the five flavours' (G. 6258) karşılığındadır (ayrıca krş. Hirakawa, 1997, 1011a).

449 yanturu tugmakın: Çin. metinde 還生 *huan sheng* (T 1723, c. 34, 761c13) (G. 5047 9865) 'yeniden doğmak' karşılığındadır (krş. Soothill, Hodous, 1937, 463a; Hirakawa, 1997, 1168a).

449-451 äŋäyü üzä [an]ıŋ yavızın yertürgäli aymak: [761c12] 初一頌半 [761c13] 總告惑･苦還生。(T. 1723, c. 34) "Önceki bir yarım mısra genellikle yeniden doğmanın ızdırabına değinir."

449 äŋäyü: Bu ibare Çin. metinde 總 *zong* (T 1723, c. 34, 761c13) 'to bring together and tie up; to unite; to sum up; to comprise' (G. 12010) karşılığındadır.

450 yertürgäli: Bu ibare Çin. metinde 厭 *yan* (T 1723, c. 34, 761c13) 'to take exception to; to dislike; to hate; to loathe; to be bored with; to be satiated; to be repugnant to' (G. 13031) karşılığındadır.

451-453 kop adasın tudasın sözlämäk , äv buẓulmak ot üzä örtänmäk nizvanilıg agulug ku*rt* [ko]ŋuz*l*ar: [761c13] 後二頌半別告惡處令厭。[761c14] 此初也。說衆患難者。宅壞火災。虫鬼紛擾。惡 (T. 1723, c. 34) "Sonraki iki yarım mısra ise onun kötülüğünü hakir görmek amacıyla değinir. Buradaki öncekidir. Birçok ihtilaf yaratan ızdırabı açıklamayı, evin yıkımını, ateşle tahribatı, böcekler ve şeytanlarla karışıklığı"

452 äv: Bu ibare Çin. metinde 宅 *zhai* (T 1723, c. 34, 761c14) 'a house' (G. 240) karşılığındadır (krş. 444. satır).

452 buẓulmak: Bu ibare Çin. metinde 壞 *huai* (T 1723, c. 34, 761c14) 'ruined; spoilt; useless; vicious; bad' (G. 5031) karşılığındadır.

452 **ot:** Bu ibare Çin. metinde 火 *huo* (T 1723, c. 34, 761c14) ‘fire; flame; to burn; to cook’ (G. 5326) karşılığındadır.

453 **ku*rt* [ko]ŋuz*l*ar:** Bu ibare Çin. metinde 虫 *chong* (T 1723, c. 34, 761c14) ‘an old term for all creatures with legs’ (G. 2932) karşılığındadır.

6. DİZİNLER

6.1. Uygurca Dizin[35]

a << Skr. *āḥ* bir dhāraṇī hecesi

a 051, 132

aç- açmak

a.-guka 啓 *qi* 233

ada tehlike

a. kılguçı 084

a. öçü⟨r⟩gü 075

a. tuda 087

a.+sı ketip 394

a.+sın tudasın 451

Adaş Kaya özel ad

A. K. 393

adak (sosyal / entellektüel) aşağı mevki, derece

a.+takı 379

adaklıg ayaklı, ayağı olan

iki a. 二足 *er zu* 369, 373, 兩足 *liang zu* 396

iki a.+lar 兩足 *liang zu* 374

iki a.+ta 344, 368, 兩足 *liang zu* 372, 398

[35] Bu dizinde Uygurca sözcükler için yazılan anlamlar sadece çeviride yer alan karşılıklardan oluşmaktadır.

üküş a. 多足 *duo zu* 370, 373

adaksız ayaksız

a. 無足 *wu zu* 370, 373

adın başka

a. bölöktäki 餘品 *yu pin* 388

adınçıg (dinî anlamda) seçilmiş, aziz; hayranlık verici

a. 447

a. muŋadınçıg 160

adıra tam, doğru

a. körüp 300

adırt fark; ayrıntılı; alamet

a. keŋ 172

a. tözl[ü]g 302

a.+ı 318

a.+ıg adırtlamak 319

yörüg a.+ı 319

yörüglär a.+ın 389

adırtla- ayırmak, ayırt etmek

a.-yur 分別 *fen bie* 322

bölä a.-lay[u] 別 *bie* 407

çıngarıp a.-p 擇 *ze* 227

adırtlamak ayırma

a. 319

adırtmak ayırma

a.+larıg 303

adkan- (yanlış) tasavvur etmek

a.-taçı 317

adkangu (bir duyu organının ya da kirletilmiş bilincin) alanı, duyu nesnesi (~ Skr. *viṣaya*)

altı a.+larka 439

adro- mükemmel olmak

a.-daçı 勝 *sheng* 226

a.-taçı 勝 *sheng* 218

adromak (Budizmdeki kurtuluş yolunda) aşama kaydetme, ilerleme

a. yolug 311

adrok farklı, başka, çeşitli

a. a. avant tıltag 421

a. sav söz 422

a. [yöläşü]rüg 421

yeg a. 勝 *sheng* 223, 勝 *sheng* 233, 375

ag(ı)r → agır

a. tsoy 037

agır, ag(ı)r kutsal, saygıdeğer; ağır

a. iş küḍüglärdä 160

a. ulug ulug eliglärkä hanlarka 公王 *gong wang* 276

ag(ı)rla- → agırla-

ayayur a.-yurlar 112

agırla-, ag(ı)rla- hürmet etmek, saygı göstermek

ayaguluk a.-guluk 371

agulug zehirli

a. kurt koŋuzlar 453

akıl- akıp gitmek

nizvaniları a.-gay 345

al usul, yöntem (~ Skr. *upāya*)

a. altag 品 *pin* 383, 品 *pin* 387

a.+ın [altagın] 422

al- almak, tutmak, kabul etmek

a.-galı 解 *jie* 246

a.-ıp 275

a.-ır 解 *jie* 228

k(a)ra küži a.-ıp 129

alın- (kendine) almak

özkä a.-ıp 領 *ling* 224

alk- sonlandırmak

sakınç kılu a.-sar 041

alkın- ortadan kalkmak

öçär a.-ur 087

alkış dua

a. urmışın sak(ı)nmış 109

alku tüm, bütün, tamamen; her yerde

a. 148, 諸 *zhu* 216

a. ada tuda 087

a. burhanlar 038

a. ätöz 026

a. otlug ırgag 117

a. tınl(ı)glar 110

alkudın (*sıŋar* ile birlikte) her tarafta

a. sıŋar 002, 006, 009, 013

alŋad- mağlup olmak

a.-masar 097

alŋaḍṭur- → alŋadtur-

a.-gu biliglär 092

alŋadtur-, alŋaḍṭur- üstesinden gelmek, galip gelmek

a.-gu iş 097

a.-gu sakınç 088

a.-gu tamga 094

alp zor, zahmetli

a. bilgülük 283

a. bilgülükin 291

a. bütürgülük 159

a. kılguluk 159

a. ukguluk 281, 難知 *nan zhi* 293, 312

a. ukgulukın 甚深難解 *shen shen nan jie* 291

altag usul, yöntem

al a. 品 *pin* 383, 品 *pin* 387

alın a.+ın 423

altı altı

a. adkangularka 439

a. kaçıglarıg 六情 *liu qing* 436

a. y(e)g(i)rmi ‘on altı’ 304

altın aşağıda, altına

a. 041

a. tamu yeri 028

altınç altıncı

a. 六 *liu* 213

altun altın

a. öŋlüg 022

a. tilgän 044

a. y(a)ltr(ık)l(ı)g 022

amırtgur- yok etmek

a.-daçı 息 *xi* 229

amitabaya << Skr. *amitābhāya* Buddha adı

namo a. 061

amrıl- sakinleşmek

a.-mış 寂 *ji* 384

amrıltur- (meditasyon aracılığıyla) huzura kavuşturmak

a.-ur 微寂 *wei ji* 225

amru her zaman

a. 115

amtı şimdi

a. 321, 337

a. tetrü tıŋla 406

amtıkı şimdiki

a. 390

ançola- takdim etmek

a.-sar tapınsar 薦…羞 *jian ... xiu* 276

ançulayu bu surette, bu şekilde

a. 077, 203, 268

a. ymä 如 *ru* 244

anı onu, (*üçün* ile birlikte) onun

a. 442

a. üçün 161, 184, 192, 235, 249, 347, 故 *gu* 386

anın o sebeple, onun için, bunun üzerine

a. 230, 232, 308, 355, 356, 372, 398, 400

anıŋ onun

a. 137, 205, 450

anta ondan sonra

a. 096

a. ötrü 066, 128

a. ken 081

antag böyle, bunun gibi

a. 258

a. ärip 168

a. tetir 214, 231

ara ara

a.+sınta 中 *zhong* 371

a.+sınta 399

ar- hile yapmak

a.-dı 誑 *kuang* 359

arhant < Soğd. *'rx'nt* < Skr. *arhat* Arhat (kurtuluş yolunun dördüncü ve son aşamasında olan Budist rahip)

a. kutın 352

a.+larka 283

şariputre a. 351, 365, 400, 413

şariputre a.+ka 402, 419

şravaklar a. 399

arıg saf, berrak

a. 淨 *jing* 182

a. süzök 022, 052

süzök a. 024

arıṭ- → arıt-

süzär a.-ur 淨 *jing* 249

arıt-, arıṭ- arıtmak

a.-u 148

artokrak ikincil, müteakip

a. basutçı tıltagı 171

arvış büyü sözcüğü

a.+ın 138

tarni a. 066, 096, 129

arvışçı büyücü

a. k(a)ra küži alıp 128

as- artmak

kut a.-galı 070

asanke < Toh. A *asaṃkhe*, *asaṃkhye* < Skr. *asaṃkhyeya* dünya devri

a. içintä 158

asıg fayda

a. 利 *li* 427

a. tusu 426

asıl- artmak

a.-ur 040

kut a.-ur 075

aş aş, yiyecek

a.+lı 食 *shi* 256

aşa- yemek, yiyip bitirmek

a.-guda 204

a.-guluk 食 *shi* 196

aşnu önce, önceki, evvela

a. 前 *qian* 288, 前 *qian* 294, 297

başda a. 209

aşnuça ilk olarak

a. 初 *chu* 287

aşnukı evvelki

a. 初 *chu* 259, 261

a. säkizi 278

at ad, isim

a. 名 *ming* 328

a.+ı 347, 名 *ming* 358

a.+ı kötrülmişlär 421

a.+ı yaŋılmaz 377

a.+ın [ata]makı 323

a.+ın atayur 列名 *lie ming* 322

ata- adlandırmak

atın a.-yur 列名 *lie ming* 322

atamak adlandırma

atın a.+ı 列名 *lie ming* 323

atan- adlandırılmak

a.-mış 399, 401

atanmaklıg adlandırılmış olan

a. 429

atl(ı)g I adlı, denilen; yani

amrılmış tuyunmuş a. burhan kutılıg 385

çuan-tsiu a. bitigdä 春秋 *Chun qiu* 271

ganḍahast a. yaŋalar hanı 大龍象 *da long xiang* 197

ga[nda]rve a. oyunçı t(ä)ŋrilär 342

ken-yoo-şe-kau-luan tegmä sadarma-viyakiyan a. şast(a)rda 顯揚論 *Xianyang lun* 210

küşalun a. koşavrti şast(a)rda 俱舍論 *Jushe lun* 235

sukançıg bar a. ärdöktäg kertü tözüg 182

taiçi-tulun tegmä m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş a. a. şastarda 240

tsuan-ni a. bügü kuŋ-futsı 255

tüzgärinçsiz yeg tüzü köni [tuymak] a. ıdok burhan kutı 425

tüzgärinçsiz yeg tüzü köni tuymak a. ıdok burhan kutıŋa 162

uḍakaparasaḍ a. ärdini monçuk 251

vaphuaki a. nom çäçäki sudurda 152

yugalun tegmä sapṭaḍaşabumik a. yog şast(a)rta 瑜伽論 *Yuqie lun* 215

žin-waŋ-p[a]-[ža]-ki a. sudurda 仁王經 *Renwang jing* 156

atl(ı)g II şan, şöhret

a. yollug 名道 *ming dao* 254

atsız adsız

a. ärŋäk ‘yüzük parmağı’ 054

avant < Soğd. *’nβ’nt* sebep

a. tıltag 因 *yin* 414, 421

ay I ay (gök cismi)

a. t(ä)ŋri ordosı 005

ay II ay

onunç a. 393

ay- söylemek

a.-u berälim 076, 099

aya avuç içi

a.+da 119

aya- hürmet etmek, saygı göstermek

a.-g[uluk] 尊 *zun* 398

a.-guluk agırlaguluk 尊 *zun* 371

a.-yur ag(ı)rlayurlar 112

iki adaklıgta a.-guluka 368, 兩足尊 *liang zu zun* 372

ayag saygıdeğer

a.+ka tägimlig 大德 *da de* 350

ayagl(ı)g itibarlı

a. bolmak 098

ayatmak saygı gösterilme

sävitmäk a. 衷誠 *zhong cheng* 270

ayıg kötü, kötülük; mülevves

a.+ıg 惡 *e* 227

a. nomlar 不善法 *bu shan fa* 346

ädgüli a.+lı nomlarıg 227

ayıg kılınç günah

a. k.+ları öçüp 037

ayıt- sormak

a.-dı 問 *wen* 331

a.-galı 問 *wen* 332

aymak söyleme

a. 告 *gao* 451

azıg fildişi

a. 牙 *ya* 199

aẓlanmak arzulama

a. 貪 *tan* 439

azu yahut, veyahut

a. 127, 146, 300, 379

ažun < Soğd. *’’žwn*, *’zw’n(h)* hayat şekli

öŋrä öŋrä a.+lardın 362

bag bağ

kışgaçı boguz b.+ı 軏 *yue* 267

ägriglärig b.+larıg 纏縛 *chan fu* 229

balık şehir

b.+ta 082

bar var

b. bolmış 179

b. bolsar 有 *you* 178

b. ärsär 有 *you* 241, 有 *you* 244, 264, 有 *you* 272

körümlüg b. ätöz 身見 *shen jian* 345

sukançıg b. atl(ı)g ärdöktäg kertü tözüg 182

bar- gitmek, ulaşmak; hareket etmek

b.-gay 149

käli b.-ı kılıp 058

sürä eltü b.-ıp 086

barça bütün, büsbütün, hepsi

b. 424

b. ätöz 028

b. öçär alkınur 087

b.+ta yeg 397, 第一 *di yi* 400

barıg etki

nomlarnıŋ yörügläri b.+ın 283, 296

bark ev, bark

ävdä b.+ta 084

barmak ulaşma

b.+nıŋ 趣 *qu* 157

bars kaplan

b. yıl 393

bas- basmak, ezmek

b.-galı umazlar 308

ulug ärŋäk üzä b. 120

basa sonra

b. 096, 後 *hou* 237, 後 *hou* 289, 296, 327, 401

b. b. ‘gitgide’ 欲 *yu* 221

basakı sonraki

b. 次 *ci* 361, 下 *xia* 392

bastık- mağlup olmak

çalsıkmaz b.-maz 屈伏 *qu fu* 180

basutçı yardımcı

artokrak b. tıltagı 171

baş baş, ilk

b. 頭 *tou* 200

b.+da 初 *chu* 207, 一 *yi* 213

b.+da aşnu 209

b.+ı 232

äŋ b.+ı 首 *shou* 161, 207

başla- başlamak

k(ä)ntü özi b.-p 365

başlag başlangıç

ädgü nomlarnıŋ b.+ı 214

başlayu ilk olarak

b. 323

başlayukı baş, başlangıç

äŋ b. ‘ilk, en ilk’ 初 *chu* 154, 初 *chu* 158

baştınkı ilk

b. 158

bayakı evvelki, önceki

b. 050

b. täg 100, 115

bäg bey

b. ärkä 256

süü b.+i 351

b(ä)k sağlam

b. tutup 262

b(ä)kü- sağlamlaştırmak

b.-däçi 堅固 *jian gu* 218, 228

b(ä)lgü alamet, belirti

b. tözlüg 302, 304

b.+sin sözlämäki 辨相 *bian xiang* 327

b.+sin sözläyür 322

b(ä)lgülüg belirli, aşikâr

b. kılgalı 155, 209, 234, 249

b(ä)lgürt- göstermek, ortaya çıkartmak

b.-ip 094

b.-miş 091, 102, 118

b.-üp 079

alŋaḍṭurgu biliglär b.-miş 092

ätözin b.-ip 089, 116

ätözin b.-mişin 034

ätözin b.-üp 100

huaşen burhanlar b.-üp 103

bäliŋlä- korkmak

ürküp b.-p 443

bäliŋlämäk korkma

ürkmäk b. 驚怖 *jing bu* 348, 驚怖 *jing bu* 349, 驚怖 *jing bu* 358, 驚怖 *jing bu* 360

b(ä)rgä kamçı

t(ä)mir b. 093

bel bel

b. yokaru 007

b.+kä t(ä)gi 004

ber- vermek

ayu b.-älim 076, 099

sözläyü b.-älim 115

beş beş

b. ärŋäktä 131

b. nomlarnıŋ tözi 168

b. törlüg 133

b. ulug yaruk yaşuk 017

b. užäk 050

b. yol 028

b. yoltakı tınl(ı)glar 036

beşägü beşi, beşi birlikte

b. 168

beşinç beşinci

b. 113, 五 *wu* 205, 319, 五 *wu* 359

bışrun- öğrenmek

b.-guluk ögrätingülük 159

bil- bilmek

b.-ip ukup 悟解 *wu jie* 366

b.-mäzlär 無知 *wu zhi* 436

b.-ü y(a)rlıkap 355

alp b.-gülük 283

alp b.-gülükin 291

burhanlar b.-miş nom 281, 292

tuyguluk b.-gülük yol 覺道 *jue dao* 230

tüzgärü çınınça b.-ip 301

bilän ile

b. 051, 093

uçı b. 056, 057

bilgä bilge

b. bilig ‘bilgelik’ 慧 *hui* 167, 慧 *hui* 212, 226, 334, 377 (~ Skr. *prajñā*)

b. biligdin 慧 *hui* 226

b. biligig 慧 *hui* 199, 381

b. biliglig kapıgnıŋ 智慧門 *zhi hui men* 290

b. biligligtin 慧 *hui* 218

b. [t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi bu]rhan 369, 408, 418

burhanlar b. biligi 佛智慧 *fo zhi hui* 290, 294

bilig bilgi; sembol, işaret

alŋaḍṭurgu b.+lär 092

bilgä b. ‘bilgelik’ 慧 *hui* 168, 慧 *hui* 212, 227, 334, 377 (~ Skr. *prajñā*)

bilgä b.+din 慧 *hui* 226

bilgä b.+ig 200, 381

biligsiz b. 愚癡 *yu chi* 435

burhanlar bilgä b.+i 佛智慧 *fo zhi hui* 290, 295

tuymak b. 049, 051

öz öz b.+läri 064

biliglig bilgili

bilgä b. kapıgnıŋ 智慧門 *zhi hui men* 290

bilgä b.+tin 慧 *hui* 218

biligsiz bilgisiz

b. bilig ‘cahil’ 愚癡 *yu chi* 434

bilmäk bilme

tıdıgsız b. 320, 無礙解 *wu ai jie* 324, 無礙解 *wu ai jie* 325, 無礙解 *wu ai jie* 326, 無礙解 *wu ai jie* 327

tört tıdıg[s]ız b. ukmakıg 四無礙解 *si wu ai jie* 321

tüzgärü b.+kä 312

bilmäklig anlamlandırılmış

b. 440

biltür- bildirmek

b.-ür 請 *qing* 361

bir bir, tek

b. 018, 052, 140, 298, 一 *yi* 415, 380

b. al altag bölöktä 一品 *yi pin* 383

b. köl[üŋü] 一乘 *yi sheng* 378

b. kölüŋün[ü]ŋ 一乘 *yi sheng* 385

b. sınar şlok 一頌半 *yi song ban* 361, 一頌半 *yi song ban* 364

b. ünin 104, 108

birisi birisi

b.+n b.+n ‘her birisini’ 258

birlä ile

b. 313, 318, 392

b. bürtüşüp 和 *he* 222

birök eğer, şayet

b. 145, 若 *ruo* 243, 若 *ruo* 244, 263, 272, 305, 360

birtäm büsbütün

b. 229

bitig kitap

çuan-tsiu atl(ı)g b.+dä 春秋 *Chun qiu* 272

bo bu

b. 016, 039, 041, 046, 048, 054, 060, 111, 119, 151, 155, 165, 168, 168 此 *ci* 178, 此 *ci* 180, 192, 209, 212, 213, 231, 234, 237, 249, 258, 277, 277, 此 *ci* 279, 286, 此 *ci* 288, 292, 293, 305, 313, 318, 319, 350, 353, 356, 360, 373, 374, 382, 此 *ci* 383, 386, 此 *ci* 387, 389, 390, 390, 此 *ci* 391, 391, 395, 397, 401, 409, 414, 423

bodis(a)t(a)v < Soğd. *pwδystβ*, *pwtystβ* < Skr. *bodhisattva* Buddha olacak kimse, Buddha adayı

b.+ka 菩薩 *pu sa* 425

b.+lar 305

b.+lar yorıkıŋa 185

köŋül öritmiş b.+larka 163

bodulmak sımsıkı tutunma

b. 染 *ran* 439

boguz boğaz

kışgaçı b. bagı 軏 *yue* 267

bol- olmak

Adaş Kaya tapsız b.-mışta 393

antag ugrı b.-up 258

biligsiz birlä birlä b.-taçı ärmäz 318

birlä b.-taçı ol 313

bir ünin sadu sadu siḍi b.-zun tep 109

bulganmış çug b.-mış köŋülüg 253

çınlayu tözlüg ymä b.-ur 314

ärklig bar b.-sar 178

kayu üdün gaoçao amru b.-ur 115

kök kalık osuglug b.-mışın 016

küç bar b.-mış 179

lenhua oron b.-mışın 131

on törlüg yörüglüg b.-ur 153

otlug ç(a)kir tilgän b.-mışın 043

säkiz yıŋak b.-ur 062

titsär ıdalasar b.-ur 260

titsär ıdalasar b.-maz 261

ür keç b.-mışın 363

y(a)rl(ı)g b.-zun 140, 141

yaruk yaşuk b.-u 017

yer suv sırıçga täg b.-tı 048

yürüŋ köl b.-tı 047

bolar bunlar

b.+nı 275

bolmak olma

ayagl(ı)g b. 098

tayak b.+ı 231

tirig b. 261

yok çıgay b.+tın öŋi 183

bolmaklıg olma

yok çıgay b. 191

boş serbest

burhan ätözin b. kılmışın 046

boşgun- öğrenmek

boşgut b.-daçı 學 *xue* 203

boşgut b.-daçılar 學 *xue* 197

boşgut öğreti

b. boşgundaçı 學 *xue* 203

b. boşgundaçılar 學 *xue* 197

b. nomlug elig 教手 *jiao shou* 234

boşgutçı öğrenci

b. ulug sartavahilar 學者大商 *xue zhe da shang* 207

boyun boyun

b. 頸 *jing* 199

boyunduruk boyunduruk

b.+ı 輗 *ni* 266

böl- bölmek

b.-ä adırtlayu 別 *bie* 407

bölök bölüm, kısım

b. 328

b.+däki 品 *pin* 391

b.+tä 390

al altag b.+tä 品 *pin* 383

al altag b.+täki 品 *pin* 387

adın b.+täki 餘品 *yu pin* 388

üç b. 三類 *san lei* 397

bul- bulmak, erişmek

[ka]mag burhanlar b.-guçı 335

[k](ä)ntü özi b.-mış 352

kut b.-mayuk miḍik prtig[ç]an 314

kut b.-mış tözünlär 聖 *sheng* 157, 聖 *sheng* 185, 316

kut b.-mış tözünlärniŋ 206

[no]mlug oronta b.-mış 330

bulgan- bulanmak

b.-mış çug bolmış 渾濁 *hun zhuo* 252

buluŋ köşe

b. sayu 062

tört b. 062

burhan Buddha

b. 佛 *fo* 294, 佛 *fo* 369, 佛 *fo* 396, 佛 *fo* 409, 佛 *fo* 417, 419, 佛 *fo* 427

b. ätözin b(ä)lgürtip 089, 116

b. ätözin b(ä)lgürtüp 100

b. ätözintä 101

b. kutılıg kurka käzigkä 176

b. kutın ‘Buddhalık’ 菩提 *pu ti* 163

b. kutıŋa ‘Buddhalık’ 堅 *jian* 170

b. kutıŋa köŋül öriṭip 430

b. nomıŋa 312

b.+dın 佛 *fo* 362

b.+ıg körmiş täg 112

b.+lardın 034

b.+lar bilgä biligi 佛智慧 *fo zhi hui* 290, 294

b.+lar bilmiş nom 281, 292

b.+nıŋ 佛 *fo* 237

alku b.+lar uluşınta 038

amrılmış tuyunmuş atl(ı)g b. kutılıg 385

bo b. ätözin 046

huaşen b.+lar 033, 103

ıdok b. kutı 425

ıdok b. kutıŋa 162

kamag b.+lar 104, 108, 335, 420

luşanta b. 023

ontun sıŋarkı b.+ag 073

ontun sıŋarkı b.+(ı)g 105

ontun sıŋarkı b.+lar 026, 106

ontun sıŋarkı b.+lar(ı)g 078, 080

burhanlıg Buddhalı

b. ärd(i)nilig otrugka 佛寶山 *fo bao shan* 245

burun burun, (fil için) hortum

b. 鼻 *bi* 202

buyan << Skr. *puṇya* sevap

b. ädgü kılınç ‘sevap’ 040, 074

buẓulmak yıkım

b. 壞 *huai* 452

bügḍä → bügdä

b. 102

bügdä, bügḍä hançer

b. 093

bügü bilge, âlim

b.+lär kuvragınta 107

tsuan-ni atl(ı)g b. kuŋ-futsı 255

bügülüg bilgili, hikmetli

b. bir ätöz 052

bürtmäk temas

b.+din 觸 *chu* 217, 觸 *chu* 221 (~ Skr. *sparśa*)

bürtüş- irtibata geçmek

birlä b.-üp 和 *he* 222

büt- tamamlamak, sona ermek

ädgü nomlar b.-är 232

bügülüg bir ätöz b.-ti 052

işi küdügi b.-är 070

luşanta ätözin b.-mişin 023

ulug alŋadturgu iş b.-är 098

bütür- tamamlamak

b.-däçi 164

alp b.-gülük 159

nätäg b.-ür 202

ç(a)hşap(a)t < Soğd. *cxş'pδ(δ)* < Skr. *śikṣāpada* dinî emir, ahlaki disiplin

ç. 戒 *jie* 212 (~ Skr. *śīla*)

ç.+ka 戒 *jie* 188, 190

ç(a)k(i)r → ç(a)kir

ç. 093

ç(a)kir, ç(a)k(i)r < Soğd. *ckkr* < Skr. *cakra* tekerlek

otlug ç. tilgän 043

çalsık- mağlup olmak

ç.-maz bastıkmaz 屈伏 *qu fu* 180

ç(a)mbud(i)vip < Toh. A, Toh. B *jambudvip* < Skr. *jambudvīpa* dünya

ç. yer suv 081

çäçäk çiçek

hua ç. 104, 105, 107

vaphuaki atl(ı)g nom ç.+i sudurda 152

çäçäklig çiçekli

hualıg ç. öläŋlik 123

çıgay yoksul

yok ç. 賤貧 *jian pin* 183, 賤貧 *jian pin* 191

çın < Çin. 真 *zhen* gerçek, doğru, hakikat

ç. kertü 175, 299, 382, 385

ç. kertü nom 眞 *zhen* 278

ç. kişi 264

tüzgärü ç.+ınça 301

çıngar- araştırmak

ç.-ıp adırtlap 擇 *ze* 227

çıngaru tam, iyice

tetrü ç. 'yoğun' 妙 *miao* 165, 166, 172

çınlayu hakiki

ç. tözlüg 314

çınzu < Çin. 真如 *zhen ru* böylelik, böylesilik (~ Skr. *tathatā*)

ç. tegmä ärdöktäg kertü tözüg 298

çigidäm çiğdem

yava ç. 毛 *mao* 274

çuan-tsiu < Çin. 春秋 *Chun qiu* bir eser adı

ç. atl(ı)g bitigdä 春秋 *Chun qiu* 271

çug < Çin. 濁 *zhuo* bulanık

ç. suvlarıg 濁水 *zhuo shui* 251

bulganmış ç. bolmış 渾濁 *hun zhuo* 252

çuža → çuuža

ç. užikda 292

çuuža, çuža < Çin. 硃砂 *zhu sha* zincifre, zincifre kırmızı

ç. užiklıg iki sıŋar 288

dyan < Soğd. *δy''n*, *δy'n* < Skr. *dhyāna* meditasyon

d. 定 *ding* 167, 225 (~ Skr. *samādhi*)

d. sakınç üdin 098

d. sakınçıg 039

d. sakınçka 117

d. sakınçl(ı)g kişig 111

d.+dın 定 *ding* 217

d.+tın 定 *ding* 225

äd mülk, servet

ä. tavar 207

ä. tavarıg 208

yeti törlüg nomlug ä. tavar 211

yeti törlüg nomlug ä. tavarda 七財 *qi cai* 206

ÄDGÜ, ädgü iyi; iyilik; erdem; (mecazen) halas, necat; faydalı

Ä. Ä. 善哉 *shan zai* 395

ä. nomlar 善法 *shan fa* 216, 232

ä. nomlug 善法 *shan fa* 200

ä. nomlarnıŋ 善法 *shan fa* 214

ä. yıdl(ı)g yıparl(ı)g 072, 079

ä.+g 善 *shan* 227

ä.+kä 德 *de* 194

ä.+kä tägürdäç[i] 270

ä.+lär 善 *shan* 178

ä.+li 善 *shan* 227

on törlüg ä.+lär 十德 *shi de* 164

on törlüg ä.+lärniŋ 166, 171

ädgü kılınç iyi amel, sevap

ä. kılınç 040, 075

ädgü ögli manevî dostluk

ä. ä. ögli 善友 *shan you* 170 (~ Skr. *kalyāṇamitra*)

ädik- saygı gösterilmek

ä.-ü umaz 269

ägdü kavisli bıçak

ä. 120

ägin omuz

ä. yokaru 010

ä.+kä tägi 007

ä.+lärindä 肩 *jian* 200

ägrig bağ

ä.+lärig baglarıg 纏縛 *chan fu* 229

älä- sakin olmak

ä. ä. 356

ämgäk sıkıntı, ızdırap

ä. 143

ä.+i 140

n[iz]vani ä. 苦 *gu* 448

äŋ en

ä. başı 首 *shou* 161

ä. başı 元胎 *yuan tai* 206

ä. başlayukı ‘ilk önce, en ilk’ 初 *chu* 154, 初 *chu* 158

ä. ilki ‘ilk önce, en ilk’ 一 *yi* 153

ä. ilki atın atayur 一列名 *yi lie ming* 322

ä. ilki nomug tıdıgsız bilmäk 一法無礙解 *yi fa wu ai jie* 324

äŋ- (parmakları) bükmek

ayada ä.-⟨g⟩il 120

ägdü täg ä.-ä tutgıl 121

ärŋäk ä.-p 057

äŋäyü bilhassa

ä. 總 *zong* 449

är bey, adam

bäg ä.+kä 256

är- yardımcı eylem, -dIr; var olmak, mevcut olmak

ä.-sär 者 *zhe* 196, 者 *zhe* 197, 者 *zhe* 211

antag ä.-p 168

aşaguluk elig ä.-ür 197

atın [ata]makı ä.-sär 列名者 *lie ming zhe* 324

b(ä)lgüsin sözlämäki ä.-sär 辨相者 *bian xiang zhe* 328

bo beşägü ä.-ür 168

bo bölöktä ötrü ukıtmış ä.-ür 391

bo ä.-sär 293, 414

bo ä.-ür adırtı 318

bo yetägü ä.-ür 213

bo yörmäktä öŋi ä.-mäz 390

boguz bagı yok ä.-sär 267

boltaçı ä.-mäz 318

boyundurukı yok ä.-sär 266

burhannıŋ nom nomlamaklıg eligi ä.-di 238

eligi yok ä.-sär 243

iki sıŋar uzun käzigindäki nom ä.-ür 289

k(ä)rgäk ä.-sär 137

kertgünç bar ä.-sär 264

kertgünçi bar ä.-sär 244

kertgünç ä.-sär 153, 174, 181, 194, 205, 214, 233, 247, 250, 253, 270

kertgünç köŋüli yok ä.-sär 246

kergünç yok ä.-sär 265

kimniŋ birök bar ä.-sär yaruk yaşuk kertgünçi 272

kişi eligi bar ä.-sär 241

kişiniŋ kertgünçi yok ä.-sär 268

maŋa nägülük ä.-di 353

nätäg bütürür ä.-sär 203

nomlarnıŋ tözi ä.-sär 169

öritgülük ä.-ür 317

pratikabudlarka yetgäli uguluk ä.-mäz 284

tep tegüçi yörüg ä.-ür 295

tep temäk ä.-ür 327

tep temäki ä.-sär 219, 者 *zhe* 220, 222, 224, 225, 226, 228, 230, 369

tep temiş ä.-ür 373

tıdıgsız bilmäk ukmak ä.-ür 320

tıltagnıŋ ugurı ä.-sär 288

tınl(ı)glarnıŋ kertgünçlüg eligi ä.-di 239

ünüş tüplüg ä.-ür 219

[y(a)r]lıkazun tep ötünmäk ä.-ür 418

yetinçsiz [nom] ä.-ürlär 329

ärdini << Skr. *ratna* mücevher

ä. 寶 *bao* 242, 寶 *bao* 243, 246

nom ä. 經 *jing* 180

nom ä.+g 350

nom ä.+niŋ 192, 237, 387

turuldurtaçı süzdäçi ä. 清珠 *qing zhu* 248

üç ä.+kä 三寶 *san bao* 188, 189 (~ Skr. *trirātna*)

SADDHARMAPUṆḌARĪKA-SŪTRA sudur ä.+niŋ 395

suv süzdäçi uḍakaparasaḍ atl(ı)g ä. monçuk 水珠 *shui zhu* 251

ärd(i)nilig → ärdinilig

burhanlıg ä. otrugka 佛寶山 *fo bao shan* 245

ärdinilig, ärd(i)nilig mücevherle süslenmiş

ä. otrugka 寶山 *bao shan* 242

nom ä. 法寶 *fa bao* 208

ärdöktäg, ärtöktäg böylesi

çınzu tegmä ä. kertü tözüg 298

sukançıg bar atl(ı)g ä. kertü tözüg 182

ärig öğüt

üṭ ä. 化 *hua* 363

ärki belki

ä. 339

ärklig güçlü, dirayetli (~ Çin. 根 *gen*, Skr. *indriya*)

kertgünç ä. 信根 *xin gen* 177 (~ Skr. *śraddhā-indriya*)

kertgünç ä. küç 信根信力 *xin gen xin li* 177

ärkliglig sezgi yeteneğine sahip

ä.+lärkä 380

ärŋäk parmak

atsız ä. ‘yüzük parmağı’ 054

beş ä.+tä 131

kiçig ä. ‘serçe parmak’ 055

on ä. 095

orton ä. ‘orta parmak’ 055

üç ä. ayada äŋ⟨g⟩il 119

ulug ä. ‘baş parmak’ 056, 057, 120

yanar ä. ‘işaret parmağı’ 057, 058, 120

ärt- aşmak

ä.-ä kutgarıp 352

ärtiŋü olağanüstü, son derece

ä. 334

ä. nom 403

ärtöktäg → ärdöktäg

anın iki kurug üzä ä. kertü tözüg 309

ärtür- uzak tutmak

ä.-gäli 越 *yue* 183

äşid- işitmek

ä.-ip 聞 *wen* 443

nom ä.-sär 聞法 *wen fa* 366

äşidmäk duyma

ä. 聞 *wen* 212 (~ Skr. *śruta*)

ätöz beden

ä. küzädgü tamga 053

ä. tägşürüp 089, 100, 116

ä. üzä 029, 040

ä.+läri kodup 037

alku ä. 026

arıg süzök bügülüg bir ä. 052

barça ä. 029

beş yoltakı tınl(ı)glar ä.+intä 036

burhan ä.+in 046

burhan ä.+in b(ä)lgürtip 089, 116

burhan ä.+in b(ä)lgürtüp 100

burhan ä.+intä 101

huaşen burhanlar ä.+in 033

k(a)lp otı täg ä. 090

körümlüg bar ä. 身見 *shen jian* 345

luşanta burhan ä.+in 023

äv ev

ä. 宅 *zhai* 452

ä.+dä barkta 083

ä.+kä 宅 *zhai* 444

ävḍi- → ävdi-

ä.-gäli 取 *qu* 242

ävdi-, ävḍi- toplamak

ä.-yü 得 *de* 243

ävin tane

tüü ä.+i sayu 117

ävrilinçsiz sarsılmaz

ä. 不壞 *bu huai* 186, 187

el devlet

e. tutdaçı bäg ärkä 255

e.+in tutgalı uyur 257

elig I hükümdar

e.+lär hanlar[ka] 王 *wang* 155

e.+lärkä hanlarka 王 *wang* 276

elig II el

e. 119, 手 *shou* 196, 手 *shou* 198, 手 *shou* 234, 234, 手 *shou* 239

e.+i 手 *shou* 238, 手 *shou* 238, 手 *shou* 241, 手 *shou* 243

e.+in 手 *shou* 202

e.+lärintä 103

iki e. on ärŋäk 095

iki e.+n(i)ŋ 054

kertgünçlüg e. 204

elt- götürmek, ulaştırmak

kötürü e.-ip 085

sürä e.-ü barıp 086

eltmäk ulaşma

e.+niŋ 趣 *qu* 154

eyin (-A) doğru, (-dAn) dolayı

ävkä e. 444

köŋül e. 隨意 *sui yi* 242

ganḍahast << Skr. *gandhahastin* fil, Buddha adı (~ Çin. 香象 *xiang xiang*)

g. atl(ı)g yaŋalar hanı 大龍象 *da long xiang* 197

g. yaŋa 象 *xiang* 201

gandarve < Toh. A *gandharv*, Toh. B *gandharve* < Skr. *gandharva* ilâhi varlık sınıfı (şarkıcı)

g. atl(ı)g oyunçı t(ä)ŋrilär 342

gaoçao < Çin. 祰招 *gao zhao* bir çeşit meditasyon

g. 113, 115, 118

ha < Skr. *ha* bir dhāraṇī hecesi, → *svaha*

ha 051, 132

ha užäk urmış 015

han hükümdar

eliglär h.+lar[ka] 王 *wang* 155

eliglärkä h.+larka 王 *wang* 276

yaŋalar h.+ı 198

hua < Çin. 花 *hua* çiçek

h. çäçäk 104, 105, 107

hualıg çiçekli

h. çäçäklig öläŋlik 123

huaşen < Çin. 化身 *huashen* tecelli bedeni (~ Skr. *nirmāṇakāya*)

h. burhanlar 033, 103

ıd- bırakmak

t(ä)ŋrilärtä yol ı.-mış 135

ıdala- bırakmak, terk etmek

titgülük ı.-guluk 棄 *qi* 259

titsär ı.-sar 260, 260

ıḍalamak vazgeçme

titmäk ı.+ıg 捨 *she* 199

ıdok kutsal

ı. burhan kutı 425

ı. burhan kutıŋa 162

ırgag çengel

otlug ı. 118

ıyat utanç duygusu

uvut ı. 愧 *kui* 212 (~ Skr. *apatrāpya*)

içgäk şeytan

yäk i. 097

yäk i.+lärig 084, 114

içintä içinde

baştınkı asanke i. 159

lenhua örgün i. 032

ot yalın i. 091

otlug samar i. 090

yaruk i. 018, 031, 102

içtirti içinde

atsız ärŋäk kiçig ärŋäk i. sola 055

iki elig on ärŋäk i. solap 095

iḍi hiçbir şekilde

i. 260

ig hastalık

i. kägän 083

ikägü, ikigü ikisi, ikisi birlikte

i.+ni 417

aşnukı i.+kä 261

aşnukı i.+ni 259

iki iki

i. 兩 *liang* 200, 兩 *liang* 239, 二 *er* 286

i. adaklıg 二足 *er zu* 369, 兩足 *liang zu* 373, 兩足 *liang zu* 396

i. adaklıglar 兩足 *liang zu* 374

i. adaklıgta 344, 368, 兩足 *liang zu* 372, 兩足 *liang zu* 398

i. adırtmaklarıg kävg[ä]li 303

i. elig on ärŋäk 094

i. elign(i)ŋ 054

i. körmäklärig yügärü kılmasarlar 306

i. kurug üzä ärtöktäg kertü tözüg 309

i. orton ärŋäk 055

i. sıŋar 289

i. törlüg 300

i. törlüg kiçig kölüŋülüg tözünlärig 307

i. törlüg körmäk yolug 306

i. ulug ärŋäk 056

i. yanar ärŋäk 057

i. yörüg 二義 *er yi* 415

i.+si 二 *er* 279

ikigü → ikägü

i. üzä 382

i.+ni 二 *er* 382

ikiläyü tekrar

i. sözlämä 356

ikinti ikinci

i. 075, 二 *er* 174, 285, 二 *er* 416

i. b(ä)lgüsin sözläyür 二辨相 *er bian xiang* 322

i. yörügüg tıdıgsız bilmäk 二義無礙解 *er yi wu ai jie* 324

i.+kä 380

ilinçülä- oyalanmak, eğlenmek

körmäkdä i.-p 311

ilki ilk

äŋ i. ‘ilk önce, en ilk’ 一 *yi* 153

äŋ i. atın atayur 一列名 *yi lie ming* 322

äŋ i. nomug tıdıgsız bilmäk 一法無礙解 *yi fa wu ai jie* 324

imärigmä bir araya gelmiş

i. kamag 370

inçä öyle, böylece, şöyle

i. 241

i. tep 139

i. tep temädim mü 420

i. tep y(a)rlıkadı 402, 419

inçip böylece

i. saŋa bölä adırtlay[u] nomlayın 407

iŋir şafak vakti, alacakaranlık

i. ugurta 076

iş iş

i. bütär 098

i. küḍüglärdä 160

i.+dä küḍüg[dä] 201

i.+i küdügi 069

i.+in küdügin 202

işlä- yapmak

sakınıp i.-sär 039

işlät- kullanmak

başda aşnu i.-ürlär 209

burun eligin i.-ip 202

kaçıg duyu organı (~ Skr. *āyatana*)

altı k.+larıg 六情 *liu qing* 436

kal- kalmak

kurug k.-ır 244, 247

yaruk yula täg k.-tı 049

kalık gökyüzü

kök k. 014, 016

k(a)lp < Soğd. *klp* < Skr. *kalpa* devir, çağ

k. otı täg 090

k(a)ltı şöyle ki, öyle ki

k. 195, 254, 265, 271, 350, 360

inçä k. 241

kamag, kamıg tüm, bütün

k. 336, 一切 *yi qie* 370

k. burhanlar 104, 108, 335, 420

k. ädgü nomlarnıŋ başlagı 214

k. nomlarnıŋ başı 232

k. [ter]in kuvrag 365

k. ulug kuvrag 361

k.+ta y[e]g [a]dr[o]k 374

kamaglıg genellikle

k. üzä 448

kamıg → kamag

aşnu k.+unı yumḍarıp 297

kan- tatmin olmak

küsüşläri k.-ar 205

kaŋlı araç

k. yorıyu umaz 267

kiçig k.+nıŋ 小車 *xiao che* 266

ulug k.+nıŋ 大車 *da che* 266

kapıg kapı

töz tüplüg k.+ıg 機門 *ji men* 233

bilgä biliglig k.+nıŋ 智慧門 *zhi hui men* 291

k(a)ra → k(a)ra küži

k(a)ra küži aselbent, bir tür reçine (~ Skr. *mahiṣākṣayuktāṃ*)

k. k. 129

kata defa, kez

üç k. 404

yeti k. 058, 060, 129, 138

katıglanmak gayret

k. 精進 *jing jin* 167 (~ Skr. *vīrya*)

katıl- birleşmek

tuymak bilig bilän k.-tı 051

kayu hangi, ne

k. üdün ‘ne zaman’ 115

k.+lar ol on tep tesär 153

ol k. ol tesär 350, 360, 376

kägän hastalık

ig k. 083

kägdä < Soğd. *k’γδ’*, *k’γδ’kh* kağıt

bo şaçio k.+si ol 151

käl- gelmek

k.-gäy 147

k.-i barı kılıp 058

k.-sär 259

[ya]kın k.-ip ayıtdı 331

kämiş- bırakmak

k.-mişin tüşmişin 086

k(ä)ntü kendi

k. özüm 自 *zi* 333

k. özi 自 *zi* 352, 自 *zi* 365

k(ä)rgäk gerek, (-mIş ile birlikte) –mAlI

k. ärsär 137

b(ä)lgürtmiş k. 091, 092, 118

ıdmış k. 135

kertgünçlüg elig k. 204

kirmiş k. 117, 137

köyürmiş k. 130

küç k. 177

saçmış k. 106

sakınmış k. 004, 007, 010, 014, 016, 019, 024, 027, 029, 032, 034, 039, 043, 047, 047, 048, 053, 066, 082, 087, 108, 109, 121, 124, 125, 126, 128, 131, 133, 139

sözlämiş k. 067, 074, 078, 096, 130, 144

tapınmış k. 073, 081

täŋ k. 257

tutmış k. 054, 094

tükäl k. 165

urmış k. 132, 149

užäk urmış k. 005, 010, 012, 015, 021, 042, 050

üntürmiş k. 030

yorımış k. 060

käv- zayıflatmak

iki adırtmaklarıg k.-g[ä]li 303

käzig I mertebe, sıra

k.+dä tizigdä 元規 *yuan gui* 208

k.+i kälsär 259

kurınta k.+intä 位 *wei* 157

kurka k.+kä 位 *wei* 176

tözünlär k.+iŋä 185

uzun k.+indäki 289

käzig II nükseden

k. ig kägän 083

keç geç

ür k. ‘uzun zaman’ 久 *jiu* 363

kedin batı

k. yıŋak yüzlänip 099

ken sonra

anta k. 081

sakınmışta k. 017

keŋ tafsilatlı, ayrıntılı

k. yörügin 172, 395

ken-yoo-şe-kau-luan < Çin. 顯揚聖教論 *Xianyang shengjiao lun* bir eser adı

k. tegmä sadarma-viyakiyan atl(ı)g şast(a)rda 顯揚論 *Xianyang lun* 210

kenki sonraki

k. 後 *hou* 278, 後 *hou* 364

keŋürü ayrıntısıyla

k. sözlämişkä 173

kertgün- iman etmek

k.-ür süzülür 信 *xin* 189

k.-miş süzülmiş 189, 190

kertgünç iman, inanç (~ Çin. 信 *xin*, Skr. *śraddhā*)

k. 信 *xin* 152, 153, 信 *xin* 158, 信 *xin* 167, 174, 信 *xin* 181, 181, 信 *xin* 193, 信 *xin* 196, 信 *xin* 205, 信 *xin* 211, 信 *xin* 213, 213, 信 *xin* 231, 232, 233, 247, 信 *xin* 250, 253, 263, 264, 270

k. ärklig 信根 *xin gen* 177 (~ Skr. *śraddhā-indriya*)

k. ärklig küç 信根信力 *xin gen xin li* 177

k. köŋüli 信心 *xin xin* 246

k. küç 信力 *xin li* 179 (~ Skr. *śraddhā-bala*)

k.+i 信 *xin* 244, 信 *xin* 268, 信 *xin* 273, 273

k.+li 信 *xin* 256

k.+niŋ 信 *xin* 279

k.+üg 信 *xin* 198, 信 *xin* 260

süzök k. köŋül 信 *xin* 161

süzök k. köŋül yügärü 信現觀 *xin xian guan* 193

tört törlüg ävrilinçsiz süzök k. köŋülüg 四不壞信 *si bu huai xin* 186, 187

kertgünçlüg inançlı

k. 信 *xin* 208, 信 *xin* 238

k. äd tavar 207

k. elig 204

kertgünçsüz inançsız

k. 不信 *bu xin* 252

kertü gerçek, hakikat, doğru

k. köŋülin 262

k. tözüg 眞 *zhen* 182, 298, 309

k.+g körürlär 310

k.+lärig körgäli 297

k.+lärig körüp 303

k.+lärkä 諦 *di* 174

k.+lärniŋ çın k. töziŋä 理 *li* 174-175

k.+sin 361

çın k. 299, 382, 386

çın k. nomka 眞 *zhen* 278

ket- uzaklaşmak

adası k.-ip 394

ketär- uzaklaştırmak

öŋi k.-gäli 離 *li* 184

kı << Skr. *ka* ? bir dhāraṇī hecesi

kı 020

kıdıg uç

saç k. tüpiŋä tägi 014

saç k.+ka ṭägi 011

kıl- kılmak, yapmak, etmek; oluşturmak

ada k.-guçı 084

alp k.-guluk 159

[asıg tu]su k.-gu üçün 426

b(ä)lgülüg k.-galı 155, 209, 235, 249

bilgä biligig baş k.-ıp 200

boş k.-mışın sakınmış 046

gaoçao k.-sar 115

ig kägän k.-guçı 083

käli barı k.-ıp 058

kertgünçüg elig k.-ıp 198

köŋüldä k.-ur 224

ögrätig k.-tukda 297

ögüg boyun k.-ıp 199

sakınç k.-ıp 069, 071, 077

sakınç k.-sar 110

sakınç k.-u alksar 041

titmäk ıḍalamakıg azıg k.-ıp 199

tuş k.-ur 223

yıdruk k.-u sıkzun 095

yügärü k.-masarlar 306

kılmak kılma, yapma

altı kaçıglarıg osal k.+ları 437

atl(ı)g yollug k.+nıŋ yevägi 254

kılıç kılıç

süŋü k. 092

kılınç amel

ayıg k.+ları ‘günah’ 037

ädgü k. ‘sevap’ 040, 075

kınṭur- → kıntur-

burhan kutıŋa k.-daçı 170

kıntur-, kınṭur- çabalamak

k.-u y(a)rlıkagalı 355

kışgaç kıskaç

k.+ı boguz bagı 軏 *yue* 267

kız kız

t(ä)ŋridäm k. 127

kiçig küçük

k. ärŋäk ‘serçe parmak’ 054

k. kaŋlınıŋ 小車 *xiao che* 266

k. kölünŋü nomug 小乘法 *xiao cheng fa* 353

k. kölünŋülüg tözünlärig 307

k. oglankı(y)alar 稚小 *zhi xiao* 433

k. tüşüg koḍup 止小果 *zhi xiao guo* 354

k. tüşüg 小果 *xiao guo* 432

k. ülgüsüz köŋül 313

ulugı k.+i 019

kigür- sokmak

k.-ür 進入 *jin ru* 378

kim kim; ki, öyle ki

k. 369, 373, 403

k. birök kertgünçi bar ärsär 244

k. bo aşnu sözlägüçi 288

k. bo çuža užikda 292

k. ol 201, 339, 446

k.+dä birök kertgünç bar ärsär 263

k.+niŋ birök bar ärsär 苟 *gou* 272

dyan sakınçl(ı)g kişig k. körsär 111

yäk içgäk yok k. alŋadmasar 097

kir- girmek

k.-gäli 入 *ru* 177, 310, 入 *ru* 375

k.-ip 入 *ru* 245

k.-mäz 265

k.-ü 入 *ru* 186

otlug samar içintä k.-ip 090

sakınçka k.-miş 117

t(ä)ŋrilärtä k.-miş 137

kirmäk girme

k.+niŋ 入 *ru* 175

kirsiz temiz, pak

k. arıg süzök ‘pirüpak’ 052

k. tınl(ı)gsız yertä 085

kişi kişi, insan

k. 人 *ren* 241, 人 *ren* 269

k. üzä t(ä)ŋri tüşüräyin 122

k.+li t(ä)ŋrilitä 人天 *ren tian* 376

k.+niŋ 人 *ren* 268

dyan sakınçl(ı)g k.+g 111

ol k. temin çın k. tetir 264

ol näŋ k. sanıŋa kirmäz 265

koḍ- → kod-

kiçig tüşüg k.-up 止小果 *zhi xiao guo* 354

kod-, koḍ- bırakmak, terk etmek

ayıgıg k.-up 227

ätözläri k.-up 037

kolulamak düşünme, tefekkür

sakınmak k. ‘meditasyon’ 觀 *guan* 165

sakınmak k.+nıŋ 166, 172

koŋuz böcek

kurt k.+lar 虫 *chong* 453

kop bütün

k. adasın tudasın 451

k. işin küdügin 202

k. küsüşläri 205

koşavrti < Skr. *[Abhidharma]kośavṛtti-śāstra* bir eser adı

küşalun atl(ı)g k. şast(a)rda 俱舍論 *Jushe lun* 235

kök gökyüzü; yeşil

k. kalık 014, 015

sansarlıg k. titigdin 生死泥 *sheng si ni* 236, 淤泥 *yu ni* 239

köküz göğüs

k. äginkä tägi 007

k. üzä tamgalap 059

köl göl

k. ortosınt[a] 125

süzök k. 125

yürüŋ k. 047

kölüŋü araç

bir k. 一乘 *yi sheng* 378

bir k.+n[ü]ŋ 一乘 *yi sheng* 385

kiçig k. 小乘 *xiao cheng* 353

ulug k.+kä 大乘 *da cheng* 354

kölüŋülüg araçlı

kiçig k. tözünlärig 307

köni doğru, düz

tüzgärinçsiz yeg tüzü k. tuymak 大菩提 *da pu ti* 162, 424

iki orton ärŋäk k. turgur 055

iki ulug ärŋäk k. turgur 056

köŋül gönül, düşünce

k. 心 *xin* 160, 160, 心 *xin* 163, 心 *xin* 431

k. eyin 隨意 *sui yi* 242

k. k.+däkilär 心心所 *xin xin suo* 222

k.+dä 心 *xin* 224

k.+üg 心 *xin* 225, 心 *xin* 248

bulganmış çug bolmış k.+üg 253

burhan kutın küsämäklig k.+lärin 164

kertgünç k.+i yok ärsär 246

kertü k.+in b(ä)k tutup 262

kiçig ülgüsüz k. 313

mäniŋ k.+üm 331

seziklig k.+in 343

süzök kertgünç k. 161, 193

süzök kertgünç k.+üg 187, 188

tınl(ı)glar k.+intä 315

tözünlär k.+intä 316

ulugı kiçigi k.+çä 019

yänä ol k.+lärintin 432

köŋülgärmäk tefekkür

k. basa basa odgurtaçı 221

k.+din 216, 後邊 *hou bian* 220 (~ Skr. *namaskāra*)

köŋüllüg gönüllü, düşünceli

k. 301, 304

k. 心水 *xin shui* 248

kör- görmek

adıra k.-üp 300

burhanıg k.-miş täg 112

dyan sakınçl(ı)g kişig kim k.-sär 111

kertü tözüg k.-üp 299

kertüg k.-ürlär 310

kertülärig k.-gäli 297

kertülärig k.-üp 304

körklä güzel

k. ogla[n] 127

k. yazı 123

körmäk görme, görüş

k. yolug 299, 302, 304

k.+dä ilinçüläp 311

iki k.+lärig 306

iki törlüg k. yolug 307

kertü tözüg k.+kä kirgäli 310

körümlüg tâbi

k. 見 *jian* 346

k. bar ätöz 身見 *shen jian* 345

körüş- görüşmek

k.-ü täginürlär 343

kötür- yükseltmek

k.-ü eltip 085

kötrül- yüceltilmek

[atı] k.-mişlär 421

köyür- yakmak

ootka k.-mägäli 447

tütsülüg lukta k.-miş 130

yıdl(ı)g yıparl(ı)g tütsüg k.-üp 072

yıdl(ı)g yıparl(ı)g tütsügin k.-mişin 080

közün- görünmek

alku ätöz üzä k.-mişin 027

barça ätöz üzä k.-mişin 029

kuŋ-futsı < Çin. 孔夫子 *Kong fuzi* Konfüçyüs

tsuan-ni atl(ı)g bügü k. 255

kur mertebe

k.+ınta käzigintä 位 *wei* 157

k.+ka käzigkä 位 *wei* 176

kurt solucan, kurt

k. koŋuzlar 虫 *chong* 453

kurug boş, tözsüz

k. 空 *kong* 244

iki k. üzä ärtöktäg kertü tözüg körmäkkä 309

iki törlüg k. 300

tüşsüz k. 空 *kong* 247

üç k.+ug tüzgärü çınınça bilip 301

kut kutsallık, mutluluk

k. 341

k. asgalı sakınsar 070

k. bulmayuk miḍik prtig[ç]an tınl(ı)glar 314

k. bulmış tözünlär 聖 *sheng* 157, 聖 *sheng* 185, 315

k. bulmış tözünlärniŋ 聖 *sheng* 205

k. vahşik t(ä)ŋrilärkä 鬼神 *gui shen* 275

burhan k.+ın ‘Buddhalık’ 菩提 *pu ti* 163

burhan k.+ıŋa ‘Buddhalık’ 堅 *jian* 170, 431

buyan ädgü kılınç k. asılur 075

ıdok burhan k.+ı 425

ıdok burhan k.+ıŋa 162

[k](ä)ntü özi bulmış arhant k.+ın 352

kutgar- kurtarmak

ärtä k.-ıp 352

oẓgurgalı k.-galı 救濟 *jiu ji* 445

kutılıg kutsallık, kutluluk

burhan k. 385

burhan k. kurka käzigkä 176

kutrul- kurtulmak

ozar k.-ur 越 *yue* 190

kutrulmak kurtuluş, halas

k. 解脱 *jie tuo* 228

k. tüşlüg 道果 *dao guo* 245

k.+dın 解脱 *jie tuo* 218, 解脱 *jie tuo* 228 (~ Skr. *mokṣa*)

kuvrag topluluk

bügülär k.+ınta 107

kamag [ter]in k. 366

kamag ulug k. 362

küç güç, kuvvet, dirayet (~ Skr. *bala*)

k. k(ä)rgäk 177

k.+i yetginçä 073

anıŋ k.+intä 205

kertgünç k. bar bolmış 179

näçä k.+i yetmişinçä 067

küḍüg → küdüg

iş k.+lärdä 160

işdä k.+[dä] 201

küdüg, küḍüg iş

işi k.+i 070

işin k.+in 202

kün gün, güneş

k. orto üdün ‘öğlen vakti’ 088

k. orto yıŋak ‘güney’ 088

k. t(ä)ŋri tilgäni 021

k. ünär ugurda 070

k.+gärü yüzlänip 071

küsä- arzulamak

k.-däçilär 340

küsämäk arzulama

k.+läri 求 *qiu* 433

küsämäklig isteyen

k. köŋüllärin 163

küsüş arzu, istek

k. 欲 *yu* 216, 欲 *yu* 219 (~ Skr. *chanda*)

k.+kä 欲 *yu* 231

k.+üg umunçug 希望 *xi wang* 219

kop k.+läri kanar 205

küşalun < Çin. 俱舍論 *Jushe lun* bir eser adı

k. atl(ı)g koşavrti şast(a)rda 俱舍論 *Jushe lun* 235

küzät nöbet

üç k. üdün 099 (~ Çin. 三更 *san geng*)

küzäd- korumak, gözetmek

ätöz k.-gü tamga 053

ört yalınl(ı)g k.-gü turmışın 065

küzädgüçi koruyucu

säkiz sim k. t(ä)ŋrilärig 063

küži → k(a)ra küži

lenhua < Çin. 蓮華 *lianhua* lotus çiçeği

l. oron 126, 131, 135

l. ortosınta 020

l. örgün 032, 063

l. örgünlär 031

l. tütsülüg 136

bir miŋ yap(ı)rgaklag l. 018

luk < Çin. 爐 *lu* buhurdan

tütsülüg l.+ta 130

luşanta Buddha Lochana

l. burhan 023

luu < Çin. 龍 *long* ejderha (~ Skr. *nāga*)

l.+lar yäklär 341

m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş << Skr. *Mahāprajñāpāramitā-upadeśa* bir eser adı

taiçi-tulun tegmä m. atl(ı)g atl(ı)g şastarda 智度論 *Zhidu lun* 240

m(a)hayan << Skr. *mahāyāna* büyük araç

m. taişeŋ 169

maŋa bana

m. nägülük ärdi 353

m(ä)n ben (1. tekil kişi zamiri)

m. inçip saŋa bölä adırtlay[u] [nom]layın 407

m. mäniŋ 我我 *wo wo* 345

m. öŋ[r]ä inçä tep temädim mü 420

m. Tem[ü]r Kaya 394

[no]mlamasar m. 406

mäniŋ benim

m. köŋülüm 331

m(ä)n m. 我我 *wo wo* 345

miḍik << Soğd. *myδ'kk* ruhban sınıfından olmayan kimse

m. prtig[ç]an 314

miŋ bin

m. m. tümän tümän 'binlerce, on binlerce' 030, 033, 101

m. yap(ı)rgaklag lenhua 018

üç m. ulug m. yertinçü 025 (Skt. *trisāhasramahāsāhasralokadhātu*)

yüz m. tümän 067

monçuk boncuk

m. 珠 *zhu* 251

muŋadınçıg fevkalade

adınçıg m. 160

munça bu kadar

m. ädgü nomlar 231

munçulayu bunun gibi, bu şekilde, böylece

m. sakınç kılıp 071

m. sözlädi 263

m. sözlämiş 269

şariputre arhant m. ötünti 413

munta burada

m. basa ‘bundan sonra’ 237

m. yörmäti 173

muntag bunun gibi, bu surette, böyle

m. 各 *ge* 377

m. sakınç kılsar 110

m. temäk üzä 284, 426

s(ä)n m. öt[ün-] [no]mlamasar m(ä)n 405

üzüksüz m. sakınç kılıp 068

munuŋ bunun

m. atı 347, 名爲 *ming wei* 358

mü soru edatı {mI}

inçä tep temädim m. 420

namo < Soğd. *nm'w*, *n'mw* < Skr. *namas* saygı

n. amitabaya 061

nä ne

n. 338

n. törlüg işdä küḍüg[dä] 201

n. üçün 214

n. üçün tesär 271

näçä nice, kadar

n. küçi yetmişinçä 067

nägülük nasıl

maŋa n. ärdi 353

näŋ hiç

ol n. kişi sanıŋa kirmäz 265

nätäg nasıl

işin küdügin n. bütürür 202

nätägin ne tür

n. tayakı tetir tep tesär 195

n. t[öz]i tetir tesär 175

nizvani < Soğd. *nyzβ'ny(y)*, *nyzβ'n'k* tutku (~ Skr. *kleśa*)

n. ämgäk 'ızdırap' 苦 *gu* 448

n.+ları akılgay 345

nizvanilıg ihtiraslı

n. 擾 *rao* 453

nom < Soğd. *nwm* öğreti (~ Çin. 法 *fa*, Skr. *dharma*)

n. boşgut boşgundaçı 學佛法者 *xue fo fa zhe* 203

n. boşgut boşgundaçılar 學佛法者 *xue fo fa zhe* 197

n. ärdini 經 *jing* 180

n. ärdinilig 法寶 *fa bao* 208

n. äşidsär 聞法 *wen fa* 366

n. nomladaçı burhan kutıŋa 169

n. nomlaguka 404

n. nomlamaklıg 教 *jiao* 238

n. nomlayu [y(a)rlıkamak] 423

n. nomlayu y(a)rlıkamaknıŋ 427

n. nomlayu y(a)rlıkasarlar 423

n. tözi 道理 *dao li* 416

n. tözintä 379

n. ukıtdaçı ol 法謂能詮 *fa wei neng quan* 328

adın bölöktäki n.+lar 388

alku ädgü n.+lar 216

ayıg n.+lar 不善法 *bu shan fa* 346

bo beş n.+larnıŋ tözi 168

bo munça ädgü n.+lar bütär 232

bo n. ärdinig nomlasar 350

bo n. ärdininiŋ 237

bo n. ärdininiŋ şast(a)rında 192

bo n. ärdininiŋ töz şast(a)rınta 386

bo n.+ug 360

burhan n.+ıŋa 312

burhanlar bilmiş n. 281, 292

ädgüli ayıglı n.+larıg 227

äŋ ilki n.+ug tıdıgsız bilmäk 一法無礙解 *yi fa wu ai jie* 324

çın kertü n.+ka tayaklıg 278

eliglär hanlar[ka] n. nomlayu y(a)rlıkamış 155

iki sıŋar uzun käzigindäki n. ärür 289

kamag ädgü n.+larnıŋ başlagı 214

kamag n.+larnıŋ başı tetir 232

kiçig kölüŋü n.+ug 小乘法 *xiao cheng fa* 353

oronta bulmış n.+lar ol 330

sözlämiş nomlamış n.+larnıŋ yörügläri 282, 296

täginmäk n.+ug özkä alınıp 224

tıltagınlı n. t[ö]zinli 417

vaphuaki atl(ı)g n. çäçäki sudurda 152

yetinçsiz n. 不可思議法 *bu ke si yi fa* 329

nomla- öğretiyi açıklamak, vaaz etmek

n.-masar m(ä)n 406

n.-mış nomlarnıŋ yörügläri 282, 説 *shuo* 296

n.-yın 説 *shuo* 408

n.-yu 説 *shuo* 380

n.-yu y(a)rlıkap 412

bo nom ärdinig n.-sar 350

ärtiŋü nom n.-guka 404

nom n.-daçı 170

nom n.-yu [y(a)rlıkamak] 423

nom n.-yu y(a)rlıkamaknıŋ 説 *shuo* 427

[nom] n.-yu y(a)rlıkamış 156

[nom] n.-yu y(a)rlıkasarlar 423

nomlamaklıg öğretiyi açıklamayla donanmış

burhannıŋ nom n. eligi 238

nomlug öğreti, öğretili, dinî

n. äd tavar 聖財 *sheng cai* 211

n. äd tavarda 財 *cai* 206

n. oronta 330

n. süü bägi şariputre arhant 351

n. tatıgıg 法味 *fa wei* 196, 203

boşgut n. elig 教手 *jiao shou* 234

ädgü n. 寶法 *shan fa* 200

odgur- uyandırmak

o.-taçı 警覺 *jing jue* 221

oglan oğul, çocuk, evlat

o.+ların 子 *zi* 444

kiçig o.+kı(y)alar 434

körklä o. 127

t(ä)ŋri o.+ı täg 127

tınl(ı)g o.+ı 370

okı- nakletmek

yörügin o.-yu tägintim 395

okımak çağırma

yäk içgäklärig o. 114

ol o, işaret sıfatı; -dIr, kopula

o. 017, 020, 021, 031, 032, 034, 042, 044, 091, 100, 102, 105, 125, 126, 130, 132, 134, 151, 153, 154, 158, 161, 201, 219, 220, 222, 255, 262, 264, 265, 267, 269, 269, 273, 278, 279, 313, 318, 328, 330, 339, 350, 350, 360,

360, 365, 376, 376, 389, 399, 401, 401, 415, 416, 416, 418, 425, 426, 432, 444, 446

olor- oturmak, tahta oturmak

o.-mış oronlarıntın 411

o.-mış yerig 122

körklä oglan o.-mışın 128

lenhua oron üzä o.-up 136

lenhua örgün üzä o.-mışın 064

om < Skr. *oṃ* bir dhāraṇī hecesi

om 051, 061, 132

om užäk urmış k(ä)rgäk 010

on on

o. 十 *shi* 153

o. törlüg ädgülär 十德 *shi de* 164

o. törlüg ädgülärniŋ 165, 171

o. törlüg yörügdä 277

o. törlüg yörügi 十義 *shi yi* 280

iki elig o. ärŋäk 095

kertgünç o. törlüg yörüglüg bolur 152

oŋ sağ

o. eli[g] 119

ontun sıŋar on taraftaki

o. s.+kı burhanag 073

o. s.+kı burhan(ı)g 105

o. s.+kı burhanlar 026, 106

o. s.+kı burhanlar(ı)g 078, 080

onunç onuncu

o. 十 *shi* 270

o. ay 393

oot → ot II

o.+ka köyürmägäli 446

ordo saray

ay t(ä)ŋri o.+sı 005

oron yer, mevki

[no]mlug o.+ta 330

ol köl ortosınt[a] o. sakınmış 126

ol lenhua o. üzä 126

ol tütüni lenhua o. bolmışın sakınmış 131

olormış o.+larıntın 411

tütsülüg lenhua o. üzä olorup 136

orto orta

köl o.+sınt[a] 125

kün o. üdün ‘öğlen vakti’ 088

kün o. yıŋak ‘güney’ 088

lenhua o.+sınta 020

orton orta, ortancı

o.+kı 中 *zhong* 379

iki o. ärŋäk 055

osal serbest

o. 放逸 *fang yi* 437

osuglug gibi

kök kalık o. 016

ot I ot

sargan o.+ı 275

ot II, oot ateş

o. 火 *huo* 452

o. öŋlüg 008

o. ulug tetir 008

o. yalın 091

o. yalını 044

o. yalınl(ı)g 044

k(a)lp o.+ı täg 090

otlug ateşli

o. ç(a)kir tilgän 043

o. gaoçao tamga 118

o. ırgag b(ä)lgürtmiş k(ä)rgäk 118

o. samar içintä 090

ört o. dyan 116

otrug ada

burhanlıg ärd(i)nilig o.+ka 佛寶山 *fo bao shan* 245

ärdinilig o.+ka 寶山 *bao shan* 242

otuz otuz

tokuz o.+ka ‘yirmi dokuz’ 393

oyun melodi

ögirü sävinü o.+ka tüşmiş 438

oyunçı müzisyen

ga[nda]rve atl(ı)g o. t(ä)ŋrilär 342

oz- kurtulmak

o.-ar kutrulur 越 *yue* 190

oẓgur- kurtarmak

o.-galı kutgargalı 救濟 *jiu ji* 445

öç- sönmek, ortadan kalkmak

ada tuda barça ö.-är 087

ayıg kılınçları ö.-üp 037

öçür- ortadan kaldırmak

ada ö.-gü üçün 075

ög akıl

ö. 念 *nian* 167 (~ Skr. *smṛti*)

ö.+üg 念 *nian* 199

ögdilig övgüye değer

ölmäk ö. tetir 262

ögdisiz övgüye değmez

tayaklıg tirig bolmak ö. ol 261

ögän dere

ö.+lärdäki 274

ögli düşünceli

ädgü ö. 'manevi dostluk' 善友 *shan you* 170 (~ Skr. *kalyāṇamitra*)

ögir- sevinmek

ö.-ü sävinü 歡娛 *huan yu* 437

ögrätig izahat

ö. kıltukda 297

ögrätin- öğrenilmek

bışrunguluk ö.-gülük 159

ögrünç sevinç

ö.+läri sävinçläri 歡喜 *huan xi* 366

ök pekiştirme parçacığı

temin ö. 204, 257

ökün- nedamet duymak

ö.-üp 悔心 *hui xin* 354

ökünç pişmanlık

ö. 悔 *hui* 349, 358

seziklärin ö.+lärin 疑悔 *yi hui* 412

öläŋlik sulak alan

ö. yer suv 123

ölmäk ölme

ö. 死 *si* 262

ölügsüz ölümsüz

ö. buyan ädgü kılınç 040, 074

öŋ renk

beş törlüg yaruk ö. sakınmış 133

öŋäd- iyileşmek

tärk tavrak ö.-zün 394

öŋi, öŋin ayrı, başka, +dAn başka

ö. 異 *yi* 390

ö. üdrülür 離 *li* 191

ö. ketärgäli 離 *li* 184

ö. ö. tıltagınlı 417

öŋin → öŋi

ö. ö. yaragınça 378

öŋlüg renkli

arıg süzök altun ö. 022

ot ö. yaruk yaşuk 008

yürüŋ yipin ö. 012

öŋrä önceki, önceden

m(ä)n ö. inçä tep temädim mü 420

t(ä)ŋri burhandın ö. ö. ažunlardın 362

örgün taht

lenhua ö. içintä 032

lenhua ö. üzä olormışın 064

lenhua ö.+lär sakınmış 031

öriṭ- → örit-

ö.-ip 發 *fa* 431

örit-, öriṭ- yükseltmek, yüceltmek

ö.-gülük ärür 316

ö.-gülük kut bulmış tözünlär 315

ö.-miş 德起 *de qi* 163

öritmäk yükseltme

adromak yolug ö. üzä 311

ört alev, ateş

ö. otlug dyan 116

ö. yalın 091, 093, 121

ö. yalınl(ı)g 065, 118

ört- kaplamak

yerig ö.-üp 046

örtän- yanmak

ö.-ü turur 446

örtänmäk yanma

ot üzä ö. 452

ürtül- kaplı olmak

ö.-mişläri 蔽 *bi* 435

öskintä önünde

ö. 124

ötrü sonra, bunun üzerine

ö. 053, 147, 故 *gu* 178, 則 *ze* 243, 306, 391, 409

anta ö. 066, 128

ötüg istek

ötünmiş ö. tetir 414

ötügçi ricacı

ö. ükşürü ötüntüŋ 404

ötün- rica etmek, arz etmek, söylemek

ö.-mişin ukıtur 請說 *qing shuo* 364, 請說 *qing shuo* 367

ö.-ti 請 *qing* 413

ötügç[i] ükşürü ö.-tüŋ 405

s(ä)n muntag ö. 405

ugrayu ö.-miş ötüg tetir 414

ötünmäk istek

ikägüni [y(a)r]lıkazun tep ö. ärür 418

öz öz, kendi

ö. ö. biligläri tuta 064

ö.+i tägmiş 354

ö.+kä alınıp 領 *ling* 224

k(ä)ntü ö.+i 自 *zi* 352, 自 *zi* 365

k(ä)ntü ö.+üm 自 *zi* 333

öz vadi

ö.+lärdäki özäklärdäki 澗嵁 *jian xi* 273

özäk küçük vadi

özlärdäki ö.+lärdäki 澗嵁 *jian xi* 273

pratikabud << Skr. *pratyekabuddha* başkaları için iyileştirici etkisi olmayan bir Buddha

arhantlarka p.+larka 283

prtigçan << Skr. *pṛthagjana* sıradan insan

p. tınl(ı)glar köŋülintä 315

s < Skr. *sa* bir dhāraṇī hecesi

s užäk 042, 042

saç saç

s. kıdıg 014

s. kıdıgka ṭägi 011

saç- saçmak

s.-mış k(ä)rgäk 106

sadarma-viyakiyan < Skr. *Saddharma-vyākhyāna* eser adı

s. atl(ı)g şast(a)[r]da 210

SADDHARMAPUṆḌARĪKA-SŪTRA Lotus Sūtra (~ Çin. 法華經 *Fahua jing*)

bo s. sudur ärdininiŋ 法華經 *Fahua jing* 395

sadu sadu < Soğd. *s'δw* < Skr. *sādhu* iyi

bir ünin s. s. siḍi bolzun 108

sakın- düşünmek

s.-mış k(ä)rgäk 003, 007, 009, 013, 016, 019, 024, 027, 029, 032, 034, 038, 043, 046, 047, 048, 053, 066, 082, 086, 108, 109, 121, 124, 125, 126, 128, 131, 133, 139

s.-mışta ken 017

s.-u sözläyü 329

dyan sakınçıg s.-ıp 039

ämgäk s.-[mış] 143

kişi üzä t(ä)ŋri tüşüräyin tep s.-sar 122

kut asgalı s.-sar 070

lenhua örgün üzä olormışın s.-ıp 064

tapınmışın s.-ıp 106

tarni s[öz]lämişin s.-ıp 105

tutunçsuz yaruk yula täg kaltı tep s.-ıp 050

tütsügin köyürmişin s.-ıp 080

sakınç düşünce; meditasyon

s. ayu berälim 076

s. kılıp 068, 071, 077

s. kılu alksar 041

s.+ın 072

alŋadturgu s. 088

dyan s. 098

dyan s.+ıg 039

dyan s.+ka 117

gaoçao tegmä s. 113

muntag s. kılsar 110

tärk tavrak öŋädzün s.+ın 394

sakınçl(ı)g düşünceli, meditasyon yapan

dyan s. kişig 111

sakınmak düşünme, tefekkür

s. kolulamak ‘meditasyon’ 觀 *guan* 165

s. kolulamaknıŋ 166, 172

samar < Soğd. *s’m’’r*, *s’m’r* < Skr. *samādhi* meditasyon

otlug s. içintä 090

san hesap

ol näŋ kişi s.+ıŋa kirmäz 265

saŋa sana

inçip s. bölä adırtlay[u] [nom]layın 407

sansarlıg < Skr. *saṃsāra* + *lıg* saṃsāralı, doğum-ölüm çemberine dâhil

s. kök titigdin 生死泥 *sheng si ni* 236, 淤泥 *yu ni* 239

sapṭaḍaşabumik << Skr. *Saptadaśa-bhūmika* bir eser adı

yugalun tegmä s. atl(ı)g yog şast(a)rta 215

sargan bir çeşit bitki

s. otı 274

sartavahi < Toh. A, Toh. B *sārthavāhe* < Skr. *sārthavāha* bir kervan lideri veya önderi

boşgutçı ulug s. 學者大商 *xue zhe da shang* 208

sav söz

s.+ıg äşidip 443

adrok s. söz üzä 422

bo s.+ıg takı ikiläyü sözlämä 356

tolp sumlım tillig s.+ıg 詞無礙解 *ci wu ai jie* 326

sayu her, her bir

buluŋ s. 063

tün s. 109

tüü ävini s. 117

säkiz sekiz

s. sim küzädgüçi t(ä)ŋrilärig (~ Skr. *lokapāla*) 063

s. yıŋak 062

s.+i 八 *ba* 278

säkizinç sekizinci

s. 八 *ba* 247

s(ä)n sen (2. tekil kişi zamiri)

s. amtı tetrü tıŋla 406

s. ärtiŋü nom nomlaguka 403

s. muntag öt[ün-] [no]mlamasar m(ä)n 405

säv- sevmek, hoşnut olmak

s.-är taplayur 112

s.-miş taplamış 樂著 *le zhe* 440

sävin- sevinmek

ögirü s.-ü 歡娛 *huan yu* 437

sävinç sevinç

ögrünçläri s.+läri 歡喜 *huan xi* 366

sävitmäk sevilme

s. ayatmak 衷誠 *zhong cheng* 270

sezik şüphe

s.+lärin ökünçlärin 疑悔 *yi hui* 412

seziklig şüpheli

s. köŋülin 343

seziksiz şüphesiz

s. 069

sezin- şüphelenmek

s.-gülük 疑 *yi* 286, 疑 *yi* 287

s.-gülük tıltagın 285

smarta < Skr. *smārta* hafızaya ilişkin

s. 061

sola- kenetlemek

atsız ärŋäk kiçig ärŋäk içtirti s. 055

iki elig on ärŋäk içtirti s.-p 095

söz söz

adrok sav s. üzä 422

tarni s. sözlämiş 074

sözlä- söylemek

s.-gäy 148

s.-güçi 説 *shuo* 288

s.-miş k(ä)rgäk 066, 074, 077, 096, 129, 144

s.-miş nomlamış 282, 296

s.-tükdä 陳 *chen* 237

s.-yür 説 *shuo* 192, 説 *shuo* 196, 云 *yun* 211, 云 *yun* 216, 云 *yun* 235, 云 *yun* 241, 云 *yun* 250, 言 *yan* 272, 牒 *die* 287, 牒 *die* 291

anıŋ arvışın yeti kata s.-p 138

b(ä)lgüsin s.-yür 辨相 *bian xiang* 322

bir ünin tarni s.-mişin 104

bo tarni yeti kata s.-zün 060

ikiläyü s.-mä 357

munçulayu s.-di 263

munçulayu s.-miş 269

näçä küçi yetmişinçä s.-zün 068

[sa]kınu s.-yü 329

tarni s.-p 059

tarni s.-sär 058, 069

törösin s.-yü berälim 114

tsuan-ni atl(ı)g bügü kuŋ-futsı s.-miş 255

vaphuaki atl(ı)g n. çäçäki sudurda 152

vişikluan şast(a)rda keŋürü s.-mişkä munta yörmäti 173

žin-waŋ-p[a]-[ža]-ki atl(ı)g sudurda s.-yür 156

sözlämäk söyleme

adasın tudasın s. 451

b(ä)lgüsin s.+i 327

sezingülük tıltagın s.+ig 286

sözlämäklig ifadeli

oyunka tüşmiş tep s. 438

sık- sıkmak

yıdruk kılu s.-zun 095

sıŋar taraf; yarım

alkudın s. 003, 006, 009, 013

bir s. şlok 一颂半 *yi song ban* 361, 一颂半 *yi song ban* 364

çuuža užiklıg iki s. 289

ontun s.+kı burhanag 073

ontun s.+kı burhan(ı)g 105

ontun s.+kı burhanlar 026, 106

ontun s.+kı burhanlar(ı)g 078, 080

tagdın s. yüzlänip 076

sınça beden gibi

s. bir köl[üŋü] 378

sırıçga cam

bo yer suv s. täg boltı 048

süzök arıg s. täg 024

siḍi < Soğd. *sytt* < Skr. *siddhi* sihir

s. tegmä işi küdügi bütär 069

sadu sadu s. bolzun 108

sim < Toh. A, Toh. B *sim* < Skr. *sīmā* sınır

s. küzädgüçi t(ä)ŋrilärig 063

sudur < Soğd. *swttr*, *swtr* < Skr. *sūtra* vaaz kitabı

bo SADDHARMAPUṆḌARĪKA-SŪTRĀ s. ärdininiŋ 395

vaphuaki atl(ı)g nom çäçäki s.+da 152

žin-waŋ-p[a]-[ža]-ki atl(ı)g s.+da 仁王經 *Renwang jing* 156

sukançıg mucizevi

s. 妙 *miao* 182

sumlım anlaşılmaz, yabancı

tolp s. tillig savıg tıdıgsız bilmäk 詞無礙解 *ci wu ai jie* 325

suv su

s. süzdäçi uḍakaparasaḍ 水珠 *shui zhu* 250

s. tilgän 045

s. ulug tetir 004

s.+lardakı ögänlärdäki sargan otı yaşı yaş 蘋蘩薀藻之菜 *pin fan yun zao zhi cai* 274

çug s.+larıg 濁水 *zhuo shui* 251

köŋüllüg s.+ug 心水 *xin shui* 248

yer s. 025, 048, 081, 124

süü ordu

s. bägi ‘kıdemli’ 351

s.+li 兵 *bing* 256

süŋü mızrak

s. 092

sür- sürüklemek

s.-ä eltü barıp 086

süz- arıtmak, temizlemek

s.-är 清 *qing* 253

s.-är arıṭur 淨 *jing* 249

s.-gäli 清 *qing* 251

suv s.-däçi uḍakaparasaḍ atl(ı)g ärdini monçuk 水珠 *shui zhu* 250

turuldurtaçı s.-däçi 清 *qing* 248

süzök saf, berrak, temiz

s. arıg 024

s. kertgünç köŋül 信 *xin* 161

s. kertgünç köŋülüg 186, 187

s. kertgünç köŋül yügärü 信現觀 *xin xian guan* 193

s. köl 124

arıg s. 022, 052

süzül- arınmak

kertgünmiş s.-miş 189, 191

kertgünür s.-ür 信 *xin* 189

süzüştür- harmanlamak

s.-sä[r] 勘 *kan* 392

sva → svaha

s. 051, 132

s. užäk 011

svaha, sva < Skr. *svāhā* dhāraṇīlerin son hecesi

s. 061

şaçio < Çin. 沙洲 *Shazhou* Dunhuang bölgesi

bo ş. kägdäsi ol 151

ş(a)mnanç < Soğd. *şmn'nç* < Skr. *śramaṇī* rahibe

toyın ş. 410

şariputre < Toh. A *śāriputrä*, Toh. B *śāriputre* < Skr. *śāriputra* bir Arhat ismi

ş. 356, 舍利弗 *she li fo* 351, 365, 鶖子 *qiu zi* 400, 413

ş. arhantka 402, 419

ş.+ya 403, 420

şast(a)r, şastar < Toh. A, Toh. B. *śāstär* < Skr. *śāstra* tefsir kitabı

ş.+ında 論 *lun* 192

bo nom ärdininiŋ töz ş.+ınta 本論 *ben lun* 387

ken-yoo-şe-kau-luan tegmä sadarma-viyakiyan atl(ı)g ş.+da 顯揚論 *Xianyang lun* 210

küşalun atl(ı)g koşavrti ş.+da 俱舍論 *Jushe lun* 235

vaibaş ş.+da 毘婆沙 *Piposha* 195

vişikluan ş.+da 173

vişiklun ş.+da 成唯識 *Cheng wei shi* 250

yugalun tegmä sapṭaḍaşabumik atl(ı)g yog ş.+ta 瑜伽論 *Yuqie lun* 215

şastar → şast(a)r

taiçi-tulun tegmä m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş atl(ı)g atl(ı)g ş.+da 智度論 *Zhidu lun* 241

ş(i)mnu < Soğd. *şmnw* şeytan (~ Skr. *māra*)

tört törlüg ş.+larka 四魔 *si mo* 180

şlok < Soğd. *şl'wk*, *şr'wk*$^{(\flat)}$; Toh. A, Toh. B. *ślok* < Skr. *śloka* mısra

bir sıŋar ş. 一頌半 *yi song ban* 361, 一頌半 *yi song ban* 364

bo ş.+ta basa 401

şravak << Skr. *śrāvaka* dinleyici

ş.+lar 聲聞 *sheng wen* 399

şuu < Çin. 疏 *shu* tefsir kitabı

ş. keŋ yörügin okıyu tägintim 395

tagdın kuzey

t. sıŋar 076

taiçi-tulun < Çin. 大智度論 *Da zhidu lun* bir eser adı

t. tegmä m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş atl(ı)g atl(ı)g şastarda 智度論 *Zhidu lun* 240

taişeŋ < Çin. 大乘 *da cheng* büyük araç (~ Skr. *mahāyāna*)

m(a)hayan t. nom 169

takı ve, da, de

t. 355, 356

tamga mühür; *mudrā*

t.+sı bo 054

ätöz küzädgü t. 053

otlug gaoçao t. 119

ulug alŋadturgu t. 094

tamgala- mühür vurmak

köküz üzä t.-p 059

tamu < Soğd. *tm-* cehennem

altın t. yeri 028

taŋ muhteşem

t. tä[g] t(ä)ŋridäm hua çäçäk 103

tanukla- tanık olmak, tanık göstermek

t.-p 353

t.-yur 證 *zheng* 187

süzök kertgünç köŋülüg t.-mış üçün 188

tanuklamak ispatlama

t.+nıŋ 證 *zheng* 182

tapıg saygı

bo t.+ı yarayur 277

tapın- hürmet etmek, saygı göstermek

t.-mış k(ä)rgäk 073, 081

ançolasar t.-sar 薦…羞 *jian ... xiu* 277

burhan(ı)g t.-mışın sakınıp 106

tapla- hoşnut olmak, arzulamak, sevmek

sävär t.-yur 112

sävmiş t.-mış 樂著 *le zhe* 440

t(ä)ŋri yerintä t.-sar 134

yaruk yolug t.-sar 134

taplag öğreti

ugrayu tüz t.+ın 正宗 *zheng zong* 237

tapsız hasta

t. bolmışta 393

tarkar- gidermek

t.-u 令離 *ling li* 412

tarni << Skr. *dhāraṇī* büyü sözü

t. arvış sözlämiş 066, 096, 129

t. söz sözlämiş 074

t. sözlämiş 077

t. sözläp 058

t. sözläsär 057, 069

t. yeti kata sözläzün 060

bir ünin t. s[öz]lämişin sakınıp 104

tart- çekmek

t.-ıp 拔 *ba* 236

körmäk yolug t.-arlar 299, 305

körmäk yolug t.-galı 307

körmäk yolug t.-ıp 302

tarṭıl- → tartıl-

t.-daçı 引攝 *yin she* 223

tartıl-, tarṭıl- çekilmek

t.-daçı 引攝 *yin she* 217

taşgaru dışarı

t. üntürti 出 *chu* 236

tatıg öz, tat

t.+ıg 味 *wei* 196, 204

tavar mülk, servet

kertgünçlüg äd t. 207

kertgünçlüg äd t.+ıg 209

yeti törlüg nomlug äd t. 211

yeti törlüg nomlug äd t.+da 七財 *qi cai* 206

tavrak çabuk

tärk t. 394

tavranmak davranışta bulunma

t. tuşda 305 (~ Skr. *prayogāvasthā*)

tayak destek

t. 依 *yi* 231

t.+ı 依 *yi* 194, 195

tayaklıg dayanan

t. 依 *yi* 278, 依 *yi* 279

t. tirig bolmak 261

taž < Orta Farsça *t'g /tāg/* kemer

t. 092

täg gibi

t. 006, 022, 024, 048, 049, 078, 090, 100, 103, 107, 112, 116, 121, 127, 如 *ru* 198, 252

täg- ulaşmak

t.-düktä 036

t.-miş 354

t.-sär 至 *zhi* 242

t(ä)gi → tägi

tiz yokaru belkä t. 004

ṭägi → tägi

ägin yokaru saç kıdıgka ṭ. 011

tägi, t(ä)gi, ṭägi kadar

äginkä t. 008

burhanlar uluşınŋa t. 026

saç kıdıg tüpiŋä t. 014

tägimlig değer

ayagka t. 大德 *da de* 351

tägin- ulaşmak, elde etmek; girişmek

körüşü t.-ürlär 343

üṭ ärig t.-gäli 363

yörügin okıyu t.-tim 395

täginmäk duygu (~ Skr. *vedanā*)

t. nomug 224

t.+din tartıldaçı 217, 223

tägmäklig ulaşma

t. 至 *zhi* 194

tägşil- değişmek

užäk t.-ip 021, 042

tägşür- değiştirmek

ätöz t.-üp 089, 100, 116

tägür- değdirmek, ulaştırmak

ädgükä t.-däç[i] 270

uçı bilän t. 056, 057

t(ä)mir demir

t. b(ä)rgä 093

Tämür Kaya özel ad

m(ä)n T. K. 394

täŋ denk, aynı ölçüde

t. k(ä)rgäk 257

t(ä)ŋri Tanrı

t. 145

t. burhandın 362

t. oglanı täg 127

t. t.+si burhan 294, 369, 396, 409, 416, 419, 427

t. yerintä 134

t.+lär luular yäklär 341

t.+lärtä kirmiş 137

t.+lärtä yol ıdmış 134

ay t. ordosı täg 005

ga[nda]rve atl(ı)g oyunçı t.+lär 342

gaoçao tegmä sakınç t. t. 113, 114

kişi üzä t. tüşüräyin 122

kişili t.+litä 人天 *ren tian* 376

kün t. tilgäni täg 021

kut vahşik t.+lärkä 鬼神 *gui shen* 275

säkiz sim küzädgüçi t.+lärig 063

üstün t. yeri 027

t(ä)ŋridäm ilahî

t. 104

t. kız 127

täriŋ (anlam bakımından) derin

t.+dä t. 281, 292-293

t.+tä t. 甚深 *she shen* 295

burhanlar bilgä biligi t.+in 290

tütrüm t. 169

tärk çabuk

t. tavrak 394

tätrülmäk aldanma

t. 驚怖 *jing bu* 347

t.+kä 驚怖 *jing bu* 346

te- demek, söylemek

t.-güçi 373

t.-p 109, 141, 145, 153, 154, 158, 193, 236, 239, 253, 277, 339, 346, 353, 357, 402, 408, 413, 述 *shu* 418, 419

t.-p bilmäklig üçün 440

t.-p munçulayu sözlädi 263

t.-p munçulayu sözlämiş 269

t.-p sakınıp 050

t.-p sakınmış 047, 048, 052

t.-p sakınsar 122

t.-p sözlämäklig 438

t.-p t.-di 293, 284, 320, 426

t.-p t.-güçi 295

t.-p t.-gülük 說 *shuo* 379

t.-p t.-mädim mü 420

t.-p t.-miş 云 *yun* 372

t.-p t.-sär 153, 195, 215

t.-p temäk 327, 447

t.-p temäki ärsär 219, 220, 222, 224, 225, 226, 228, 230, 368

t.-p temäklig 434, 436

t.-p tetir 348, 359

t.-p yörüg ol 415, 416

t.-sär 176, 271, 謂若 *wei ruo* 350, 謂若 *wei ruo* 360, 謂 *wei* 376

inçä t.-p 139

tegmä adlı, denen, denilen

çınzu t. ärdöktäg kertü tözüg 298

gaoçao t. sakınç 113

ken-yoo-şe-kau-luan t. sadarma-viyakiyan atl(ı)g şast(a)[r]da 210

seziksiz siḍi t. işi küdügi 069

taiçi-tulun t. m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş atl(ı)g atl(ı)g şastarda 240

yugalun t. sapṭaḍaşabumik atl(ı)g yog şast(a)rta 215

temäk söyleme, deme

t. üzä 285, 359, 曰 *yue* 426

tep t. ärür 327

tep t. üzä 447

tep t.+i ärsär 219, 220, 222, 224, 225, 226, 228, 230, 368

tıdıgsız tutugsuz t. 320

temäklig ifadeli

tep t. 434, 436

temin hemen

t. ök 204, 257

ol kişi t. çın kişi tetir 264

terin topluluk (~ Skr. *saṃgha*)

kamag t. kuvrag 366

tet- (-Ir ekiyle beraber) *tetir* {-DIr} bildirme, kopula

t.-ir 004, 008, 011, 015, 171, 175, 176, 184, 194, 195, 198, 207, 213, 214, 214, 231, 232, 234, 248, 254, 263, 264, 271, 279, 283, 286, 293, 295, 319, 332, 348, 359, 375, 414

tetrü tam, iyice

t. çıngaru ‘iyice’ 妙 *miao* 165, 166, 172

s(ä)n amtı t. tıŋla 406

tıd- engellemek

t.-a y(a)rlıkadı 347, 357

tıdıgsız engelsiz

t. bilmäk 無礙解 *wu ai jie* 324, 無礙解 *wu ai jie* 325, 無礙解 *wu ai jie* 326, 無礙解 *wu ai jie* 327

t. bilmäk ukmak 320

t. tutugsuz 319

tört t. bilmäk ukmakıg 四無礙解 *si wu ai jie* 321

tılaŋurmak etkili konuşma

törtünç t.+ıg tıdıgsız bilmäk 四辨才無礙解 *si bian cai wu ai jie* 326

tıltag sebep (~ Skr. *hetu*)

t. 所由 *suo you* 415

t.+ı 因 *yin* 184

t.+dın 因 *yin* 178

t.+ıg tüşüg 因果 *yin guo* 381, 因果 *yin guo* 384

t.+ınlı 理 *li* 417

t.+nıŋ ugurı 緣由 *yuan you* 287

t.+nıŋ ugurın 緣由 *yuan you* 288

artokrak basutçı t.+ı 171

avant t. 因 *yin* 415, 421

äŋ başlayukı t.+ı 因 *yin* 154, 158

sezingülük t. 286

sezingülük t.+ın 285

yeg adrok t.+larka 223 (~ Skr. *pratyaya*)

yok çıgay bolmaklıg t.+ındın 191

tıŋla- dinlemek

s(ä)n amtı tetrü t. 406

tınl(ı)g canlı

t.+larıg 衆生 *zhong sheng* 236

t.+larnıŋ 衆生 *zhong sheng* 238

alku t.+lar 111

beş yoltakı t.+lar 036

kamag t. oglanı 370

prtig[ç]an t.+lar 315

üç bölök t.+larta 397

üç törlüg t.+larta 374

tınl(ı)gsız canlı olmayan

kirsiz t. yertä 085

tilä- dilemek

t.-däçilär 337

tilgän tekerlek

altun t. 045

kün t(ä)ŋri t.+i täg 021

otlug ç(a)kir t. 043

suv t. 045

yel t. 044

yer t. 045

tillig dilli

tolp sumlım t. savıg 詞無礙解 *ci wu ai jie* 326

tirig diri, canlı

t. bolmak 261

tit- bırakmak, terk etmek

t.-gülük ıdalaguluk 棄 *qi* 258

t.-sär ıdalasar 259, 260

titig çamur

sansarlıg kök t.+din 生死泥 *sheng si ni* 236, 淤泥 *yu ni* 239

titmäk vazgeçme

t. ıḍalamakıg 捨 *she* 199

äşidmäk t. 212

tiz diz

t. yokaru 004

tizig mertebe

käzigdä t.+dä 208

tokuz dokuz

t. otuzka ‘yirmi dokuz’ 393

tokuzunç dokuzuncu

t. 九 *jiu* 253

tol- dolmak

t.-mış tükämiş 滿 *man* 230

ç(a)mbud(i)vip yer suv t.-u 082

tolp bütün

t. sumlım tillig savıg 詞無礙解 *ci wu ai jie* 325

toyın < Çin. 道人 *daoren* rahip (~ Skr. *bhikṣu*)

t. 340

t. ş(a)mnanç 410

töpö tepe, başın üstü

t.+n üzä 059

törlüg tür, türlü

beş t. yaruk öŋ 133

bo on t. yörügdä 277

iki t. kiçig kölüŋülüg 307

iki t. körmäk yolug 306

iki t. kurug 300

kertgünç on t. yörüglüg bolur 152

nä t. işdä küḍüg[dä] 201

on t. ädgülär 164

on t. ädgülärniŋ 165, 171

on t. yörügi 280

tört t. ävrilinçsiz süzök kertgünç köŋülüg 四不壞信 *si bu huai xin* 186, 187

tört t. ş(i)mnularka 四魔 *si mo* 179

tümän t. ädgülär 178

üç t. 三類 *san lei* 374

üç t. tetrü çıngaru sakınmak kolulamak 164

üç t. tetrü çıngaru sakınmak kolulamaknıŋ 166, 172

üç t. ugurın 三門 *san men* 321

yeti t. nomlug äd tavar 211

yeti t. nomlug äd tavarda 七財 *qi cai* 206

törö öğreti

okımak t.+sin 114

tört dört

t. buluŋ 062

t. tıdıgsız bilmäk ukmak 320

t. tıdıg[s]ız bilmäk ukmakıg 四無礙解 *si wu ai jie* 321

t. törlüg ävrilinçsiz süzök kertgünç köŋülüg 四不壞信 *si bu huai xin* 186, 187

t. törlüg ş(i)mnularka 四魔 *si mo* 179

t. tugmak 028, 035 (~ Skr. *catur-yoni*, ~ Çince 四生 *si sheng*)

t. yıŋak 062

törtünç dördüncü

t. 098, 四 *si* 326, 四 *si* 349, 358

t. 四 *si* 193

töz esas, temel; öz, cevher; yaradılış

t. 理 *li* 386

t. tüplüg kapıgıg 機門 *ji men* 233

t.+in 323

t.+iŋä kirmäkniŋ t.+i 基 *ji* 175

t.+üg 理 *li* 382

beş nomlarnıŋ t.+i 169

bo nom ärdininiŋ t. şast(a)rınta 387

kertgünçsüz t. 252

kertü t.+üg 眞 *zhen* 182, 298, 309

nätägin t.+i tetir tesär 175

nom t.+i 道理 *dao li* 416

nom t.+inli 417

nom t.+intä 379

sakınmak kolulamaknıŋ t.+i 167

tözlüg temelli, esaslı

t. 本 *ben* 216, 219

adırt t. 303

b(ä)lgü t. 302, 304

çın kertü t. 299

çınlayu t. ymä bolur 314

köŋül t. 160

köŋül yeläyü t. 313

yıgınyaksız t. 317

tözün asil, soylu

t. 貴 *gui* 375

t. yavaş 仁 *ren* 155

iki törlüg kiçig kölüŋülüg t.+lärig 308

kut bulmış t.+lär 聖 *sheng* 157, 聖 *sheng* 185, 316

kut bulmış t.+lärniŋ 聖 *sheng* 206

nom boşgut boşgundaçı t.+lär 203

tsoy < Çin. 罪 *zui* suç

ag(ı)r t. 037

tsuan-ni < Çin. 宜尼 *Xuanni* Konfüçyüs

t. atl(ı)g bügü kuŋ-futsı 254

tuda tehlike

ada t. 087

adasın t.+sın 451

tug- doğmak

t.-ar 生 *sheng* 179, 生 *sheng* 181

t.-daçı 生 *sheng* 217, 生 *sheng* 220

t.-gusın 生 *sheng* 367

t.-up 346

alku burhanlar uluşınta t.-mışın 038

yerdäki yamtın yel t.-up 085

tugmak doğma, doğum

tört t. 028, 036 (~ Skr. *catur-yoni*, Çince 四生 *si sheng*)

yanturu t.+ın 還生 *huan sheng* 449

tur- durmak, sürmek

ört yalınl(ı)g küzädgü t.-mışın 065

örtänü t.-ur 446

süzök kertgünç köŋül yügärü t.-ur 193

turgur- yükseltmek, doğrultmak

t.-ur 起 *qi* 220

iki orton ärŋäk köni t. 055

iki ulug ärŋäk köni t. 056

ulug yel t.-mışın 082

turultur- → **turuldur-**

dyan köŋülüg amrılturur t.-ur 225

turuldur-, turultur- uysallaştırmak, sakinleştirmek; arıtmak

t.-taçı süzdäçi ärdini 清珠 *qing zhu* 248

tusu fayda

[asıg] t. 426

tuş denk; vakit

t. kılur 對 *dui* 223

tavranmak t.+da 305

tut- tutmak, elde tutmak; yönetmek

t.-ar 接 *jie* 234

basa t.-up 096

el t.-daçı 256

elin t.-galı 257

hua çäçäk t.-a 104, 105

kälgäy t.-gay 147

köŋülin b(ä)k t.-up 262

öz öz biligläri t.-a 065

sävinç[lär]i tuggusın t.-a 367

tamga t.-mış 053, 094

töpön üzä t.-a 059

ür keç bolmışın t.-a 363

[yana]r ärŋäk ägdü täg äŋä t.-gıl 121

tutugsuz engelsiz

tıdıgsız t. 320

tutuş- kavuşmak

t.-up 相接 *xiang jie* 239

tutunçsuz erişilmez

t. yaruk yula täg 049

tuyguluk algılanabilir

t. bilgülük 覺 *jue* 230

tuymak aydınlanma

t. bilig 049, 051 (~ Skr. *bodhi*)

tüzü köni t. 425

tüzgärinçsiz yeg tüzü köni t. 大菩提 *da pu ti* 162

tuyun- aydınlanmak

t.-muş 覺 *jiao* 385

TÜKÄ-, tükä- sona ermek, bitmek

T.- Dİ 了也 *liao ye* 395

t.-sär 已 *yi* 186

tolmış t.-miş 230

tükäl bütün, büsbütün, tamamen

t. 具 *ju* 165, 周備 *zhou bei* 386, 總 *zong* 388

t. bilgä t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi burhan 369, 408, 418

tümän on bin

t. 萬 *wan* 178

miŋ miŋ t. t. ‘binlerce, on binlerce’ 030, 033, 101

yüz miŋ t. 067

tün gece

t. sayu 109

tüp kök

saç kıdıg t.+iŋä tägi 014

tüplüg köklü, temelli, esaslı

t. 後邊 *hou bian* 219, 後邊 *hou bian* 229

köŋül t. 160

töz t. kapıgıg 機門 *ji men* 233

tüş mükâfat, karşılık

t.+kä 果 *guo* 154

kiçig t.+üg koḍup 止小果 *zhi xiao guo* 354

kiçig t.+üg ‘Hīnayāna’ 小果 *xiao guo* 433

tıltagıg t.+üg 因果 *yin guo* 381, 因果 *yin guo* 384

tüş- düşmek; teslim olmak

kämişmişin t.-mişin 086

ögirü sävinü oyunka t.-miş 438

tüşlüg mükâfatlı

kutrulmak t. 道果 *dao guo* 245

tüşsüz karşılıksız

t. kurug 空 *kong* 247

tüşür- indirmek

kişi üzä t(ä)ŋri t.-äyin 122

tütrüm derin

t. täriŋ 169

tütsüg tütsü

yıdl(ı)g yıparl(ı)g t. köyürüp 072

yıdl(ı)g yıparl(ı)g t.+in köyürmişin 079

tütsülüg buhurdan

t. lukta köyürmiş 130

t. lenhua oron 135

[le]nhua t. 136

tütün duman

ol t.+i lenhua oron bolmışın sakınmış 130

tüü tüy

t. ävini sayu alku 117

tüz doğru

ugrayu t. taplagın 正宗 *zheng zong* 237

tüzgär- bağdaştırmak; kılavuzluk etmek

alp ukguluk yörügüg t.-ü bilmäkkä 312

üç kurugug t.-ü çınınça bilip 301

tüzgärinçsiz anlaşılması güç

t. yeg tüzü köni tuymak 大菩提 *da pu ti* 161, 424

tüzü tamamen

tüzgärinçsiz yeg t. köni tuymak 大菩提 *da pu ti* 162, 424

u- muktedir olmak, -A bilmek

başgalı u.-mazlar 308

çug suvlarıg süzgäli u.-mışı täg 252

ärdini algalı u.-yur 246

ärdini ävdigäli u.-yur 243

ärdini ävdiyü u.-madın 243

elin tutgalı u.-yur 257

kaŋlı yorıyu u.-maz 268

kirgäli u.-yur 能入 *neng ru* 375

kişi ädikü u.-maz 269

yetgäli u.-guluk 284

uç uç

u.+ı bilän tägür 056, 057

uḍakaparasaḍ << Skr. *Udaka-prasāda* su temizleyen

u. atl(ı)g ärdini monçuk 251

ugra- niyetlenmek

kirgäli u.-sar 有 *you* 177

ugrayu özellikle; eksiksiz bir biçimde

u. ötünmiş ötüg tetir 414

u. tüz taplagın 正宗 *zheng zong* 237

ugur vakit; sebep

u.+ınta 因 *yin* 181

antag u.+ı bolup 258

iŋir u.+ta 076

kün ünär u.+da 071

tıltagnıŋ u.+ı 緣由 *yuan you* 288

tıltagnıŋ u.+ın 緣由 *yuan you* 287

üç törlüg u.+ın 三門 *san men* 321

uguşlug soylu

u.+larta 430

uk- anlamak, bilmek

u.-gulukug 決 *jue* 361, 382

u.-sar 解 *jie* 247

alp u.-guluk 282, 難知 *nan zhi* 293, 312

alp u.-gulukın 甚深難解 *shen shen nan jie* 291

bilip u.-up 悟解 *wu jie* 366

ukıt- anlatmak, öğretmek, bildirmek

u.-ur 令解 *ling jie* 383

bo bölöktä ötrü u.-mış 391

nom u.-daçı 法謂能詮 *fa wei neng quan* 328

ötünmişin u.-ur 請説 *qing shuo* 364, 請説 *qing shuo* 367

sezingülük tıltagın sözlämäkig u.-ur 286

tükäl u.-ıp 388

ukıtmak anlatma, öğretme

u. 通明 *tong ming* 384

tugmakın u. 449

ukmak anlama

t[ört] tıdıgsız bilmäk u. 320

tört tıdıg[s]ız bilmäk u.+ıg 四無礙解 *si wu ai jie* 321

ukul- bilinmek

çın kertü töz yörügi tükäl u.-ur 386

ukuş anlayış

u.+larıg adkantaçı 317

ulatı ve

u. 025, 067, 114, 302, 340, 376

ulug ulu, büyük, yüce

u. alŋadturgu iş 097

u. alŋadturgu tamga 094

u. ärŋäk ‘baş parmak’ 056, 057, 120

u. kaŋlınıŋ 大車 *da che* 265

u. kölünükä 大乘 *da cheng* 354

u. yaruk yaşuk 017

u. yel 082

u.+ı kiçigi könülçä 019

agır u. u. eliglärkä hanlarka 公王 *gong wang* 276

boşgutçı u. sartavahilar 學者大商 *xue zhe da shang* 207

kamag u. kuvrag 362

kök kalık u. tetir 015

ot u. tetir 008

suv u. tetir 004

üç miŋ u. miŋ yertinçü yer suv 025

yel u. tetir 011

uluş ülke

alku burhanlar u.+ınta 038

balıkta u.+ta 083

ontun sıŋarkı burhanlar u.+ıŋa 026

ontun sınarkı burhanlar u.+ınta 107

umak muktedir olma

u.+nıŋ 能 *neng* 183

ketärgäli u.+nıŋ 184

umunç umut

küsüşüg u.+ug 希望 *xi wang* 220

una şimdi

u. 既 *ji* 231

upasanç < Soğd. *'wp's'nch*, *wp's'nch* < Skr. *upāsikā* inanan (kadın), mümine

upase u. 410

upase < Soğd. *'wp's'k*, *wp's'k* < Skr. *upāsaka* inanan kişi, mümin

u. upasanç 410

ur- vurmak, koymak, yerleştirmek

u.-mış k(ä)rgäk 132, 149

alkış u.-mışın 109

užäk u.-mış 001, 005, 010, 012, 015, 020, 042, 050

uvut utanç

u. ıyat 慚 *can* 212 (~ Skr. *hrī*)

uzatı daima

u. 039

užäk → užik

u. tägşilip 021, 042

u. urmış 001, 005, 010, 011, 015, 020, 042, 050

u.+tä beş törlüg yaruk öŋ sakınmış 133

užik, užäk < Soğd. *'wj'k* harf, hece

u. 句 *ju* 328

u. yörüg 文義 *wen yi* 246

bo çuža u.+da 292

užiklıg yazılı

çuuža u. iki sıŋar 289

uzun uzun

u. käzigindäki 289

üç üç

ü. bölök 三類 *san lei* 397

ü. ärdinikä 三寶 *san bao* 188, 189 (~ Skr. *trirātna*)

ü. ärŋäk 119

ü. kata 404

ü. köŋüllüg b(ä)lgü tözlüg körmäk 301

ü. kurugug tüzgärü çınınça bilip 301

ü. küzät üdün (~ Çin. 三更 *san geng*) 099

ü. miŋ ulug miŋ yertinçü yer suv 025 (~ Skr. *trisāhasra-mahāsāhasralokadhātu*, Çin. 三千大千世界 *san qian da qian shi jie*)

ü. törlüg 三類 *san lei* 374

ü. törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamak 三妙觀 *san miao guan* 164

ü. törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamaknıŋ 166, 172

ü. törlüg ugurın 三門 *san men* 321

ü. y(a)vlak yoldın 惡道 *e dao* 183, 惡道 *e dao* 190

üçägü üçü, üçü birlikte

ü. 256

ü.+dä 258

üçün için, sebebiyle, dolayısıyla

ü. 075, 故 *gu* 179, 故 *gu* 188, 故 *gu* 189, 故 *gu* 191, 207, 220, 故 *gu* 221, 故 *gu* 223, 故 *gu* 224, 故 *gu* 226, 故 *gu* 228, 故 *gu* 229, 故 *gu* 230, 故 *gu* 232, 故 *gu* 234, 故 *gu* 249, 333, 371, 故 *gu* 376, 377, 398, 400, 425, 426, 440

anı ü. 161, 184, 192, 235, 249, 347, 386

nä ü. 214, 271

üçünç üçüncü

ü. 087, 三 *san* 181, 三 *san* 323, 三 *san* 325, 三 *san* 347, 414

üd vakit, zaman

bo y(a)rlıg y(a)rlıkamış ü.+tä 409

dyan sakınç ü.+in 098

tün sayu ü. 109

üdrül- ayrılmak

ö[ŋi] ü.-ür 離 *li* 192

üdün vakit, zaman

kayu ü. 115

kün orto ü. 088

ol ü. 401, 爾時 *er shi* 418

üç küzät ü. (~ Çin. 三更 *san geng*) 099

ükşürü defalarca

ü. ötüntüŋ 405

üküş çok

ü. adaklıg 多足 *duo zu* 370, 373

ülgüsüz sayısız

kiçig ü. köŋül 313

ün ses

ü. 328

bir ü.+in sadu sadu siḍi bolzun 108

bir ü.+in tarni s[öz]lämişin 104

ün- ortaya çıkmak, yükselmek

kün ü.-är ugurda 070

tätrülmäkkä ü.-gäylär 346

üntür- çıkarmak, çıkartılmak

ü.-di 出 *chu* 239

taşgaru ü.-ti 出 *chu* 236

tözin ü.-ür 出體 *chu ti* 323

yaruk ü.-miş 030

yaruk ü.-üp 035, 102

ünüş yükselme

ü. 出離 *chu li* 219, 出離 *chu li* 229 (~ Skr. *niḥsaraṇa*)

ür epeydir

ü. keç 久 *jiu* 363

ürk- korkmak

ü.-üp bäl[iŋ]lä[p] 443

ürkmäk korkma

ü. bäliŋlämäk 驚怖 *jing bu* 348, 驚怖 *jing bu* 349, 驚怖 *jing bu* 358, 驚怖 *jing bu* 359

üstäl- çoğalmak

ü.-däçi 增上 *zeng shang* 218

üstälmäk çoğalma

ü.+i 增上 *zeng shang* 225

üstün yukarıda

ü. t(ä)ngri yeri 027

üṭ öğüt

ü. ärig 化 *hua* 363

üzä ile, vasıtasıyla, dolayısıyla; üzerine, üzerinde

ü. 027, 029, 029, 040, 059, 059, 064, 090, 120, 122, 126, 136, 231, 252, 273, 285, 300, 309, 311, 328, 348, 349, 358, 359, 382, 384, 388, 421, 422, 422, 426, 433, 435, 435, 437, 439, 442, 447, 448, 450, 452

üzäliksiz en üstün

ü. 初 *chu* 368

üzlünçü en yüce

ü. 極 *ji* 154

üzüksüz devamlı olarak

ü. 068

v << Skr. *va* bir dhāraṇī hecesi

v 051, 132

v užäk urmış 005

v(a)ç(i)r < Soğd. *βz'yr* < Skr. *vajra* Indra'nın şimşek şeklindeki oku

v. 093

vahşik < Soğd. *w'xš'yk'*, Part. *w'xşyg* iyi ruh

kut v. t(ä)ŋrilärkä 鬼神 *gui shen* 275

vaibaş < Toh. A *vaibhāṣ*, Toh. B *vibhāṣ* < Skr. *vibhāṣā* detaylı tefsir

v. şast(a)rda sözläyür 毘婆沙 *Piposha* 195 (~ Skr. *Vibhāṣā-śāstra*)

vaphuaki < Çin. 法華經 *Fahua jing* bir sūtra adı (~ Skr. *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*)

v. atl(ı)g nom çäçäki sudurda 152

v(a)žirl(ı)g << Skr. *vajra* + *lıg* elmas işlemeli

bo yer altın v. yerdä 041

vişiklun → vişikluan

v. şast(a)rda 250

vişikluan, vişiklun < Çin. 唯識論 *Weishi lun* bir eser adı

v. şast(a)rda 成唯識 *Cheng weishi* 173

viti < Skr. *vidhi* kural, formül, karar

s. 061

y-a seslenme, ey!

şariputre+ya 403, 420

yag- yağmak

yagmur y.-mış 107

hua çäçäk y.-mışın 108

yagmur yağmur

y. yagmış täg 107

yakın yakın

y. kälip ayıtdı 331

yalaŋuz, yalŋuz yalnız, sadece

y. 298

yalın ateş

ört y. 091, 093, 121

ot y. içintä 091

ot y.+ı 044

yalın- parlamak

örtyalın y.-u 121

yalınl(ı)g ateşli, alevli, parıltılı

ot y. 044

ört y. 065, 118

yalŋuz → yalaŋuz

y. 唯 *wei* 383

yaltr(ı)- parlamak

y.-mışın yaşumışın 009

y(a)ltr(ık)l(ı)g ışıltılı

altun öŋlüg altun y. luşanta burhan 023

yam << Skr. *Yāmāḥ* Tanrı adı

yerdäki y.+tın 084

yan- I dönmek

y.-ıp 退 *tui* 432

yan- II tehdit etmek

y.-ar ärŋäk ‘işaret parmağı’ 057, 058, 120

yaŋ usul

y.+[ınça] 隨 *sui* 377

yaŋa fil

ganḍahast y. 象 *xiang* 201

ganḍahast atl(ı)g y.+lar 大龍象 *da long xiang* 198

yaŋıl- yanılmak

y.-maz 不迷 *bu mi* 377

yaŋırtı yeniden

y. 創 *chuang* 181

yanturu yeniden

y. tugmakın 還生 *huan sheng* 449

yap(ı)rgaklag yapraklı

miŋ y. lenhua 018

yara- faydalı olmak

tapıgı y.-yur 277

yaragınça uygun usulde, layıkıyla

y. 宜 *yi* 378, 應 *ying* 444

yaratıl- belirlenmek

y.-maduk kertüg 310

y.-mış kertülärig 303

y(a)rl(ı)g → y(a)rlıg

y. bolzun 140, 141

y(a)rlıg, y(a)rl(ı)g ferman, buyruk

y. 語 *yu* 409

y(a)rlıka- buyurmak, lütufta bulunmak

y.-r 281

y.-zun 陳 *chen* 418

ayaguluk agırlaguluk y.-r 371

barçata [yeg] y.-r 398

bilü y.-p 355

iki adaklıg y.-r 396

inçä tep y.-dı 402, 告 *gao* 419

k(ä)ntü özüm y.-yur 333

kınturu y.-galı 355

nomlayu y.-mış 156

nomlayu y.-p 381, 412

nomlayu y.-sarlar 423

tarkaru y.-sar 413

tep y.-dı 408

tıda y.-dı 347, 357

y(a)rlıg y.-mış 409

y(a)rlıkamak lütufta bulunma

nom nomlayu y. 424

nom nomlayu y.+nıŋ 427

y(a)rlıkagučı bağışlayıcı

y. burhanlar 294

yaru- parlamak

y.-mışın yaşumışın 003, 006, 013

yaruk ışık; parlak

y. içintä 018, 031, 102

y. üntürmiş 030

y. üntürüp 035

y. yaşuk 006, 008, 012, 017, 明 *ming* 272

y. yol 142

y. yolug 134

beş törlüg y. öŋ 133

tutunçsuz y. yula 049

yol y. 031, 102

yultuz täg y. yula 079

yaş taze

y.+ı y. 275

yaşu- parlamak

yaltr(ı)mışın y.-mışın 009

yarumışın y.-mışın 003, 007, 013

yaşuk ışık; parlak

y. 002

yaruk y. 006, 008, 012, 017, 明 *ming* 272

yava tohum

y. çigidäm 毛 *mao* 274

yavaş sakin

töz[ün] y. ‘asil’ 仁 *ren* 155

yavız kötülük

y.+ın 450

y(a)vlak → yavlak

y. yoldın 惡道 *e dao* 183

yavlak, y(a)vlak kötü

y. yoldın 惡道 *e dao* 190

yaz- (zamanı) kaçırmak

üd y.-matın 109

yazı düzlük

körklä y. 123

yäk < Orta Hintçe *yakkha* şeytan

y. içgäk 097

y. içgäklärig 084, 114

y.+lär 341

yänä yine

y. 158, 167, 168, 180, 又 *you* 236, 又 *you* 240, 332, 431

ye- yiyip bitirmek

aşaguda y.-güdä 204

yeg yeğ, daha iyi

y. adrok 勝 *sheng* 222, 勝 *sheng* 233, 375

barçata y. 398, 第一 *di yi* 400

tüzgärinçsiz y. tüzü köni tuymak 162, 424

y(e)g(i)rmi yirmi

altı y. ‘on altı’ 304

yel rüzgâr

y. tilgän 044

y. ulug tetir 011

ulug y. 082

yerdäki yamtın y. tugup 085

yeläyü aldatıcı

y. tözlüg 313

yer yer, toprak; yeryüzü

y. suv 025, 048, 081, 123

y. tilgän 045

y.+däki yamtın yel tugup 084

y.+ig örtüp 045

altın tamu y.+i 028

bo y. altın 041

kirsiz tınl(ı)gsız y.+tä 085

olormış y.+ig 123

t(ä)ŋri y.+intä taplasar 134

üstün t(ä)ngri y.+i 028

v(a)žirlıg y.+dä 041

yertinçü yeryüzü

üç miŋ ulug miŋ y. 025

yertinçülüg dünyevî

y. yörügkä 依 *yi* 279

yertür- hakir görmek

y.-gäli 厭 *yan* 450

yet- yetmek, ulaşmak

näçä küçi y.-mişinçä 068

küçi y.-ginçä 074

arhantlarka pratikabudlarka y.-gäli 284

yetägü yedisi, yedisi birlikte

bo y. ärür 212

bo y.+dä 213

yeti yedi

y. kata 058, 060, 129, 138

y. törlüg nomlug äd tavar 211

y. törlüg nomlug äd tavarda 七財 *qi cai* 206

yetinç yedinci

y. 七 *qi* 233

yetinçsiz imkânsız

y. 不可思議 *bu ke si yi* 329

yeväg donanım

y.+i 資 *zi* 254

yıdl(ı)g güzel kokulu

y. yıparl(ı)g 072, 079

yıdruk yumruk

y. kılu sıkzun 095

yıgıl- bir araya gelmek

y.-daçı 集起 *ji qi* 217, 221

yıgınyaksız yoğunlaşmasız

y. tözlüg 317

yıl yıl

bars y. 393

yıŋak taraf

kedin y. yüzlänip 099

kün orto y. 089

säkiz y. 062

tört y. 062

yıparl(ı)g güzel kokulu

yıdl(ı)g y. 072, 079

yipin kırmızı

yürüŋ y. öŋlüg 012

ymä yine, da, de

y. 077, 176, 203, 244, 300, 332, 314, 314, 315, 316, 337, 342, 379, 396

ançulayu y. 268

uksar y. 雖 *sui* 247

yog << Skr. *yoga* yoga

y. şast(a)rta 'Yogācārabhūmi-śāstra' 215

yok yok

y. 097, 330, 332

y. ärsär 無 *wu* 243, 無 *wu* 246, 無 *wu* 265, 無 *wu* 266, 無 *wu* 267, 268

y. çıgay 賤貧 *jian pin* 183, 賤貧 *jian pin* 191

yokaru yukarı

bel y. köküz äginkä tägi 007

ägin y. saç kıdıgka ṭägi 010

tiz y. belkä t(ä)gi 004

yol yol; defa, kez

y.+ta 道 *dao* 375

y.+ug 334

adromak y.+ug 311

beş y. 028

beş y.+takı tınl(ı)glar 036

körmäk y.+ug 299, 302, 305, 307

miŋ miŋ tümän tümän y. yaruk 031, 101

t(ä)ŋrilärtä y. ıdmış 135

tuyguluk bilgülük y. 覺道 *jue dao* 230

yaruk y. 142

yaruk y.+ug 134

y(a)vlak y.+dın 惡道 *e dao* 183, 190

yollug doğru yola sahip

atl(ı)g y. 名道 *ming dao* 254

yomkı bütünüyle

tükäl ukıtıp y. yörär 389

yorı- yürümek

y.-mış k(ä)rgäk 060

ol kaŋlı y.-yu umaz 267

yorık seyir

bodis(a)t(a)vlar y.+ıŋa 185

yöläŋü dayanak

y.+sin 355

yöläşürüg mesel, eğitici anlatı

adrok y. üzä 422

yör- tefsir etmek

y.-är 釋 *shi* 389

y.-mäti 174

yörmäk tefsir etme

ol y. amtıkı bo y.+tä öŋi ärmäz 389, 390

yörüg tefsir, yorum

y. 154, 義 *yi* 278, 295, 328, 392, 416, 416

y. adırtı 319

y.+lär 389

y.+lärig 解 *jie* 391, 392

y.+üg 義 *yi* 325

y.+üg b(ä)lgülüg kılgalı 155, 209, 234, 249

adırt keŋ y.+in 173

alp ukguluk y.+üg 312

çın kertü töz y.+i 386

iki y. 二義 *er yi* 415

nomlarnıŋ y.+läri 282, 296

on törlüg y.+dä 277

on törlüg y.+i 十義 *shi yi* 280

şuu keŋ y.+in okıyu 395

užik y. 文義 *wen yi* 246

yertinçülüg y.+kä 279

yörüglüg tefsirli

y. 釋 *shi* 152

yugalun < Çin. 瑜伽論 *Yuqie lun* bir eser adı

y. tegmä sapṭaḍaşabumik atl(ı)g yog şast(a)rta 瑜伽論 *Yuqie lun* 215

yula meşale

tutunçsuz yaruk y. täg 049

yultuz täg yaruk y. 079

yultuz yıldız

y. täg yaruk yula 078

yumḍar- bir araya getirmek

y.-u ukıtmak 384

kamıgunı y.-ıp 298

yüd- taşımak

yüküg y.-ärlär 擔集 *dan ji* 200

yüdmäk taşıma

yüküg y.+niŋ tayakı 194

yügärü mevcut

süzök kertgünç köŋül y. 信現觀 *xin xian guan* 193

bo iki körmäklärig y. kılmasarlar 306

yük yük

y.+üg yüdärlär 擔集 *dan ji* 200

y.+üg yüdmäkniŋ 荷 *he* 194

yürüŋ beyaz

y. köl 047

y. yipin öŋlüg yaruk yaşuk 012

yüz yüz (sayı)

y. miŋ tümän 067

yüzlän- (belirli bir yöne) yüzünü çevirmek

kedin yıŋak y.-ip 099

kün orto yıŋak y.-ip 089

küngärü y.-ip 071

tagdın sıŋar y.-ip 077

žin-waŋ-p[a]-[ža]-ki < Çin. 仁王般若經 *Renwang bore jing* bir sūtra adı

ž. atl(ı)g sudurda 仁王經 *Renwang jing* 156

6.2. Çince-Uygurca Dizin

ba 八 säkiz 278, säkizinç 247

ba 拔 tart- 236

bao 寶 ärdini 242, 243

bao shan 寶山 ärdinilig otrug 242

ben 本 tözlüg 216

ben lun 本論 şast(a)r 387

bi 蔽 ü[r]*t*ül- 435

bi 鼻 burun 202

bian 辨 sözlä- 322, sözlämäk 328

bie 別 böl- adırtla- 407

bing 兵 süü 256

bu huai 不壞 ävrilinçsiz 186

bu ke si yi 不可思議 yetinçsiz 329

bu mi 不迷 yaŋılma- 377

bu shan fa 不善法 ayıg nomlar 346

bu xin 不信 kertgünçsüz 252

cai 財 äd tavar 206

can 慚 uvut 212

chan fu 纏縛 ägrig bag 229

chen 陳 sözlä- 237, [y(a)r]lıka- 418

Cheng wei shi 成唯識 vişiklun şast(a)r 250

chong 虫 ku*rt* [ko]ŋuz 453

chu 初 aşnuça 287, aşnukı 259, baş 207, äŋ başlayukı 154, 158, [ü]zäliksiz 368

chu 觸 bürtmäk 217, 221

chu 出 üntür- 236, 239, 323, ünüş 219

chuang 創 yaŋırtı 181

Chun qiu 春秋 çuan-tsiu atl(ı)g bitig 271

ci 次 basakı 361

ci 此 bo 178, 180, 279, 288, 383, 387, 391

ci 詞 sav 326

da che 大車 ulug kaŋlı 265-266

da cheng 大乘 ulug kölüŋü 354

da de 大德 ayagka tägimlig 350-351

da long xiang 大龍象 ganḍahast atl(ı)g yaŋalar hanı 197-198

da pu ti 大菩提 tüzgärinçsiz yeg tüzü köni tuymak 161-162

dan ji 擔集 yüküg yüd- 200

dao 道 yol 375

dao guo 道果 kutrulmak tüşlüg 245

dao li 道理 nom tözi 416

de 得 ävdi- 243

de 德 ädgü 194

de qi 德起 örit- 163

di 諦 kertü 174

di yi 第一 barçata yeg 400

die 牒 sözlä- 287, 291

ding 定 dyan 217, 225

dui 對 tuş kıl- 223

duo zu 多足 [ü]küş adaklıg 370

e 惡 ayıg 227

e dao 惡道 yavlak yol 183, 190

er 二 iki 286, ikigü 382, ikinti 174, 322, 324, 416, ikisi 279

er shi 爾時 ol üdün 418

er zu 二足 iki adaklıg 369

fa 發 öriṭ- 431

fa 法 nom 328

fa bao 法寶 nom ärdinilig 208

fa wei 法味 nomlug tatıg 196

Fahua jing 法華經 SADDHARMAPUṆḌARĪKA-SŪTRA 395

fang yi 放逸 osal 437

fen bie 分別 adırtla- 322

fo 佛 burhan 237, 294, 362, 369, 396, 409, 417, 427

fo bao shan 佛寶山 burhanlıg ärd(i)nilig otrug 245

fo zhi hui 佛智慧 burhanlar bilgä biligi 290

gao 告 y(a)rlıka- 419, aymak 451

ge 各 muntag 377

gen 根 ärklig 177

gong wang 公王 agır ulug ulug elig han 276

gu 故 üçün 179, 188, 189, 191, 221, 223, 224, 226, 228, 229, 230, 232, 234, 249, 376, anı üçün 386, ötrü 178

gu 苦 n[iz]vani ämgäk 448

guan 觀 sakınmak kolulamak 165

gui 貴 tözün 375

gui shen 鬼神 kut vahşik t(ä)ŋrilär 275

guo 果 tüş 154

he 和 birlä bürtüş- 222

he 荷 yüküg yüdmäk 194

hou 後 basa 237, 289, kenki 278, 364

hou bian 後邊 tüplüg 219, 229, köŋülgärmäk 220

hua 化 üṭ ärig 363

huai 壞 buẓulmak 452

huan sheng 還生 yanturu tugmak 449

huan xi 歡喜 ögrünç sävinç 366

huan yu 歡娛 ögir- sävin- 437

hui 慧 bilgä bilig 167-168, 199-200, 212, 218, 226

hui 悔 ökünç 349

hui xin 悔心 ökün- 354

hun zhuo 渾濁 bulgan- çug bol- 252

huo 火 ot 452

ji 基 töz 175

ji 寂 amrıl- 384

ji 既 una 231

ji 極 üzlünçü 154

ji men 機門 töz tüplüg kapıg 233

ji qi 集起 yıgıl- 217

jian 堅 burhan kutı 170

jian 肩 ägin 200

jian 見 körümlüg 346

jian gu 堅固 b(ä)kü- 218

jian pin 賤貧 yok çıgay 183, 191

jian xi 澗嵠 öz özäk 273

jian … xiu 薦…羞 ançola- tapın- 276-277

jiao 覺 tuyun- 385

jiao 教 nom nomlamaklıg 238

jiao shou 教手 boşgut nomlug elig 234

jie 戒 ç(a)hşap(a)t 188, 212

jie 接 tut- 234

jie 解 al- 228, 246, uk- 247, yörüg 391

jie tuo 解脱 kutrulmak 218, 228

jin ru 進入 kigür- 378

jing 凈 arıg 182

jing 淨 süz- arıṭ- 249

jing 經 nom ärdini 180

jing 頸 boyun 199

jing bu 驚怖 tätrülmäk 346, 347, ürkmäk bäliŋlämäk 348, 349, 358, 359-360

jing jin 精進 katıglanmak 167

jing jue 警覺 odgur- 221

jiu 九 tokuzunç 253

jiu 久 ür keç 363

jiu ji 救濟 oẓgur- kutgar- 445

ju 句 užik 328

ju 具 tükäl 165

jue 決 uk- 361

jue dao 覺道 tuyguluk bilgülük yol 230

Jushe lun 俱舍論 küşalun atl(ı)g koşavrti şast(a)r 235

kan 勘 süzüştür- 392

kong 空 kurug 244, tüşsüz kurug 247

kuang 誑 ar- 359

kui 愧 ıyat 212

le zhe 樂著 *säv- tapla-* 440

li 利 [a]*s*ıg 427

li 理 kertülärniŋ çın kertü tözi 174-175, tıltag 417, töz 382, 386

li 離 öŋi ketär- 184, ö[ŋi] üdrül- 191-192, *ta*rkar- 412

liang 兩 iki 200, 239

liang zu 兩足 iki adaklıg 372, 374, 396

liao 了 TÜKÄ- 395

lie ming 列名 atın ata- 322, atın [ata]mak 323

ling 領 özkä alın- 224

ling jie 令解 ukıt- 382

liu 六 altınç 213

liu qing 六情 altı kaçıglar 436

lun 論 şast(a)r 192

man 滿 tol- tükä- 230

mao 毛 yava çigidäm 274

men 門 kapıg 233

miao 妙 tetrü çıngaru 165, sukançıg 182

ming 明 yaruk yaşuk 272

ming 名 at 328, 358

ming dao 名道 atl(ı)g yollug 254

nan 難 alp 293

neng 能 -gAlI u- 183

neng ru 能入 kirgäli u- 375

ni 輗 boyunduruk 266

nian 念 ög 167, 199

pin 品 al altag bölök 383, 387, bölök 388, 391

pin fan yun zao zhi cai 蘋蘩薀藻之菜 suvlardakı ögänlärdäki sargan otı yaşı yaş 274-275

Piposha 毘婆沙 vaibaş şast(a)r 195

pu sa 菩薩 bodis(a)t(a)v 425

pu ti 菩提 burhan kutı 163

qi 啓 aç- 233

qi 棄 tit- ıdala- 258-259

qi 起 turgur- 220

qi 七 yetinç 233

qi cai 七財 yeti törlüg nomlug äd tavar 206

qian 前 aşnu 288, 294

qing 清 turuldur- süz- 248, süz- 251, 253

qing 請 biltür- 361, ötün- 413

qing shuo 請説 ötün- ukıt- 364, 367

qing zhu 清珠 turuldur- süz- 248

qiu 求 küsä*mä*k 433

qiu zi 鶖子 [şariputre] 400

qu 取 ävḍi- 242

qu 趣 barmak 157, eltmäk 154

qu fu 屈伏 çalsık- bastık- 180

ran 染 bodulmak 439

rao 擾 nizvanilıg 453

ren 仁 töz[ün] yavaş 155

ren 人 kişi 241, 268, 269

ren tian 人天 kişili t(ä)ŋrili 376

Renwang jing 仁王經 žin-waŋ-p[a]-[ža]-*k*i atl(ı)g sudur 156

ru 如 täg 198, ançulayu ymä 244

ru 入 kir- 177, 186, 245, 375, kirmäk 175

ruo 若 birök 243, 244

san 三 üçünç 181, 323, 325, 347

san bao 三寶 üç ärdini 188

san lei 三類 üç bölök 397, üç törlüg 374

san men 三門 üç törlüg ugur 321

san miao guan 三妙觀 üç törlüg tetrü çıngaru sakınmak kolulamak 164-165

shan 善 ädgü 178, 227

shan fa 善法 ädgü nomlug 200, ädgü nom 214, 216

shan you 善友 ädgü ögli 170

shan zai 善哉 ÄDGÜ ÄDGÜ 395

she 捨 titmäk ıḍalamak 199

she li fo 舍利弗 şariputre 351

she shen 甚深 täriŋtä täriŋ 295

shen jian 身見 körümlüg bar ätöz 345

shen shen nan jie 甚深難解 alp uk- 291

sheng 勝 yeg adrok 222-223, 233, adro- 218, adırtla- 227

sheng 生 tug- 179, 181, 217, 220, 367

sheng 乘 kölüŋü 378, 385

sheng 聖 kut bulmış tözünlär 157, 185, 206

sheng cai 聖財 nomlug äd tavar 211

sheng si ni 生死泥 sansarlıg kök titig 236

sheng wen 聲聞 şravak 399

shi 釋 yörüglüg 152, yör- 389

shi 食 aş 256, aşa- 196

shi 十 onunç 270

shi de 十德 on törlüg ädgülär 164

shi yi 十義 on törlüg yörüg 280

shou 手 elig 196, 198, 202, 234, 238, 239, 241, 243

shou 首 äŋ baş 161

shu 述 te- 418

shui zhu 水珠 suv süzdäçi uḍakaparasaḍ atl(ı)g ärdini monçuk 250-251

shuo 説 te- 379, sözlä- 192, 196, 288, nomla- 296, 380, 408, 427

si 死 ölmäk 262

si 四 törtünç 193, 326, 349

si bu huai xin 四不壞信 tört törlüg ävrilinçsiz süzök kertgünç köŋül 186-187

si mo 四魔 tört törlüg ş(i)mnular 179-180

si wu ai jie 四無礙解 tört tıdıg[s]ız bilmäk ukmak 321

sui 雖 -sAr 247
sui 隨 yaŋ 377
sui yi 隨意 köŋül eyin 242
suo you 所由 tıltag 415
suo yi 所宜 yaragınça 378
tan 貪 aẓlanmak 439
ti 體 töz 323
tong ming 通明 ukıtmak 384
tou 頭 baş 200
tui 退 yan- 432
wan 萬 tümän 178
wang 王 elig han 155, 276
wei 謂 te- 350, 360, 376
wei 位 kur käzig 157, 176
wei 味 tatıg 196
wei 唯 yalŋuz 383
wei ji 微寂 amrıltur- 225
wen 問 ayıt- 331, 332
wen 聞 äşid- 443, äşidmäk 212
wen fa 聞法 nom äşid- 366
wen yi 文義 užik yörüg 246
wo wo 我我 m(ä)n mäniŋ 345
wu 五 beşinç 205, 359
wu 無 yok är- 243, 246, 265, 266, 267
wu ai 無礙 sumlım 326
wu ai jie 無礙解 tıdıgsız bilmäk 324, 325, 326, 327

wu jie 悟解 bil- uk- 366

wu zhi 無知 bilmä- 436

wu zu 無足 adaksız 370

xi 息 amırtgur- 229

xi wang 希望 küsüş umunç 219-220

xia 下 basakı 392

xiang 象 ganḍahast yaŋa 201

xiang 相 b(ä)lgü 322, 327

xiang jie 相接 tutuş- 239

Xianyang lun 顯揚論 ken-yoo-şe-kau-luan tegmä sadarma-viyakiyan atl(ı)g şast(a)r 210

xiao che 小車 kiçig kaŋlı 266

xiao cheng fa 小乘法 kiçig kölünŋü nomug 353

xiao guo 小果 kiçig tüş 354, 432-433

xin 信 kertgünç 152, 158, 161, 167, 181, 193, 196, 198, 205, 211, 213, 231, 244, 247, 250, 256, 260, 268, 273, 279, kertgünçlüg 208, 238, kertgün- süzül- 189

xin 心 köŋül 160, 163, 224, 225, 248, 431, köŋüllüg 248

xin gen 信根 kertgünç ärklig 177

xin gen xin li 信根信力 kertgünç ärklig küç 177

xin li 信力 kertgünç küç 179

xin shui 心水 köŋüllüg suv 248

xin xian guan 信現觀 süzök kertgünç köŋül yügärü 193

xin xin 信心 kertgünç köŋül 246

xin xin suo 心心所 — köŋül köŋüldäkilär 222

xue 學 — boşgut boşgun- 197, 203

xue fo fa (zhe) 學佛法(者) — nom boşgut boşgundaçı 197, 203

xue zhe da shang 學者大商 — boşgutçı ulug sartavahilar 207-208

ya 牙 — azıg 199

yan 厭 — yertür- 450

yan 言 — sözlä- 272

yi 依 — tayak 194, 231, tayaklıg 278, yertinçülüg yörüg 279

yi 宜 — yaragınça 378

yi 已 — tükä- 186

yi 異 — öŋi 390

yi 疑 — sezin- 286

yi 義 — yörüg 278, 325, 415

yi 一 — bir 378, 383, 385, 415, baş 213, äŋ ilki 153

yi hui 疑悔 — sezik ökünç 412

yi song ban 一頌半 — bir sıŋar şlok 361, 364

yi qie 一切 — kamag 370

yin 因 — tıltag 154, 178, 184, 415, ugur 181

yin guo 因果 — tıltagıg tüşüg 381, 384

yin she 引攝 — tartıl- 217, 223

ying 應 — yaragınça 444

you 又 — yänä 236, 240

you 有 — bar bol- 178, bar är- 241, 244, 272

you 由 — ugur 287

yu 欲 — basa basa 221, küsüş 216, 219, 231

yu 語 — y(a)rlıg 409

yu 餘 adın 388

yu chi 愚癡 biligsiz bilig 434-435

yu ni 淤泥 sansarlıg kök titig 239

yuan 緣 tıltag 287

yuan (tai) 元(胎) äŋ başı 206-207

yuan gui 元規 käzig tizig 208

yue 曰 temäk 426

yue 越 ärtür- 183, oz- kutrul- 190

yue 軏 kışgaç boguz bagı 267

yun 云 te- 372, sözlä- 211, 216, 235, 241, 250

Yuqie lun 瑜伽論 yugalun tegmä sapṭaḍaşabumik atl(ı)g yog şast(a)r 215

ze 則 ötrü 243

ze 擇 çıngar- adırtla- 227

zeng shang 增上 üstäl- 218, üstälmäk 225

zhai 宅 äv 444, 452

zhe 者 -sAr- 196, 197, 211, 220, 328

zhen 眞 çın kertü nom 278, kertü töz 182

zheng 證 tanukla- 187, tanuklamak 182

zheng zong 正宗 ugrayu tüz taplag 237

zhi 至 täg- 242, tägmäklig 194

zhi 知 uk- 293

zhi 止 koḍ- 354

Zhidu lun 智度論 taiçi-tulun tegmä m(a)ha-prty-a-p(a)ramita-upadeş atl(ı)g atl(ı)g şast(a)r 240-241

zhi hui men 智慧門 bilgä biliglig kapıg 290-291

zhi xiao 稚小 kiçig oglankı(y)alar 433-434

zhong 中 [ara]sınta 371, orton 379

zhong cheng 衷誠 sävitmäk ayatmak 270

zhong sheng 衆生 tınl(ı)g 236, 238

zhou bei 周備 tükäl 386

zhu 諸 alku 216

zhu 珠 monçuk 251

zhuo shui 濁水 çug suvlarıg 251

zi 子 oglan 444

zi 自 k(ä)ntü öz 333, 352, 365

zi 資 yeväg 254

zong 總 äŋäyü 449

zong 總 tükäl 388

zun 尊 aya- agırla- 371, aya- 372, 398

6.3. İkilemeler Dizini

ada tuda	tehlike 087, 451
adınçıg muŋadınçıg	fevkalade 160
[asıg tu]su	fayda 426
al [altag]	yöntem 422-423
arıg süzök	saf 022, berrak 024
aşa- ye-	yiyip bitirmek 204
avant tıltag	sebep 414-415, 421
aya- ag(ı)rla-	hürmet etmek 112, saygı göstermek 371
bäg är	bey 256
bışrun- ögrätin-	öğrenmek 159
buyan ädgü kılınç	sevap 040
çın kertü	hakiki 175, gerçek 278, 382, 385-386, hakikat 299
dyan sakınç	meditasyon 039, 098, 111, 117
äd tavar	servet 206, 208-209, 211, mülk 207
ägrig bag	bağ 229
ärdini monçuk	mücevher 251
äv bark	ev 083-084
elig han	hükümdar 155, 276
hua çäçäk	çiçek 104, 105, 107
hualıg çäçäklig	çiçekli 123
ig kägän	hastalık 083
iş küdüg	iş 160, 201, 202
käzig tizig	mertebe 208
kirsiz arıg süzök	pirüpak 052
kök kalık	gökyüzü 014
kur käzig	mertebe 176
n[iz]vani ämgäk	ızdırap 448
ögir- sävin-	sevinmek 437
ögrünç sävinç	sevinç 366
ört otlug	coşkulu 116

ört yalın ateş 091, 093, 121
ört yalınl(ı)g alevli 065, ateşli 118
ot yalın ateş 044, 091
ot yalınl(ı)g ateşli 044
oz- kutrul- kurtulmak 190
oẓgur- kutgar- kurtarmak 445
sakınmak kolulamak meditasyon 165, 166, 172
säv- tapla- hoşnut olmak 112
säv- tapla- sevmek 440
süz- arıṭ- arıtmak 249
tetrü çıngaru yoğun 165, 166, 172
[ter]in kuvrag topluluk 366
tit- ıdala- terk etmek 258-259, 260, bırakmak 259-260
titmäk ıḍalamak vazgeçme 199
tol- tükä- tamamlamak 230
töz[ün] yavaş asil 155
turuldur- süz- arıtmak 248
tütrüm täriŋ derin 169
ürk- bäl[iŋ]lä- korkmak 443
ürkmäk bäliŋlämäk korkma 348, 349
üṭ ärig öğüt 363
uvut ıyat utanç 212
yaltr(ı)- yaşu- parlamak 009
yaru- yaşu- parlamak 003, 006-007, 013
yaruk yaşuk ışık 006, 008, 017, parıltılı 272
yäk içgäk şeytan 084, 097, 114
yer suv yeryüzü 025, 048, alan 123-124
yok çıgay yoksul 183, 191

7. SONUÇ

Son Dönem Budist Uygur Edebiyatından İki Örnek (Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin) adıyla hazırlanan bu doktora tezi, temelde W. Bang ve A. von Gabain tarafından 1931 yılında neşredilen *Türkische Turfantexte* V'in [= Türkçe Turfan Metinleri V] başka fragmanlarla desteklenerek yapılan yeniden neşridir. Çalışmamız Budist Uygur edebiyatından birincisi Tibet Budizmine (A metni); ikincisi ise Mahāyāna Budizmine (B metni) ait iki dinî metni esas almaktadır.

Bu çalışma toplam 7 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan "1. Giriş" 4 başlıktan oluşur. "1.1. Çalışmada Yer Alan Yazmalar ve Üzerine Yapılan Çalışmalar"da sırasıyla bu çalışmada yer alan yazmaların nerelerde saklandıklarına, arşiv kayıtlarına, fiziksel durumlarına, kağıt ölçülerine ve şimdiye kadar bunlar üzerine yapılan çalışmalara değinilmiştir. Bu kısım özellikle çalışmanın araştırma tarihçesine ışık tutması bakımından önemlidir. "1.2. Çalışmada İzlenilen Yöntem" kısmında çalışmada ele alınan metinlerin yazı çevirisi, harf çevirisi, günümüz Türkçesine çevirisi, açıklamaları ve dizin bölümlerinde ne tür bir yöntem izlendiği açıklanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi metinlerin yazı çevirisi ve harf çevirisinde *Uigurisches Wörterbuch*'taki yazı çevirisi ve harf çevirisi tablosu esas alınıp metinlerin neşrinde dokümansal yayım yöntemi takip edilmiştir. "1.3. Yazmaların Biçim ve İçerik Özellikleri" kısmında yazmaların imlâ üsluplarının ne olduğuna ve yazmaların imlâsında karşılaşılan kimi özel durumlara örneklerle yer verilerek biçim özellikleri sunulmak istenmiştir. Bu kısmın içerik özellikleri başlığında çalışmaya dahil edilen iki metnin kısa bir özeti sunulmuştur. "1.4. Çalışmada Kullanılan Yazmaların Çince Eş Değer Metinleri" başlığında ise Çince eş değer metne sahip B metninin Taishō 1723, c. 34'teki sayfa ve satır numaralarının yer aldığı bir tablo hazırlanmıştır. Bu tablo Çince eş değer metinlerin genel bir görünümünü vermesi bakımından dikkate değerdir.

İkinci bölüm olan "2. Tibet Budizmi"nde çalışmanın muhtevasına uygun olarak Budizm hakkında bilgi verilmek istenmiştir. Burada bütünüyle Batı dillerindeki

kaynaklar esas alınmış ve bu kaynaklardaki bilgilerden bir sentez yapılmaya çalışılmıştır. Bu bölümün ilk başlığı "2.1. Budizm ve Tibet Budizmine Kadar Budist Ekoller"dir. Çalışmamızda A metninin muhtevasına ışık tutacak Tibet Budizmine geçilmeden önce bu kısımla Buddha ve Budizm, Theravāda Budizmi, Mahāyāna Budizmi ve Tantra Budizmi veya Vajrayāna'nın tarihsel gelişimi ve Budizme ilişkin kavramlara yer verilmiştir. Bu kısımda tarihsel bilgi sınırlı tutularak Budizme ilişkin terimler Çince, Sanskritçe ve Eski Uygurca karşılıklarıyla beraber sunulmuştur. Burada yer alan Tantra Budizmi veya Vajrayāna kısmında Tibet Budizmine kaynaklık etmesi bakımından köken tartışmalarına değinilmiştir. Budizme ilişkin kaynaklar, Tantra Budizminin Tibet'teki şeklinin Tibet Budizmi olduğunu belirtmesi sebebiyle burada buna ayrı bir başlık açılmıştır. İkinci bölümün ikinci başlığı olan "2.2. Tibet Budizmi: Tarihî Arka Plan, Öğreti, Uygulamalar ve Kimi Terimler"de Budizmin Tibet'e gelmeden önceki Tibet'in yerel dinî inanışlara, Tibet'te Budizmin kabul edilişine, Tibet Budizminin kozmoloji anlayışına, din anlayışına, mitolojisine ve mezheplerine değinilmiştir. Burada temel hedef Tibet Budizmi hakkında genel bir bilgi sunmaktır. Kabul edilmelidir ki genelde Budizmi, özelde ise Tibet Budizmini anlamak ciddi bir İndoloji bilgisi ve eğitimini gerektirmektedir; ancak bizim burda amacımız Eski Uygurca metnin anlaşılmasında kolaylık sağlaması açısından Budizm ve Tibet Budizmi hakkında Batı dilli kaynaklar ışığında okuyucuya bir sentez sunmaktır. Bu bölümün son başlığında "2.3. Eski Uygurca Tibet Budizmine İlişkin Metinler"e yer verilerek bunların arşiv kayıtları, katalog bilgileri, neşir bilgileri ve yeri geldiğince de kısaca muhtevaları hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölüm olan "3. Metin" sırasıyla "3.1. A Metninin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi" ve "3.2. B Metninin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi" başlıklarından oluşmaktadır. Burada B metninin yazı çevirisi ve harf çevirisinden sonra bu satırlara denk düşen Çince eş değer metnin ilgili kısımlarına yer verilmiştir. Metnin tahrip olan kısımlarında bütünlüklü bir tamamlamadan ziyade Çince eş değer metin sayesinde belirlenen veya metnin genel bağlamı içinde yer alması gereken sözcük düzeyindeki tamamlamalara yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm "4. Çeviri" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde A ve B metinlerinin çevirisi ayrı başlıklar altında sunulmuştur; ancak çeviri, buradaki metinlerin genel satır numaralandırılmasına uygunluk göstermektedir. Eski Uygurca metnin Türkiye

Türkçesine çevirisinde metnin aslına olabildiğince bağlı kalınmıştır. Çeviride Eski Uygurca metinde yer alan terimsel ifadelerin Sanskritçe karşılığına da yer verilmiştir.

Beşinci bölüm olan "5. Açıklamalar" sırasıyla "5.1. A Metninin Açıklamaları" ve "5.2. B Metninin Açıklamaları" başlıklarından oluşmaktadır. Açıklamalar bölümünde Budizme ilişkin terimlere, metne ilişkin dil bilgisi, anlam bilgisi ve söz dizimi notlarına ve B metninin Çince eş değer metinlerinin çevirisine yer verilmiştir. Çince eş değer metinlerin Eski Uygurca metinle karşılaştırmalı olarak incelenmesi metinlerin anlaşılır olmasını sağlamıştır.

Altıncı bölüm olan "6. Dizinler" sırasıyla "6.1. Uygurca Dizin", "6.2. Çince-Uygurca Dizin" ve "6.3. İkilemeler Dizini" başlıklarından oluşmaktadır. "6.1. Uygurca Dizin"in madde başları Eski Uygurca, anlamları Türkiye Türkçesidir. Bu bölümde metinde geçen yerlere atıflar yapılmış ve satır numaralarına yer verilmiştir. Buna ilaveten Çince eş değer metinlerde geçen ifadelerin Çince ideogramlarına ve pinyinlerine yer verilmiştir. Yeri geldikçe Budizme ilişkin terimlerin Sanskritçe karşılıklarına da değinilmiştir. "6.2. Çince-Uygurca Dizin"de Çince ideogramlar pinyin sırasına göre alfabetik olarak yer almış ve Çince sözcüğe denk düşen Eski Uygurca sözcük veya ifade satır numarasıyla birlikte sunulmuştur. Bu dizin diğer Eski Uygurca metinlerin Çince eş değerleriyle mukayesesi için faydalı olacak bir denemedir. "6.3. İkilemeler Dizini"nde ise bütün metinde geçen ikilemelerin alfabetik bir dizini yapılarak geçtiği satır numaraları ve anlamlarına yer verilmiştir. Yedinci bölüm "7. Sonuç" tur.

Burada ele alınan Eski Uygurca iki metin temelinde Eski Uygurca metin neşri çalışmalarına katkı sağlanmak amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Adam, Volker, Jens Peter Laut, Andreas Weiss. 2000. **Bibliographie alttürkischer Studien. Ausgewählt und chronologisch angeordnet. Nebst einem Anhang: Alphabetisches Siglenverzeichnis zu Klaus Röhrborn: Uigurisches Wörterbuch. Lieferung 1-6 (1977-1998).** Wiesbaden: Harrassowitz. (Orientalistik Bibliographien und Dokumentationen. 9.)

Adams, Douglas Q. 2013. **A Dictionary of Tocharian B. Revised and Greatly Enlarged.** Vol. 1-2. Amsterdam, New York: Rodopi. (Leiden Studies in Indo-European. 10.)

Arat, Reşit Rahmeti. 1940-42. Uygurlarda Istılahlara Dair. **Türkiyat Mecmuası.** c. 7-8: 56-81.

_____. 1965. **Eski Türk Şiiri.** Ankara: TTK Yayınları. (TTK Yay. 7, 45.) [Tıpkıbasımı: 1986 (AKDTYK. TTK Yay. 7, 45a.)

Auffarth, Christopf, Hans G. Kippenberg, Axel Michaels. [Hrsg.] 2006. **Wörterbuch der Religionen.** Stuttgart: Kröner.

Aydemir, Hakan. 2013. **Die alttürkische Xuanzang-Biographie IX. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert.** Band I-II. Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 10. VdSUA. 34.)

Bang, Willi, Annemarie von Gabain. 1930. **Türkische Turfan-Texte IV. Ein neues uigurisches Sündenbekenntnis.** Berlin. (SPAW. Phil.-hist. Kl. 1930: 24. 432-450.) [Tıpkıbasımı: *SEDTF 2,* 80-98.]

_____. 1931a. **Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte.** Berlin. (SPAW: Phil. hist. Kl. 1931, 17. 461-517.) [Tıpkıbasımı: *SEDTF 2,* 133-189.]

_____. 1931b. **Türkische Turfan-Texte V. Aus buddhistischen Schriften.** Berlin. (SPAW. Phil.-hist. Kl. 1931: 14. 323-356.) [Tıpkıbasımı: *SEDTF 2,* 99-132.]

Barutçu Özönder, Sema. 1998. **Sthiramati'nin Vasubandhu'nun Abhidharmakośaśāstrs'sına yazdığı tefsirin ETü. tercümesi. Abidarım ḳınlıġ koşavarti şastirtaḳı çınkirtü yörüglerning kingürüsi'nden üç itigsizler: Giriş, metin, tercüme, notlar, indeks, XXX levha.** Ankara: TDK Yayınları. (AKDTYK. TDK Yay. 672.)

Beer, Robert. 1999. **The Encyclopedia of Tibetan Symbols and Motifs.** Boston: Shambhala.

_____. 2003. **The Handbook of Tibetan Buddhist Symbols.** Chicago: Shambhala.

Bell, Sir Charles. 1992. **The Religion of Tibet.** Delhi: Motilal Banarsidass.

Berkwitz, Stephen C. 2010. **South Asian Buddhism: A Survey.** London/New York: Routledge.

Bhattacharyya, Benoytosh. 1964. **An Introduction to Buddhist Esoterism.** 2. bs. Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office. (The Chowkhamba Sanskrit Studies. 46.)

Blau, Tatyana, Mirabai Blau. 2003. **Buddhist Symbols.** New York: Sterling Publishing Company.

Bodrogligeti, A. 1965. Early Turkish Terms Connected with Book and Writing. **AOH.** c. 18. s. 1: 93-117.

Burchett, Patton E. 2008. The 'Magical' Language of Mantra. **Journal of the American Academy of Religion.** s. 76. 4. December: 807-843.

Buswell, Robert E., Donald S. Lopez. 2014. **The Princeton Dictionary of Buddhism.** Princeton/Oxford: Princeton University Press.

Clauson, Sir Gerard. 1972. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.** Oxford: Oxford at the Clarendon Press.

Conze, Edward. 1959. **Buddhism: Its Essence and Development.** New York: Harper & Brothers. (Harper Torchbooks.)

_____. 1967. **Thirty Years of Buddhist Studies: Selected Essays.** London: Cassirer.

Conze, Edward. 2005. **Kısa Budizm Tarihi.** çev. Ömer Cemal Güngören. İstanbul: Yol.

Dankoff, Robert, James Kelly. 1982-1985. **Maḥmūd al-Kāšγarī. Compendium of Turkic Dialects (Dīwān Luγāt at-Turk).** Part I-III. Duxbury, Massachusetts: Harvard University. (Sources of Oriental Languages and Literatures. 7. Turkish Sources. VII.)

Das, Sarat Chandra. 1902. **A Tibetan-English Dictionary with Sanskrit Synonyms.** Calcutta: Bengal Secretariat Book Depot.

Dasgupta, Shashi Bhusan. 1950. **An Introduction to Tāntric Buddhism.** Calcutta: University of Calcutta.

Davidson, Ronald M. 2009. Studies in Dhāraṇī Literature I: Revisiting the Meaning of the Term *Dhāraṇī*. **Journal Indian Philosophy.** c. 37. 2: 97-147.

Dietz, Siglinde. 2009. Eine kurzgefaßte Darstellung des Heilswegs der Yogācāra-Schule in Zentralasien. **UAJb. N. F.** c. 23: 39-48.

Dietz, Siglinde, Mehmet Ölmez, Klaus Röhrborn. 2015. **Die alttürkische Xuanzang-Biographie V. Nach der Handschrift von Paris und St.**

Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie von Gabain ediert, übersetzt und kommentiert. Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 11. VdSUA. 34.)

Doerfer, Gerhard. 1963-1975. **Türkische und mongolische Elemente im neupersischen. Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit. 1. Mongolische Elemente im Neupersischen [1963]. 2. Türkische Elemente im Neupersischen: alif bis tā [1965]. 3. Türkische Elemente im Neupersischen: ğīm bis kāf [1967]. 4. Türkische Elemente im Neupersischen (Schluss) und Register zur Gesamtarbeit [1975].** Wiesbaden. (Akademie der Wissenschaften und der Literatur [Mainz]. Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission. 16, 19, 20, 21.)

Durkin-Meisterernst, Desmond. 2004. **Dictionary of Manichaean Texts. Vol. III: Texts from Central Asia and China. Part 1. Dictionary of Manichaean Middle Persian and Partian.** Turnhout: Brepols. (Corpus fontium Manichaeorum: Subsidia.)

Edgerton, Franklin. 1953. **Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary.** c. II: Dictionary. New Haven: Yale University Press.

Ehlers, Gerhard. 1998. Zum Topos der Vollzähligkeit. **Bahşı Ögdisi, Festschrift für Klaus Röhrborn anläßlich seines 60. Geburtstags. 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı.** ed. Jens Peter Laut, Mehmet Ölmez. Freiburg/İstanbul: 73-82. (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi. 21.)

Elverskog, Johan. 1997. **Uygur Buddhist Literature.** Turnhout: Brepols. (Silk Road Studies. 1.)

Erdal, Marcel. 1991. **Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon.** Vol. I-II. Wiesbaden: Harrassowitz. (Turcologica 7.)

_____. 2004. **A Grammar of Old Turkic.** Leiden/Boston: Brill. (Handbook of Oriental Studies/Handbuch der Orientalistik, Section 8. Central Asia. 3.)

Gabain, Annemarie von. 1950. **Alttürkische Grammatik. Mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis, auch Neutürkisch. Zweite, verbesserte Auflage.** 2. bs. Leipzig: Harrassowitz. (Porta Linguarum Orientalium. 23.) [^{1}1941, ^{3}1974]

Gard, Richard A. 1962. **Buddhism.** New York: George Braziller.

Geng, Shi-min. 1979. Qadimqi Uyġurca Buddhistik Äsär ‘Ārya-trāta-buddhamātrika-viṃsati-pūga-stotra-sūtra’din Fragmentlar. **Journal of Turkish Studies.** c. 3: 295-306.

Geng, Shimin, Hans-Joachim Klimkeit, Jens Peter Laut. 1993. Nachtrag zum „Erlangen der unvergleichlichen Buddhawürde“. **AoF.** c. 20: 369-390.

Geng, Shimin, Jens Peter Laut, Georges-Jean Pinault. 2004. Neue Ergebnisse der Maitrisimit-Forschung (I). **ZDMG.** c. 154: 347-369.

Getty, Alice. 1914. **The Gods of Northern Buddhism. Their History, Iconography and Progressive Evolution Through the Northern Buddhist Countries.** Oxford: Clarendon.

Gharib, B. 1995. **Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian-English.** Tehran: Farhangan.

Giles, Herbert A. 1912. **A Chinese-English Dictionary.** Part I-II. 2. bs. Shanghai/London: Kelly and Walsh.

Glasenapp, Helmuth von. 1936. Die Entstehung des Vajrayāna. **ZDMG.** c. 90: 546-572.

Grimm, George. 1958. **The Doctrine of the Buddha. The Religion of Reason and Meditation.** Delhi, Varanasi, Patna: Motilal Banarsidass.

Hamilton, James. 1986. **Manuscrits ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-houang.** Tome 1. Paris: Peeters. (Fondation Singer-Polignac.)

Hanneder, Jürgen. 1997. Vedic and Tantric Mantras. **Rivista Degli Studi Orientali.** c. 71. 1/4: 147-167.

Harvey, Peter. 2013. **An Introduction to Buddhism: Teaching, History and Practices.** 2. bs. New York: Cambridge University Press.

Hirakawa, Akira. 1997. **A Buddhist Chinese-Sanskrit Dictionary.** Tōkyō: Reiyukai.

Japanese-English Buddhist Dictionary. 1979. Tōkyō: Daitō Shuppansha.

Kara, Georg. 1981. Weiteres über die uigurische Nāmasaṃgīti. **AoF.** c. 8: 227-236.

Kara, Georg, Peter Zieme. 1976. **Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung.** Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. BT. 7.)

_____. 1977. **Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg" von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti.** Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. BT. 8.)

Kasai, Yukiyo. 2008. **Die uigurischen buddhistischen Kolophone.** Turnhout: Brepols. (BT. 26.)

_____. 2009. Der Einfluß der Vijñānavāda-Schule im alttürkischen Kommentar zum Vimalakīrtinirdeśa-Sūtra. **Studies in Turkic Philology. Festschrift in Honour of the 80th Birtday of Professor Geng Shimin.** [Zhongyang minzu daxue guojia '211 gong-cheng' sanqi jianshe xiangmu]. ed. A. Yakup, Z. Dingjing. Beijing: Minzu University Press: 298-316.

Kaya, Ceval. 1994. **Uygurca Altun Yaruk Giriş, Metin ve Dizin.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (AKDTYK. TDK Yay. 607.)

Keown, Damien. 2005. **Lexikon des Buddhismus.** [für die deutschsprachige Ausgabe übersetzt und bearbeitet von Karl-Heinz Golzio]. Düsseldorf: Patmos.

Kong, Qiu. 1994. **Konfuzius. Gespräche des Meisters Kung (Lun Yü): Mit der Biographie des Meisters Kung aus den „Historischen Aufzeichnungen“.** Hrsg. Ernst Schwarz. 6. bs. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. (Literatur, Philosophie, Wissenschaft 2165.)

Kubo, Tsugunari, Akira Yuyama. 2007. **The Lotus Sutra. (Taishō Volume 9, Number 262).** Translated from the Chinese of Kumārajiva. 2. bs. Berkeley: Numata Center for Buddhist Translation and Research. (Bukkyo Dendo Kyokai English Tripiṭaka. 13-1.)

Kudara, Kōgi. 1980. Uiguruyaku ‘Myōhō renge kyō gensan’ (1) [Uigur translation of the *Miao-fa-lian-hua-jing Xuan-zan* (1)]. **Bukkyōgaku kenkyū.** c. 36. (Shōwa 55 nen/1980): 49-65.

_____. 1983. Myōhō renge kyō gensan no uiguruyaku danpen [Fragments of the *Miao-fa-lien-hua-ching Hsüan-tsan* in Uighur]. **Nairiku ajia nishi ajia no shakai to bunka.** ed. Mori Masao. Tōkyō: Yamakawa shuppansha: 185-207.

_____. 1988. Uigurische Fragmente eines Kommentars zum Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra. **Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung.** Hrsg. Jens Peter Laut, Klaus Röhrborn. Wiesbaden: Harrassowitz: 34-55, 102-106. (VdSUA. 23.)

_____. 1990. Gime bijutsukan shozō ‘Myōhō renge kyō gensan’ uiguruyaku danpen [Uigur Fragments of the *Miao-fa-lian-hua-jing Xuan-zan* preserved in the Musée Guimet]. **Ryūkoku kiyō.** c. 12: 1-30.

Laut, Jens Peter. 1984. Zwei Fragmente eines Höllenkapitels der uigurischen Daśakarmapathāvadānamālā. **UAJb. N. F.** c. 4: 118-133.

_____. 1986. **Der frühe türkische Buddhismus und seine literarischen Denkmäler.** Wiesbaden: Harrassowitz. (VdSUA. 21.)

_____. 2015. “Das Buddhismus-Seminar” Ders Notları, 02.11.2015, Georg-August-Universität, Göttingen.

Law, Narendra Nath. 1933. Mm. Dr. Haraprasad Sastri. **Indian Historical Quarterly.** c. 9. 1: 307-414.

Le Coq, Albert von. 1919. Kurze Einführung in die uigurische Schriftkunde. **Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Friedrich-Wilhems-Universität zu Berlin, Westasiatische Studien, 11:** 93-109 [ve tablo]. [Tıpkıbasım: *SEDTF 3*, 519-537]

Lessing, F. D., Alex Wayman. 1978. **Introduction to the Buddhist Tantric Systems.** Delhi: Motilal Banarsidass Publishers. (Buddhist Tradition Series. 20.)

Malov, Sergey Efimoviç. 1930. Sitātapatrā-dhāraṇī v uygurskoy redakcii. **Doklady Akademii Nauk SSSR B:** 88-94.

Maue, Dieter. 1996. **Alttürkische Handschriften. Teil 1: Dokumente in Brāhmī und tibetischer Schrift. Beschrieben und hrsg.** Stuttgart: Steiner. (VOHD. 13, 9.)

Mayer, Alexander Leonard. 1992. **Xuanzang: Übersetzer und Heiliger.** Wiesbaden: Harrassowitz. (VdSUA. 34, 1.)

McGovern, William Montgomery. 1968. **An Introduction to Mahayana Buddhism.** Varanasi: Sahitya Ratan Mala Karyalaya.

Mirsultan, Aysima. 2010. **Die alttürkische Xuanzang-Biographie X. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert.** Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 9. VdSUA. 34.)

Moerloose, Eddy. 1986. Uighur ulatï. **AoF.** c. 13: 123-133.

Monier-Williams, Monier. 1899. **A Sanskrit-English Dictionary.** Oxford: Oxford University Press.

Moriyasu, Takao. 2004. From Silk, Cotton and Copper Coin to Silver. Transition of the Currency Used by the Uighurs during the Period from the 8th to the 14th Centuries. **Turfan Revisited: The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road.** ed. Desmond Durkin-Meisterernst, Simone-Christiane Raschmann, Jens Wilkens, Marianne Yaldiz, Peter Zieme. Berlin: Reimer: 228-239. (Monographien zur indischen Archäologie, Kunst und Philologie. 17.)

Müller, Friedrich Wilhelm Karl. 1911. **Uigurica II.** Berlin. (AKPAW. Phil.-hist. Cl. 1910:3.) [Tıpkıbasım: *SEDTF 1*, 61-168].

_____. 1918. Toχrï und Kuišan (Küšän). **SKPAW,** 1918:27, Berlin, 566-586. [Tıpkıbasım: *SEDTF 3*, 438-458].

_____. 1928. Ein uigurisch-lamaistisches Zauberritual aus den Turfanfunden. **SPAW.** Phil.-hist. Kl.: 381-386. [Tıpkıbasım: *SEDTF 3*, 497-502].

Nadalyaev, Vladimir M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak. 1969. **Drevnetyurkskiy Slovar'.** Leningrad: Izdat. Nauka, Leningradskoe Otd. (Akademiya Nauk SSSR. Institut Yazıkoznaniya)

Nakamura, Hajime. 2012. **Gotama Budha. En Güvenilir Metinler Üzerinden Yazılmış Bir Biyografi.** çev. Zeynep Seyhan. İstanbul. (Dünyaya Yön Verenler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 14.)

Oda, Juten. 1974. Uiguru-bun Monjishiri-jōju-hō no danpen ichiyō [A Fragment of the Mañjuśrī-sādhana in Uighur Script], **Tōyōshi kenkyū.** c. 33-1: 86-109. [Türkçe çevirisi: Oda, Juten. 1980. Eski Uygurca Bir Vesikanın Budizmle İlgili Küçük Bir Parçası. **Türkiyat Mecmuası.** c. 19: 183-202.]

Oldenberg, Hermann. 1921. **Buddha. Sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde.** Stuttgart ve Berlin: J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger.

Ölmez, Mehmet. 1997. Kurzer Überblick über die buddhistische Übersetzungsliteratur in Alttürkisch. Eski Türk Budist Çeviri Edebiyatına Kısa Bir Bakış. **Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış, Nevin Önberk Armağanı.** ed. Mehmet Ölmez. Ankara: 225-256.

_____. 1998. Tibet Buddhizmine Ait Eski Uygurca Bahşı Ögdisi. **Bahşı Ögdisi, Festschrift für Klaus Röhrborn anläßlich seines 60. Geburtstags. 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı.** ed. Jens Peter Laut, Mehmet Ölmez. Freiburg/İstanbul: 261-293. (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi. 21.)

_____. 2002. Die alttürkische Xuanzang-Biographie II (Eski Uygurca Xuanzang Biyografisi, II). **Splitter aus der Gegend von Turfan, Festschrift für Peter Zieme anläßlich seines 60. Geburtstags.** ed. Mehmet Ölmez, Simone-Christiane Raschmann. İstanbul/Berlin: 199-242. (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi. 35.)

Özertural, Zekine. 2012. **Alttürkische Handschriften. Teil 16: Mahāyāna-Sūtras und Kommentartexte.** Stuttgart: Steiner. (VOHD. 13, 24.)

Porció, Tibor. 1997. Preliminary Notes on the Uigur and Tibetan Versions of the *Sitātapatrādhāraṇī*. **Historical and Linguistic Interaction Between Inner-Asia and Europe. Proceedings of the 39th PIAC Szeged, Hungary: June 16-21, 1996.** ed. Árpád Berta, Edina Horváth, Szeged. University of Szeged: 229-241. (Studia uralo-altaica. 39.)

_____. 2000. The One with the White Parasol, Four Sitātapatrā Texts in the Derge Kanjur and a Dunhuang Text (Pelliot tibétain, No. 45) with an Annotated English Translation of the Longest Canonical Version. Doktora Tezi. Viyana Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

_____. 2003. On the Brāhmī Glosses of the Uygur Sitātapatrā Text. **Central Asiatic Journal.** c. 47: 91-109.

Poucha, Pavel. 1955. **Institutiones Linguae Tocharicae. Pars I: Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A.** Praha: Státní Pedagogické Nakladatelství. (Monografie Archivu Orientálního. XV.)

Powers, John. 2007. **Introduction to Tibetan Buddhism.** 2. bs. New York/Colorado: Snow Lion Publications.

Radloff, Wilhelm. 1911. **Kuan-ši-im Pusar. Eine türkische Übersetzung des XXV. Kapitels der chinesischen Ausgabe des Saddharmapuṇḍarīka. Hrsg und übersetzt.** [Ek I: *Bruchstück des Ārya Rājāvavādaka genannten Mahāyāna Sūtra* (69-90); Ek II: *Ein Fragment aus der Prajñāpāramitā(?)* (91-103); Ek III: Başlıksız (103-109); Ek IV: Başlıksız (110)], St. Pétersbourg. (Bibliotheca Buddhica. 14.) [Tıpkıbasımı: Osnabrück 1970].

_____. 1928. **Uigurische Sprachdenkmäler. Materialien nach dem Tode des Verfassers mit Ergänzungen von Sergey Malov herausgegeben.** Leningrad. (AdW der Union der Sozialistischen Soviet Republiken.) [Tıpkıbasımı: Osnabrück 1972].

Redhouse, Sir James W. 1890. **A Turkish and English Lexicon: Shewing in English the Signification of the Turkish Terms.** Beirut: Librairie du Liban.

Röhrborn, Klaus, András Róna-Tas. 2005. **Spätformen des zentralasiatischen Buddhismus, Die altuigurische Sitātapatrā-dhāraṇī, herausgegeben, übersetzt und kommentiert.** Göttingen. (Nachrichten der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, I. Philologisch-historische Klasse Jahrgang 2005, Nr. 3.)

Röhrborn, Klaus. 1976. Fragmente der uigurischen Version des „*Dhāraṇī-Sūtras* der großen Barmherzigkeit". **ZDMG.** c. 126: 87-100.

_____. 1977-1998. **Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien.** Lieferung 1-6: a-ärŋäk. Wiesbaden: Steiner.

_____. 1985. Śūnyavāda und Vijñānavāda. Zentralasiatische Resonanzen eines Schulstreits. **UAJb. N.F.** c. 5: 123-145.

_____. 1986. Zur Rezeption der chinesisch-buddhistischen Terminologie im Alttürkischen. **Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens.** c. 30: 179-187.

_____. 1991. **Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII. Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von Annemarie von Gabain hrsg., übersetzt und kommentiert.** Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 3. VdSUA. 34.)

_____. 1996. **Die alttürkische Xuanzang-Biographie VIII. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie von Gabain hrsg., übersetzt und kommentiert.** Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 5. VdSUA. 34.)

_____. 2010. **Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. I. Verben.** Band 1: ab- äzüglä-. [Uygurca Sözlük. İslam Öncesi Orta Asya Türkçe Metinlerinin Dil Malzemesi. Yeniden düzenlenmiş baskı. I. Fiiller. 1. Cilt: ab- äzüglä-]. Stuttgart: Steiner.

_____. 2012. Uygur Filolojisinde Üç Yayım Metodu. **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi.** c. 9. s. 3. Eylül: 7-24.

_____. 2012/2013. Nirvana-Lehre des uigurischen Buddhismus (Teil I). **UAJb. N.F.** c. 25: 141-166. [Türkçeye tercümesi: Röhrborn, Klaus. 2015. Uygur Budizminde Nirvana Öğretisi (I). çev. Hakan Yaman. **TDAYB.** c. 63. s. 2: 145-166.]

_____. 2015. **Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. *Nomina-Pronomina*-Partikel.** Band 1: a-asvık. [Uygurca Sözlük. İslam Öncesi Orta Asya Türkçe Metinlerinin Dil Malzemesi. Yeniden düzenlenmiş baskı. I. İsimler-Zamirler-Edatlar. 1. Cilt: a-asvık]. Stuttgart: Steiner.

Sanderson, Alex. 1994. Vajrayāna: Origin and Function. **Buddhism into the Year 2000: International Conference Proceedings.** Bangkok/Los Angeles: Dhammakaya: 87-102.

Scharlipp, Wolfgang. 1980-83. Kurzer Überblick über die buddhistische Literatur der Türken. **Materialia Turcica.** c. 6: 37-53.

Schmidt-Glintzer, Helwig. 2007. **Der Buddhismus.** 2. bs. München: Beck. (Beck'sche Reihe. 2367.)

Schumann, Hans Wolfgang. 1995. **Mahāyāna-Buddhismus: das große Fahrzeug über den Ozean des Leidens.** München: Diederichs. (Diederichs gelbe Reihe. 114.)

Semet. Ablet. 2005. **Lexikalische Untersuchungen zur uigurischen Xuanzang-Biographie.** Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 8. VdSUA. 34.)

Shōgaito, Masahiro. 1979. Nakamura fusetsushi kyūzō uigurugo monjo danpen no kenkyū. **Tōyō gakuhō.** c. 61, 1-2. (Shōwa 54 nen/Dec.): 254(01)-226(029).

_____. 1995. Uiguru moji-on utsusa reta kango butten danpen ni tsuite – Uiguru kanji-on no kenkyū. [Chinese Buddhist Texts in Uighur Script] **Gengogaku kenkyū.** c. 14, 65-153.

_____. 2003. **Roshia shozō uigurugo bunken no kenkyū - Uiguru monji hyōki kanbun to uigurugo butten tekisuto- [Uighur Manuscripts in St. Petersburg. Chinese Texts in Uighur Script and Buddhist Uighur Texts]**, Kyōto. (Yūrashia kogo bunken kenkyū sōsho. Studies in Old Eurasian languages. 1.)

Şirin User, Hatice. 2010. Türk Dillerinde *çilek* ve *yilek*. **Studies on the Turkic World: A Festschrift for Professor St. Stachowski on the Occasion of His 80th Birtday.** ed. E. Mańczak-Wohlfeld and B. Podolak. Kraków: 131-138.

Soothill, William Edward, Lewis Hodous. 1937. **A Dictionary of Chinese Buddhist Terms: with Sanskrit and English Equivalents and a Sanskrit-Pali Index.** London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.

Sümer, İbrahim. 2000. Tibet Budizmi'nde Din Anlayışı. **Dinler Tarihi Araştırmaları-II. (Sempozyum: 20-21 Kasım 1998, Konya).** Ankara: 327-341. (Dinler Tarihi Derneği Yayınları. 2.)

_____. 2003. **Lotus'un İçindeki İnci. Lamaizm'le Nirvana'ya Yolculuk.** İstanbul: Kara Kutu.

Suzuki, Beatrice Lane. 1938. **Mahayana Buddhism.** London: Buddhist Lodge.

Tekin, Şinasi. 1965-66. Uygur Bilgini Sıngḳu Seli Tutung'un Bilinmeyen Yeni Bir Çevirisi Üzerine. **TDAYB:** 29-33.

_____. 1980. **Maitrisimit nom bitig: Die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāṣika-Schule. 1. Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen. 2. Analytischer und rückläufiger Index.** Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. BT. 9.)

Tethong, Wangpo. 2001. Ein Mausklick vom Nirvana entfernt. **Tibet, Buddhas - Götter - Heilige/Buddhas - Gods - Saints.** Hrsg. Clara B. Wilpert. München: Prestel: 13-40.

Tezcan, Semih. 1974. **Das uigurische Insadi-Sūtra.** Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. 6. BT. 3.)

Thomas, Edward J. 1975. **The Life of Buddha as Legend and History.** London: Routledge & Kegan Paul.

Todaro, Dale. 1985. The Meaning of the Term Mudrā and a Historical Outline of "Hand Gesture". **Journal of Esoteric Buddhism.** 151: L71-L54.

Tokyürek, Hacer. 2015. **Altun Yaruk Sudur: IV. Tegzinç. (Karşılaştırmalı Metin Yayını).** Ankara.

Türkçe Sözlük. 2011. haz. Ş. Halûk Akalın… [ve başk.], 11. bs. Ankara. (Türk Dil Kurumu Yayınları 549.)

Uçar, Erdem. 2013. **Uygurca Altun Yaruk Sudur: IX. Tegzinç. Diplomatik Neşir Usûlüyle Yayını, Tercüme, Açıklamalar ve Dizin.** İzmir: Dinazor Kitabevi Yayınları.

Uzunkaya, Uğur, Mehmet Ölmez. 2016. Eski Uygurcada *Mudrā*lar. **Türkiyat Mecmuası,** c. 26, 2: 293-306.

Waddell, L. Austine. 1895. **The Buddhism of Tibet or Lamaism -with Its Mystic Cults, Symbolism and Mythology, and in Its Relation to Indian Buddhism.** London.

_____. 1922. Tibet. **ERE.** c. XII: 331-334.

Wedemeyer, Christian K. 2013. **Making Sense of Tantric Buddhism. History, Semiology & Transgression in the Indian Tradition.** New York: Columbia University Press.

Wilkens, Jens. 2007. **Das Buch von der Sündentilgung. Edition des alttürkisch-buddhistischen Kšanti Kılguluk Nom Bitig.** Teil 1. [Vorwort, Einleitung, Edition]. Teil 2. [Glossar, Transliterationen, Tafeln]. Turnhout: Brepols. (BBAW. Akademienvorhaben Turfanforschung. BT. 25, 1 ve 2.)

_____. 2016. **Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien. Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā.** Teil 1. [Vorwort, Einleitung, Siglen der Handschrift und Konkordanzen, Edition]. Teil 2. [Edition, Faksimiles] Teil 3. [Glossar, Transliterationen, Abkürzungen, Literaturverzeichnis]. Turnhout: Brepols. (BBAW. Akademienvorhaben Turfanforschung. BT. 37, 1, 2 ve 3.)

Williams, Paul, Anthony Tribe. 2000. **Buddhist Thought: A Complete Introduction to the Indian Tradition.** London/New York: Routledge.

Yakup, Abdurishid, Michael Knüppel. 2007. **Alttürkische Handschriften. Teil 11. Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 1: Tantrische Texte.** Stuttgart: Steiner. (VOHD. 13, 19.)

Yakup, Abdurishid. 2009. **Alttürkische Handschriften. Teil 15: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 3: Stabreimdichtungen, Kalendarisches, Bilder, unbestimmte Fragmente und Nachträge.** Stuttgart: Steiner. (VOHD. 13, 23.)

_____. 2010. **Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur.** Turnhout: Brepols. (BBAW. Akademienvorhaben Turfanforschung. BT. 28.)

_____. 2016. **Altuigurische Aparimitāyus-Literatur und kleinere tantrische Texte.** Turnhout: Brepols. (BBAW. Akademienvorhaben Turfanforschung. BT. 36.)

Zieme, Peter, György Kara. 1979. **Ein uigurisches Totenbuch. Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang, British Museum Or. 8212 (109).** Budapest. (BOH. 22) [aynı zamanda Wiesbaden'da yayımlandı (AF. 63.)]

Zieme, Peter. 1975. Zur buddhistischen Stabreimdichtung der alten Uiguren. **AOH.** c. 29: 187-211.

_____. 1976. Sīngqu Säli Tutung — Übersetzer buddhistischer Schriften ins Uigurische. **Tractata Altaica, Denis Sinor sexagenario optime de rebus altaicis merito dedicate.** ed. Walther Heissig, John R. Krueger, Felix J. Oinas, Edmond Schütz, Wiesbaden, Harrassowitz: 767-775.

_____. 1981. Uigurische Steuerbefreiungsurkunden für buddhistische Klöster. **AoF.** c. 8: 237-263.

_____. 1982. Zum uigurischen Tārā-ekaviṃśatistotra. **AOH.** c. 36: 583-597.

_____. 1985. **Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren.** Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. BT. 13.)

_____. 1996a. **Altun Yaruq Sudur. Vorworte und das erste Buch. Edition und Übersetzung der alttürkischen Version des Goldglanzsūtra (Suvarṇaprabhāsottamasūtra). Mit 139 Abbildungen auf 88 Tafeln.** Turnhout: Brepols. (BBAW. Akademienvorhaben Turfanforschung. BT. 18.)

_____. 1996b. A Fragment of the Chinese Mañjuśrīnāmasaṃgītī in Uigur Script from Turfan. **Studies on the Inner Asian Languages.** c. 11: 1-14.

_____. 2005a. **Magische Texte des uigurischen Buddhismus. Mit 208 Abbildungen auf 97 Tafeln.** Turnhout: Brepols. (BBAW. Akademienvorhaben Turfanforschung. BT. 23.)

_____. 2005b. Uigurische Fragmente aus der Pañcarakṣā. **The Black Master. Essays on Central Eurasia in Honor of György Kara on his 70th Birtday,** ed. Stéphane Grivelet, Ruth I. Meserve, Àgnes Birtalan, Giovanni Stary, Wiesbaden, Harrassowitz: 151-164.

_____. 2008. Eine alttürkische Kriminalgeschichte: Die Erzählung von Sundarī. **Über Gereimtes und Ungereimtes diesseits und jenseits der Turcia. Festschrift für Sigrid Kleinmichel zum 70. Geburtstag.** Hrsg. Helga Anetshofer, Ingeborg Baldauf, Christina Ebert. Schöneiche bei Berlin: Scrîpvaz-Verlag-Krauskopf: 255-274. (Reihe Ost-West-Diskurse 7.)

_____. 2010. Chinese Classical Works in Uighur Tradition. **Academia Turfanica (ed.): Journal of the Turfan Studies. Essays on the Third International Conference on Turfan Studies. The Origins and Migrations of Eurasian Nomadic Peoples,** c. 5: 459-471.

_____. 2012. Further Notes on the Uigur Blockprints of the *Tārā-Ekaviṃśatistotra*. **Shouju zhongguoshiaoshu minzu gujiwenxian Guoji xueshu yantaohui lunwenji. [Proceedings of the 1st International Colloquium on Ancient Manuscripts and Literatures of the Minorities in China].** ed. Huang Jianming, Nie Hongyin, Ma Lan, Beijing: 285-295.

_____. 2015. Local Literatures: Uighur. **Brill's Encyclopedia of Buddhism. Vol. I: Literature and Languages.** ed. Jonathan A. Silk, Oskar von Hinüber, Vincent Eltschinger, Leiden & Boston: Brill: 871-882. (Handbook of Oriental Studies Handbuch der Orientalistik Section Two: India 29/1).

_____. [13.12.2016]. Anmerkungen zum Maitreya-Glauben. www.academia.edu/24846375/Anmerkungen_zum_Maitreya-Glauben.

EKLER

Ek 1. Çince Eş Değer Metinler[1]

B[1] Yazmasının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

662a20: 順從。由順故説聽二徒師資建立。於此信

662a21: 中略爲十釋。一趣極果之初因。依仁王等

662a22: 經趣聖位之初因。故四十心以信爲首。最

662a23: 初發起大菩提心須具十德起三妙觀。大

662a24: 菩提心以善根爲自體。以善友爲緣。以

662a25: 不退屈而爲策發。善根即信･精進･念･定･

662a26: 慧。故攝大乘云。清淨增上力堅固心勝進。名

662a27: 菩薩初修無數三大劫。二入諦理之基漸。

662a28: 諸論皆説將入聖位有信根･信力。有信根。

662a29: 故萬善因此而生。有信力故四魔不能屈

662b01: 伏。因此經初創令生信。三通妙眞之證淨。

662b02: 能越惡道離賤貧因。故入聖已證四不壞

662b03: 信。信三寶故能越惡道。由信戒故離賤貧

662b04: 因。故論亦説有信現觀。四荷至德之喜依。

662b05: 毘婆沙説信者食法味之嘉手。學佛法者

662b06: 如大龍象。以信爲手以捨爲牙。以念爲

---

[1] Burada yer alan bütün Çince eş değer metinlerin kaynağı için bk. <http://21dzk.l.u-tokyo.ac.jp/SAT/ddb-bdk-sat2.php?lang=en>

662b07: 頸以慧爲頭。於其兩肩擔集善法。象所

662b08: 飲噉以鼻爲手。故學佛法者最初生信。五

662b09: 聖七財之元胎。法財初故學者大商元規法

662b10: 寶。教獲聖財故初生信。顯揚論云。七聖財

662b11: 者。謂信･戒･聞･捨･慧･慚･愧。信即一焉。六善

662b12: 本因之淑路。善法本故。瑜伽論云入諸善

662b13: 法欲爲根本。作意所生･觸所集起受所引

662b14: 攝定爲增上。慧爲最勝解脫爲堅固出離

662b15: 爲後邊。欲爲本者起希望故。作意所生數

662b16: 警覺故。觸所集起和心心所對勝緣故。受

662b17: 所引攝領在心故。定爲增上心微寂故。慧

662b18: 爲最勝擇善惡故。解脫爲堅固息纏縛

662b19: 故。出離爲後邊覺道滿故。信既爲欲依故

662b20: 最初令起。七啓機門之勝手。接教手故。俱

662b21: 舍論云拔衆生出生死泥。又後陳正宗爲

662b22: 佛教手。序令生信爲衆生手。兩手相接出

662b23: 淤泥故。又智度論云。如人有手至於寶山

662b24: 隨意所取。若其無手則空無所得。有信心

662b25: 人入佛寶山得諸道果。若無信心雖解文

662b26: 義。空無所獲。八湛心水之清珠。令心淨

662b27: 故。成唯識云信如水珠能清濁水。能治不

662b28: 信性渾濁故。九建名道之良資。宣尼云兵･

662b29: 食･信三。信不可棄。自古皆有死人無信不

662c01: 立。如大車無輗小車無軏。人而無信不

662c02: 知其可。十頴衷誠之佳傅。春秋言。苟有

662c03: 明信。澗嵠沼沚之毛蘋蘩薀藻之菜。可薦鬼

662c04: 神可羞公王。而況君子結二國之信。此中

662c05: 十義初八依眞後二依俗故經首置如是。經

B[2] Yazmasının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

706a21: 經 今者世尊至所不能及 賛曰。下申疑意

706a22: 有二。初牒所疑緣由。後正申定疑。此牒佛

706a23: 前所説疑緣由。佛所得法甚深難解者。牒佛

706a24: 前説諸佛智慧甚深無量。有所言説意趣難

706a25: 知者。牒佛前説其智慧門難解難入。此二深

B[3] Yazmasının Çince Eş Değer Metni

A Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

695a18: 三或四。一進趣方便。謂見道前七方便智。(?)

B Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

700b03: 彼唯實觀唯佛所起。緣三界生。并無癡俱。

700b04: 此通假實通凡聖起。緣界不定。非無癡俱

700b05: 四無礙解以三門分別。一列名。二辨相。

700b06: 三出體。列名者。一法無礙解。二義無礙解。

700b07: 三詞無礙解。四辨才無礙解。辨相者法謂能

700b08: 詮名句文教。義謂所詮眞俗諦理。詞謂諸方

C Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

706c07: 經 爾時舍利弗至不可思議法 贊曰。十一行

707a03: 經 道場所得法至亦無能問者 贊曰。上半頌

707a07: 經 無問而自説至諸佛之所得 贊曰。上半合

707a10: 經 無漏諸羅漢至願佛爲解説 贊曰。下三頌

D Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

707b26: 異乘故。今爲説令其不退。三顛倒驚怖。分

707b27: 別我我所身見不善法故。謂根未熟定姓凡

707b28: 夫。煩惱尤重不堪爲説。若爲説者更生煩

707b29: 惱。顛倒驚怖。四悔驚怖。謂若爲説。大德舍利

707c01: 弗我不應證如是小乘法。自止小果歸向

707c02: 大乘。即以悔心名爲驚怖。五誑驚怖。謂若

707c03: 爲説增上慢者作如是説。云何如來誑於我

E Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

708b02: 經 爾時舍利弗至唯垂分別説 贊曰。下四頌

708b03: 中有三。初一頌自稱長子以請決。次一

708b04: 頌半陳衆久從佛化以請説。後一頌半兼

708b05: 陳自他聞法悟解即生歡喜以請説。此初

708b06: 也。佛於二足多足無足一切中尊。今云兩

708b07: 足尊。於三類中兩足爲貴能入道故。謂人

708b08: 天類。佛亦兩足故言兩足尊。聲聞衆中鶖子

F Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

711b23: 乘。由迷果理不迷果智･因理智故。各隨

711b24: 所宜斷除彼障。令其進入偏説一乘。或

711b25: 爲中下互説因果智･理二門。影顯令解。唯

711b26: 此一品通明因果覺･寂一乘。理義周備。故本

711b27: 論中具解此品。餘品但總釋其大意不異

711b28: 此故。若解此品便解一部矣。然勘下文

B[4] Yazmasının Çince Eş Değer Metni

Nr. 73 Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

744c21: 經 善哉世尊至令離疑悔 贊曰。此正申請。

744c22: 因緣有二義一所由二道理。今請世尊陳

744c23: 述由理

744c24: 經 爾時佛告至化菩薩故 贊曰。下佛説利。

Nr. 61 Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

708b06: 也。佛於二足多足無足一切中尊。今云兩

708b07: 足尊。於三類中兩足爲貴能入道故。謂人

708b08: 天類。佛亦兩足故言兩足尊。聲聞衆中鶖子

708b09: 第一故名長子

708b14: 經 爾時世尊至分別解説 贊曰。論第四段定

708b27: 經 説此語時至禮佛而退 贊曰。下惡人退

Nr. 34 Fragmanının Çince Eş Değer Metni

Taishō 1723, c. 34

761c02: 爲不修故名爲入。三乘種姓未發現行。設

761c03: 發大心退求小果名稚小。稚音直利反。幼

761c04: 弱也。愚癡所蔽名無知。於此苦果放逸

761c05: 六情名歡娛。貪染諸境名樂著

761c06: 經 長者聞已至令無燒害 贊曰。此頌悲生

761c07: 喻。入宅救之悲生名驚。隨順生死名入

761c08: 火宅。由此入故後亦與子同時方出。循環

761c09: 赴救不顧其難。名宜救濟應時濟故

761c10: 經 告喻諸子至相續不斷 贊曰。下五頌喻

761c11: 示大不＊悕。有二。初四頌密示衆苦以授大

761c12: 乘。後一頌無怖取大。初復有二。初一頌半

761c13: 總告惑･苦還生。後二頌半別告惡處令厭。

761c14: 此初也。說衆患難者。宅壞火災。虫鬼紛擾。惡

Ek 2. A Metninin Tıpkıbasımı

Mainz 732 (T II Y 21)

[001.-050. satırlar]

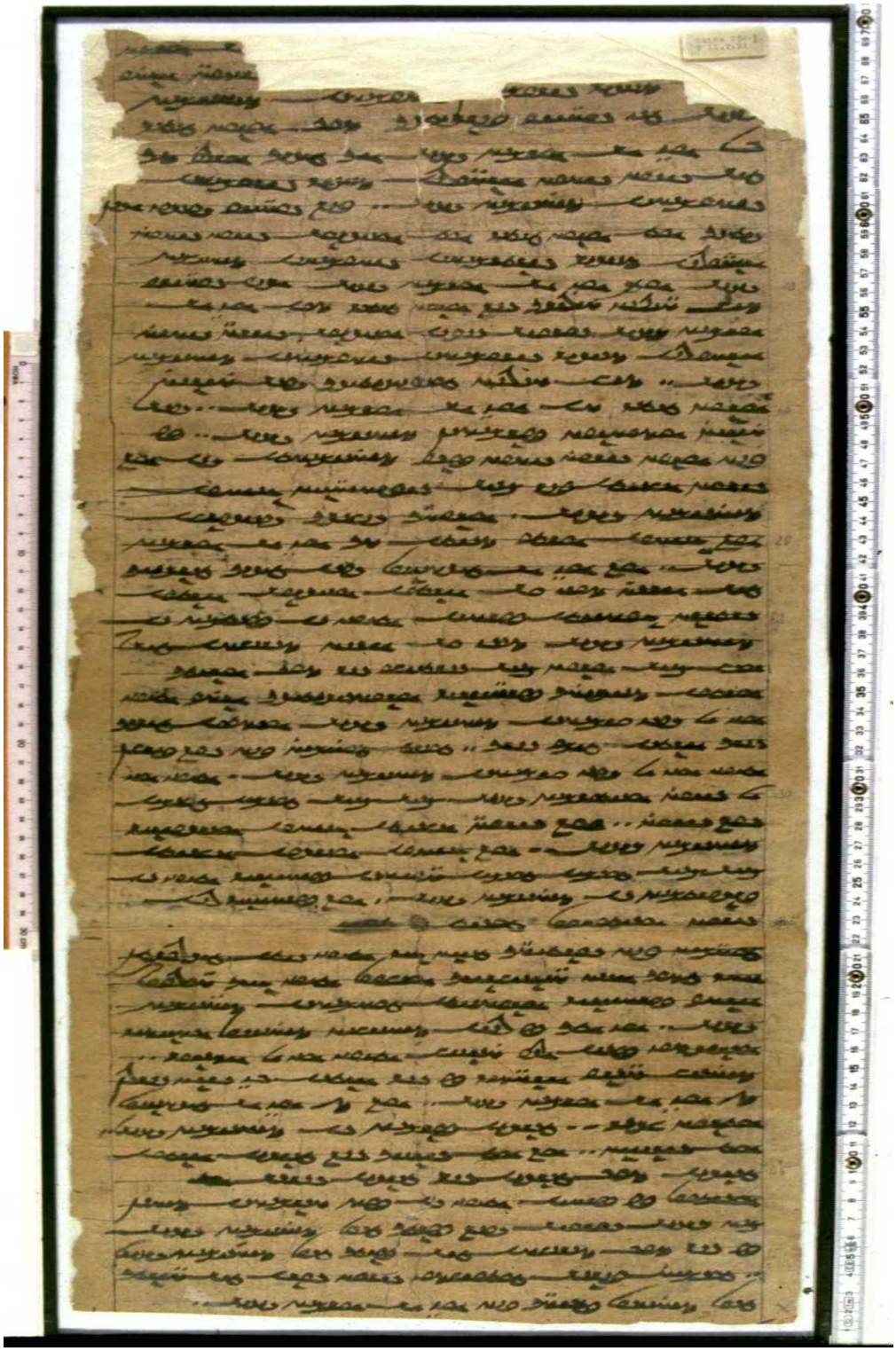

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_I_seite1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[001.-015. satırlar]

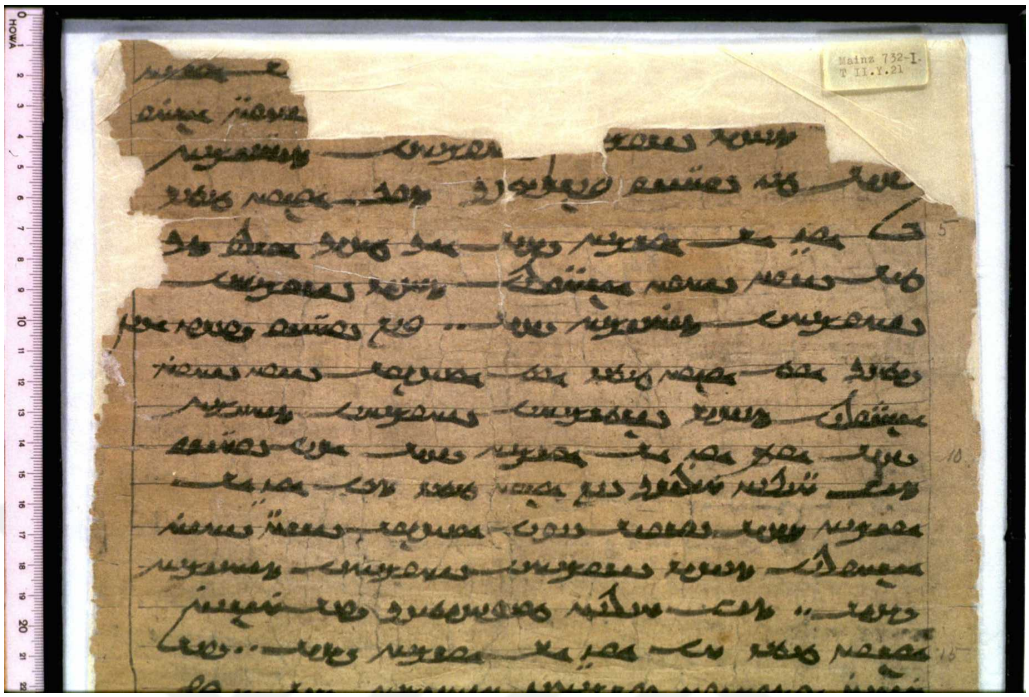

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_I_seite1_detail1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[015.-030. satırlar]

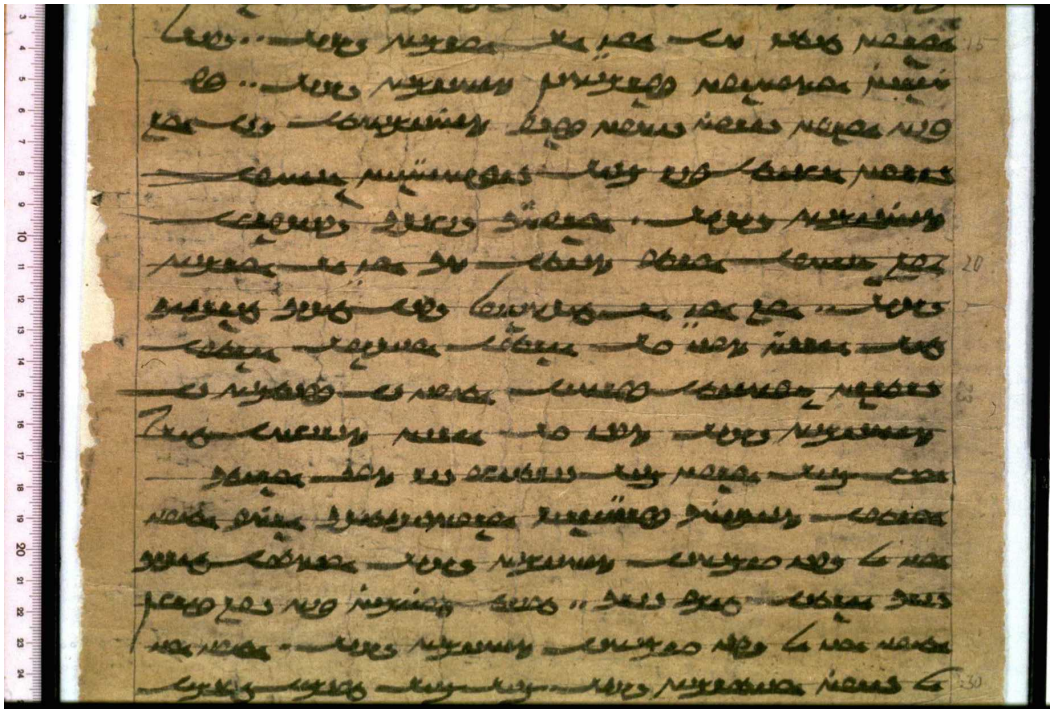

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_I_seite1_detail2.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[036.-050. satırlar]

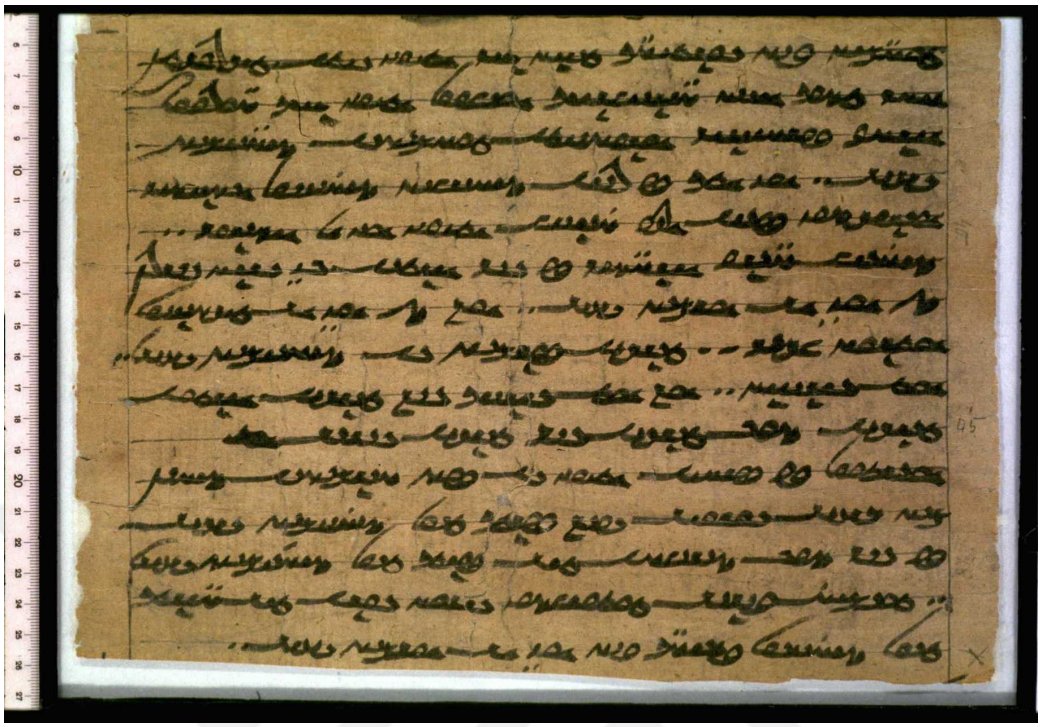

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_I_seite1_detail3.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[051.-083. satırlar]

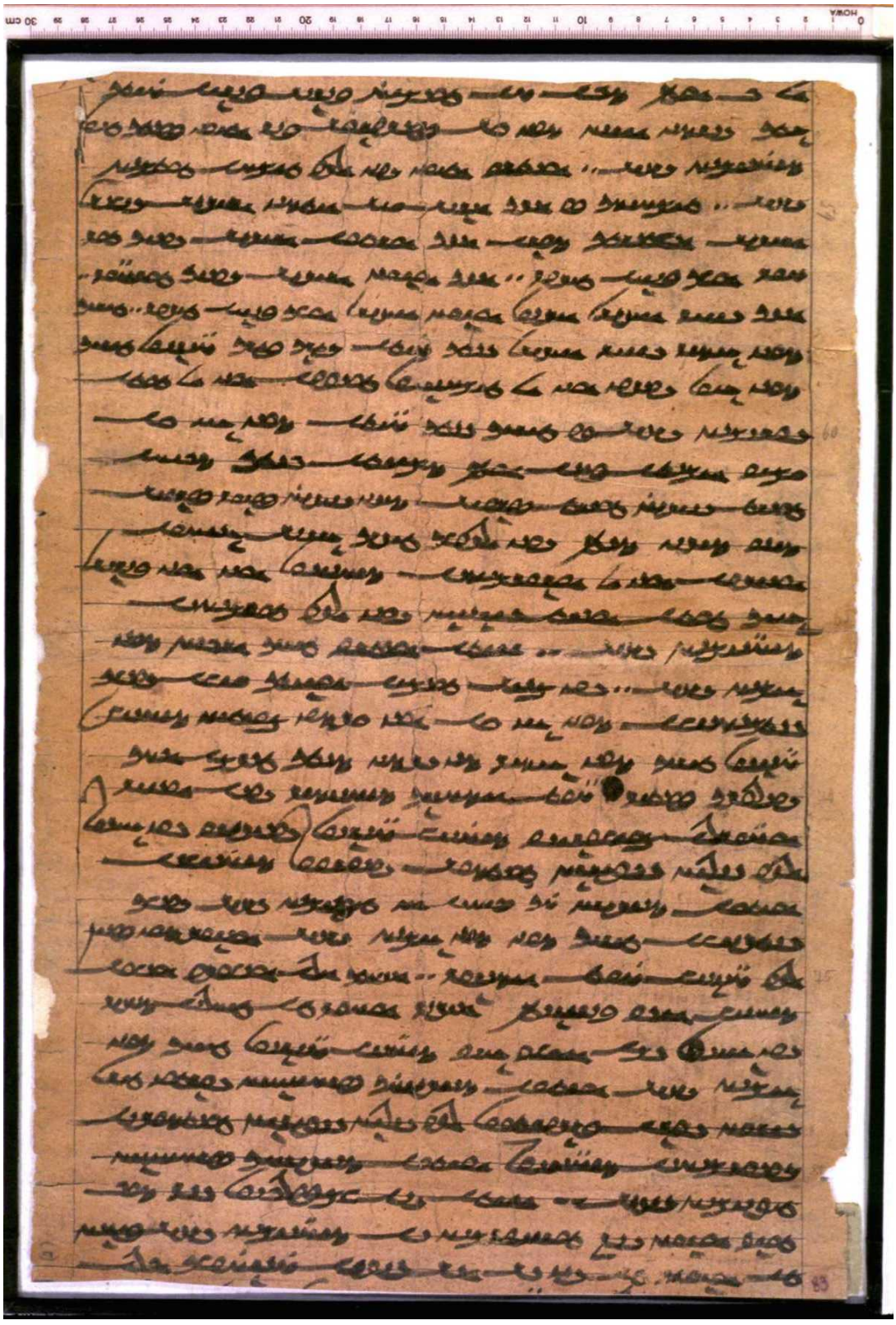

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_II_seite2.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[051.-067. satırlar]

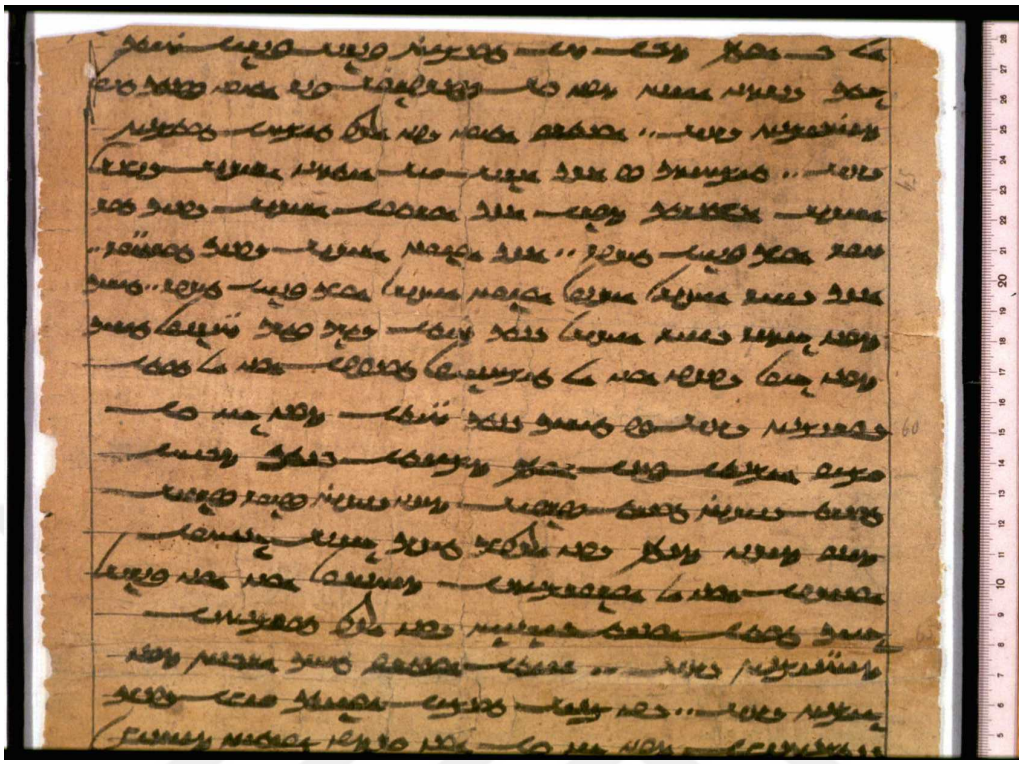

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_II_seite2_detail1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[067.-083. satırlar]

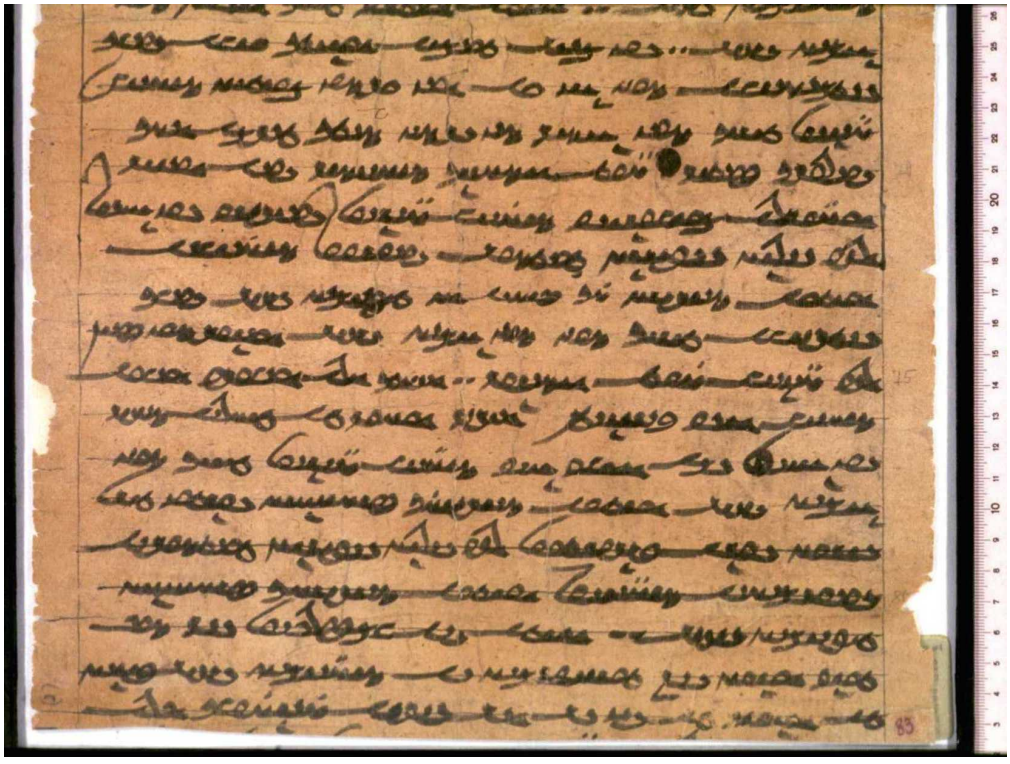

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_II_seite2_detail2.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[084.-123. satırlar]

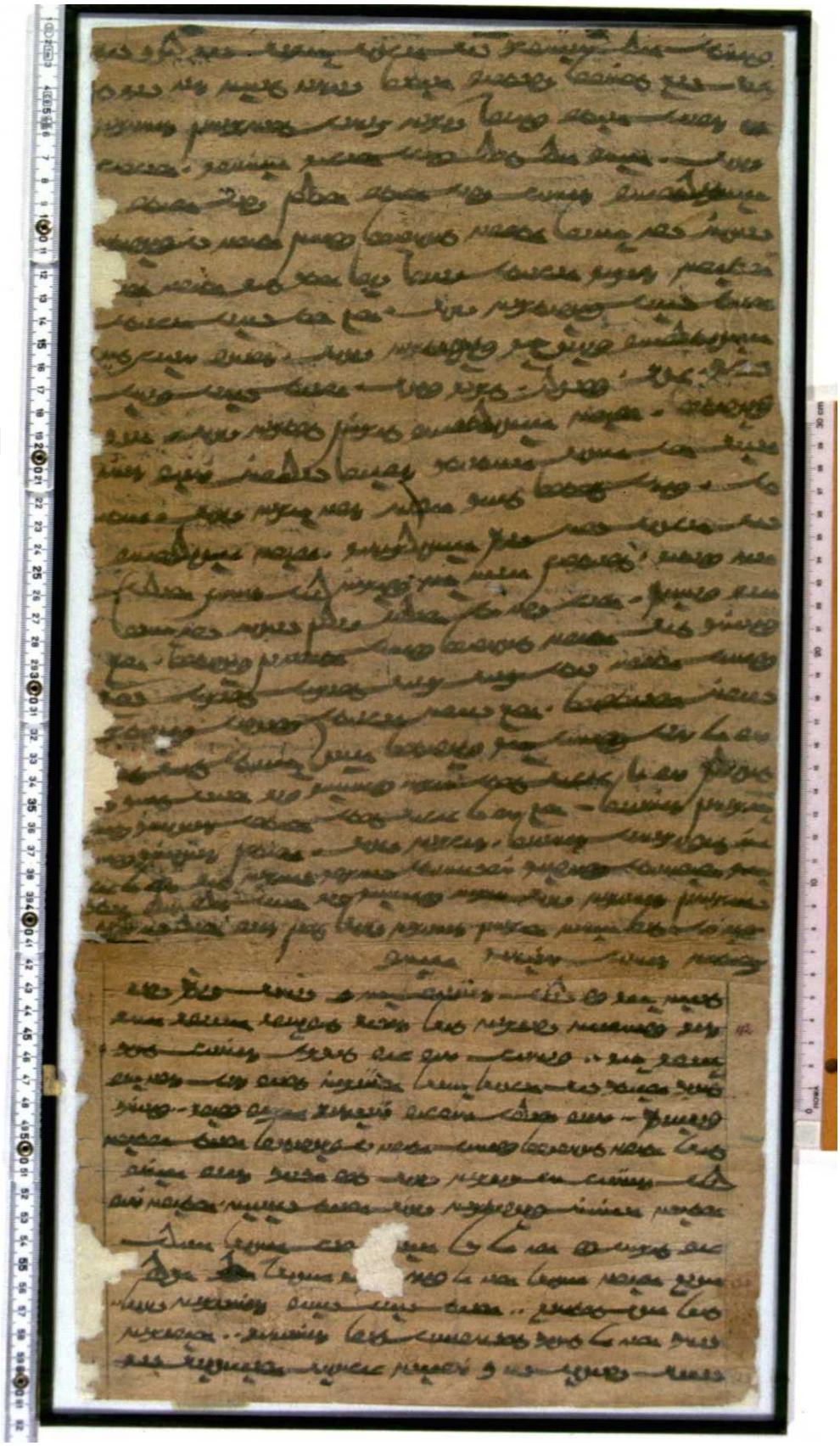

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_III_seite2.jpg >

Mainz 732 (T II Y 21)

[084.-097. satırlar]

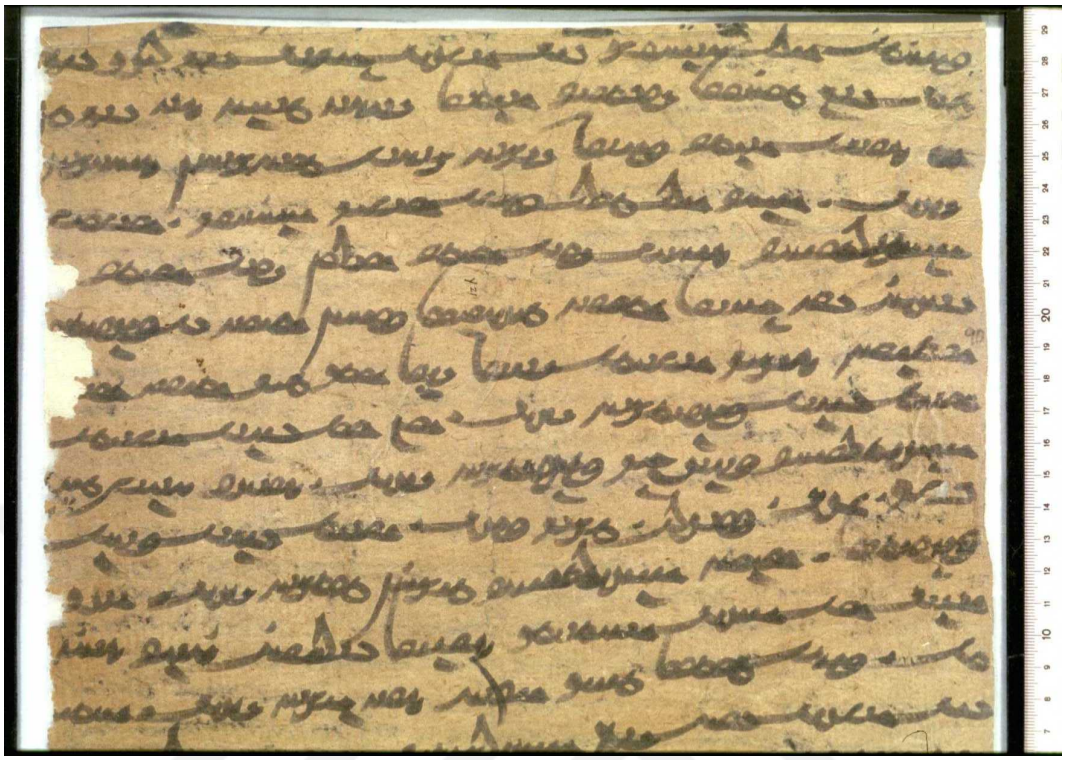

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_III_seite2_detail1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[097.-111. satırlar]

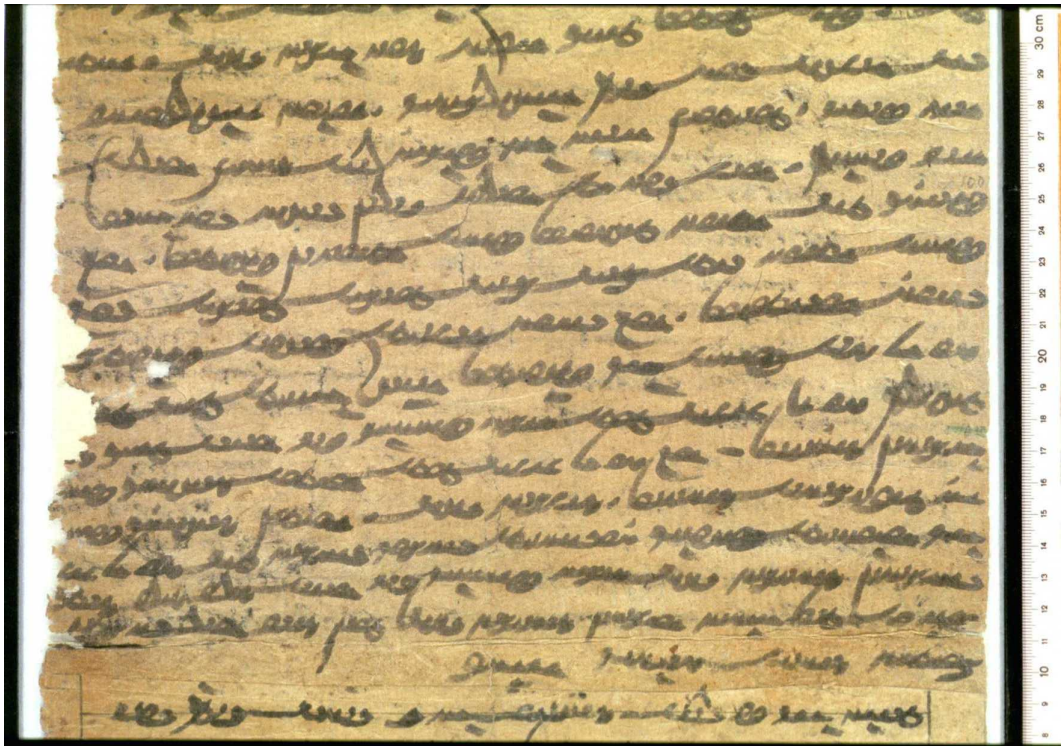

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_III_seite2_detail2.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[109.-123. satırlar]

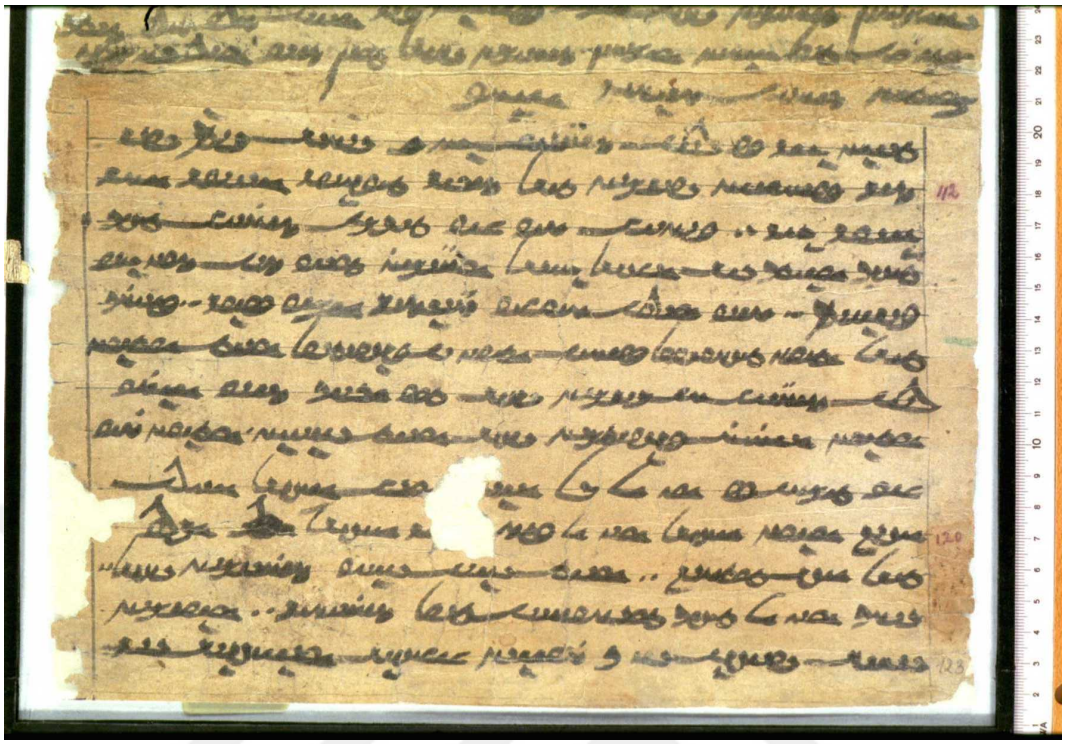

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_III_seite2_detail3.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[124.-150. satırlar]

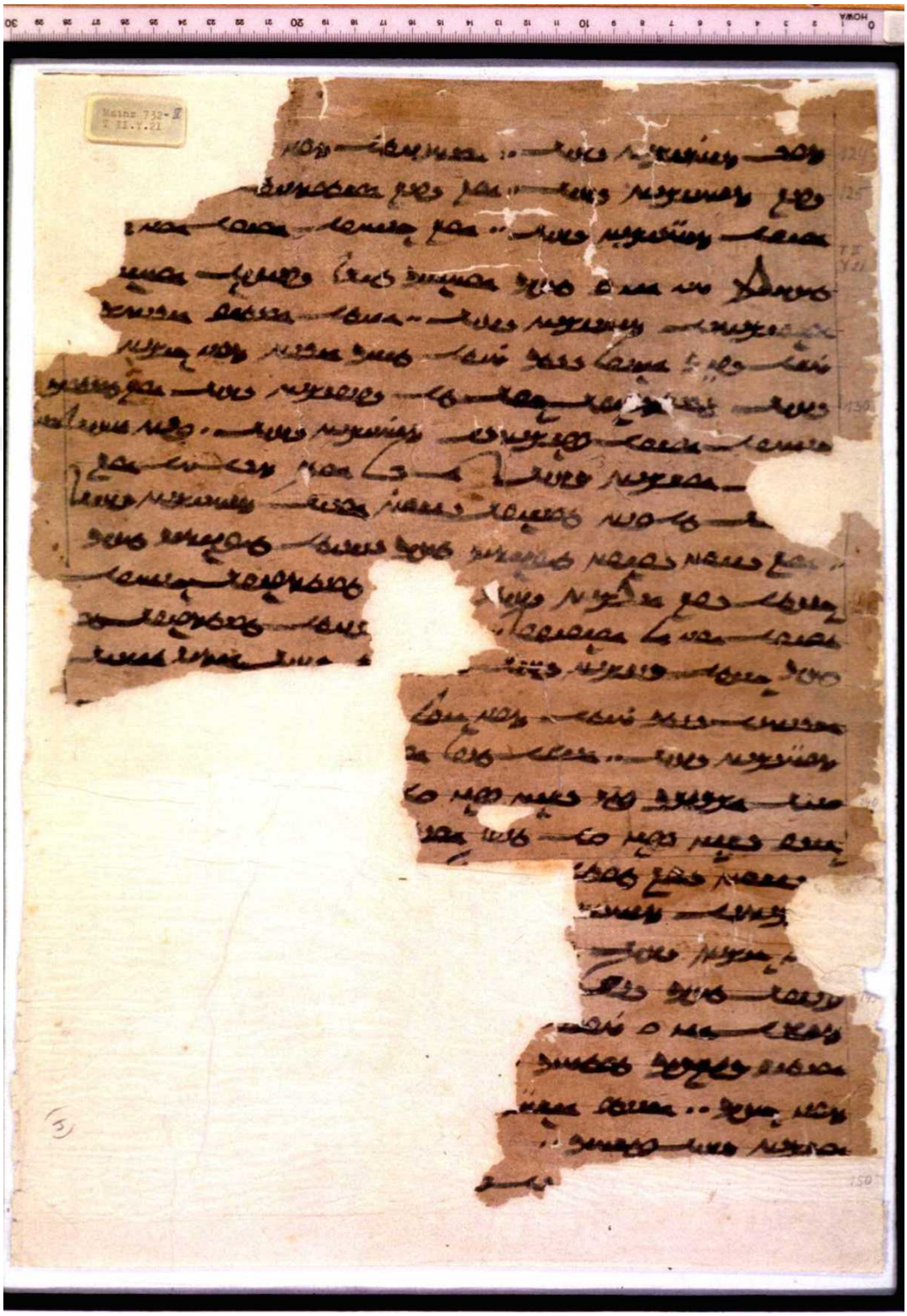

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_IV.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[124.-137. satırlar]

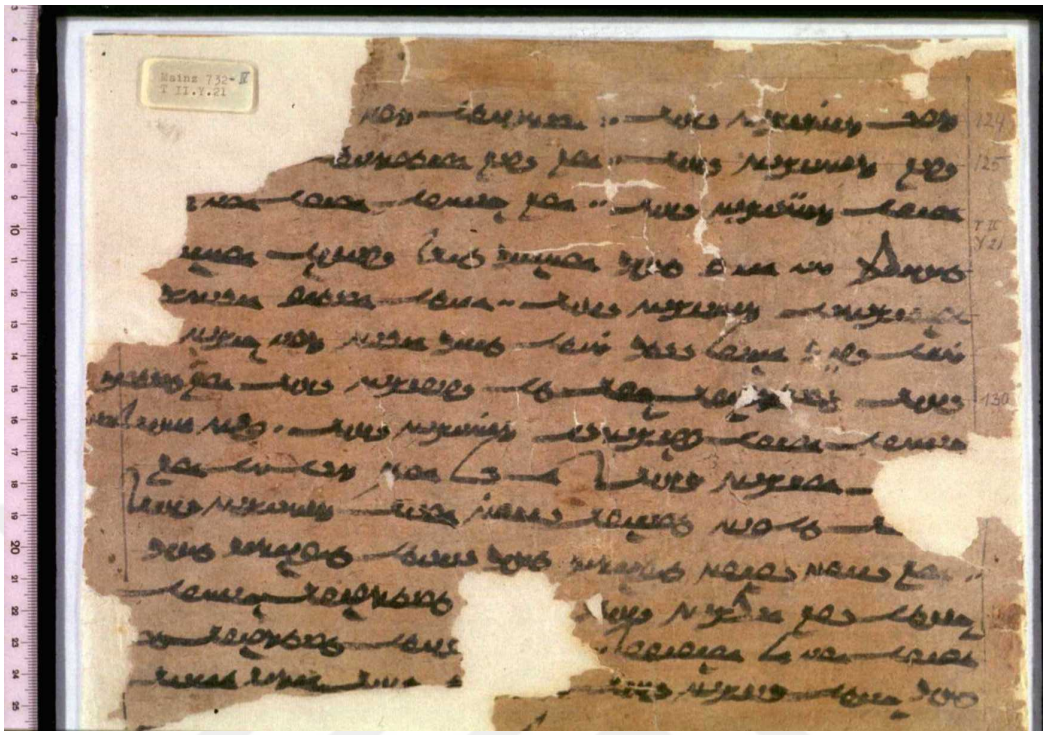

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_IV_detail1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[137.-150. satırlar]

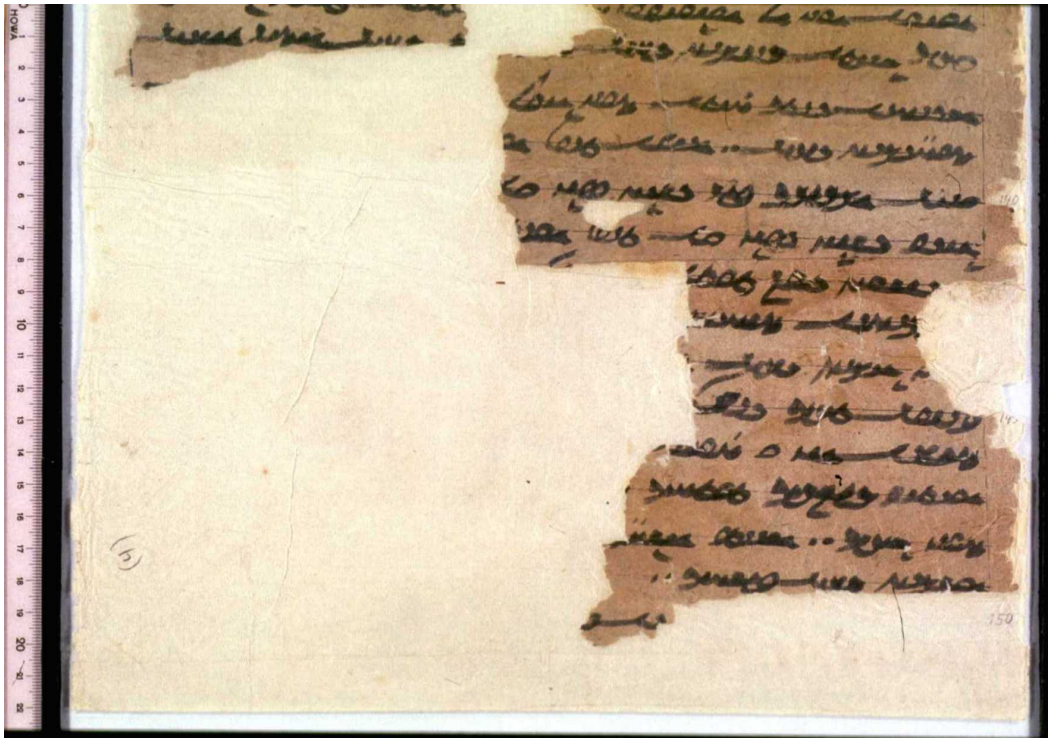

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_IV_detail2.jpg>

Ek 3. B[1] Yazmasının Tıpkıbasımı

Mainz 732 (T II Y 21)

[152.-200. satırlar]

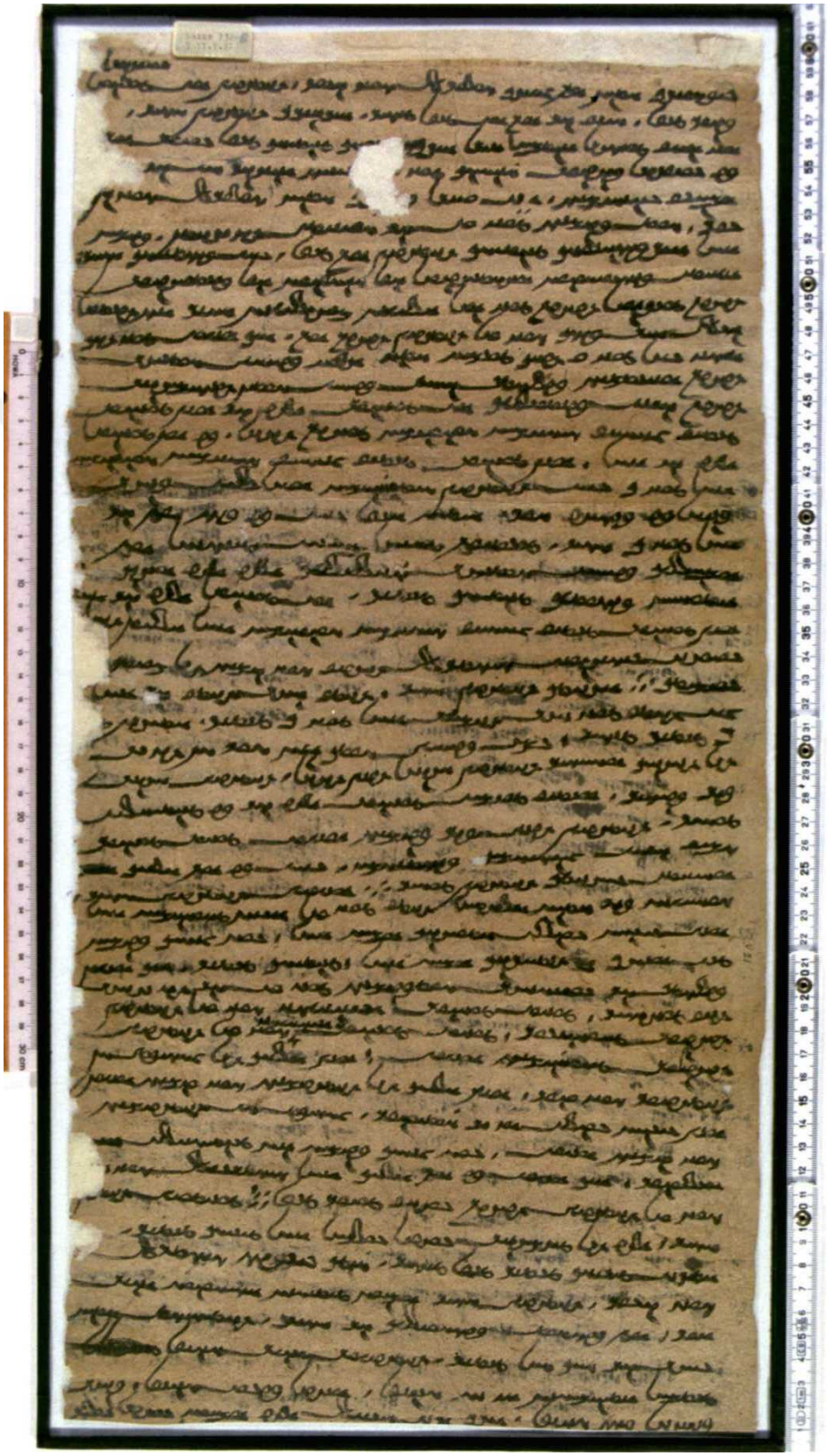

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_III_seite1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[152.-169. satırlar]

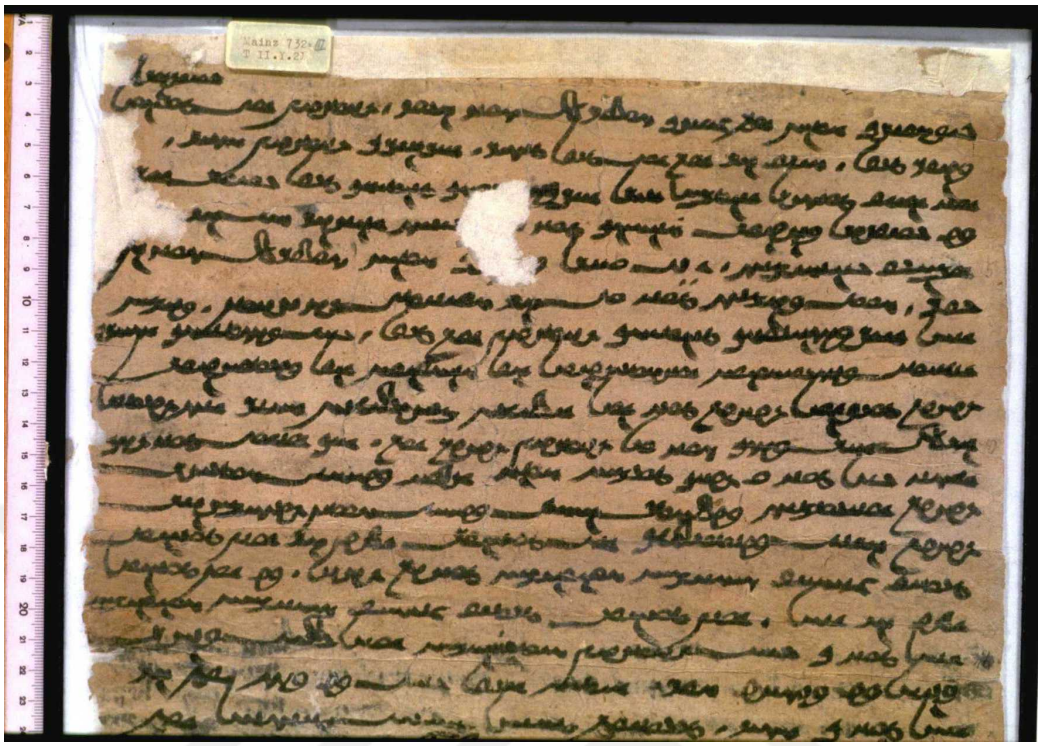

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_III_seite1_detail1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[168.-186. satırlar]

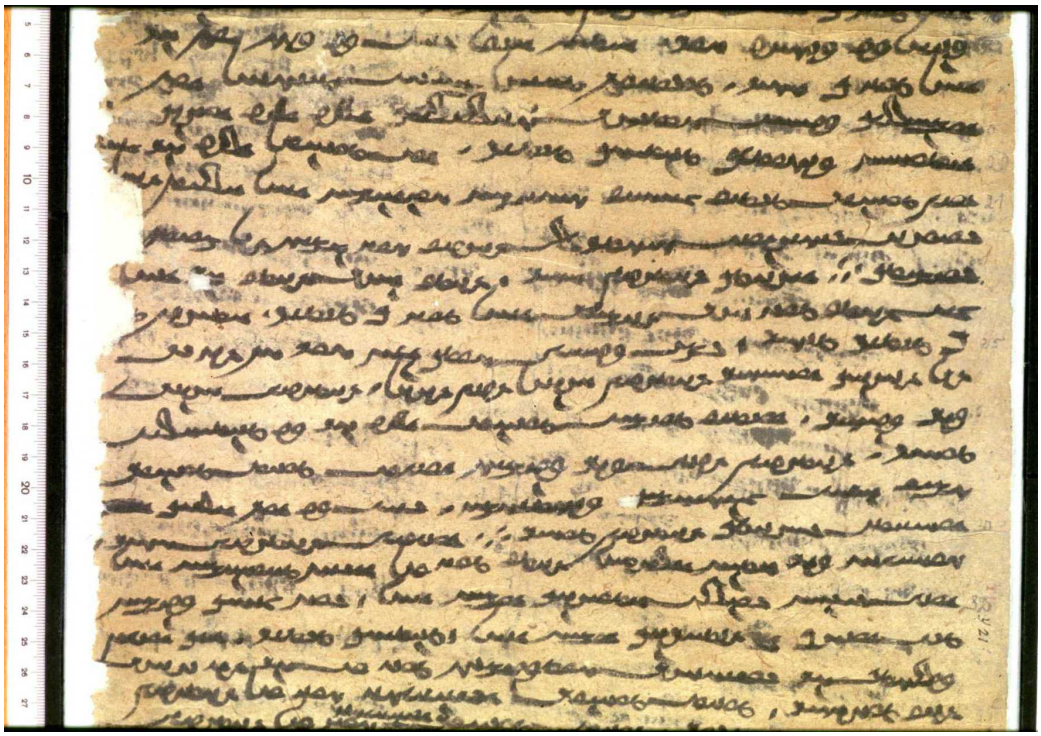

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_III_seite1_detail2.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[183.-200. satırlar]

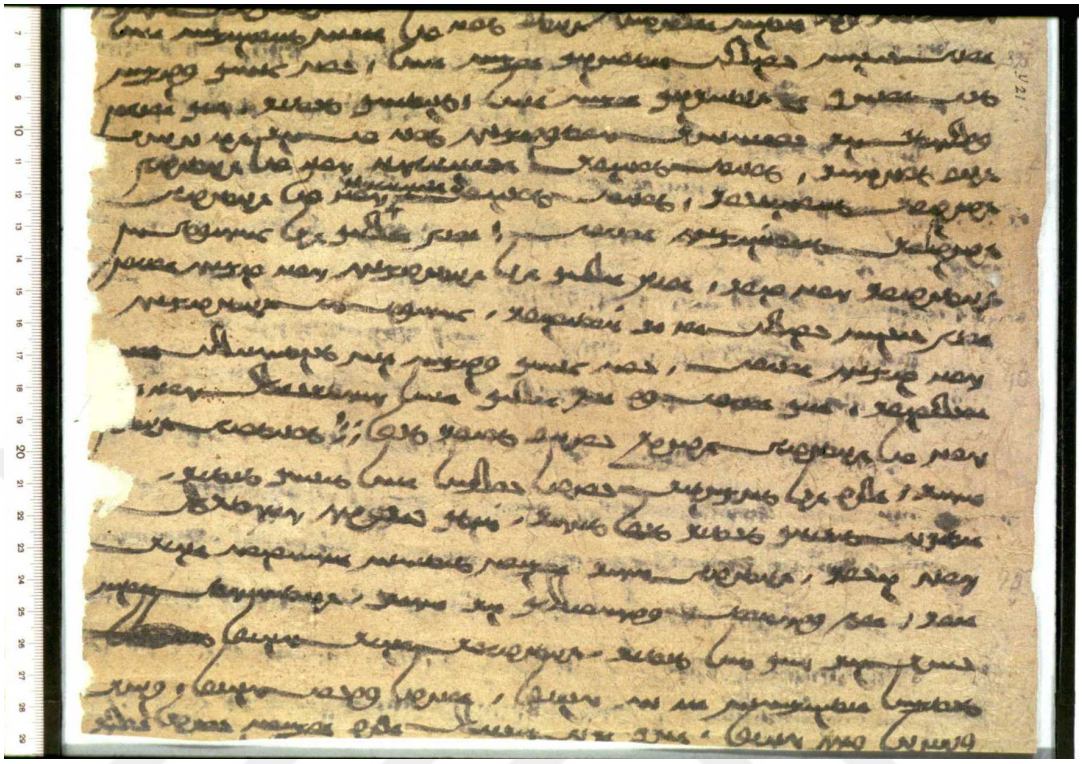

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_III_seite1_detail3.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[201.-240. satırlar]

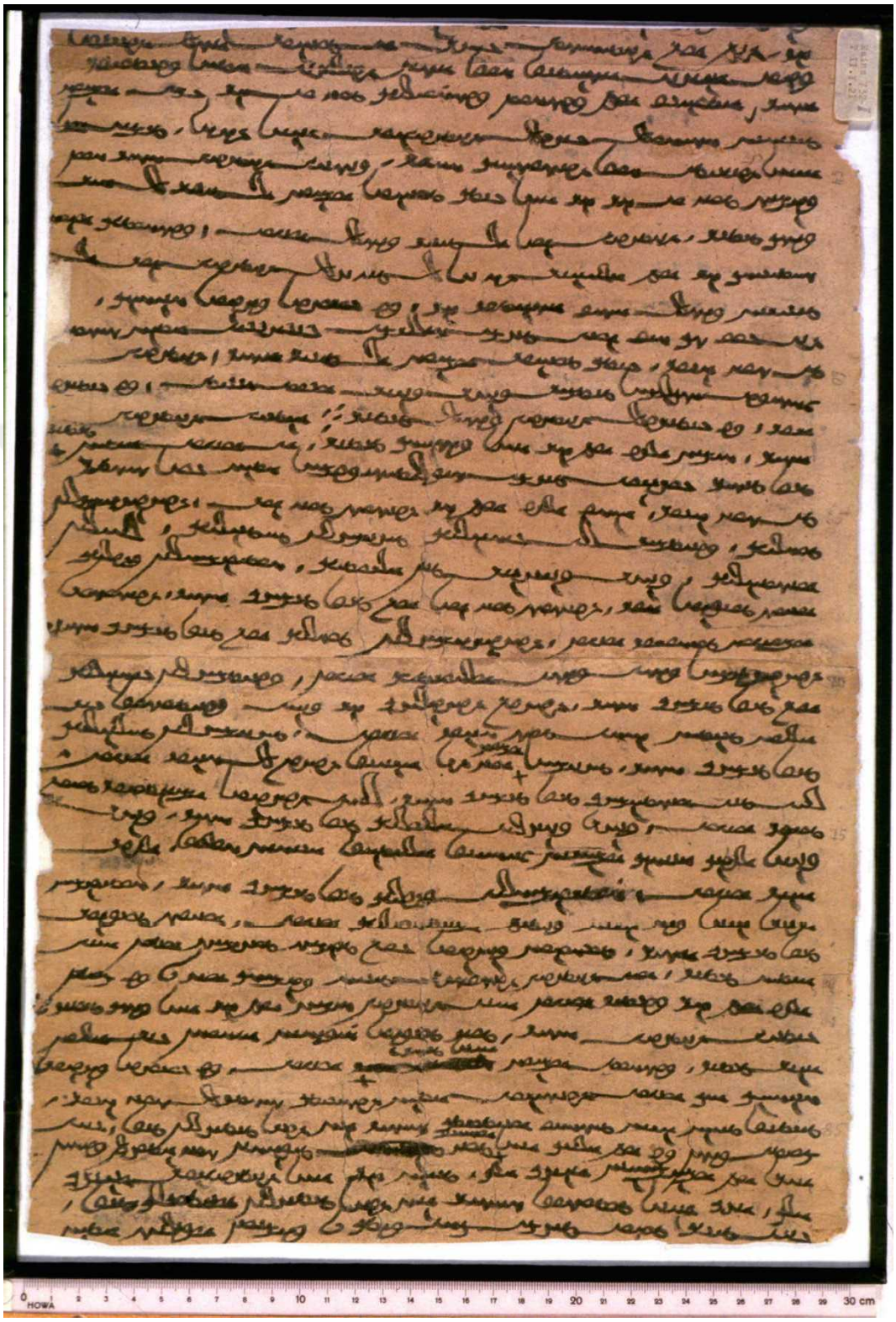

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_II_seite1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[201.-220. satırlar]

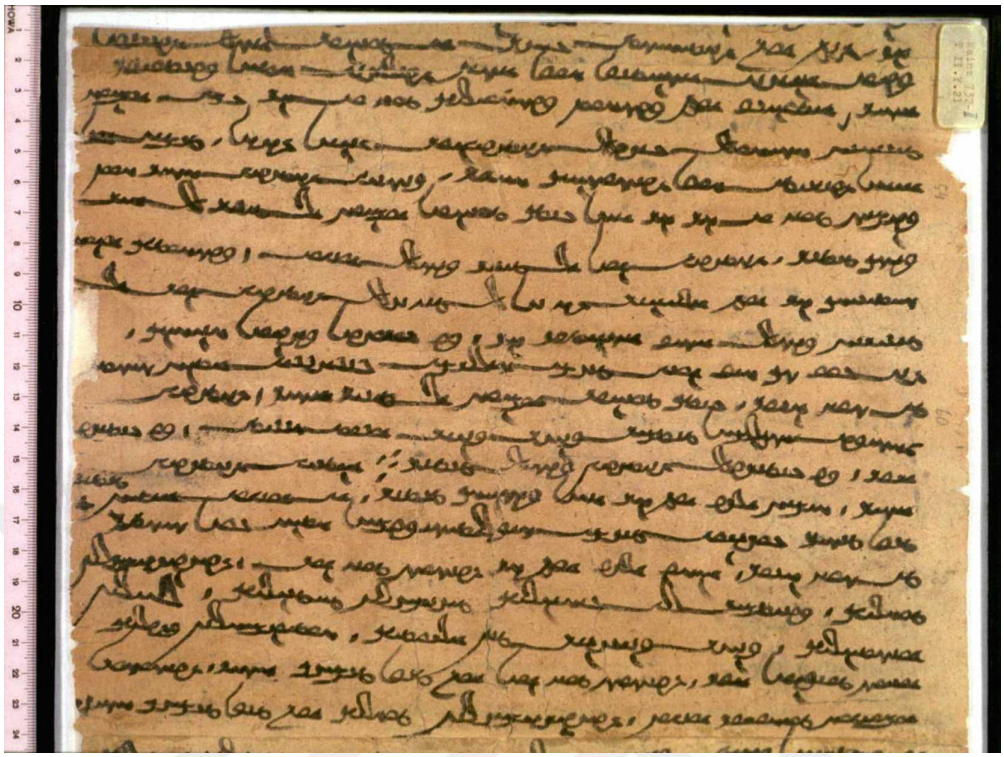

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_II_seite1_detail1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[220.-240. satırlar]

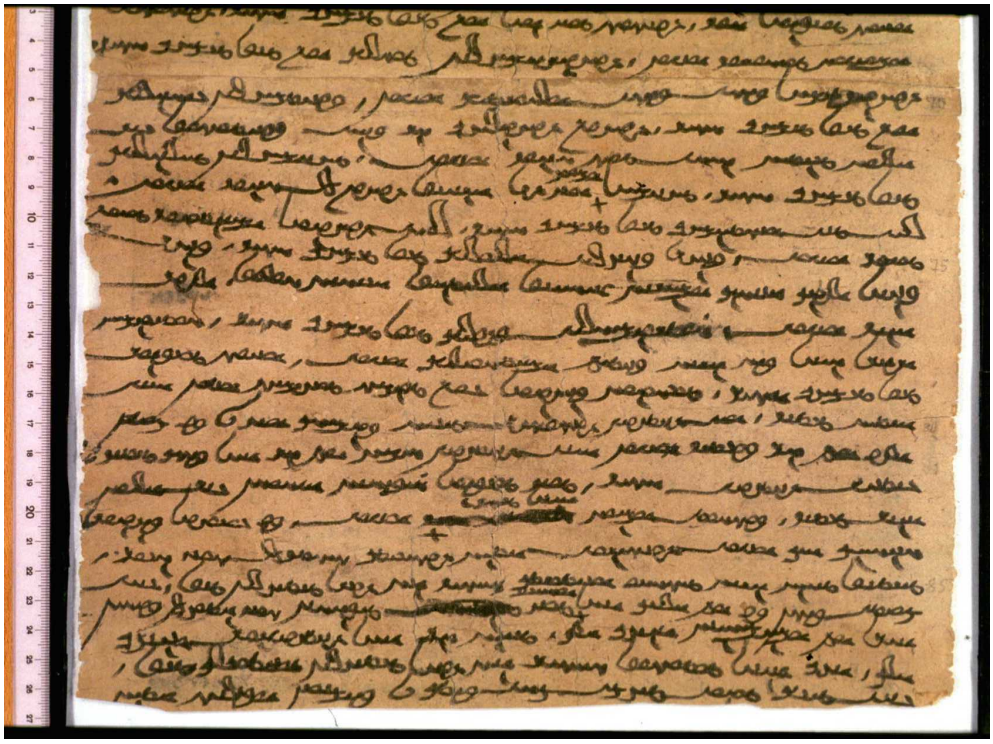

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_II_seite1_detail2.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[241.-280. satırlar]

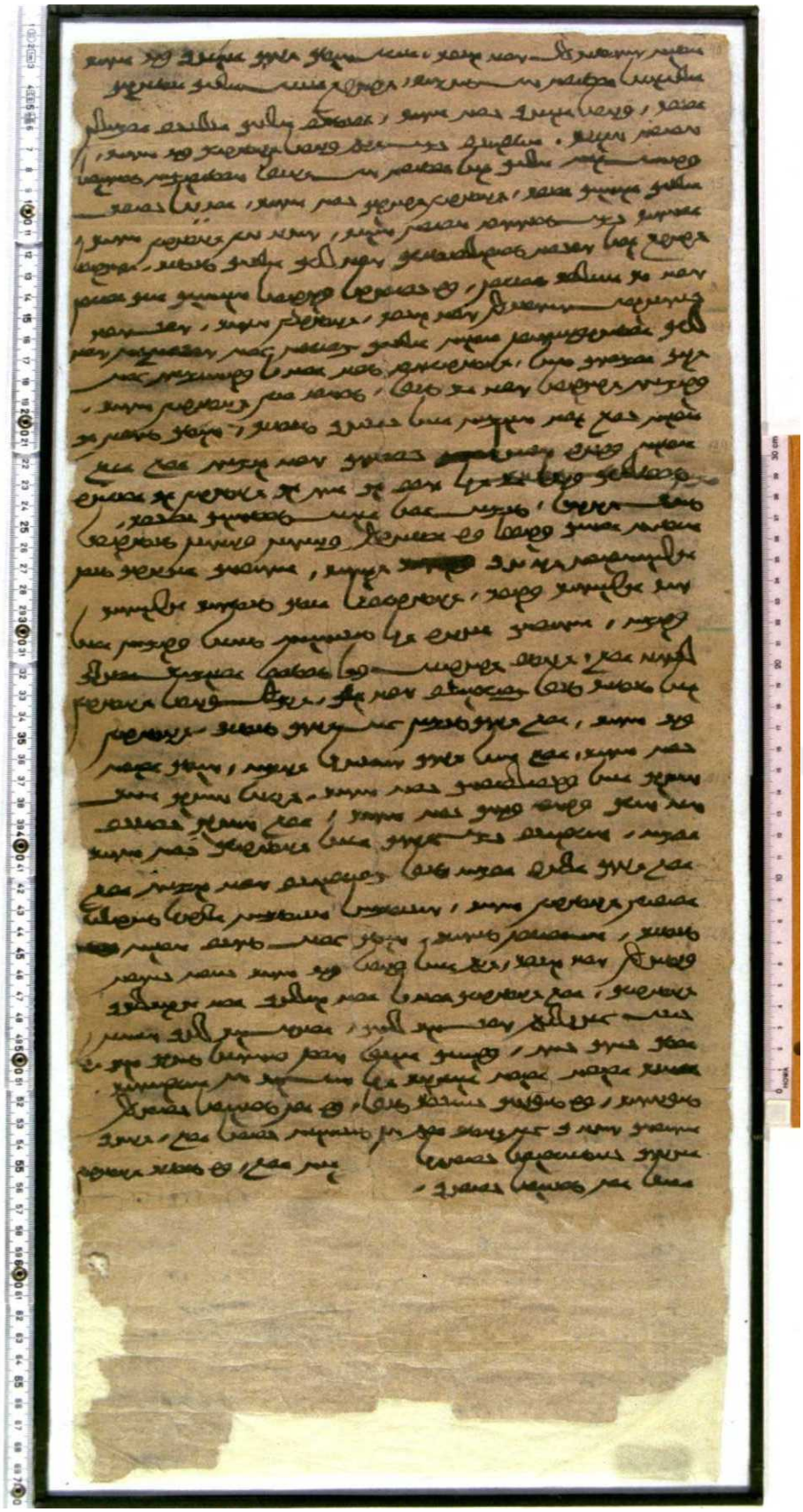

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_I_seite2.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[241.-255. satırlar]

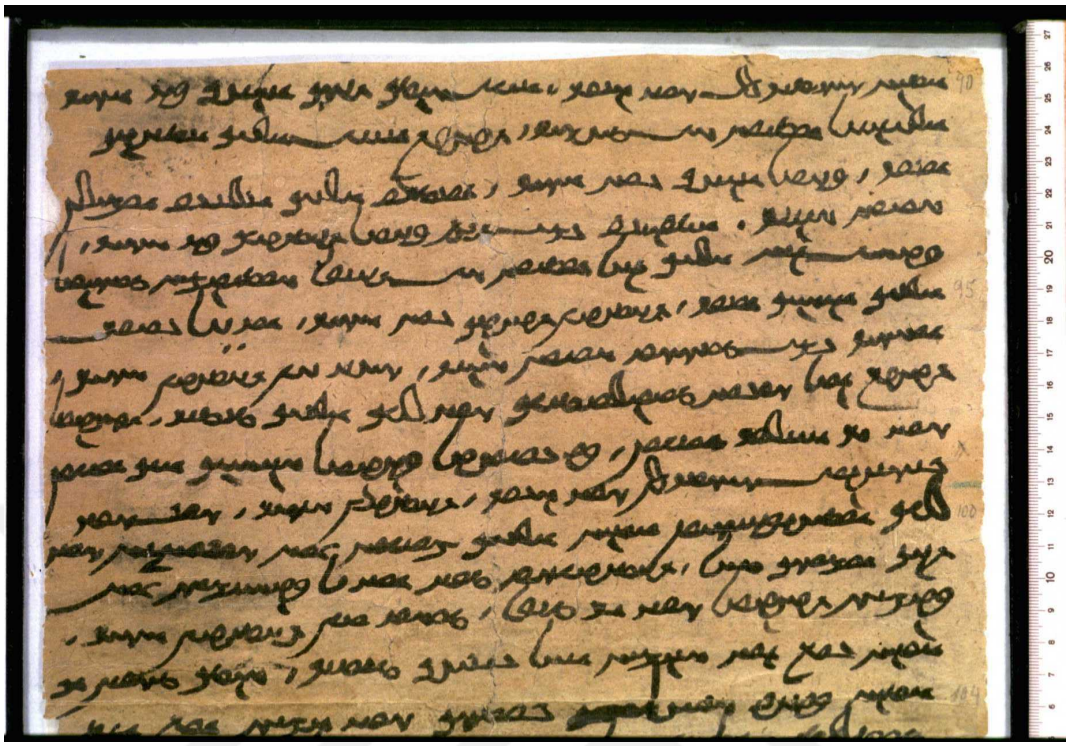

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_I_seite2_detail1.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[254.-269. satırlar]

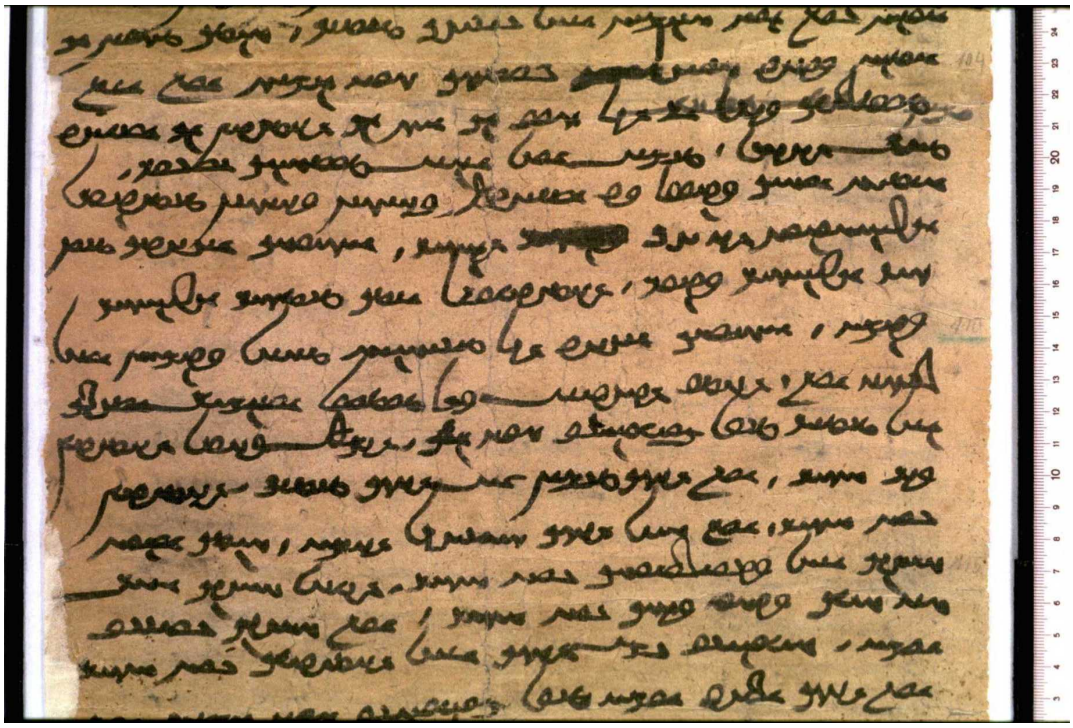

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_I_seite2_detail2.jpg>

Mainz 732 (T II Y 21)

[268.-280. satırlar]

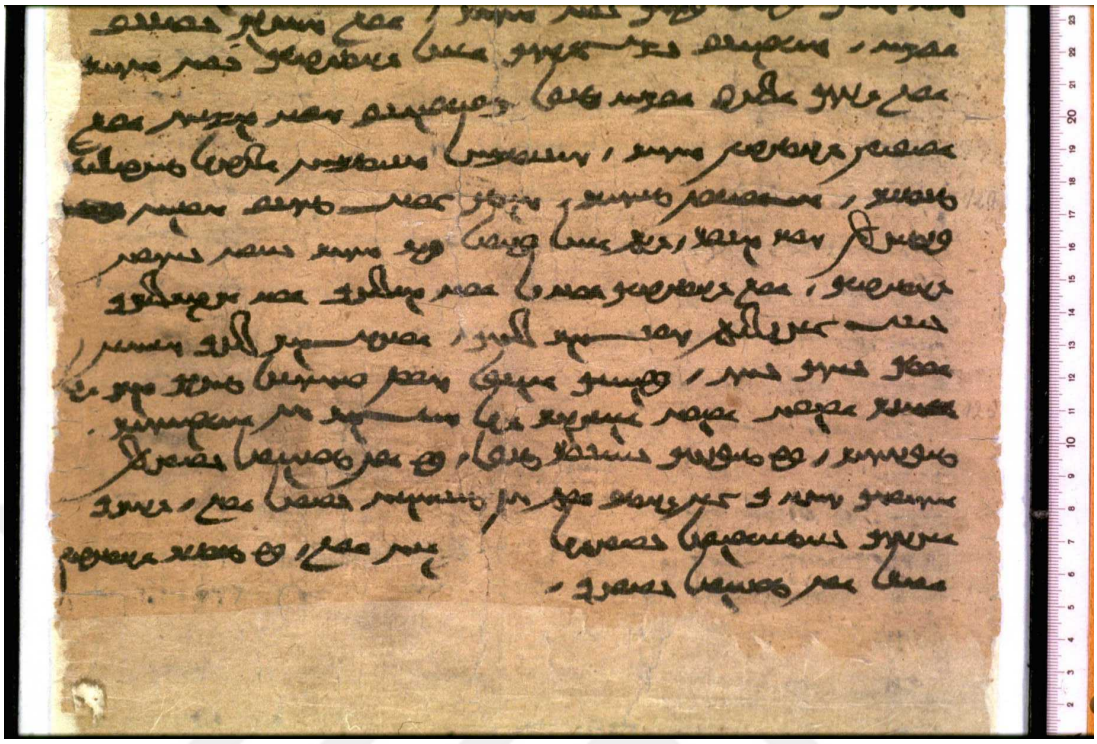

<http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0732_I_seite2_detail3.jpg>

Ek 4. B^2 Yazmasının Tıpkıbasımı

Hedin Koleksiyonu Ms. Nr. 41 [1935.52.0041]

ön

[281.-288. satırlar]

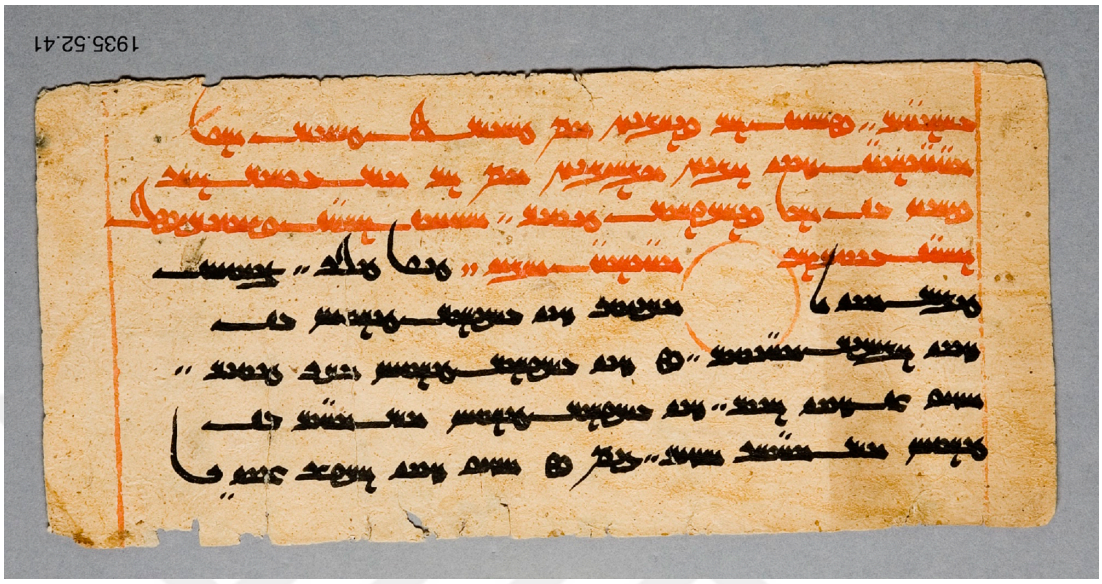

Hedin Koleksiyonu Ms. Nr. 41 [1935.52.0041]

arka

[289-296. satırlar]

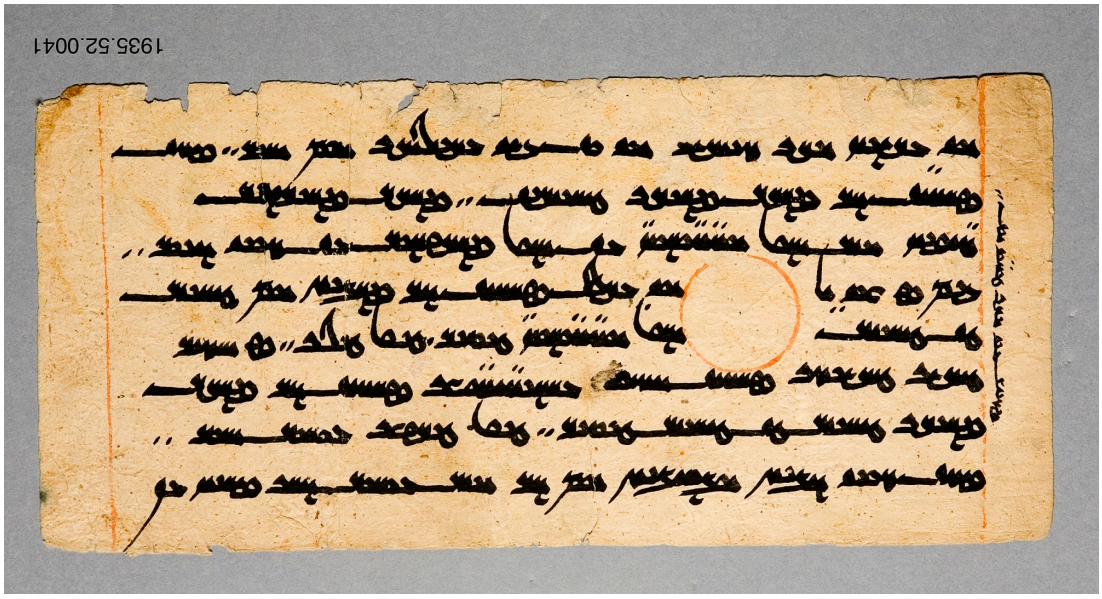

Ek 5. B^3 Yazmasının Tıpkıbasımı

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

A

ön

[297.-304. satırlar]

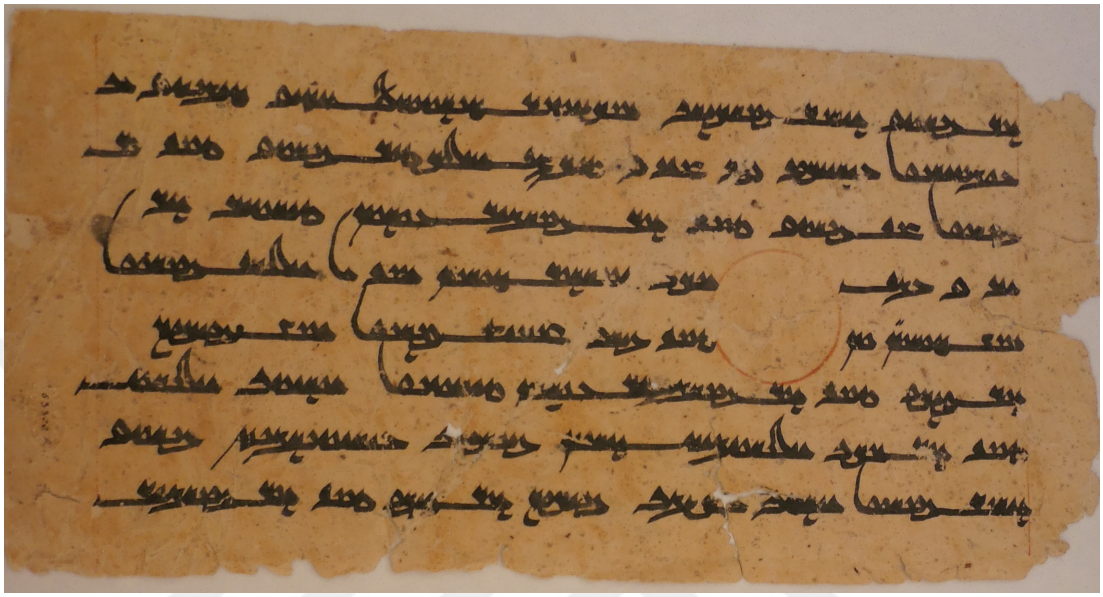

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

A

arka

[305.-312. satırlar]

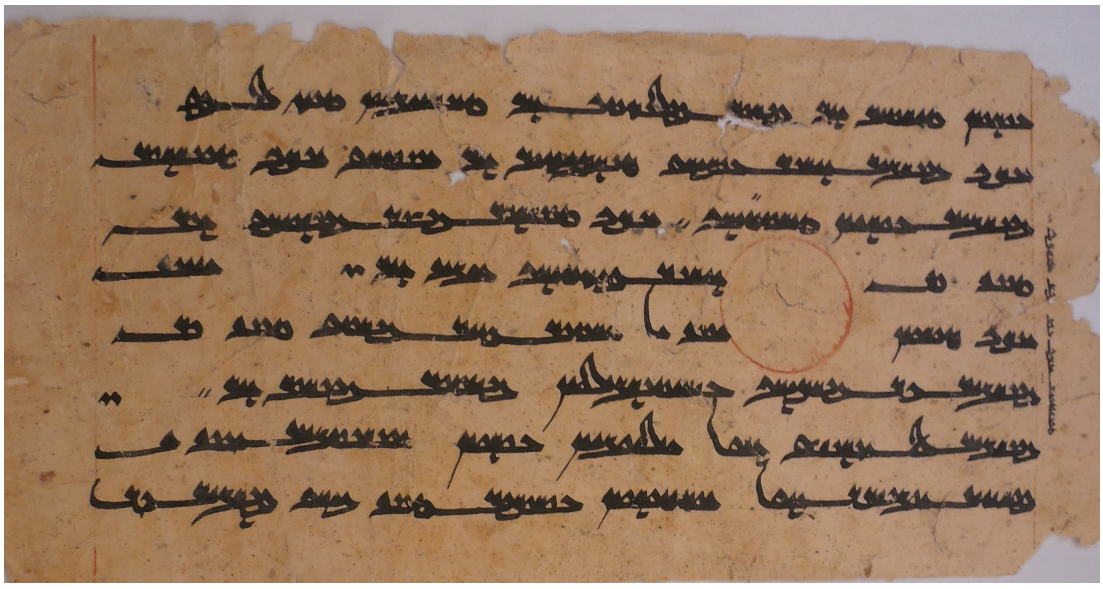

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

B

ön

[313.-320. satırlar]

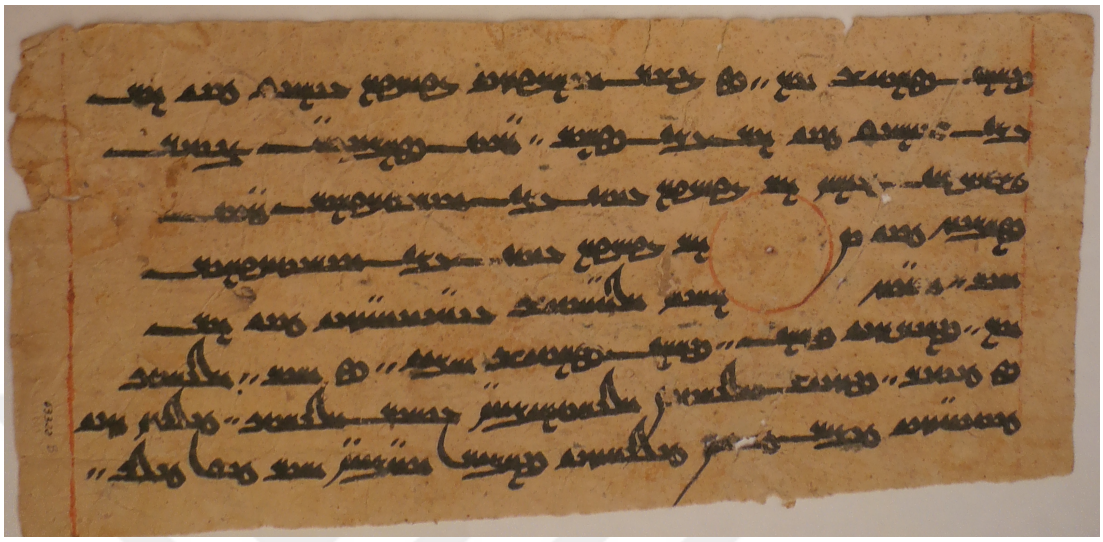

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

B

arka

[321-328. satırlar]

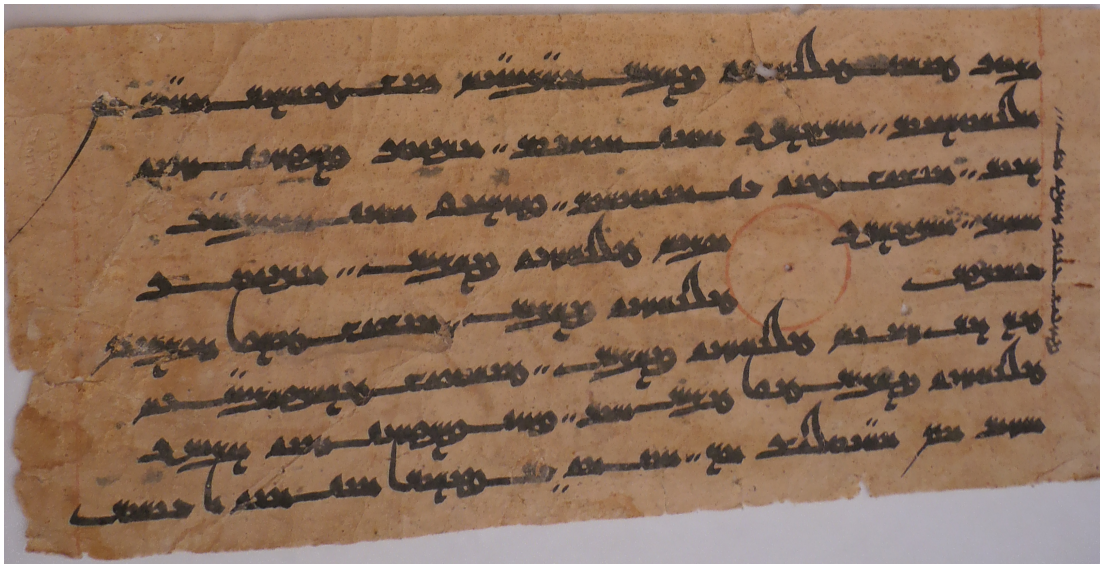

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

C

ön

[329.-336. satırlar]

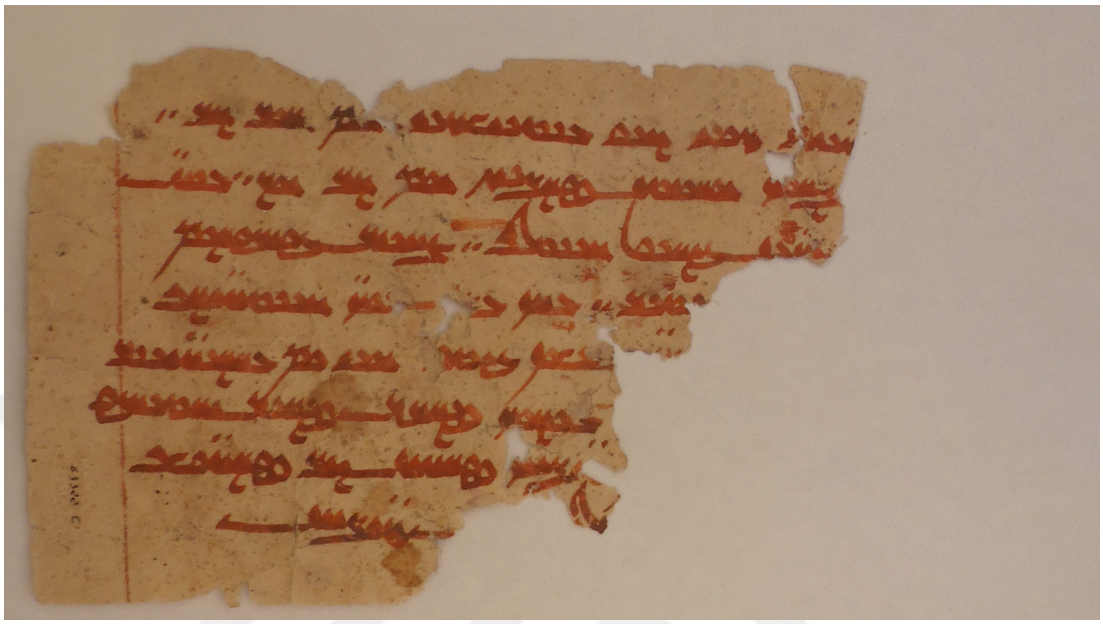

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

C

arka

[337.-344. satırlar]

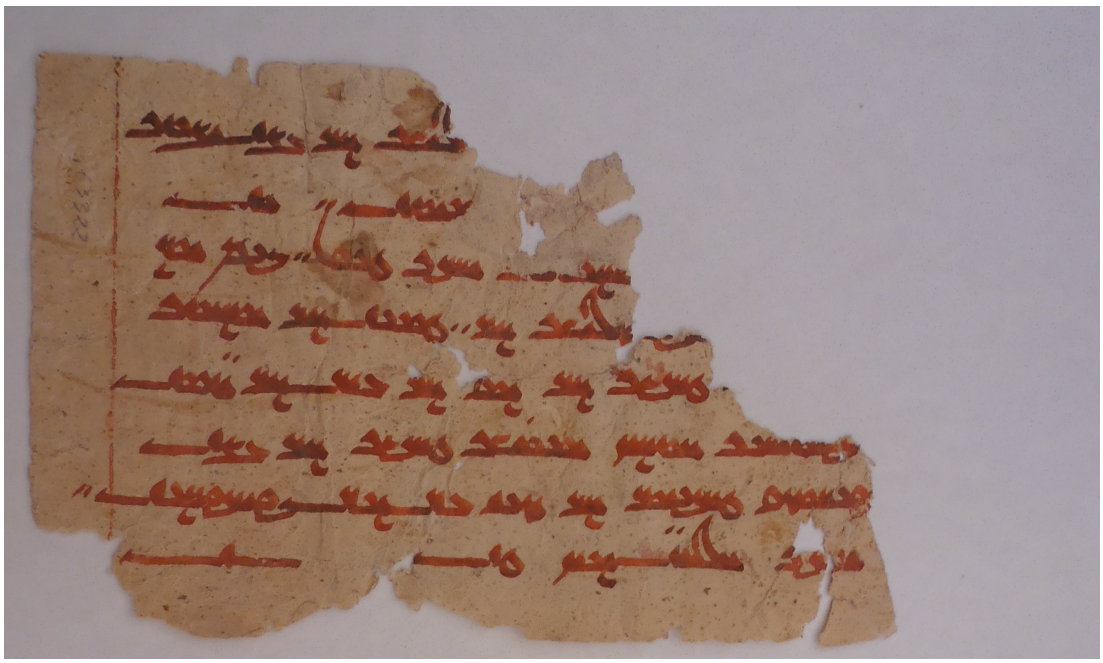

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

D

ön

[345.-352. satırlar]

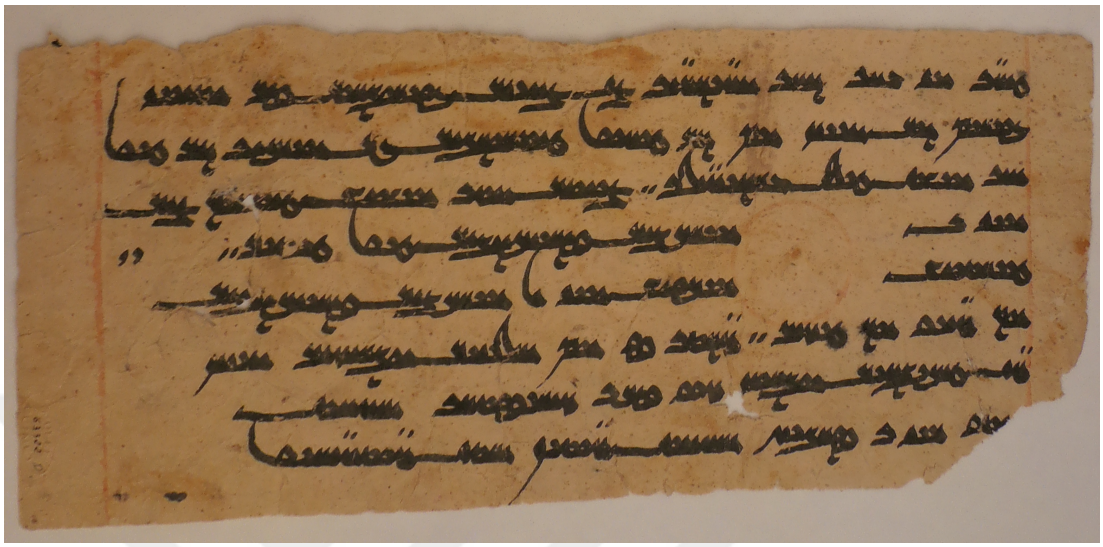

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

D

arka

[353.-360. satırlar]

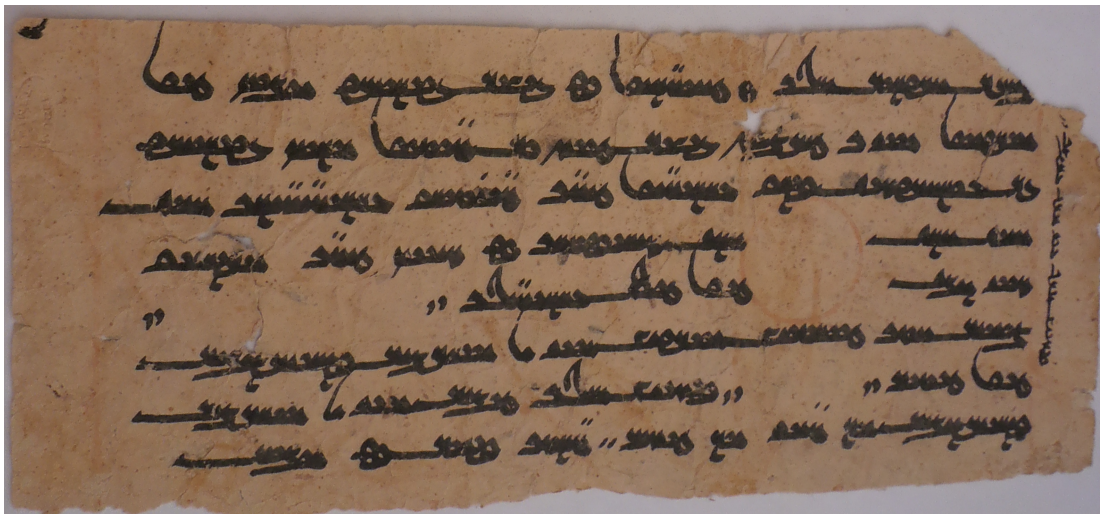

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

E

ön

[361.-368. satırlar]

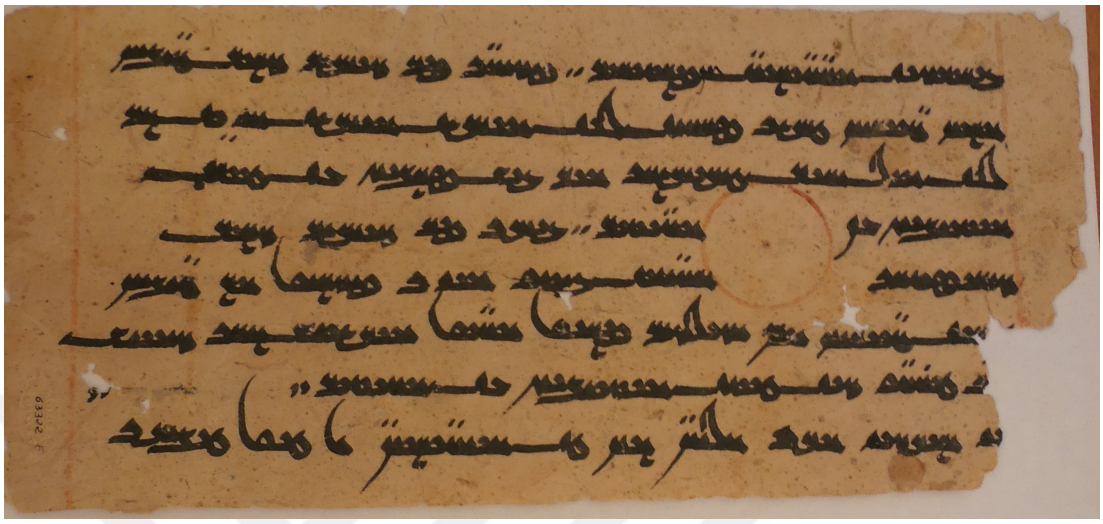

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

E

arka

[369.-376. satırlar]

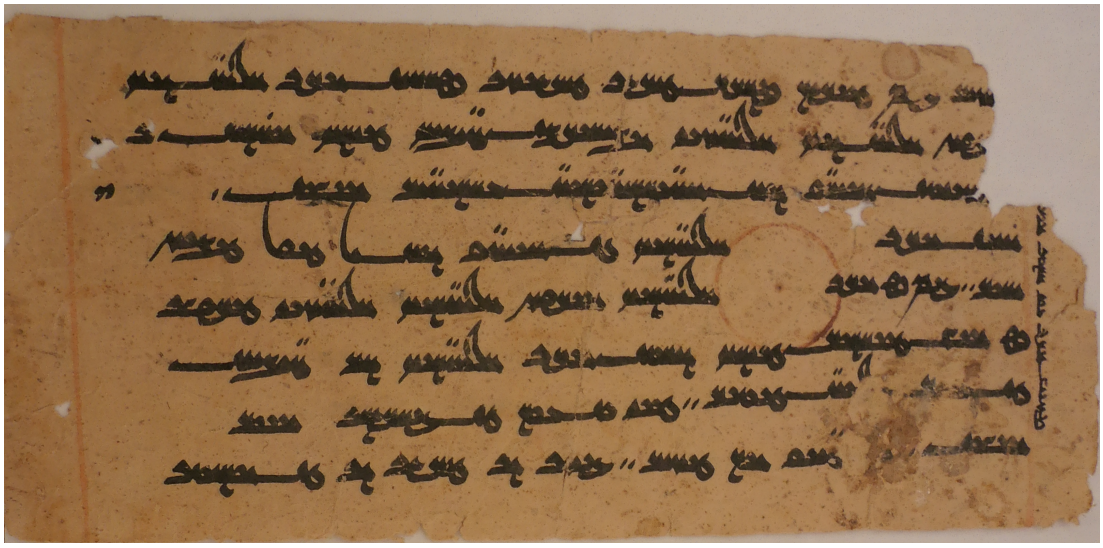

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

F

ön

[377.-384. satırlar]

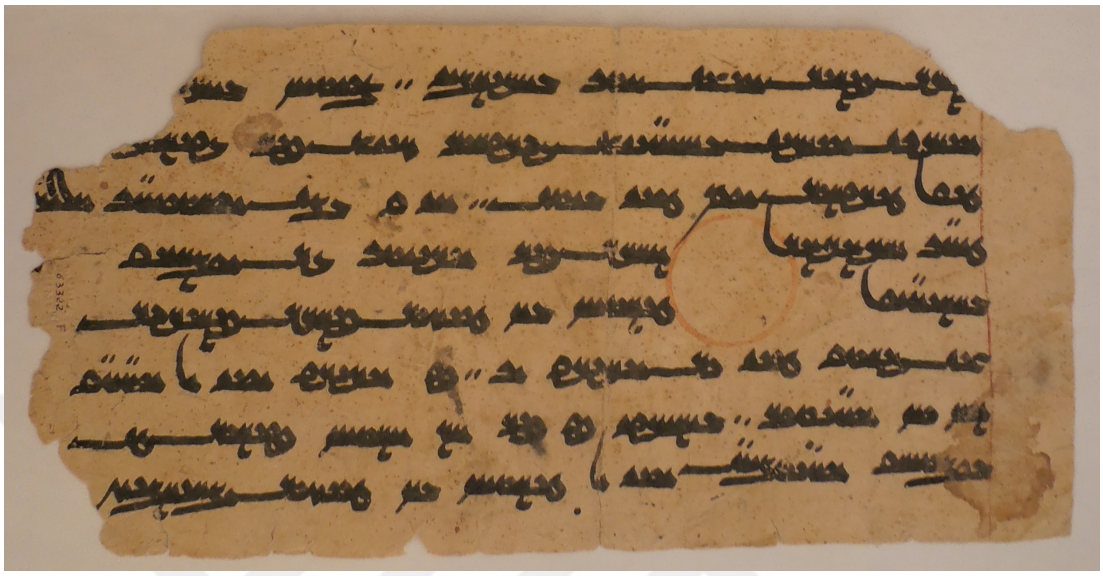

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

F

arka

[385.-392. satırlar]

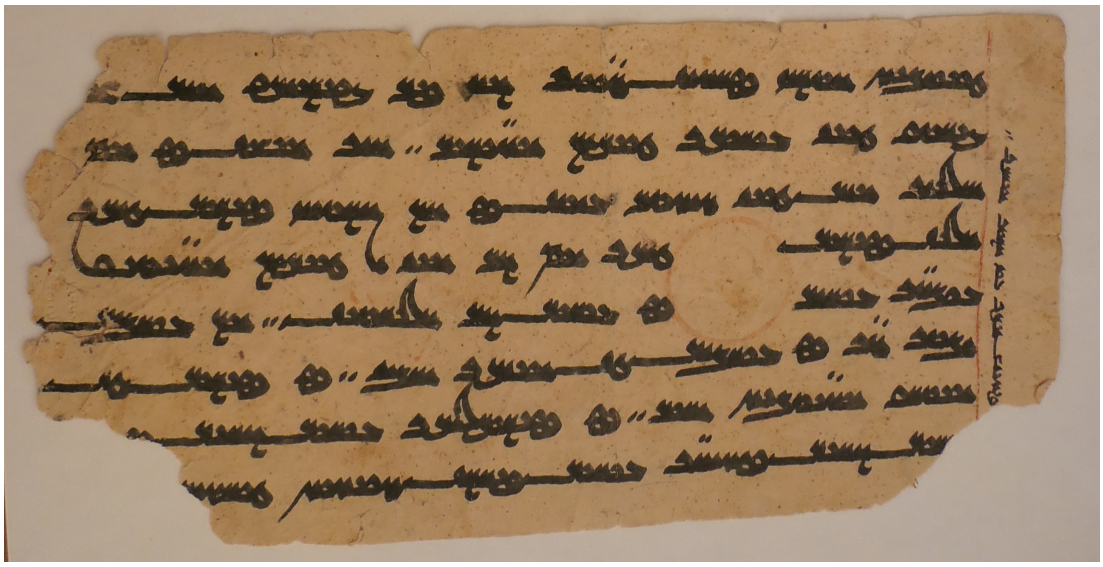

Manuscrit Ouigour Nr. 63322

G

[393.-395. satırlar]

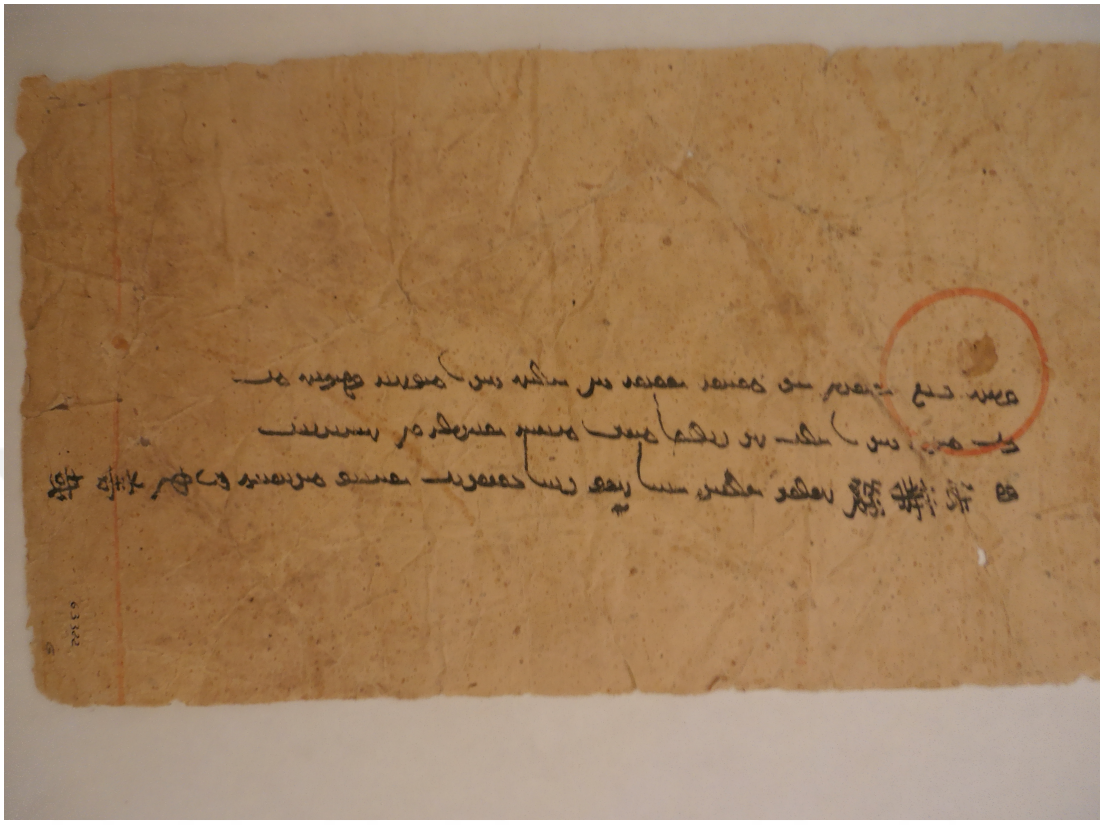

Ek 6. B[4] Yazmasının Tıpkıbasımı

Haneda Koleksiyonu Nr. 61

ön

[396.-403. satırlar]

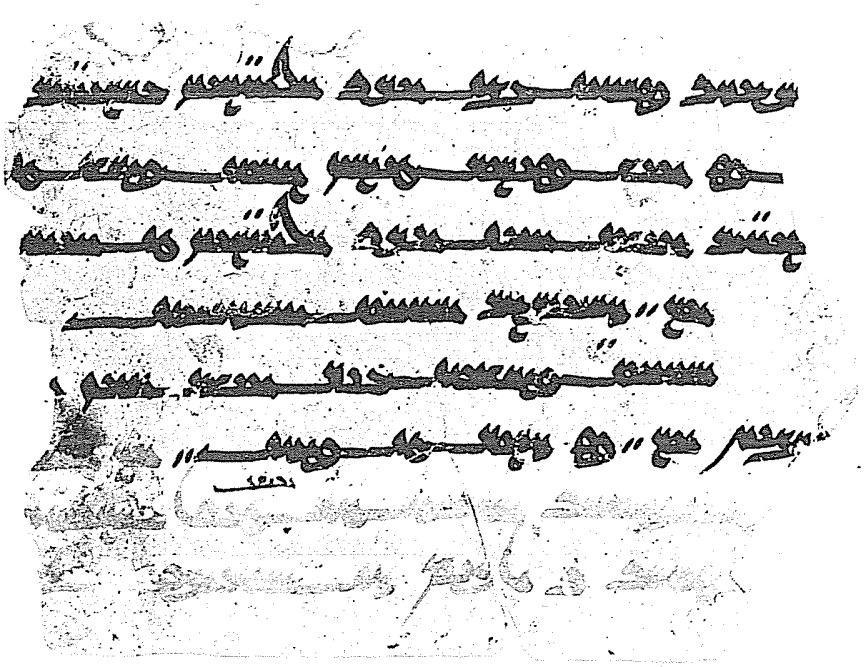

(Kudara, 1988, 104)

arka

[404.-411. satırlar]

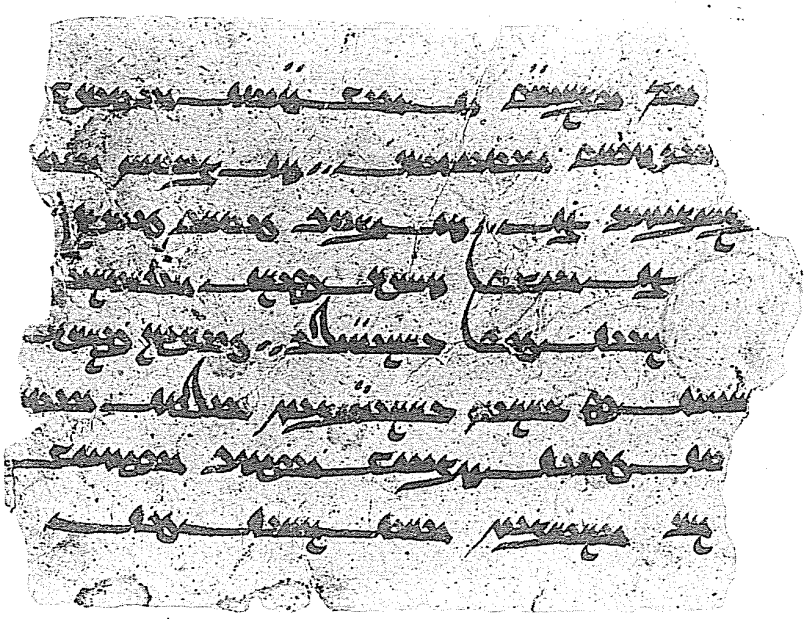

(Kudara, 1988, 104)

Haneda Koleksiyonu Nr. 73

ön

[412.-419. satırlar]

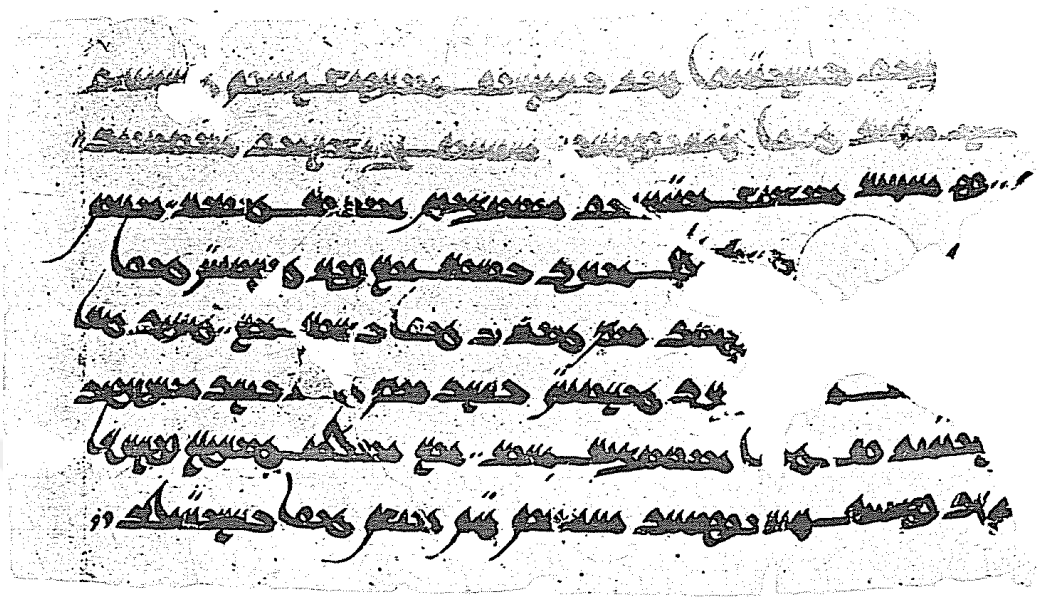

(Kudara, 1988, 103)

arka

[420.-427. satırlar]

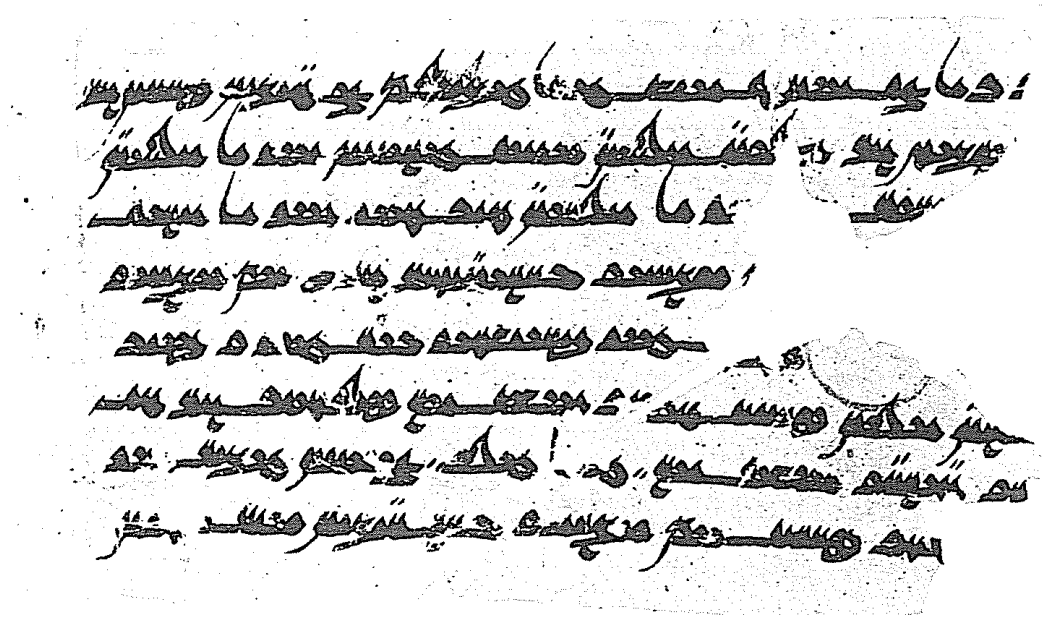

(Kudara, 1988, 103)

Haneda Koleksiyonu Nr. 34

ön

[428.-440. satırlar]

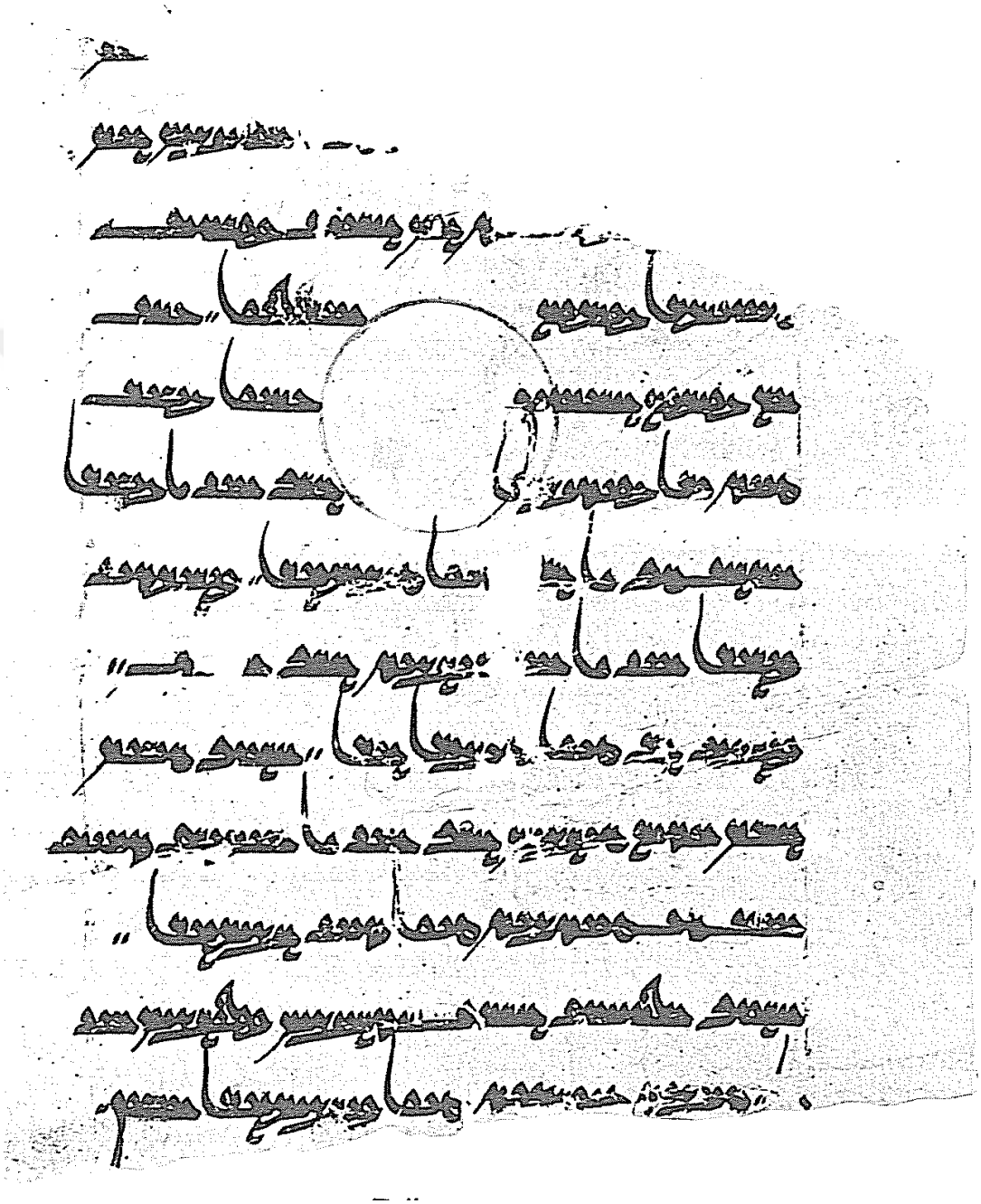

(Kudara, 1988, 105)

Haneda Koleksiyonu Nr. 34

arka

[441.-453. satırlar]

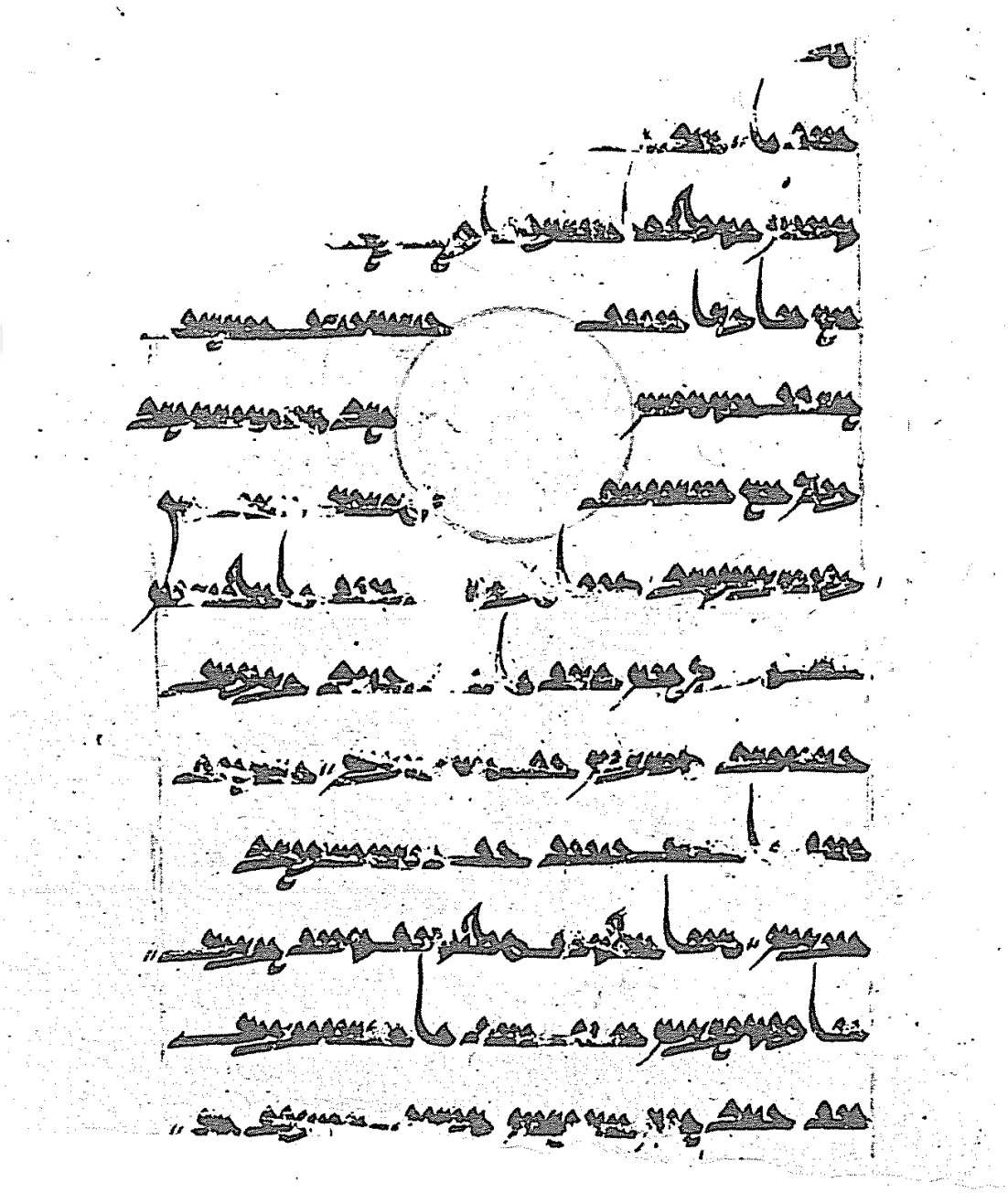

(Kudara, 1988, 106)

ÖZ GEÇMİŞ

Uğur Uzunkaya 12.03.1990'da İstanbul'da doğdu. Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde (2011) ve yüksek lisans eğitimini Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında (2013) tamamladı. Hâlen Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında doktora eğitimine devam etmektedir.